Cynulliad Cenedlaethol Cymru
The National Assembly for Wales

Cofnod y Trafodion
The Record of Proceedings

Dydd Mercher, 16 Chwefror 2011
Wednesday, 16 February 2011

Cynnwys
Contents

4 Cwestiynau i'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol
Questions to the Minister for Health and Social Services

26 Cwestiynau i'r Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog dros yr Economi a Thrafnidiaeth
Questions to the Deputy First Minister and Minister for the Economy and Transport

50 Cwestiwn Brys: Cyrsiau Safon Uwch a Galwedigaethol
Urgent Question: A-level and Vocational Courses

59 Setliad yr Heddlu
The Police Settlement

74 Adroddiad y Pwyllgor Deisebau ynghylch Darpariaeth Dysgu Seiliedig ar Waith ar gyfer Pobl Ifanc sy'n Agored i Niwed
The Petitions Committee's Report on Work Based Learning Provision for Vulnerable Young People

91 Dadl y Ceidwadwyr Cymreig: Y Lluoedd Arfog
Welsh Conservatives Debate: The Armed Forces

121 Dadl Cyfnod 3, o dan Reol Sefydlog Rhif 23.57, ynghylch y Mesur Arfaethedig Diogelwch Tân Domestig
Stage 3 Standing Order 23.57 Debate on the Proposed Domestic Fire Safety (Wales) Measure

121 Grŵp 1: Technegol ac Ieithyddol (Gwelliannau 3, 20, 21 a 22)
Group 1: Technical and Linguistic (Amendments 3, 20, 21 and 22)

123 Grŵp 2: Darparu Gwybodaeth (Gwelliannau 12, 4 a 5)
Group 2: Provision of Information (Amendments 12, 4 and 5)

124 Grŵp 3: Gorfodi (Gwelliannau 13, 14, 15 a 6)
Group 3: Enforcement (Amendments 13, 14, 15 and 6)

127 Grŵp 4: Gwaith Adeiladu a Oruchwylir gan Rywun ac Eithrio Awdurdodau Lleol (Gwelliannau 16, 17, 18, 19, 7 a 8)
Group 4: Building Work Supervised Otherwise than by Local Authorities (Amendments 16, 17, 18, 19, 7 and 8)

130 Grŵp 5: Rheoliadau a Gorchmynion (Gwelliannau 9, 10, 1, 11 a 2)
Group 5: Regulations and Orders (Amendments 9, 10, 1, 11 and 2)

138 Cynnig yng Nghyfnod 4 o dan Reol Sefydlog Rhif 23.58 i Gymeradwyo'r Mesur Arfaethedig Diogelwch Tân Domestig (Cymru)
Stage 4 Standing Order No. 23.58 Motion to Approve the Proposed Domestic Fire Safety (Wales) Measure

142 Cyfnod Pleidleisio
Voting Time

147 Dadl Fer a Ohiriwyd ers 1 Rhagfyr 2010: Bryniau Clwyd—Trysor Cenedlaethol
Short Debate Postponed from 1 December 2010: The Clwydian Range—A National Treasure

158 Dadl Fer: Methu Mynd i'r Afael â Chanser: Diffyg Strategaeth Ganser Effeithiol ar gyfer Cymru
Short Debate: Failing to Tackle Cancer: The Lack of an Effective Cancer Strategy for Wales

Yn y golofn chwith, cofnodwyd y trafodion yn yr iaith y llefarwyd hwy ynddi yn y Siambr. Yn ogystal, cynhwysir cyfieithiad Saesneg o gyfraniadau yn y Gymraeg.

In the left-hand column, the proceedings are recorded in the language in which they were spoken in the Chamber. In addition, an English translation of Welsh speeches is included.

Cyfarfu'r Cynulliad am 1.30 p.m. gyda'r Llywydd (Dafydd Elis-Thomas) yn y Gadair.
The Assembly met at 1.30 p.m. with the Presiding Officer (Dafydd Elis-Thomas) in the Chair.

Y Llywydd: Trefn ar gyfer cwestiynau i'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol.

The Presiding Officer: Order for questions to the Minister for Health and Social Services.

Cwestiynau i'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol
Questions to the Minister for Health and Social Services

Menter Cynllun Gwên

1. Lorraine Barrett: *A wnaiff y Gweinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf am y fenter Cynllun Gwên. OAQ(3)1863(HSS)*

The Minister for Health and Social Services (Edwina Hart): The Designed to Smile first full year report shows that, between April 2009 and March 2010, over 30,000 children in 500 schools participated in the scheme. Significant progress is continuing to be made across Wales as children from areas of greatest need are getting fluoride in contact with their teeth.

Lorraine Barrett: Thank you for your response, Minister. I think that we would all agree that setting good habits for life is important when it comes to children and their teeth. I am pleased to learn that the scheme is currently being expanded to nurseries and playgroups. Could you provide an update on that expansion, and give some information about the roll out of the scheme? Members of future Assemblies will be interested to learn how that initiative benefits the health of the teeth of children in Wales.

Edwina Hart: There have been successful pilot schemes in north Wales and in central south Wales. The scheme has begun to be rolled out across the whole of Wales during 2010-11. It was acknowledged at the time that, although the pilot areas were well placed to deliver the Designed to Smile scheme, it would take some time for the community dental services in other parts of Wales to get the programme fully up and running. All community dental services are now delivering on Designed to Smile, and they will continue to increase their activity as the programme beds in. I am also pleased to be able to launch another phase of the roll

Designed to Smile Initiative

1. Lorraine Barrett: *Will the Minister provide an update on the Designed to Smile initiative. OAQ(3)1863(HSS)*

Y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol (Edwina Hart): Mae adroddiad blwyddyn lawn cyntaf Cynllun Gwên yn dangos bod dros 30,000 o blant mewn 500 o ysgolion wedi cymryd rhan yn y cynllun rhwng Ebrill 2009 a Mawrth 2010. Mae cryn gynnydd yn parhau i gael ei wneud ledled Cymru wrth i blant o ardaloedd â'r angen mwyaf gael fflworid ar eu dannedd.

Lorraine Barrett: Diolch am eich ymateb, Weinidog. Rwy'n credu y byddem i gyd yn cytuno bod pennu arferion da ar gyfer bywyd yn bwysig wrth sôn am blant a'u dannedd. Rwy'n falch o glywed bod y cynllun yn cael ei ehangu i feithrinfeydd a grwpiau chwarae. A allech roi'r wybodaeth ddiweddaraf am y broses ehangu, a rhoi rhywfaint o wybodaeth am broses cyflwyno'r cynllun? Bydd gan Aelodau Cynulliadau'r dyfodol ddiddordeb mewn dysgu sut mae'r fenter honno o fudd i iechyd dannedd plant yng Nghymru.

Edwina Hart: Cafwyd cynlluniau peilot llwyddiannus yn y gogledd a chanol de Cymru. Mae'r cynllun wedi dechrau cael ei gyflwyno ledled Cymru yn ystod 2010-11. Cydnabuwyd ar y pryd, er bod yr ardaloedd peilot mewn sefyllfa dda i gyflwyno Cynllun Gwên, y byddai'n cymryd peth amser i'r gwasanaethau deintyddol cymunedol mewn rhannau eraill o Gymru weithredu'r rhaglen gyfan. Mae pob gwasanaeth deintyddol cymunedol bellach yn darparu Cynllun Gwên, a byddant yn parhau i gynyddu eu gweithgarwch wrth i'r rhaglen gael ei hymgorffori. Rwyf hefyd yn falch o allu lansio cyfnod arall yn y broses gyflwyno, yn

out, at Bryn Teg Primary School in Llwynhendy, on 10 March.

Ysgol Gynradd Bryn Teg yn Llwynhendy, ar 10 Mawrth.

Mohammad Asghar: You have already answered part of my question, Minister. The Designed to Smile programme aims to provide oral health advice to young people, which is hugely important. However, it is important to note that historical figures show that adults in Wales have suffered from some of the poorest dental health in the United Kingdom. As you know, the implications of this can be vast, and studies have proved the relation between poor dental health and numerous conditions and illnesses. Can you provide an update on what steps the Assembly Government is taking to develop a consciousness that is centred on the implication of poor oral health among the adult population? Furthermore, does it concern you that hospital admissions for emergency dental health treatment have increased at several health boards, including the Aneurin Bevan Local Health Board, but that, since 2005, the number of dental staff in our hospitals has fallen by 20 per cent, which is not acceptable?

Mohammad Asghar: Rydych wedi ateb rhan o'm cwestiwn yn barod, Weinidog. Mae'r rhaglen Cynllun Gwên yn ceisio rhoi cyngor iechyd y geg i bobl ifanc, sy'n eithriadol o bwysig. Fodd bynnag, mae'n bwysig nodi bod y ffigurau hanesyddol yn dangos bod oedolion yng Nghymru wedi dioddef peth o'r iechyd deintyddol gwaethaf yn y Deyrnas Unedig. Fel y gwyddoch, gall y goblygiadau fod yn eang, ac mae astudiaethau wedi profi'r berthynas rhwng iechyd deintyddol gwael a nifer o gyflyrau a salwch. A allwch roi'r wybodaeth ddiweddaraf am y camau y mae Llywodraeth y Cynulliad yn eu cymryd i ddatblygu ymwybyddiaeth sy'n canolbwyntio ar oblygiadau iechyd gwael y geg ymysg oedolion? Ar ben hynny, a yw'n peri pryder i chi fod derbyniadau i'r ysbyty am driniaeth ddeintyddol frys wedi cynyddu mewn sawl bwrdd iechyd, gan gynnwys Bwrdd Iechyd Lleol Aneurin Bevan, ond bod nifer y staff deintyddol yn ein hysbytai wedi gostwng 20 y cant ers 2005? Nid yw hynny'n dderbyniol.

Edwina Hart: The latest published figures, for 2009, show that there were 153 whole-time equivalent hospital-based dentistry staff in Wales, up from 138 in 2005. In addition, we have invested in NHS dentistry, which is improving patients' access across Wales. Since 2006-07, the number of NHS dentists has increased from 1,141 to 1,310 in 2010. One area where access has improved greatly is the Hywel Dda Local Health Board area, where there have been difficulties in the past. More than 40,000 more people are now accessing NHS dental care there than in March 2006. In addition, in 2010, the community dental service, which works predominantly with young and vulnerable patients, had 175,000 contacts, and saw 74,000 individual patients. Therefore, it is clear to see that the investment that we have put forward in dentistry is now starting to reap the rewards.

Edwina Hart: Mae'r ffigurau diweddaraf a gyhoeddwyd, ar gyfer 2009, yn dangos bod 153 o staff deintyddiaeth cyfwerth amser llawn yn ysbytai Cymru, sy'n gynnydd o'r 138 yn 2005. Yn ogystal, rydym wedi buddsoddi mewn deintyddiaeth y GIG, sy'n gwella mynediad i gleifion ledled Cymru. Ers 2006-07, mae nifer y deintyddion GIG wedi cynyddu o 1,141 i 1,310 yn 2010. Un ardal lle mae mynediad wedi gwella'n sylweddol yw ardal Bwrdd Iechyd Lleol Hywel Dda, lle cafwyd anawsterau yn y gorffennol. Mae dros 40,000 yn fwy o bobl bellach yn defnyddio gofal deintyddol y GIG o gymharu â mis Mawrth 2006. Yn ogystal, yn 2010, roedd gan y gwasanaeth deintyddol cymunedol, sy'n gweithio'n bennaf gyda chleifion ifanc ac sy'n agored i niwed, 175,000 o gysylltiadau, a gwelodd 74,000 o gleifion unigol. Felly, mae'n amlwg bod ein buddsoddiad mewn deintyddiaeth yn awr yn dechrau dwyn ffrwyth.

I concur with you about the importance of oral hygiene and oral health. A visit to the dentist can enable the dentist to see something that another clinician may not

Rwy'n cytuno â chi am bwysigrwydd hylendid y geg ac iechyd y geg. Gall ymweliad â'r deintydd alluogi'r deintydd i weld rhywbeth nad yw clinigwr arall wedi

have spotted, which will enable it to be dealt with appropriately. If people do not have a dentist, and they want one, I encourage them to ring their local health board to try to find an NHS dentist, to ensure that they are having the proper provision. However, one area that still concerns me is people who are homeless or who have no address and how they access these services. There is still a considerable amount of work to do in that area.

sylwi arno, a fydd yn ei alluogi i gael ei drin yn briodol. Os nad oes gan bobl ddeintydd, a'u bod am gael un, rwy'n eu hannog i ffonio eu bwrdd iechyd lleol i geisio dod o hyd i ddeintydd y GIG, er mwyn sicrhau bod ganddynt y ddarpariaeth briodol. Fodd bynnag, un maes sy'n peri pryder i mi o hyd yw pobl sy'n ddigartref neu heb gyfeiriad a sut maent yn cael gafael ar y gwasanaethau hyn. Mae cryn dipyn o waith i'w wneud o hyd yn y maes hwnnw.

Rhodri Glyn Thomas: Yr oeddech yn cyfeirio at Fwrdd Iechyd Lleol Hywel Dda ac at y problemau a fu yno. Mae datblygiadau wedi bod yno, a diolchaf i chi am eich cymorth wrth sicrhau gwasanaeth deintyddol newydd ar gyfer ardal Castellnewydd Emlyn a bod y gwasanaeth hwnnw'n fwy cynhwysfawr na'r un blaenorol. Mae trigolion yr ardal yn edrych ymlaen yn fawr at gael y gwasanaeth hwnnw'n fuan. I fynd yn ôl at y pwynt a wnaeth Lorraine Barrett, a fyddech yn cytuno mai cyfuniad sydd eisiau o wasanaeth deintyddol cynhwysfawr ar gael i bawb dan y gwasanaeth iechyd gwladol ac ymgyrch gref i sicrhau bod pawb, yn enwedig plant a phobl ifanc, yn cael eu haddysgu ynghylch iechyd y geg?

Rhodri Glyn Thomas: You referred to the Hywel Dda Local Health Board and to the problems seen there. There have been developments in that area, and I thank you for your assistance in securing a new dental service for Newcastle Emlyn, which is more comprehensive than the previous service. Local people look forward to being able to make use of that service in the near future. To return to the point raised by Lorraine Barrett, would you agree that what is needed is a combination of a comprehensive dental service available for all under the national health service and a robust campaign to ensure that all our people, especially children and young people, are educated about oral health?

Edwina Hart: Thank you for your comments, Rhodri Glyn. You have been most vociferous in ensuring that the people of Newcastle Emlyn have the appropriate dental services. I am sorry that it has taken so long to resolve some of these issues regarding the provision of dentists in the rural areas covered by Hywel Dda Local Health Board, and it is important that we recognise that we must have dentists providing NHS treatment in every part of Wales.

Edwina Hart: Diolch ichi am eich sylwadau, Rhodri Glyn. Rydych wedi bod yn uchel eich cloch o ran sicrhau bod pobl Castellnewydd Emlyn yn cael y gwasanaethau deintyddol priodol. Mae'n ddrwg gennyf ei bod wedi cymryd cymaint o amser i ddatrys rhai o'r problemau hyn ynghylch darparu deintyddion yn yr ardaloedd gwledig a gwmpesir gan Fwrdd Iechyd Lleol Hywel Dda, ac mae'n bwysig ein bod yn cydnabod bod yn rhaid inni gael deintyddion sy'n darparu triniaeth y GIG ym mhob rhan o Gymru.

You are also right about public campaigns; there is a lot more that we can do on dental health, and it is important that people have that information. As you indicated, there has been significant investment to help with that issue. It has been helpful that the Assembly Government has been able to freeze NHS dental charges; these have been frozen in Wales since 2006, which helps to ensure affordable treatment for people in tackling oral health inequalities.

Rydych hefyd yn iawn am ymgyrchoedd cyhoeddus; mae llawer mwy y gallwn ei wneud o ran iechyd deintyddol, ac mae'n bwysig bod pobl yn cael y wybodaeth honno. Fel y dywedasoch, cafwyd buddsoddiad sylweddol i helpu gyda'r mater hwnnw. Mae wedi bod yn ddefnyddiol bod Llywodraeth y Cynulliad wedi gallu rhewi taliadau deintyddol y GIG; maent wedi'u rhewi yng Nghymru ers 2006, sy'n helpu i sicrhau triniaeth fforddiadwy i bobl i fynd i'r afael ag anghydraddoldebau iechyd y geg.

Gwasanaethau Podiatreg

2. Irene James: *A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am wasanaethau podiatreg yng Nghymru. OAQ(3)1869(HSS)*

Edwina Hart: Directors of therapies and health science have been appointed to all local health boards to provide board-level clinical leadership for podiatry services. NHS resources are targeted toward patients with a medical need, including people with diabetes, but LHBs are responsible for determining the level of services in their area.

Irene James: Thank you for that response, Minister. The University of Wales Institute, Cardiff is the only centre of education for podiatrists in Wales, and, this year, it is celebrating 50 years of podiatry education. I often receive letters from constituents who are having problems getting appointments with podiatrists. What can we do to encourage more people to train in this worthwhile and rewarding profession in Wales?

Edwina Hart: There is a lot of interest in podiatry services, particularly in our constituencies. We have looked at commissioning numbers for podiatrists to continue to meet a predicted increase in the demand for services. The numbers have ranged from 24 to 30, the latter being the highest level in 2009-10, and these students will graduate in 2012. However, the workforce plans for the NHS this year indicated that a much lower number would be needed, as podiatry services continue to be delivered by a largely self-employed and private workforce—nearly two thirds of the registered podiatrists in Wales do not work for the NHS—but we will continue to commission 24 positions. We are encouraging people into training to ensure that the commissioned numbers are achieved, and attrition rates in this area are closely monitored; it is important that we encourage people to enter the profession.

David Melding: I will translate for the people watching, who may not know what

Podiatry Services

2. Irene James: *Will the Minister make a statement on podiatry services in Wales. OAQ(3)1869(HSS)*

Edwina Hart: Mae cyfarwyddwyr therapïau a gwyddoniaeth iechyd wedi cael eu penodi i bob bwrdd iechyd lleol i ddarparu arweinyddiaeth glinigol ar lefel bwrdd i wasanaethau podiatreg. Mae adnoddau'r GIG wedi cael eu targedu tuag at gleifion sydd ag anghenion meddygol, gan gynnwys pobl sydd â diabetes, ond byrddau iechyd lleol sy'n gyfrifol am benderfynu ar lefel y gwasanaethau yn eu hardal.

Irene James: Diolch am yr ymateb hwnnw, Weinidog. Athrofa Prifysgol Cymru, Caerdydd yw'r unig ganolfan addysg ar gyfer podiatregwyr yng Nghymru, ac, eleni, mae'n dathlu 50 mlynedd o addysg podiatreg. Rwy'n aml yn derbyn llythyrau gan etholwyr sy'n cael problemau wrth gael apwyntiadau gyda phodiatryddion. Beth allwn ni ei wneud i annog mwy o bobl i hyfforddi yn y proffesiwn buddiol a gwerthfawr hwn yng Nghymru?

Edwina Hart: Mae llawer o ddiddordeb mewn gwasanaethau podiatreg, yn enwedig yn ein hetholaethau. Rydym wedi edrych ar niferoedd comisiynu ar gyfer podiatryddion er mwyn parhau i ateb y galw cynyddol a ragwelir mewn gwasanaethau. Mae'r niferoedd yn amrywio o 24 i 30—sef y lefel uchaf, yn 2009-10—a bydd y myfyrwyr hyn yn graddio yn 2012. Fodd bynnag, dangosodd y cynlluniau gweithlu ar gyfer y GIG eleni y byddai angen nifer llawer is, gan fod gwasanaethau podiatreg yn parhau i gael eu darparu'n bennaf gan weithlu hunangyflogedig a phreifat—nid yw bron i ddau o bob tri podiatrydd cofrestredig yng Nghymru yn gweithio i'r GIG—ond byddwn yn parhau i gomisiynu 24 swydd. Rydym yn annog pobl i hyfforddi er mwyn sicrhau y bodlonir y niferoedd a gomisiynwyd, a chaiff cyfraddau athreuliad yn y maes hwn eu monitro'n agos; mae'n bwysig ein bod yn annog pobl i ymuno â'r proffesiwn.

David Melding: Rwyf am gyfieithu ar gyfer y bobl sy'n gwylio, nad ydynt, o bosibl, yn

we are talking about. Podiatry services are vital for diabetics, as you mentioned, but it is also true that many elderly people have great difficulty looking after their feet, particularly with something as practical as cutting their toenails; they are at risk of quite severe infection as a result. We know that effective foot care can reduce amputation rates among the vulnerable by as much as half. Key parts of this care are podiatry services in the community and using podiatrists to train other health professionals, as appropriate. This is an important issue for maintaining health and wellbeing among these vulnerable groups.

gwybod am beth rydym yn sôn. Mae gwasanaethau podiatreg yn hanfodol ar gyfer pobl a chanddynt glefyd siwgr, fel y sonioch, ond mae hefyd yn wir bod llawer o bobl hŷn yn cael anhawster mawr yn gofalu am eu traed, yn enwedig gyda rhywbeth mor ymarferol â thorri ewinedd eu traed; maent mewn perygl o gael haint eithaf difrifol o ganlyniad. Gwyddom y gall gofal traed effeithiol haneru cyfraddau colli coes ymhlith pobl sy'n agored i niwed. Rhannau allweddol o'r gofal hwn yw gwasanaethau podiatreg yn y gymuned a defnyddio podiatryddion i hyfforddi gweithwyr iechyd proffesiynol eraill, fel y bo'n briodol. Mae hwn yn fater pwysig i gynnal iechyd a lles ymhlith y grwpiau hyn sy'n agored i niwed.

Edwina Hart: We all know that when our feet feel good, we feel good; this is especially true of the coming season of major activity, when we will need to ensure that our feet are in mint condition. [*Laughter*.] This is an exceptionally important issue, and I know that some elderly people value the service of the voluntary sector in cutting nails and doing other things. I have also been concerned about social foot care projects in Wales; I have conducted a pilot project, and am now looking at the information from it. I will reconvene the consultation group that looked after the project, together with the heads of podiatry, to invite them to make any comments on the report. I will then ask LHBs to comment on how they can deal with some of the service-provision issues. This issue is very much on the agenda, and needs to be.

Edwina Hart: Rydym i gyd yn gwybod ein bod ni'n teimlo'n dda pan fo'n traed yn teimlo'n dda; mae hyn yn arbennig o wir am y tymor sydd i ddod o lawer o ymarfer corff, pan fydd angen inni sicrhau bod ein traed yn y cyflwr gorau posibl. [*Chwerthin*.] Mae hwn yn fater eithriadol o bwysig, a gwn fod rhai pobl oedrannus yn gwerthfawrogi gwasanaeth y sector gwirfoddol yn torri ewinedd a gwneud pethau eraill. Rwyf hefyd wedi bod yn pryderu am brosiectau cymdeithasol gofal traed yng Nghymru; rwyf wedi cynnal prosiect peilot, ac rwyf wrthi'n edrych ar y wybodaeth o'r prosiect hwnnw. Byddaf yn ailgynnull y grŵp ymgynghori a oedd yn gofalu am y prosiect, ynghyd â phenaethiaid podiatreg, i'w gwahodd i wneud unrhyw sylwadau ar yr adroddiad. Byddaf wedyn yn gofyn i fyrddau iechyd lleol gyflwyno sylwadau ar sut y gallant ddelio â rhai o'r materion darparu gwasanaeth. Mae'r mater hwn yn amlwg ar yr agenda, ac mae angen iddo fod.

Amseroedd Ymateb Ambiwlans

3. Lynne Neagle: *A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am amseroedd ymateb y gwasanaeth ambiwlans yn Nhor-faen. OAQ(3)1899(HSS)*

Edwina Hart: I am aware that the ambulance service has come under significant pressure in Torfaen as a result of the recent adverse weather and a considerable increase in demand. I trust that our meeting assured you that we are working closely with

Ambulance Response Times

3. Lynne Neagle: *Will the Minister make a statement on ambulance response times in Torfaen. OAQ(3)1899(HSS)*

Edwina Hart: Rwy'n ymwybodol bod pwysau sylweddol wedi'i roi ar y gwasanaeth ambiwlans yn Nhor-faen yn sgîl y tywydd garw diweddar a chynnydd sylweddol yn y galw. Hyderaf fod ein cyfarfod wedi'ch sicrhau ein bod yn gweithio'n agos gyda'r

the trust to ensure that urgent improvements are made. Thank you for drawing the concerns of your constituents to my attention at that meeting.

ymddiriedolaeth i sicrhau bod gwelliannau yn cael eu gwneud ar frys. Diolch am dynnu fy sylw at bryderon eich etholwyr yn y cyfarfod hwnnw.

Lynne Neagle: Thank you for that answer, Minister. I am grateful to you for agreeing to meet me at short notice earlier this month to discuss this hugely important issue in detail. While we all understand that the terrible weather that we experienced placed additional pressures on the service and recognise the fantastic work of paramedics and ambulance crews in reaching patients in difficult circumstances, the response times seen in Torfaen recently are simply not acceptable. I know that you are looking at this situation closely, and that a number of urgent steps are being taken to improve the situation on the ground. What assurances can you offer my constituents that improving ambulance response times in Torfaen is a top priority for you as Minister for health?

Lynne Neagle: Diolch am eich ateb, Weinidog. Rwy'n ddiolchgar i chi am gytuno i gwrdd â mi ar fyr rybudd yn gynharach y mis hwn i drafod y mater hynod bwysig hwn yn fanwl. Er ein bod i gyd yn deall bod y tywydd ofnadwy a gawsom wedi rhoi pwysau ychwanegol ar y gwasanaeth a'n bod yn cydnabod gwaith gwych parafeddygon a chriwiau ambiwlans o ran cyrraedd cleifion mewn amgylchiadau anodd, nid yw'r amseroedd ymateb a welwyd yn Nhor-faen yn ddiweddar yn dderbyniol. Gwn eich bod yn edrych ar sefyllfa hon yn ofalus, a bod nifer o gamau brys yn cael eu cymryd i wella'r sefyllfa ar lawr gwlad. Sut y gallwch sicrhau fy etholwyr bod gwella amseroedd ymateb ambiwlansys yn Nhor-faen yn brif flaenoriaeth i chi fel Gweinidog iechyd?

Edwina Hart: It is a top priority, and I am most disappointed when we do not get the response times that the public needs, in Torfaen and across Wales. I met with some of the trust and LHB chairs this morning, as well as with the chair of the ambulance trust. I spoke to the LHB chairs this morning about the difficulties that the continual problem of waiting times at accident and emergency units causes for the ambulance trust. This is a key issue that is having a poor effect on the ambulance trust, which is striving to do a very difficult job.

Edwina Hart: Mae'n flaenoriaeth uchaf, ac rwy'n siomedig iawn pan na fyddwn yn sicrhau'r amseroedd ymateb sydd eu hangen ar y cyhoedd, yn Nhor-faen a ledled Cymru. Cefais gyfarfod â chadeiryddion rhai o'r ymddiriedolaethau a'r byrddau iechyd lleol y bore yma, yn ogystal â chadeirydd yr ymddiriedolaeth ambiwlans. Siaradais â chadeiryddion y byrddau iechyd lleol y bore yma am yr anawsterau mae problem barhaus amseroedd aros mewn unedau damweiniau ac achosion brys yn eu hachosi i'r ymddiriedolaeth ambiwlans. Mae hwn yn fater allweddol sy'n cael effaith wael ar yr ymddiriedolaeth ambiwlans, sy'n ymdrechu i wneud gwaith anodd iawn.

During the difficult period this winter, I do not know whether Members were aware of this, but we could not use rapid response vehicles because of the weather conditions. Ambulances had to have things fitted to their wheels, which meant that they were restricted to 30 mph, and in many ways, their crews did an absolutely terrific job during that period. I would not and could not justify some of the problems that we have still with ambulance delivery times, and it is now a matter that we are pursuing with vigour.

Yn ystod cyfnod anodd y gaeaf hwn—nid wyf yn gwybod a oedd Aelodau yn ymwybodol o hyn—nid oeddem yn gallu defnyddio cerbydau ymateb cyflym oherwydd y tywydd. Roedd yn rhaid i ambiwlansys gael pethau wedi'u gosod ar eu holwynion, a oedd yn golygu eu bod yn gyfyngedig i 30 milltir yr awr ac, mewn sawl ffordd, gwnaeth eu criwiau waith cwbl wych yn ystod y cyfnod hwnnw. Ni allwn gyfiawnhau rhai o'r problemau sydd gennym o hyd gydag amseroedd ambiwlansys, ac ni fyddwn am wneud hynny, ac mae bellach yn fater rydym yn gweithio arno'n egnïol.

William Graham: Minister, you will know that ambulance times have improved a little in Torfaen, and that some major problems were experienced during December. I am much reassured by your statement, and I trust that you will keep the matter under review and, if necessary, make a statement to the Chamber in due course.

William Graham: Weinidog, gwyddoch fod amseroedd ambiwlans wedi gwella ychydig yn Nhor-faen, ac y cafwyd rhai problemau mawr yn ystod mis Rhagfyr. Rwyf wedi fy modloni'n fawr gan eich datganiad, a hyderaf y byddwch yn parhau i adolygu'r mater ac, os bydd angen, yn gwneud datganiad i'r Siambr maes o law.

Edwina Hart: Yes, William; I think that I will consider a statement to the Chamber in due course, probably in March, when we can see what has been happening after the difficult winter weather.

Edwina Hart: Byddaf, William; rwy'n credu y byddaf yn ystyried datganiad i'r Siambr maes o law, fwy na thebyg ym mis Mawrth, pan fyddwn yn gallu gweld beth sydd wedi bod yn digwydd ar ôl tywydd anodd y gaeaf.

We did see improvements in Torfaen, whose Assembly Member, Lynne Neagle, has met with me on a regular basis to discuss this particular issue. However, in other parts of Wales, you will see a much more satisfactory delivery of services. We have to look at what good examples there are and ask why they are not being repeated in other areas. However, I come back to the point that some of the issues in the ambulance trust are in fact to do with the accident and emergency departments and their handling of the demands on their services.

Gwelsom welliannau yn Nhor-faen; mae'r Aelod Cynulliad lleol, Lynne Neagle, wedi cwrdd â mi yn rheolaidd i drafod y mater penodol hwn. Fodd bynnag, mewn rhannau eraill o Gymru, gwelwch fod gwasanaethau yn cael eu darparu mewn modd llawer mwy boddhaol. Mae'n rhaid inni edrych i weld pa enghreifftiau da sy'n bodoli a gofyn pam na chânt eu hailadrodd mewn ardaloedd eraill. Fodd bynnag, rwy'n dychwelyd at y pwynt bod rhai o broblemau'r ymddiriedolaeth ambiwlans mewn gwirionedd yn ymwneud â'r adrannau damweiniau ac achosion brys a'r modd y maent yn ymdrin â'r gofynion ar eu gwasanaethau.

Alun Davies: In terms of ambulance response times, there are significant issues. You have provided a great deal of investment in the ambulance service. Minister, could you reassure the Chamber that that investment is being put to good use? I think that many constituents in different parts of Wales see the investment being made, but not its results. I think that concern is widespread—we have heard from colleagues who represent Torfaen this afternoon. Certainly, there is widespread concern in the region that I represent that ambulance response times continue to be an issue that affects many people.

Alun Davies: O ran amseroedd ymateb ambiwlansys, mae yna faterion o bwys. Rydych wedi buddsoddi cryn dipyn yn y gwasanaeth ambiwlans. Weinidog, a allwch roi sicrwydd i'r Siambr bod y buddsoddiad yn cael ei ddefnyddio'n dda? Credaf fod llawer o etholwyr mewn gwahanol rannau o Gymru yn gweld y buddsoddiad, ond nid y canlyniadau. Credaf fod y pryder hwnnw yn gyffredin—rydym wedi clywed gan gydweithwyr sy'n cynrychioli Tor-faen y prynhawn yma. Yn sicr, mae pryder eang yn y rhanbarth rwyf yn ei gynrychioli bod amseroedd ymateb ambiwlansys yn parhau i fod yn fater sy'n effeithio ar lawer o bobl.

Edwina Hart: In some parts of Wales, however, the ambulance trust is consistently achieving its local targets and going further. The level of inconsistency across Wales is the issue that we have to tackle, because people should have consistent and high-quality services. I think that our investment

Edwina Hart: Mewn rhai rhannau o Gymru, fodd bynnag, mae'r ymddiriedolaeth ambiwlans yn gyson yn cyrraedd ei thargedau lleol ac yn rhagori arnynt. Mae'n rhaid inni fynd i'r afael â'r anghysondeb ar draws Cymru, oherwydd dylai pobl gael gwasanaethau cyson ac o safon uchel. Credaf

has been well made, particularly in new vehicles. We have been very fortunate in that the capital growth of the past few years has allowed us to make that investment. What worries me is the future, when I consider the type of investment that I might not be able to make.

fod ein buddsoddiad wedi'i wneud yn dda, yn enwedig mewn cerbydau newydd. Rydym wedi bod yn ffodus iawn bod twf cyfalaf y blynyddoedd diwethaf wedi caniatáu inni wneud y buddsoddiad hwnnw. Yr hyn sy'n fy mhoeni yw'r dyfodol, o ystyried y math o fuddsoddiad na fyddwn, o bosibl, yn gallu ei wneud.

There are issues that always come up in reviews of ambulances, such as paediatric ambulances and the like. They might seem to involve relatively small pots of money, but they will all have to be looked at very carefully in the coming years and in the face of the reduction in capital.

Mae rhai materion yn dod i'r amlwg bob tro mewn adolygiadau o ambiwlansys, megis ambiwlansys pediatrig ac yn y blaen. Efallai eu bod yn ymwneud â symiau cymharol fach o arian, ond bydd rhaid edrych ar bob un ohonynt yn ofalus iawn yn y blynyddoedd i ddod ac yn wyneb y gostyngiad mewn cyfalaf.

Gwasanaethau Strôc

4. Sandy Mewies: *A wnaiff y Gweinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf am welliannau i wasanaethau strôc yng Nghymru. OAQ(3)1870(HSS)*

Stroke Services

4. Sandy Mewies: *Will the Minister give an update on improvements to stroke services in Wales. OAQ(3)1870(HSS)*

Edwina Hart: I would refer you to my recent letter updating all Assembly Members on progress with improving stroke services. I will also issue something in the weeks to come on other issues to do with stroke services.

Edwina Hart: Rwy'n eich cyfeirio at fy llythyr diweddar yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf i bob Aelod Cynulliad ar y cynnydd o ran gwella gwasanaethau strôc. Byddaf hefyd yn cyhoeddi rhywbeth yn ystod yr wythnosau nesaf ar faterion eraill sy'n ymwneud â gwasanaethau strôc.

Sandy Mewies: I am delighted to see the progress that has been made already in improving stroke services. I think that we all agree that more is to come, as it should. For example, I understand that there is a programme to set up transient ischemic attack units in our district general hospitals. I would be interested to hear how this programme is progressing.

Sandy Mewies: Rwy'n falch iawn o weld y cynnydd a wnaed eisoes i wella gwasanaethau strôc. Credaf ein bod i gyd yn cytuno bod mwy i ddod, fel y dylai fod. Er enghraifft, deallaf fod rhaglen i sefydlu unedau trawiad ischaemig darfodedig yn ein hysbytai cyffredinol dosbarth. Byddai gennyf ddiddordeb i glywed sut mae'r rhaglen hon yn mynd rhagddi.

1.45 p.m.

Edwina Hart: I am glad that you are good at the pronunciation—I will say TIA clinics. They are an important part of effective stroke care packages. Diagnosis and intervention at that point can, of course, help in relation to a full stroke. These services are being delivered across north Wales—which is your patch—and, under the 1000 Lives Plus programme, we are developing a tool that will focus on the key interventions for TIA, and will help

Edwina Hart: Rwy'n falch eich bod yn dda am ynganu—rwyf am eu galw'n glinigau TIA. Maent yn rhan bwysig o becynnau gofal strôc effeithiol. Wrth gwrs, gall diagnosis ac ymyrraeth ar yr adeg honno helpu yn achos strôc lawn. Caiff y gwasanaethau hyn eu cyflwyno ledled y gogledd—sef eich ardal chi—ac, o dan raglen 1000 o Fywydau a Mwy, rydym yn datblygu dull a fydd yn canolbwyntio ar yr ymyriadau allweddol ar

drive the planning and delivery of these services right across Wales to ensure that we get better quality stroke care.

gyfer TIA, ac a fydd yn helpu i ysgogi i gynllunio a darparu'r gwasanaethau hyn ledled Cymru i sicrhau ein bod yn cael gofal strôc o safon uwch.

Nick Ramsay: Minister, I welcome your answer in terms of some of the progress that you identified. I will not attempt the pronunciation either. However, you will be aware of Tony Rudd's recent review into stroke services in Wales, which was, at best, negative about progress. It also identified serious shortcomings in terms of the patchy delivery of stroke services across Wales. How are you responding to that review? What policies are you putting in place to ensure that, over the coming months and years, Wales will have far more effective stroke services—ones that do not depend on your postcode and that truly deliver the type of services that we would like to see?

Nick Ramsay: Weinidog, croesawaf eich ateb o ran rhywfaint o'r cynnydd a nodwyd gennych. Nid wyf am roi cynnig ar yr ynganiad ychwaith. Fodd bynnag, byddwch yn ymwybodol o adolygiad diweddar Tony Rudd i wasanaethau strôc yng Nghymru, a oedd, ar y gorau, yn negyddol am y cynnydd. Roedd hefyd yn nodi diffygion difrifol o ran darpariaeth gwasanaethau anghyson ar gyfer strôc ar draws Cymru. Sut yr ydych yn ymateb i'r adolygiad hwnnw? Pa bolisïau yr ydych yn eu rhoi ar waith i sicrhau, dros y misoedd a'r blynyddoedd nesaf, y bydd gan Gymru wasanaethau strôc llawer mwy effeithiol—rhai nad ydynt yn dibynnu ar eich cod post ac sydd wir yn darparu'r math o wasanaeth yr hoffem eu gweld?

Edwina Hart: I expect local health boards to achieve full compliance with the national standards and targets for strokes by 2015. I have written to individual health boards stressing the importance of this issue. With an increasingly ageing population—although strokes can occur at any age—we recognise that this will be a particular issue for us in the future. One area that we have looked at is the provision of thrombolysis, which has been a significant development. We recently moved to 24/7 provision on this, which is important, and there are plans for the roll-out of the full 24/7 service later this year using telemedicine technology; I think that we need to use technology to up our game in stroke services.

Edwina Hart: Rwy'n disgwyl i fyrddau iechyd lleol sicrhau eu bod yn cydymffurfio'n llawn â'r safonau a thargedau cenedlaethol ar gyfer strociau erbyn 2015. Rwyf wedi ysgrifennu at fyrddau iechyd unigol yn pwysleisio pwysigrwydd y mater hwn. Gyda phoblogaeth sy'n heneiddio o hyd—er y gall strôc ddigwydd ar unrhyw oed—rydym yn cydnabod y bydd hon yn broblem benodol inni yn y dyfodol. Un maes yr ydym wedi edrych arno yw darparu thrombolysis, sydd wedi bod yn ddatblygiad arwyddocaol. Symudwyd yn ddiweddar i ddarpariaeth 24/7 ar gyfer hyn, sy'n bwysig, ac mae cynlluniau i gyflwyno'r gwasanaeth 24/7 yn llawn yn ddiweddarach eleni drwy ddefnyddio technoleg telefeddygaeth; credaf fod angen inni ddefnyddio technoleg i wella ein gwasanaethau strôc.

The Welsh Ambulance Services NHS Trust has introduced an all-Wales pre-hospital care pathway to clinically assess stroke and TIA patients in order to alert hospitals. It is important that hospitals are alerted about stroke and TIA patients so that they can be dealt with in a timely manner. We are looking at intelligent targets. We have a 47-bed stroke rehabilitation centre being developed at Llandough, and we are also looking at the pathway. I have done some work on a public campaign—I think that it

Mae Ymddiriedolaeth GIG Gwasanaethau Ambiwlans Cymru wedi cyflwyno llwybr gofal cyn ysbyty ar gyfer Cymru gyfan i asesu cleifion strôc a TIA yn glinigol er mwyn rhybuddio ysbytai. Mae'n bwysig bod ysbytai yn cael gwybod am gleifion strôc a TIA er mwyn gallu ymdrin â nhw'n amserol. Rydym yn edrych ar dargedau deallus. Mae canolfan adsefydlu strôc 47 gwely wrthi'n cael ei datblygu yn Llandochau, ac rydym hefyd yn edrych ar y llwybr. Rwyf wedi gwneud rhywfaint o waith ar ymgyrch

was Jonathan Morgan who raised that issue with me some time ago—around people knowing their blood pressure and pulse, and we have put some money into that. One area that we need to explore further is the information that general practitioners hold on TIA and hypertension patients, so that we can use the information that we have in order to be able to prepare. The Wales Deanery is looking at training issues. The expectations of what we need to do on stroke services are quite clear, and it is important that we keep up the pressure on the services.

gyhoeddus—rwy'n credu mai Jonathan Morgan a gododd y mater hwnnw gyda mi beth amser yn ôl—i bobl wybod eu pwysedd gwaed a churiad y galon, ac rydym wedi rhoi rhywfaint o arian i hynny. Un maes y mae angen inni ei archwilio ymhellach yw'r wybodaeth sydd gan ymarferwyr cyffredinol ar gleifion TIA a phwysedd gwaed uchel, fel y gallwn ddefnyddio'r wybodaeth sydd gennym er mwyn gallu paratoi. Mae Deoniaeth Cymru yn edrych ar faterion hyfforddiant. Mae'r hyn y mae disgwyl inni ei wneud ynghylch gwasanaethau strôc yn eithaf clir, ac mae'n bwysig ein bod yn parhau i roi pwysau ar y gwasanaethau.

Nick Ramsay: I thank the Minister for her detailed answer. As she pointed out, this is an issue that can affect us all, personally or through our family members. It is an issue of great concern to all of our constituents. She mentioned thrombolysis and other aspects of care that need improvement. I would ask that she looks seriously at the issues that she mentioned and at ways in which the situation can be addressed. Tony Rudd's review identified serious shortcomings, and there was criticism of the Assembly Government for not putting sufficient resources into the creation of dedicated and specialised stroke units and rehabilitation services. There is a very real concern that, if you have a stroke in Wales at the moment, you are less likely to have the type of care that you need immediately to mitigate the possible consequences and after effects. Thank you for your detailed answer, Minister, but can you please give us an assurance that you will make this issue a top priority within your portfolio, and that you will put everything possible in place to make sure that stroke services in Wales are improved, which is what people would like to see?

Nick Ramsay: Diolch i'r Gweinidog am ei hateb manwl. Fel y soniodd, mae hwn yn fater a all effeithio ar bob un ohonom, yn bersonol neu drwy aelodau o'n teulu. Mae'n fater o bryder mawr i bob un o'n hetholwyr. Soniodd am thrombolysis ac agweddau eraill ar ofal sydd angen eu gwella. Gofynnaf iddi edrych o ddifrif ar y materion y mae wedi'u crybwyll a'r ffyrdd y gellir mynd i'r afael â'r sefyllfa. Nododd adolygiad Tony Rudd rai diffygion difrifol, ac roedd beirniadaeth o Lywodraeth y Cynulliad am beidio â rhoi digon o adnoddau i greu unedau strôc a gwasanaethau adsefydlu pwrpasol ac arbenigol. Mae pryder go iawn, os ydych yn cael strôc yng Nghymru ar hyn o bryd, eich bod yn llai tebygol o gael y math o ofal sydd ei angen arnoch ar unwaith i liniaru canlyniadau posibl a'r ôl-effeithiau. Diolch am eich ateb manwl, Weinidog, ond a wnewch chi ein sicrhau eich bod yn rhoi blaenoriaeth uchel i'r mater hwn yn eich portffolio, ac y byddwch yn rhoi popeth posibl ar waith i wneud yn siŵr bod gwasanaethau strôc yng Nghymru yn gwella, sef yr hyn y byddai pobl yn hoffi ei weld?

Edwina Hart: Yes, you can be assured that I want to see the improvements in services that we all, across the Chamber, wish for. If it would be helpful, Presiding Officer, I will provide a written or oral statement to update Members on progress in March. The one aspect in relation to stroke that still concerns me is that of young people having strokes and how we deal with them and their rehabilitation. This is a key challenge for us all.

Edwina Hart: Gallwch fod yn sicr fy mod am weld y gwelliannau yn y gwasanaethau yr ydym i gyd, ar draws y Siambr, yn dymuno eu gweld. Os yw'n ddefnyddiol, Lywydd, gwnaf ddatganiad ysgrifenedig neu lafar i roi'r wybodaeth ddiweddaraf i Aelodau ar y cynnydd ym mis Mawrth. Yr un agwedd ar strôc sy'n dal i fy mhoeni yw pobl ifanc sy'n cael strôc a sut rydym yn delio â'r gwaith o'u hadsefydlu. Mae hon yn her allweddol i bob un ohonom.

Chris Franks: Minister, would you remind Members what investment has been put into stroke services in the community since 2007 in South Wales Central? What guidance can you give to the Welsh NHS to ensure that the needs of stroke survivors are met once they return home, as they set about trying to regain their normal lives? The ongoing support that the Stroke Association provides to survivors is unique. What can you do, Minister, to ensure that the specialist support provided by the voluntary sector is not diluted during these difficult financial times?

Chris Franks: Weinidog, a wnewch chi atgoffa Aelodau pa fuddsoddiad sydd wedi'i wneud mewn gwasanaethau strôc yn y gymuned ers 2007 yng Nghanol De Cymru? Pa arweiniad allwch chi ei roi i GIG Cymru i sicrhau bod anghenion goroeswyr strôc yn cael eu diwallu ar ôl iddynt ddychwelyd adref, wrth iddynt fynd ati i geisio ailafael yn eu bywydau arferol? Mae'r gefnogaeth barhaus y mae'r Gymdeithas Strôc yn ei rhoi i oroeswyr yn unigryw. Beth allwch chi, Weinidog, ei wneud i sicrhau nad yw'r gefnogaeth arbenigol a ddarperir gan y sector gwirfoddol yn cael ei gwanhau yn ystod y cyfnod ariannol anodd hwn?

Edwina Hart: You make a valid point about the voluntary sector, because it is increasingly worried about the implications of the cuts to the public sector and how those cuts will impact on it. I have been reviewing my voluntary sector grant scheme, looking at how I can offer certainty in terms of funding, however, the voluntary sector then has to provide the additional services that we require. Also, importantly, that sector has to be cost effective in its management of any money that it receives from me in providing services to individuals. On South Wales Central, I cannot give you that answer off the top of my head, so I will write to you on that. I have given an additional £15 million in funding for acute stroke care and rehabilitation services for people in the community. We are also dealing with it much more effectively through chronic conditions management procedures. I will get back to you on the exact figure regarding expenditure in South Wales Central.

Edwina Hart: Rydych yn gwneud pwynt dilys am y sector gwirfoddol, oherwydd ei fod yn poeni fwyfwy am oblygiadau'r toriadau i'r sector cyhoeddus a sut y bydd y toriadau hynny'n effeithio arno. Rwyf wedi bod yn adolygu fy nghynllun grant y sector gwirfoddol, gan edrych ar sut y gallaf gynnig sicrwydd o ran cyllid, ond, yna, mae'n rhaid i'r sector gwirfoddol ddarparu'r gwasanaethau ychwanegol sydd eu hangen arnom. Hefyd, yn bwysig, mae'n rhaid i'r sector hwnnw fod yn gost-effeithiol o ran ei reolaeth o unrhyw arian a dderbynia gennyf wrth ddarparu gwasanaethau i unigolion. O ran Canol De Cymru, ni allaf roi'r ateb hwnnw i chi yr eiliad hon, felly byddaf yn ysgrifennu atoch ynglŷn â hynny. Rwyf wedi rhoi £15 miliwn ychwanegol ar gyfer gofal strôc aciwt a gwasanaethau adsefydlu ar gyfer pobl yn y gymuned. Rydym hefyd yn delio â hynny'n llawer mwy effeithiol drwy weithdrefnau rheoli cyflyrau cronig. Dychwelaf atoch â'r union ffigur ynghylch gwariant yng Nghanol De Cymru.

Peter Black: I welcome the fact that you accepted the recommendation of the Health, Wellbeing and Local Government Committee in relation to the roll-out of a 24/7 thrombolysis service, and that the new 24/7 unit opened at Morriston Hospital at the end of January. What plans are there to expand 24/7 thrombolysis care to the Princess of Wales Hospital at Bridgend?

Peter Black: Croesawaf y ffaith eich bod wedi derbyn argymhelliad y Pwyllgor Iechyd, Lles a Llywodraeth Leol o ran cyflwyno gwasanaeth thrombolysis 24/7, a bod yr uned 24/7 newydd wedi agor yn Ysbyty Treforys ddiwedd mis Ionawr. Pa gynlluniau sydd gennych i ehangu gofal thrombolysis 24/7 yn Ysbyty Tywysoges Cymru ym Mhen-y-bont ar Ogwr?

Edwina Hart: Stroke services is one of the issues that I regularly discuss with the chairs of the LHBs and we have asked them today

Edwina Hart: Gwasanaethau strôc yw un o'r materion rwy'n ei drafod yn rheolaidd gyda chadeiryddion y byrddau iechyd lleol ac

to reprioritise and to look at some of the issues relating to how we can get better coverage across Wales. They will be reporting to me at the end of March on how successfully we are dealing with some of those issues. I, like you, think that we have to have this type of service where appropriate and where it is needed.

rydym wedi gofyn iddynt heddiw ail-flaenoriaethu ac edrych ar rai o'r materion sy'n ymwneud â sut y gallwn gael mwy ohonynt ledled Cymru. Byddant yn adrodd i mi ddiwedd mis Mawrth ynghylch pa mor llwyddiannus rydym yn delio â rhai o'r materion hynny. Rwyf i, fel chi, yn credu bod angen inni gael y math hwn o wasanaeth lle y bo'n briodol a lle mae ei angen.

Brian Gibbons: Minister, do you agree that it is much more important to prevent stroke in the first place and that we would avoid a tremendous amount of illness and morbidity if we succeeded in preventing stroke? A key way of preventing stroke is for people to take medication for high blood pressure and so on. Do you agree that our free prescription programme in Wales makes an important contribution to attacking the incidence of stroke? Proposals to get rid of free prescriptions in Wales would undermine that important preventative dimension.

Brian Gibbons: Weinidog, a ydych yn cytuno ei bod yn llawer pwysicach atal strôc yn y lle cyntaf ac y byddem yn osgoi llawer iawn o salwch ac afiachusrwydd pe baem yn llwyddo i atal strôc? Ffordd allweddol o atal strôc yw i bobl gymryd meddyginiaeth ar gyfer pwysedd gwaed uchel ac yn y blaen. A ydych yn cytuno bod ein rhaglen presgripsiynau am ddim yng Nghymru yn gwneud cyfraniad pwysig o ran mynd i'r afael ag achosion strôc? Byddai cynigion i gael gwared ar bresgripsiynau am ddim yng Nghymru yn tanseilio'r dimensiwn ataliol pwysig hwnnw.

Edwina Hart: I obviously concur with your comments, Dr Gibbons.

Edwina Hart: Rwy'n amlwg yn cytuno â'ch sylwadau, Dr Gibbons.

The Presiding Officer: I now call Dr Gibbons to ask question 5.

Y Llywydd: Galwaf yn awr ar Dr Gibbons i ofyn cwestiwn 5.

Brian Gibbons: You are so kind, Lord Elis-Thomas. [*Laughter*.]

Brian Gibbons: Rydych mor garedig, Arglwydd Elis-Thomas. [*Chwerthin*.]

Newidiadau i'r GIG yn Lloegr

English NHS Changes

5. Brian Gibbons: *Beth yw goblygiadau'r newidiadau i'r GIG yn Lloegr i'r GIG yng Nghymru. OAQ(3)1900(HSS)*

5. Brian Gibbons: *What are the implications of English NHS changes for the NHS in Wales. OAQ(3)1900(HSS)*

Edwina Hart: We are, of course, pursuing our own agenda in terms of the NHS in Wales and, fortunately, very few of the English structural changes will directly impact on our arrangements and policy direction in Wales. However, some patients inevitably have to cross between countries to access treatment. LHBs and the Government are, therefore, working to ensure that there is no adverse impact on patient care.

Edwina Hart: Rydym, wrth gwrs, yn mynd ar drywydd ein hagenda eu hunain o ran y GIG yng Nghymru ac, yn ffodus, ychydig iawn o newidiadau strwythurol Lloegr sy'n effeithio'n uniongyrchol ar ein trefniadau a'n cyfeiriad polisi yng Nghymru. Fodd bynnag, mae'n anochel bod rhai cleifion yn gorfod croesi'r ffin i gael triniaeth. Mae'r byrddau iechyd lleol a'r Llywodraeth, felly, yn gweithio i sicrhau nad oes unrhyw effaith andwyol ar ofal cleifion.

Brian Gibbons: Thank you, Minister, for that answer. You will be aware that the previous UK Labour Government was very

Brian Gibbons: Diolch am yr ateb, Weinidog. Byddwch yn ymwybodol bod Llywodraeth Lafur flaenorol y DU yn

active in securing continuing recognition of our health services as public services, at the level of the EU and the World Trade Organization. However, in the medical literature and the medical press over the past few months, there have been concerns that the changes to the English NHS could undermine the public service nature of the health service in the United Kingdom and that, consequently, our health service and the English health service could be open to the market competition rules of the EU and the World Trade Organization. Has the Welsh Assembly Government undertaken any evaluation of that risk and its possible implications for Wales?

weithgar iawn o ran sicrhau cydnabyddiaeth barhaus i'n gwasanaethau iechyd fel gwasanaethau cyhoeddus, ar lefel yr UE a Sefydliad Masnach y Byd. Fodd bynnag, mewn deunydd darllen meddygol a'r wasg feddygol dros y misoedd diwethaf gwelwyd pryderon y gallai'r newidiadau i'r GIG yn Lloegr danseilio natur gwasanaeth cyhoeddus y gwasanaeth iechyd yn y Deyrnas Unedig ac y gallai ein gwasanaeth iechyd ni a gwasanaeth iechyd Lloegr, o ganlyniad, fod yn agored i reolau cystadleuaeth marchnad yr UE a Sefydliad Masnach y Byd. A yw Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi gwerthuso'r perygl hwnnw a'i oblygiadau posibl i Gymru?

Edwina Hart: The changes to the NHS in England will not affect the status of services in Wales, as healthcare is devolved, other than with regard to what I indicated in relation to cross-border arrangements. These issues are not straightforward, and you rightly point out that matters of EU law could be at stake. However, I can assure you that I have had discussions with Andrew Lansley and my officials are in close contact with their counterparts in the Department of Health.

Edwina Hart: Ni fydd y newidiadau i'r GIG yn Lloegr yn effeithio ar statws gwasanaethau yng Nghymru, gan fod gofal iechyd wedi'i ddatganoli, ac eithrio mewn cysylltiad â'r hyn a nodais ynghylch trefniadau trawsffiniol. Nid yw'r materion hyn yn syml, ac roeddech yn iawn i ddweud y gallai materion cyfraith yr UE fod yn y fantol. Fodd bynnag, gallaf eich sicrhau fy mod wedi cael trafodaethau ag Andrew Lansley a bod fy swyddogion mewn cysylltiad agos â'u cymheiriaid yn yr Adran Iechyd.

Jonathan Morgan: Until recently, one of the great similarities between the NHS in England and the NHS in Wales has been the pragmatic use of a mixed economy of provision so that at peak times, when the NHS has been struggling to meet considerable pressures, particularly in elective surgery, we have made use of the independent sector. One of your predecessors, Jane Hutt, made use of the independent sector to bring down long waits. The second-offer scheme allowed many people to be treated in Wales, and outside Wales, in order to get them the operations that they needed to cure the pain and the suffering that many of them were experiencing. That pragmatic approach is still taken in England, but you are now pursuing a policy of ruling out the use of the independent sector in Wales. Over the past few months, we have seen waiting lists and waits increase steadily in Wales. Questions now need to be asked as to whether we have the capacity, at those points of pressure, to

Jonathan Morgan: Hyd yn ddiweddar, un tebygrwydd mawr rhwng y GIG yn Lloegr a'r GIG yng Nghymru oedd y defnydd pragmatig o economi gymysg wrth ddarparu gwasanaethau, fel ein bod, ar yr adegau prysuraf, pan fo'r GIG yn ei chael yn anodd ymateb i bwysau sylweddol, yn enwedig mewn llawdriniaeth ddewisol, yn defnyddio'r sector annibynnol. Defnyddiodd un o'ch rhagflaenwyr, Jane Hutt, y sector annibynnol i leihau amseroedd aros hir. Caniataodd y cynllun ail gynnig hwn i lawer o bobl gael eu trin yng Nghymru a'r tu hwnt er mwyn iddynt gael y llawdriniaethau a oedd eu hangen arnynt i wella eu poen a'u dioddefaint. Mae'r ymagwedd bragmataidd honno'n parhau yn Lloegr, ond rydych chi bellach yn dilyn polisi o ddiystyru'r defnydd o'r sector annibynnol yng Nghymru. Dros yr ychydig fisoedd diwethaf, rydym wedi gweld rhestrau ac amseroedd aros yn cynyddu'n raddol yng Nghymru. Mae angen gofyn cwestiynau yn awr ynghylch a oes gennym y gallu, yn y pwyntiau pwysau hynny, i drin

treat people within the waiting time target. Will you now review what has been happening in Wales to see whether this policy of ruling out the independent sector is feasible and sensible?

pobl o fewn y targed amser aros. A wnewch chi yn awr adolygu'r hyn sydd wedi bod yn digwydd yng Nghymru i weld a yw'r polisi hwn o ddiystyru'r sector annibynnol yn ddichonadwy ac yn synhwyrol?

Edwina Hart: I understand your concerns, particularly about the referral-to-treatment figures that you outline. There was concern about the numbers at the end of December. I think that it was raised in the Chamber that some people were waiting over 36 weeks during that period. Eighty-six per cent of those patients were waiting for orthopaedic treatment, and very small numbers were waiting for other specialities. Some of the things that we have done in the past related to orthopaedic waiting lists. I am looking at issues around orthopaedics at the moment, to see how things can be dealt with properly in the Welsh NHS. However, the use of the private sector is a matter of Government policy.

Edwina Hart: Rwy'n deall eich pryderon, yn enwedig ynghylch y ffigurau atgyfeirio i driniaeth a amlinellwyd gennych. Roedd pryder ynghylch y niferoedd ddiwedd mis Rhagfyr. Credaf i rywun sôn yn y Siambr fod rhai pobl yn aros mwy na 36 wythnos yn ystod y cyfnod hwnnw. Roedd 86 y cant o'r cleifion hynny yn aros am driniaeth orthopedig, a niferoedd bach iawn a oedd yn aros am arbenigeddau eraill. Mae rhai o'r pethau yr ydym wedi'u gwneud yn y gorffennol yn gysylltiedig â rhestrau aros orthopedig. Rwy'n edrych ar faterion yn ymwneud ag orthopaedeg ar hyn o bryd, i weld sut y gellir ymdrin â phethau yn briodol yn GIG Cymru. Fodd bynnag, mae defnyddio'r sector preifat yn fater o bolisi'r Llywodraeth.

Helen Mary Jones: Minister, as you mentioned in an earlier answer, many people living on the Welsh border are currently receiving secondary healthcare services in hospitals in England. The proposed changes in England will have no immediate effect on those hospital services, but there may be longer-term effects due to the possible fragmentation of the service as a result of GP commissioning. Will you undertake to keep the situation under review to ensure that if, for example, services are moved from a hospital that is close to Wales to one that is much further away, we find an alternative way for those patients to get the services that they need?

Helen Mary Jones: Weinidog, fel y gwnaethoch grybwyll mewn ateb cynharach, mae llawer o bobl sy'n byw ar ffin Cymru yn derbyn gwasanaethau gofal iechyd eilaidd mewn ysbytai yn Lloegr ar hyn o bryd. Ni fydd y newidiadau arfaethedig yn Lloegr yn cael effaith uniongyrchol ar y gwasanaethau ysbyty hynny, ond gallai fod effeithiau tymor hwy yn sgîl y darnio posibl yn y gwasanaeth o ganlyniad i gomisiynu gan feddygon teulu. A wnewch ymrwymo i barhau i adolygu'r sefyllfa i sicrhau, er enghraifft, os yw gwasanaethau yn cael eu symud o ysbyty sy'n agos i Gymru i un sy'n llawer pellach, ein bod yn dod o hyd i ffordd arall i'r cleifion hynny dderbyn y gwasanaethau sydd eu hangen arnynt?

Edwina Hart: It is very opportune that you have asked that question. I would like to put on record the issues around the protocol for cross-border healthcare commissioning. I believe that this point was raised by the leader of the Liberal Democrats. We have been having discussions with the Department of Health at official level, and work is ongoing between the parties to develop the protocol for 2011-12. Obviously, there will have to be far more detailed discussions about what happens after that year, because

Edwina Hart: Mae'n amserol iawn eich bod wedi gofyn y cwestiwn hwnnw. Hoffwn gofnodi'r materion sy'n ymwneud â'r protocol ar gyfer comisiynu gofal iechyd trawsffiniol. Credaf fod y pwynt wedi'i godi gan arweinydd y Democratiaid Rhyddfrydol. Rydym wedi bod yn trafod â'r Adran Iechyd ar lefel swyddogol, ac mae gwaith yn mynd rhagddo rhwng y partïon i ddatblygu'r protocol ar gyfer 2011-12. Yn amlwg, bydd rhaid cael trafodaethau llawer manylach am yr hyn sy'n digwydd ar ôl y flwyddyn honno,

of some of the issues that you raise. We use specialist tertiary services across the border and will continue to do so. I can assure you that, when I had my meeting with Andrew Lansley, he understood the issues around this. He said to me that if there is any issue that impacts on Wales in relation to those services, he or his officials will speak to us. He has been as good as his word, because his officials have been looking at issues around children's centres, and we have had the appropriate discussions with him around how that might impact on Wales. The English reforms have started, but they have not yet been finalised. We have to take this a day at a time and ensure that Welsh patients do not lose out, but we must recognise that the reforms are taking place. They might not be to my taste, or yours, but they are going ahead.

oherwydd rhai o'r materion a godwyd gennych. Rydym yn defnyddio gwasanaethau trydyddol arbenigol ar draws y ffin a byddwn yn parhau i wneud hynny. Pan gefais fy nghyfarfod ag Andrew Lansley gallaf eich sicrhau ei fod yn deall y materion hyn. Dywedodd wrthyf y bydd ef neu ei swyddogion yn siarad â ni os oes unrhyw fater yn effeithio ar Gymru mewn perthynas â'r gwasanaethau hynny. Mae wedi cadw at ei air, gan fod ei swyddogion wedi bod yn edrych ar faterion yn ymwneud â chanolfannau plant, ac rydym wedi cael trafodaethau priodol gydag ef ynghylch sut y gallai hynny effeithio ar Gymru. Mae'r diwygiadau yn Lloegr wedi cychwyn, ond nid ydynt wedi eu cwblhau eto. Mae'n rhaid gwneud hyn un cam ar y tro a sicrhau nad yw cleifion Cymru ar eu colled, ond mae'n rhaid inni gydnabod bod y diwygiadau yn digwydd. Efallai na fyddant at fy chwaeth i, na'ch chwaeth chi, ond maent yn mynd rhagddynt.

The Leader of the Welsh Liberal Democrats (Kirsty Williams): Minister, I am grateful to hear that there have been ongoing discussions about securing continued cross-border services. You will be aware that the current concordat runs out on 31 March. Can you say today that the agreements for 2011-12 will be signed by 31 March? It is not just specialist tertiary services that Welsh patients access in England. For many of my constituents, ordinary district general hospital services are delivered in Hereford and Shrewsbury. That is the ordinary hospital services, rather than specialist ones. What guarantees can you give today that you will continue to support Welsh patients using DGH services in England, if those are the closest services to their home?

Arweinydd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru (Kirsty Williams): Weinidog, rwy'n falch o glywed bod trafodaethau yn mynd rhagddynt ynghylch sicrhau dyfodol gwasanaethau trawsffiniol. Byddwch yn ymwybodol bod y concordat presennol yn dod i ben ar 31 Mawrth. A allwch ddweud heddiw y bydd y cytundebau ar gyfer 2011-12 yn cael eu llofnodi erbyn 31 Mawrth? Nid dim ond gwasanaethau trydyddol arbenigol y mae cleifion o Gymru yn eu defnyddio yn Lloegr. I nifer o'm hetholwyr, darperir gwasanaethau ysbyty cyffredinol dosbarth arferol yn Henffordd ac Amwythig. Dyna'r gwasanaethau ysbyty cyffredinol, yn hytrach na rhai arbenigol. Pa sicrwydd y gallwch ei roi heddiw y byddwch yn parhau i gynorthwyo cleifion Cymru sy'n defnyddio gwasanaethau ysbyty cyffredinol dosbarth yn Lloegr, os mai dyna'r gwasanaethau sydd agosaf at eu cartref?

2.00 p.m.

Edwina Hart: To answer the first point, I am fairly satisfied from the information that I have from my officials that matters on the cross-border protocol will be agreed in due course. I have concerns about how these matters will be dealt with in future, and I have been particularly taken by the

Edwina Hart: I ateb y pwynt cyntaf, rwy'n eithaf bodlon, o'r wybodaeth sydd gennyf gan fy swyddogion, y cytunir ar faterion y protocol trawsffiniol maes o law. Mae gennyf bryderon ynghylch sut yr ymdrinnir â'r materion hyn yn y dyfodol, ac rwyf wedi cael fy nharo'n benodol gan y drafodaeth am yr

discussion about the difficulties faced by patients with regard to maternity services in Shrewsbury and concerns about having to travel further. The issue will be about the freedoms that will exist within the English NHS trusts and the foundation trusts and the charging mechanisms. I will have to look very carefully at the issue of how much cash will be involved. Will I be taking more of a knock? Is there more that I can do in terms of service provision in Wales? It would be wrong of me to mislead people by saying that things will continue for ever and a day, because that might not necessarily be the case. I do not really want to be drawn on anything, other than to say that while I am the Minister for health, I will keep this issue close, and I will consistently update Members of any changes or further work.

anawsterau a wynebir gan gleifion o ran gwasanaethau mamolaeth yn yr Amwythig a phryderon am orfod teithio ymhellach. Bydd y mater yn ymwneud â'r rhyddid a fydd yn bodoli o fewn yr ymddiriedolaethau GIG yn Lloegr a'r ymddiriedolaethau sefydledig a'r dulliau codi tâl. Bydd rhaid imi edrych yn ofalus iawn ar faint o arian fydd dan sylw. A fyddaf yn cymryd mwy o ergyd? A oes mwy y gallaf ei wneud o ran darparu gwasanaethau yng Nghymru? Byddai'n anghywir ar fy rhan i gamarwain pobl drwy ddweud y bydd pethau'n parhau am byth, oherwydd efallai nad dyna fydd yn digwydd. Nid wyf am gael fy nhynnu i mewn i unrhyw beth, ac eithrio dweud y byddaf, tra byddaf yn Weinidog iechyd, yn rhoi sylw agos i'r mater hwn, a byddaf yn gyson yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf i Aelodau am unrhyw newidiadau neu waith pellach.

I wish to indicate to you that I have already suggested to the British Medical Association the border issues with regard to practices in England and Wales, so there will have to be some discussion. It may be a discussion that we do not like having about what will happen in future, but it is a discussion that we must have openly and honestly with regard to how the two different systems will work.

Rwyf am i chi wybod fy mod eisoes wedi awgrymu i'r Gymdeithas Feddygol Brydeinig y materion ffiniau o ran arferion yng Nghymru a Lloegr, felly bydd rhaid cael rhywfaint o drafodaeth. Efallai y bydd yn drafodaeth nad ydym yn hoff ohonni o ran beth fydd yn digwydd yn y dyfodol, ond mae'n drafodaeth y mae'n rhaid inni ei chael yn agored ac yn onest o ran sut bydd y ddwy system wahanol yn gweithio.

Mick Bates: Minister, I note your answer to Kirsty Williams that you will ensure that Welsh patients do not lose out and that discussions are ongoing. However, yesterday, when I asked the First Minister about reorganisation in England that will have an impact on Wales, he gave me to believe that his attitude was that, as it is happening in England, it does not concern us, and when it is all finished, we will react in Wales to whatever proposals have been implemented. I take more heart from your reply to Kirsty Williams, because it seemed to indicate that you are willing to engage now to protect Welsh patient service delivery that occurs in England. Will you please confirm that it is much better for your Government to engage with consultations in England now than to await the outcome, which may be detrimental to the health services received by Welsh constituents?

Mick Bates: Weinidog, nodaf eich ateb i Kirsty Williams y byddwch yn sicrhau nad yw cleifion o Gymru ar eu colled a bod trafodaethau yn mynd rhagddynt. Fodd bynnag, ddoe, pan ofynnais i'r Prif Weinidog am ad-drefnu yn Lloegr a fydd yn cael effaith ar Gymru, rhoddodd reswm imi gredu mai ei agwedd oedd nad yw, gan ei fod yn digwydd yn Lloegr, yn ymwneud â ni, a phan fydd yr holl beth wedi gorffen, byddwn yn ymateb yng Nghymru i ba gynigion bynnag sydd wedi'u gweithredu. Mae eich ateb i Kirsty Williams yn fy nghalonogi'n fwy, oherwydd mae'n awgrymu eich bod yn barod i ymgysylltu'n awr i ddiogelu darpariaeth gwasanaethau yn Lloegr i gleifion o Gymru. A wnewch chi gadarnhau ei fod yn llawer gwell i'ch Llywodraeth ymgysylltu ag ymgynghoriadau yn Lloegr yn awr yn hytrach nag aros am y canlyniad, a all fod yn niweidiol i'r gwasanaethau iechyd a ddarperir i etholwyr Cymru?

Edwina Hart: I think that you must recognise that there are services that people always use across our borders, and we engage in consultations on those, if invited to do so, and we will comment, particularly with regard to the tertiary areas. Some of these are matters for the English health service when it is looking at its resources and at how it is going to revamp things. I am aware that services in England are sometimes closer for patients in Wales. However, in the round, I have to engage in the consultations appropriate for me. These are mainly English-led consultations, and I have to look at the services I may have to put in place to assist constituents if old patterns cannot remain. I wish to say that I have been as open and transparent as I can be on this issue, because what is happening across our border with regard to services is very much a movable feast. I know that we have to have at heart the interests of Welsh patients, but I have also got to have at heart the running of the Welsh health service and the need to ensure that, under the terms of Welsh health service, we have the appropriate provision in place here if things go awry elsewhere.

Edwina Hart: Credaf fod yn rhaid i chi gydnabod bod rhai gwasanaethau y bydd pobl wastad yn eu defnyddio ar draws y ffin, ac rydym yn cymryd rhan mewn ymgynghoriadau ar y gwasanaethau hynny, os cawn ein gwahodd i wneud hynny, a byddwn yn rhoi sylwadau, yn enwedig o ran y meysydd trydyddol. Mae rhai o'r rhain yn faterion i wasanaeth iechyd Lloegr pan fydd yn edrych ar ei adnoddau ac ar sut y mae'n mynd i ailwampio pethau. Rwy'n ymwybodol bod gwasanaethau yn Lloegr weithiau'n nes at gleifion yng Nghymru. Fodd bynnag, yn gyffredinol, rhaid i mi gymryd rhan mewn ymgynghoriadau priodol. Ymgynghoriadau a arweinir yn Lloegr yw'r rhain yn bennaf, ac mae'n rhaid i mi edrych ar wasanaethau i'w rhoi ar waith i helpu etholwyr oni ellir parhau â'r hen batrymau. Hoffwn ddweud fy mod wedi bod mor agored a thryloyw ag y bo modd ynghylch y mater hwn, gan fod yr hyn sy'n digwydd ar draws y ffin o ran gwasanaethau yn newid o hyd. Gwn fod yn rhaid i fuddiannau cleifion o Gymru fod wrth wraidd hyn, ond mae'r gwaith o redeg gwasanaeth iechyd Cymru hefyd yn bwysig ac mae angen inni sicrhau, o dan delerau gwasanaeth iechyd Cymru, bod gennym y ddarpariaeth briodol ar waith os aiff pethau o chwith mewn mannau eraill.

Problemau Camddefnyddio Sylweddau

6. Leanne Wood: *A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am wasanaethau i gefnogi'r rheini sydd â phroblemau camddefnyddio sylweddau yng Nghymru. OAQ(3)1906(HSS)*

Edwina Hart: Services to support substance misusers have been developed under the 10-year strategy, 'Working Together to Reduce Harm'. Delivery of the strategy is supported by £52.6 million, and a full report on progress against the strategy was published in my annual report in November last year.

Leanne Wood: Thank you for your answer, Minister, and thank you also for your ongoing correspondence regarding randomised injectable opiate treatment trials. I note the verdict, in your most recent correspondence, of the advisory panel on substance misuse to recommend holding back on funding such a scheme. I also note your

Substance Misuse Problems

6. Leanne Wood: *Will the Minister make a statement on services to support those with substance misuse problems in Wales. OAQ(3)1906(HSS)*

Edwina Hart: Datblygwyd gwasanaethau i helpu camddefnyddwyr sylweddau o dan y strategaeth 10 mlynedd, 'Gweithio Gyda'n Gilydd i Leihau Niwed'. Cefnogir y gwaith o gyflawni'r strategaeth gan £52.6 miliwn, a chyhoeddwyd adroddiad llawn ar gynnydd yn erbyn y strategaeth yn fy adroddiad blynyddol ym mis Tachwedd y llynedd.

Leanne Wood: Diolch am eich ateb, Weinidog, a diolch hefyd am eich gohebiaeth barhaus ynglŷn â'r treialon triniaeth opiadau i'w chwistrellu ar hap. Nodaf y dyfarniad, yn eich gohebiaeth ddiweddaraf, gan y panel cynghori ar gamddefnyddio sylweddau i argymell dal yn ôl ar ariannu cynllun o'r fath. Nodaf hefyd eich penderfyniad i aros am

decision to await further findings as to the study's effectiveness before committing to providing funding, and I look forward to receiving further updates from you on that. Minister, heroin is a big killer in Wales, and I reaffirm my view that it is time for a new strategy to deal with people who are seeking help in that regard. However, contrary to anecdotal evidence provided by drug agencies working in Wales, recent reports have suggested that heroin use has dropped dramatically in recent years, possibly linked to a sharp increase in the price on the streets. I am not convinced that this trend will continue, particularly in a recession, and we all know that heroin took a particularly bad hold during the 1980s in Wales under Thatcher's reign. However, if this is the case, there is general concern that people could turn to other, newer drugs. I am therefore keen to hear what effort the advisory panel on substance abuse is making to make sure that you are fully informed of changing trends in substance misuse, and that services—

ganfyddiadau pellach ynglŷn ag effeithiolrwydd yr astudiaeth cyn ymrwymo i ddarparu cyllid, ac edrychaf ymlaen at dderbyn diweddariadau pellach gennych ar hynny. Weinidog, mae heroin yn lladd llawer yng Nghymru, a phwysleisiaf fy marn ei bod yn bryd cael strategaeth newydd i ddelio â phobl sy'n chwilio am gymorth yn hynny o beth. Fodd bynnag, yn groes i dystiolaeth lafar a ddarperir gan asiantaethau cyffuriau sy'n gweithio yng Nghymru, mae adroddiadau diweddar wedi awgrymu bod cyfraddau defnyddio heroin wedi gostwng yn sylweddol yn y blynyddoedd diwethaf, sy'n gysylltiedig, o bosibl, â'r cynnydd sydyn mewn pris ar y strydoedd. Nid wyf yn argyhoeddedig y bydd y duedd hon yn parhau, yn enwedig mewn dirwasgiad, ac rydym i gyd yn gwybod bod heroin wedi bod yn gyffredin yn ystod y 1980au yng Nghymru o dan deyrnasiad Thatcher. Fodd bynnag, os yw hyn yn wir, mae pryder cyffredinol y gallai pobl droi at gyffuriau newydd eraill. Felly, rwy'n awyddus i glywed pa ymdrech y mae'r panel cynghori ar gamddefnyddio sylweddau yn ei wneud i sicrhau eich bod yn llwyr ymwybodol o dueddiadau sy'n newid o ran camddefnyddio sylweddau, a bod gwasanaethau—

The Presiding Officer: Order. This is a rather long question.

Y Llywydd: Trefn. Mae hwn yn gwestiwn braidd yn hir.

Leanne Wood: I can hardly hear myself speak over the voices of certain Members.

Leanne Wood: Prin y gallaf glywed fy hun yn siarad dros leisiau rhai Aelodau.

What efforts have been made to ensure that services can react quickly to any problems that are seen on the streets?

Pa ymdrechion a wnaed i sicrhau y gall gwasanaethau ymateb yn gyflym i unrhyw broblemau a welir ar y strydoedd?

Edwina Hart: Thank you very much for the question. I am aware that, when I was absent, the Deputy Minister and you had an exchange about these issues. I looked at the Record afterwards and decided to make some further enquiries in the department to look at the advice the advisory panel on substance misuse had given to me in some of the areas that we were looking at. You will be aware that the Department of Health has advised that it intends to establish a further pilot programme to look specifically at how to deliver a low-volume service effectively, given the geographical spread of individuals in the randomised injecting opioid treatment

Edwina Hart: Diolch yn fawr iawn am y cwestiwn. Rwy'n ymwybodol eich bod chi a'r Dirprwy Weinidog, pan oeddwn yn absennol, wedi cael trafodaeth ynghylch y materion hyn. Edrychais ar y Cofnod ar ôl hynny a phenderfynais wneud ymholiadau pellach yn yr adran i edrych ar y cyngor a roddodd y panel cynghori ar gamddefnyddio sylweddau i mi yn rhai o'r meysydd yr oeddem yn edrych arnynt. Gwyddoch fod yr Adran Iechyd wedi dweud ei bod yn bwriadu sefydlu rhaglen beilot bellach i edrych yn benodol ar sut i ddarparu gwasanaeth cyfaint isel yn effeithiol, o ystyried rhaniad daearyddol unigolion yn y treial triniaeth

trial. Therefore, I will be taking further advice on that.

I think that we are aware that, in a recession, other issues do hit, such as alcohol abuse and a whole range of issues. I will discuss it with my officials for the advisory panel on substance misuse to bear in mind. We have put a great many resources into this area to help people in terms of substance misuse, and we want to ensure that those resources are used wisely. We will have to look at the implications of any changes in society, which might be the impact of an economic recession, as further resources might have to be made available.

Darren Millar: You will be aware that post-traumatic stress disorder, depression, anxiety and substance misuse often affect people who have been in the armed forces. Groups such as the Talking2Minds charity offer helpful coaching and therapeutic treatment for people who suffer with PTSD through the groundbreaking work of its Synergy programme. It was established by veterans, and it gives treatment to help veterans. I have seen at first hand the benefits of that treatment to the individuals that have been through the programme. Will you agree, Minister, to look at the work of Talking2Minds to see what can be learnt from that organisation, and what you might be able to apply in Wales to help those people who have served in our armed forces?

Edwina Hart: I would be more than happy to do so.

Veronica German: I have raised with you before the issue of people with co-morbid conditions and their difficulty in accessing services, particularly, perhaps, those who have a mental health condition and are not accepted for substance misuse therapy and vice versa. When we talked about it in committee, your senior medical officer made clear that this should not be happening, that the service providers should be working together, and that people should not be turned down on that basis. I believe that you had to issue the guidance twice, because people did

opioid wedi'i chwistrellu ar hap. Felly, byddaf yn gofyn am gyngor pellach ar hynny.

Credaf ein bod yn ymwybodol bod materion eraill yn cael effaith mewn dirwasgiad, megis camddefnyddio alcohol ac ystod eang o faterion eraill. Byddaf yn trafod hynny â'm swyddogion er mwyn i'r panel cynghori ar gamddefnyddio sylweddau ei gadw mewn cof. Rydym wedi sicrhau llawer iawn o adnoddau yn y maes hwn i helpu pobl mewn cysylltiad â chamddefnyddio sylweddau, ac rydym am sicrhau bod yr adnoddau hynny'n cael eu defnyddio'n ddoeth. Bydd yn rhaid inni edrych ar oblygiadau unrhyw newidiadau mewn cymdeithas, a allai gynnwys effaith y dirwasgiad economaidd, gan y gallai fod angen sicrhau rhagor o adnoddau.

Darren Millar: Byddwch yn ymwybodol bod anhwylder straen wedi trawma, iselder, gorbryder a chamddefnyddio sylweddau yn aml yn effeithio ar bobl sydd wedi bod yn y lluoedd arfog. Mae grwpiau fel yr elusen Talking2Minds yn cynnig hyfforddiant defnyddiol a thriniaeth therapiwtig i bobl sy'n dioddef PTSD drwy waith arloesol ei raglen Synergy. Fe'i sefydlwyd gan gyn-filwyr, ac mae'n rhoi triniaeth i helpu cyn-filwyr. Rwyf wedi gweld drosof fy hun fuddiannau'r driniaeth honno i'r unigolion sydd wedi dilyn y rhaglen. A wnewch chi gytuno, Weinidog, i edrych ar waith Talking2Minds i weld beth y gellir ei ddysgu gan y sefydliad hwnnw, a beth y gallech ei gymhwyso yng Nghymru i helpu'r bobl hynny sydd wedi gwasanaethu yn ein lluoedd arfog?

Edwina Hart: Byddwn yn fwy na bodlon i wneud hynny.

Veronica German: Rwyf wedi sôn gyda chi o'r blaen am bobl sydd â chyflyrau cyd-forbid a'u hanhawster wrth gael gafael ar wasanaethau, yn arbennig, efallai, y rhai sydd â chyflwr iechyd meddwl nad ydynt yn cael eu derbyn ar gyfer therapi camddefnyddio sylweddau, ac i'r gwrthwyneb. Wrth inni siarad am y peth yn y pwyllgor, dywedodd eich uwch swyddog meddygol yn glir na ddylai hyn ddigwydd, y dylai darparwyr gwasanaeth weithio gyda'i gilydd, ac na ddylai pobl gael eu gwrthod ar y sail honno. Rwy'n deall eich bod wedi gorfod cyhoeddi'r

not notice that it had happened the first time. Since then, how have you been monitoring to see whether this is now taking effect so that people no longer face those problems? Anecdotally, I hear that those problems still exist, but I just wonder what methods of monitoring you have in place.

canllawiau ddwywaith, am nad oedd pobl wedi sylwi ei fod wedi digwydd y tro cyntaf. Ers hynny, sut yr ydych wedi bod yn monitro i weld a yw hyn bellach yn weithredol, fel nad yw pobl yn wynebu'r problemau hynny mwyach? Ar lafar, rwy'n clywed bod rhai problemau yn dal i fodoli, ond tybed pa ddulliau monitro sydd gennych ar waith.

Edwina Hart: I think that it would be helpful to think of it as some sort of random collection of data from service users and so forth. I will look back at the issues concerned. I do not think that we would regularly collect anything on this, because it is based on the perspective of those service users who did not get access to services, rather than those who did have access to services could tell you so. Perhaps you could leave the matter with me, and I will return to it in correspondence.

Edwina Hart: Rwy'n credu y byddai'n ddefnyddiol i feddwl am y peth fel rhyw fath o ymarfer casglu data ar hap ymhlith defnyddwyr y gwasanaeth ac yn y blaen. Byddaf yn edrych yn ôl ar y materion dan sylw. Nid wyf yn credu y byddem yn casglu unrhyw beth rheolaidd ar hyn, gan ei fod yn seiliedig ar safbwynt y defnyddwyr gwasanaeth hynny nad oeddent wedi cael gafael ar wasanaethau, yn hytrach na'r hyn y gallai'r rhai a gafodd afael ar wasanaethau ddweud wrthych. Efallai y gallech adael y mater gyda mi, a byddaf yn dychwelyd ato mewn gohebiaeth.

Veronica German: Thank you, Minister. That is very helpful. You might find that you need to issue guidance that is a little firmer, perhaps, in respect of your findings, and you might take further the issue of the people themselves and their experiences and somehow build that into the system. Obviously, for the ones who have not got there, I know that it is difficult, but I would be very grateful if you could take issue that forward.

Veronica German: Diolch, Weinidog. Mae hynny'n ddefnyddiol iawn. Efallai y byddwch yn gweld bod angen ichi gyhoeddi canllaw sydd ychydig yn fwy cadarn, o bosibl, o ran eich canfyddiadau, ac efallai y byddwch yn ystyried ymhellach y bobl eu hunain a'u profiadau a chynnwys hynny, rywsut, yn y system. Yn amlwg, i'r rhai nad ydynt wedi cyrraedd yno, gwn fod hynny'n anodd, ond byddwn yn ddiolchgar iawn pe gallech fwrw ymlaen â'r mater.

Edwina Hart: Thank you for raising that. We had quite a good discussion in committee about that particular issue.

Edwina Hart: Diolch ichi am godi hynny. Cawsom drafodaeth eithaf da yn y pwyllgor ynghylch y mater penodol hwnnw.

Y Gwasanaeth Ambiwlans

The Ambulance Service

7. William Graham: *A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am y gwasanaeth ambiwlans yn Nwyrain De Cymru. OAQ(3)1892(HSS)*

7. William Graham: *Will the Minister make a statement on the ambulance service in South Wales East. OAQ(3)1892(HSS)*

Edwina Hart: I am aware that the ambulance service has come under significant pressure as a result of adverse weather and a considerable increase in demand. The Assembly Government is working closely with the ambulance trust to ensure that improvements are made over the coming months.

Edwina Hart: Rwy'n ymwybodol bod y gwasanaeth ambiwlans wedi dod o dan bwysau sylweddol o ganlyniad i dywydd garw a chynnydd sylweddol yn y galw. Mae Llywodraeth y Cynulliad yn gweithio'n agos gyda'r ymddiriedolaeth ambiwlans i sicrhau bod gwelliannau yn cael eu gwneud dros y misoedd nesaf.

William Graham: Thank you very much for your answer, Minister. In December, we faced prolonged periods of snow and exceptionally low temperatures, which had an adverse effect on all services, not just the ambulance service. We must recognise the professionalism and dedication shown by these people at all times, particularly when under pressure to maintain our vital services. Based on your earlier answers on this subject, we can have confidence that if anyone can sort out the matter in south Wales, it is you.

William Graham: Diolch yn fawr iawn am eich ateb, Weinidog. Ym mis Rhagfyr, roeddem yn wynebu cyfnodau hir o eira a thymheredd eithriadol o isel, a gafodd effaith andwyol ar yr holl wasanaethau, nid dim ond y gwasanaeth ambiwlans. Mae'n rhaid inni gydnabod proffesiynoldeb ac ymroddiad y bobl hyn bob amser, yn enwedig pan fyddant o dan bwysau i gynnal ein gwasanaethau hanfodol. Yn seiliedig ar eich atebion cynharach ar y pwnc hwn, gallwn fod yn hyderus, os gall unrhyw un ddatrys y mater yn y de, mai chi yw honno.

Edwina Hart: Thank you for that, William, and for your kind remarks about the ambulance service, which I will draw to the attention of the chief executive to pass on to staff, because it was an exceptionally difficult period. The important thing is that the chief executive of the NHS has given a clear message to the chief executives of the ambulance trust and the local health boards that they must resolve the delays that are occurring in accident and emergency departments quickly. I find it astounding that they cannot get the proper management structures in place in some areas of Wales. There are issues to do with building design, but I assure Members that I indicated to the LHBs concerned over 12 months ago that if they required resources to look at the design of their accident and emergency departments to improve capacity, they should come back to us. So far, no plans have been received from them.

Edwina Hart: Diolch ichi am hynny, William, ac am eich geiriau caredig am y gwasanaeth ambiwlans. Byddaf yn tynnu sylw'r prif weithredwr at eich geiriau er mwyn iddo eu trosglwyddo i staff, oherwydd roedd yn gyfnod hynod o anodd. Y peth pwysig yw bod prif weithredwr y GIG wedi rhoi neges glir i brif weithredwyr yr ymddiriedolaeth ambiwlans a'r byrddau iechyd lleol bod yn rhaid iddynt ddatrys yr oedi mewn adrannau damweiniau ac achosion brys ar fyrder. Rwy'n rhyfeddu na allant gael y strwythurau rheoli priodol ar waith mewn rhai rhannau o Gymru. Mae yna faterion yn ymwneud â chynllun adeiladau, ond gallaf sicrhau Aelodau fy mod wedi dweud wrth y byrddau iechyd lleol dan sylw dros 12 mis yn ôl y dylent ddod yn ôl atom os oedd angen adnoddau arnynt i edrych ar gynllun eu hadrannau damweiniau ac achosion brys er mwyn gwella capasiti. Hyd yn hyn, nid ydym wedi cael unrhyw gynlluniau ganddynt.

Archebu Presgripsiynau Amlroddadwy

8. Rhodri Glyn Thomas*: *A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am weithdrefnau archebu presgripsiynau amlroddadwy. OAQ(3)1876(HSS)

Repeat Prescription Ordering

8. Rhodri Glyn Thomas: *Will the Minister make a statement on repeat prescription ordering procedures. OAQ(3)1876(HSS)*

Edwina Hart: Repeat prescription ordering procedures are the mechanism by which patients are able to access regular medication without needing to see their GP each month. There are variations in the methods that each practice uses to deal with this process, including e-mail and automated telephone systems.

Edwina Hart: Gweithdrefnau archebu presgripsiynau amlroddadwy yw'r dull lle gall cleifion gael meddyginiaeth reolaidd heb fod angen gweld eu meddyg teulu bob mis. Ceir amrywiadau yn y dulliau y mae pob practis yn eu defnyddio i ddelio â'r broses hon, gan gynnwys e-bost a systemau ffôn awtomataidd.

Rhodri Glyn Thomas: Thank you, Minister, especially for the reference to the e-mail

Rhodri Glyn Thomas: Diolch, Weinidog, yn enwedig am gyfeirio at y weithdrefn e-bost.

procedure. There is a special NHS e-mail system, which a constituent of mine—a 72 year old pensioner on a limited income—has used successfully and found useful, but on attempting for the third time to re-order his prescription, he was told that he would not be able to do this because of a Welsh Assembly Government directive. Can you inform us what that directive is, and what you are doing to ensure that these systems are friendly to the patient?

Mae un o fy etholwyr—pensiynwr 72 mlwydd oed ar incwm cyfyngedig—wedi defnyddio system e-bost benodol yn llwyddiannus ac mae'n teimlo ei bod yn ddefnyddiol, ond wrth geisio am y trydydd tro i ail-archebu ei bresgripsiwn, dywedwyd wrtho na fyddai'n gallu gwneud hynny oherwydd cyfarwyddeb gan Lywodraeth Cynulliad Cymru. A allwch ddweud wrthym beth yw'r gyfarwyddeb honno, a beth rydych yn ei wneud i sicrhau bod y systemau hyn yn ystyriol o'r claf?

Edwina Hart: I am sure that we are always prayed in aid by various health professionals—when something goes awry, it is something to do with the Welsh Assembly Government having issued some directive when they do not have the money to undertake an operation or when they do not have certain resources, but this is always far from the truth. There is no Assembly Government directive forbidding repeat prescriptions. However, there is an issue in that the NHS Wales informatics service has identified problems with requests submitted from non-encrypted websites that may compromise patients' safety and contravene the Data Protection Act 1998. GP surgeries have been advised about this issue, therefore they might decline to accept prescription requests via that route. A new system called My Health Online will be rolled out this year to allow repeat prescriptions to be ordered online without compromising patients' safety or personal data, so I hope that that reassures you. However, when people pray in aid to you about directions that allegedly come from me, check with me first.

Edwina Hart: Rwy'n siŵr bod amryw o weithwyr iechyd proffesiynol yn rhoi'r bai arnom ni pan fydd rhywbeth yn mynd o chwith—mae'n rhywbeth i'w wneud gyda'r ffaith bod Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi cyhoeddi rhyw gyfarwyddeb pan nad oes ganddynt arian i wneud llawdriniaeth neu pan nad oes ganddynt adnoddau penodol, ond mae hyn bob amser yn bell o fod yn wir. Nid yw Llywodraeth y Cynulliad wedi rhoi unrhyw gyfarwyddyd yn gwahardd presgripsiynau amlroddadwy. Fodd bynnag, mae problem o ran bod gwasanaeth gwybodeg GIG Cymru wedi nodi problemau gyda cheisiadau a gyflwynwyd o wefannau heb eu hamgryptio a allai beryglu diogelwch cleifion ac sy'n torri Deddf Diogelu Data 1998. Cynghorwyd meddygfeydd teulu ynghylch y mater hwn, felly gallant wrthod derbyn ceisiadau drwy bresgripsiwn drwy'r ffordd hon. Bydd system newydd o'r enw Fy Iechyd Ar-lein yn cael ei chyflwyno eleni i ganiatáu i bresgripsiynau amlroddadwy gael eu harchebu ar-lein heb beryglu diogelwch neu ddata personol cleifion, felly gobeithio bod hynny'n tawelu eich meddwl. Fodd bynnag, pan fydd pobl yn gofyn am gymorth gennych am gyfeiriadau yr honnir eu bod yn dod gennyf, dowch ataf i yn y lle cyntaf.

Jonathan Morgan: Minister, according to Community Pharmacy Wales, about 38 per cent of hospital admissions are because patients encounter difficulties with the management of their medicines. If we look at how medicines are managed by pharmacies and patients, it is clear that work could be done to improve the way in which medicines are dispensed, along with improving the information that accompanies them, health literacy among patients and the ways in which the pharmacy profession could assist

Jonathan Morgan: Weinidog, yn ôl Fferylliaeth Gymunedol Cymru, mae tua 38 y cant o'r bobl sy'n mynd i'r ysbyty yn mynd yno oherwydd eu bod yn cael anawsterau wrth reoli eu meddyginiaethau. Os edrychwn ar sut caiff meddyginiaethau eu rheoli gan fferyllfeydd a chleifion, mae'n amlwg y gellid gwneud gwaith i wella'r ffordd y caiff meddyginiaethau eu dosbarthu, ynghyd â gwella'r wybodaeth sy'n cyd-fynd â nhw, llythrennedd iechyd cleifion a'r ffyrdd y gallai'r proffesiwn fferyllol helpu

the Assembly Government in reducing the huge amount of medicines wastage that we see every year in Wales, which amounts to £50 million. Will the Government outline what is being done to address these issues in order to involve the pharmacy profession in a much more productive way to ensure that it is more engaged with the needs of the patient, and to ensure that we reduce hospital admissions because of problems with medicines that patients are taking?

Llywodraeth y Cynulliad i leihau'r nifer fawr o feddyginiaethau a wastreffir bob blwyddyn yng Nghymru, sy'n werth £50 miliwn. A wnaiff y Llywodraeth amlinellu'r hyn a wneir i fynd i'r afael â'r materion hyn i gynnwys y proffesiwn fferyllol mewn ffordd lawer mwy cynhyrchiol er mwyn sicrhau ei fod yn ymgysylltu mwy ag anghenion y claf, ac i sicrhau ein bod yn lleihau nifer y bobl sy'n mynd i'r ysbyty oherwydd problemau â meddyginiaethau?

Edwina Hart: These issues have been raised with me by Community Pharmacy Wales, which feels that it has a greater role in helping to assist patients. Given the large number of drugs that some people are on, particularly elderly people, to deal with blood pressure and other issues, it would be a nightmare for many of us to have to deal with some of the prescriptions in order to take drugs at the appropriate time, and elderly patients require a lot of help and assistance from their pharmacists. The pharmacist is also good at explaining the purpose of the drugs, because people can be reluctant to ask their GP why they are on a certain drug, but they are happy to discuss it with the pharmacist. I have Chris Martin undertaking a review of what we are doing regarding medicines, and I would be happy for Chris to take up the particular issues that you raised with the pharmacy profession to see what greater assistance it can give us.

Edwina Hart: Codwyd y materion hyn gyda mi gan Fferylliaeth Gymunedol Cymru, sy'n teimlo bod ganddi fwy o rôl wrth helpu cleifion. O ystyried y nifer fawr o gyffuriau y mae pobl yn eu cymryd, yn enwedig pobl oedrannus, er mwyn delio â phwysedd gwaed a materion eraill, byddai'n hunllef i lawer ohonom orfod delio â rhai o'r presgripsiynau er mwyn cymryd cyffuriau ar yr adeg iawn, ac mae angen llawer o gymorth ar gleifion oedrannus gan eu fferyllwyr. Mae'r fferyllydd hefyd yn dda am esbonio pwrpas y cyffuriau—gall pobl fod yn amharod i ofyn i'w meddyg teulu pam eu bod yn cymryd cyffur penodol, ond maent yn hapus i drafod hynny â'r fferyllydd. Mae Chris Martin yn cynnal adolygiad o'r hyn rydym yn ei wneud ynghylch meddyginiaethau, a byddwn yn hapus i Chris sôn am y materion penodol a godwyd gennych gyda'r proffesiwn fferyllol i weld pa gymorth pellach y gall ei roi i ni.

The Presiding Officer: Thank you for your answers, Minister.

Y Llywydd: Diolch am eich atebion, Weinidog.

2.15 p.m.

Cwestiynau i'r Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog dros yr Economi a Thrafnidiaeth
Questions to the Deputy First Minister and Minister for the Economy and Transport

Y Llywydd: Tynnwyd cwestiwn 1, OAQ(3)1818(ECT), yn ôl.

The Presiding Officer: Question 1, OAQ(3)1818(ECT), is withdrawn.

Cau TRW Resolfen

Closure of TRW Resolven

2. Bethan Jenkins: *A yw Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ymwneud â thrafodaethau ynghylch cau TRW Resolfen. OAQ(3)1837(ECT)*

2. Bethan Jenkins: *Is the Welsh Assembly Government involved in negotiations over the closure of TRW Resolven. OAQ(3)1837(ECT)*

Y Dirprwy Brif Weinidog a'r Gweinidog dros yr Economi a Thrafnidiaeth (Ieuan Wyn Jones): Ysgrifennais at is-lywydd y cwmni fis Mehefin diwethaf yn cynnig cymorth llawn Llywodraeth y Cynulliad i geisio dod o hyd i ddewis arall yn lle cau'r ffatri. Yr wyf yn hynod o siomedig na ddarbwyllwyd y cwmni i gadw'r ffatri yn agored gan y cymorth a gynigiwyd gennym ni a gan Gyngor Bwrdeistref Sirol Castell-nedd Port Talbot i gefnogi ffyrdd a awgrymwyd yn lleol o dorri costau.

The Deputy First Minister and Minister for the Economy and Transport (Ieuan Wyn Jones): I wrote to the company's vice-president last June offering the Assembly Government's full support in seeking an alternative to the closure of the factory. I am extremely disappointed that the assistance that we and Neath Port Talbot County Borough Council offered to support locally proposed cost reductions did not sway the decision in favour of retention.

Bethan Jenkins: Diolch am yr ateb hwnnw. Gofynnais y cwestiwn penodol hwn oherwydd dywedodd Jane Hutt mewn ateb i gwestiwn busnes wythnos ddiwethaf nad oedd yn glir os oedd y Llywodraeth wedi gallu cyfathrebu â'r cwmni yn y modd angenrheidiol o ran cau TRW Resolfen. Yr oedd hynny yn fy mhoeni'n fawr. Yr oeddwn yn bwriadu gofyn a yw eich adran wedi cael diweddariad priodol gan y cwmni ar y ffaith bod y ffatri'n cau. Gan fod cyn-weithwyr wedi bod yn protestio heddiw o flaen TRW yn erbyn y ffaith bod y cwmni wedi penderfynu defnyddio gweithwyr asiant i gwblhau gwaith yno, a allwch chi ein hysbysu a oeddech yn ymwybodol o hyn fel Aelod Cynulliad? Os oeddech yn ymwybodol o hyn, a wnaethoch gymryd camau i stopio'r cwmni hwn rhag rhoi gwaith i weithwyr asiant, sydd yn driniaeth hollol warthus ac annerbyniol o staff llawn amser a oedd yn hollol driw i'r cwmni dros gynifer o flynyddoedd yn ardal Resolfen yng Nghastell-nedd?

Bethan Jenkins: Thank you for that answer. I asked this specific question because Jane Hutt said in answer to a question on business last week that it was not clear whether the Government had been able to communicate with the company in the necessary manner about the closure of TRW Resolven. That worried me greatly. I intended to ask whether your department has had a suitable update from the company on the closure of the factory. Given that former workers have been protesting outside TRW today against the company's decision to use agency workers to complete the work at the factory, can you inform us whether you were aware of that as an Assembly Member? If you were aware of that, did you take action to prevent the company from employing agency workers, which was a completely disgraceful and unacceptable way to treat the full-time staff who had been totally committed to the company for so many years at Resolven in Neath?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Nid oeddwn yn ymwybodol o'r camau a gymerodd y cwmni yn ystod y dyddiau diwethaf a arweiniodd at brotest heddiw. Fodd bynnag, fel yr awgrymais yn fy ateb, yr oeddwn yn hynod o siomedig nad oedd y cwmni wedi derbyn y cynnig hael a wnaed nid yn unig gan Lywodraeth y Cynulliad a chyngor Castell-nedd Port Talbot, ond hefyd gan y gweithwyr. Cynigiodd y gweithwyr fod eu cyflogau yn cael eu torri o 13 y cant a fyddai wedi cynnig arbediad o £1 miliwn y flwyddyn. Yn yr argyfwng presennol, yr oedd yn gynnig hael a dylai'r cwmni fod wedi ymateb yn llawer mwy positif iddo.

The Deputy First Minister: I was not aware of the actions taken by the company during the past few days that led to today's protest. However, as I suggested in my answer, I was extremely disappointed that the company did not accept the generous offer made by not only the Assembly Government and Neath Port Talbot council, but also the workers. The workers suggested that their wages be cut by 13 per cent, which would have offered a saving of £1 million a year. In the current crisis, it was a generous offer and the company should have responded to it much more positively.

Gwenda Thomas: Yr wyf yn siarad yn rhinwedd fy swydd fel yr Aelod Cynulliad dros Gastell-nedd.

Ieuan, I would like to add my voice to the many who have paid tribute to the workforce, recent and past, of TRW. Despite the best efforts of the Welsh Assembly Government, recently and over a long period of time, the best efforts of the union and, most importantly, as you have said, the best efforts of the workforce of TRW, TRW has turned its back on Resolven, but not immediately. As Bethan said, a peaceful demonstration started at 7.30 a.m. this morning outside the factory. I understand that it arose as a result of the company's inability to negotiate fair terms for the existing workforce to continue there for a month. I also understand, from talks with the union, that the company in Germany is not ready yet to take the transferred work from Resolven. The belief remains that there is no business plan or case for the closure of this factory and that this internal and political decision by the company to close TRW has been taken at the expense of the skilled and committed Welsh workers there. May I therefore refer to my most recent letter to you, dated 30 November, and ask you to confirm that the Welsh Assembly Government continues to offer maximum support to the employees in Resolven who have lost their jobs? Could you, perhaps, seek clarification regarding the situation that arose this morning?

The Deputy First Minister: I will certainly seek clarification regarding the situation that arose this morning. I can also say publicly that I wrote to the vice-president of the European steering operations of TRW on 27 June last year, offering support in recognition of the difficulties that the company was facing. We offered a range of assistance for training and development, including both ProAct and Skills Growth Wales, and for environmental improvement activities and capital investment. That offer was made to the company. I also know that the local authority offered an immediate cut in business rates and, as I have indicated in an earlier reply, the workforce itself was prepared to take a substantial cut in wages. That was a very generous offer to the company and we are all disappointed that it

Gwenda Thomas: I am speaking in my capacity as the Assembly Member for Neath.

Ieuan, hoffwn ychwanegu at y nifer o bobl sydd wedi talu teyrnged i weithlu TRW, yn ddiweddar ac yn y gorffennol. Er gwaethaf ymdrechion gorau Llywodraeth Cynulliad Cymru, yn ddiweddar a thros gyfnod hir, ymdrechion gorau'r undeb ac, yn bwysicaf oll, fel y sonioch, ymdrechion gorau gweithlu TRW, mae TRW wedi troi ei gefn ar Resolfen, ond nid ar unwaith. Fel y dywedodd Bethan, dechreuwyd ar brotest heddychlon am 7.30 a.m. y bore yma y tu allan i'r ffatri. Deallaf fod hyn wedi codi yn sgîl anallu'r cwmni i gyd-drafod telerau teg ar gyfer y gweithlu presennol i barhau yno am fis. Rwyf hefyd yn deall, yn ôl sgyrsiau gyda'r undeb, nad yw'r cwmni yn yr Almaen yn barod eto i fynd â'r gwaith a drosglwyddwyd o Resolfen. Mae'r gred yn parhau nad oes unrhyw gynllun nac achos busnes i gau'r ffatri hon a bod y penderfyniad mewnol a gwleidyddol hwn gan y cwmni i gau TRW wedi'i wneud ar draul gweithwyr medrus ac ymroddedig Cymru. A gaf fi felly gyfeirio at fy llythyr diweddaraf atoch, dyddiedig 30 Tachwedd, a gofyn i chi gadarnhau bod Llywodraeth Cynulliad Cymru yn parhau i gynnig y cymorth mwyaf posibl i'r gweithwyr yn Resolfen sydd wedi colli eu swyddi? A allech chi, o bosibl, ofyn am eglurhad ynglŷn â'r sefyllfa a gododd y bore yma?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Byddaf yn sicr yn gofyn am eglurhad ynglŷn â'r sefyllfa a gododd y bore yma. Gallaf hefyd ddweud yn gyhoeddus fy mod wedi ysgrifennu at is-lywydd gweithrediadau llywio Ewrop TRW ar 27 Mehefin y llynedd yn cynnig cymorth, gan gydnabod yr anawsterau roedd y cwmni yn eu hwynebu. Roeddem yn cynnig ystod o gymorth ar gyfer hyfforddi a datblygu, gan gynnwys ProAct a Thwf Sgiliau Cymru, ac ar gyfer gweithgareddau gwella amgylcheddol a buddsoddiad cyfalaf. Gwnaed y cynnig hwnnw i'r cwmni. Rwyf hefyd yn gwybod bod yr awdurdod lleol wedi cynnig gostyngiad ar unwaith mewn ardrethi busnes ac, fel y dywedais mewn ateb cynharach, roedd y gweithlu ei hun yn barod i gymryd toriad sylweddol mewn cyflogau. Roedd hwnnw'n gynnig hael iawn i'r cwmni ac

has decided to walk away from the site. I will do what I can to get further information from it, but under these circumstances it was disappointing that the company turned down the offer made.

roeddem i gyd yn siomedig ei fod wedi penderfynu gadael y safle. Byddaf yn gwneud yr hyn a allaf i gael rhagor o wybodaeth ganddo, ond o dan yr amgylchiadau hyn roedd yn siomedig bod y cwmni wedi gwrthod y cynnig a wnaed.

Hyrwyddo Diwydiannau Cymru

3. William Graham: *A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am hyrwyddo diwydiannau Cymru. OAQ(3)1802(ECT)*

The Deputy First Minister: We are actively promoting Welsh industry and business through a number of channels at home and abroad, a theme endorsed in the economic renewal programme. This includes the work of our integrated sector teams and our overseas network in hosting successful major events such as the Ryder Cup, which promote Wales and Welsh business to the world.

William Graham: Thank you for your answer. I am sure that, like me, you will welcome the appointment of chairs for the Assembly Government's six new sector panels for business support, a sign of much needed focus on growing wealth-creating industries. How is the Assembly Government looking to better engage with and market businesses in south-east Wales? I am thinking particularly of those that are European leaders in their sector, such as Newport-based Abriox, which received initial investment from Finance Wales and now leads its field in remotely monitoring oil and gas pipes; the engineering firm CINTEC International Ltd, which developed a new bridge-strengthening system, among many other innovative projects; and CoilColor Ltd in Newport, the United Kingdom's leading steel-coating business.

The Deputy First Minister: The announcement that we made on the chairs and membership of the sector panels reflects the desire that we have within the Welsh Assembly Government to work with leading companies to develop their businesses and add value to the Welsh economy. The kind of companies that you referred to in south-east Wales are obviously the kind that we want to support into the future. We also have to

Promoting Welsh Industries

3. William Graham: *Will the Minister make a statement on promoting Welsh industries. OAQ(3)1802(ECT)*

Y Dirprwy Brif Weinidog: Rydym yn mynd ati i hyrwyddo diwydiant a busnes Cymru drwy nifer o sianeli gartref a thramor, sy'n thema a gymeradwyir yn rhaglen adnewyddu'r economi. Mae hyn yn cynnwys gwaith ein timau sector integredig a'n rhwydwaith tramor i gynnal digwyddiadau mawr llwyddiannus megis Cwpan Ryder, sy'n hyrwyddo Cymru a busnesau Cymru i'r byd.

William Graham: Diolch i chi am eich ateb. Rwy'n siŵr y byddwch chi, fel fi, yn croesawu penodi cadeiryddion ar gyfer chwe phanel sector cymorth busnes newydd Llywodraeth y Cynulliad, sy'n arwydd o'r angen mawr i ganolbwyntio ar dyfu diwydiannau sy'n creu cyfoeth. Sut mae Llywodraeth y Cynulliad yn edrych i ymgysylltu'n well â busnesau'r farchnad yn y de-ddwyrain? Rwy'n meddwl yn benodol am y rheini sy'n arweinwyr Ewropeaidd yn eu sector, megis Abriox yng Nghasnewydd, a gafodd fuddsoddiad cychwynnol gan Gyllid Cymru ac sydd bellach yn arwain y maes wrth fonitro pibellau olew a nwy o bell; y cwmni peirianneg CINTEC International Cyf, a ddatblygodd system cryfhau pontydd newydd, ymysg nifer o brosiectau arloesol eraill; a CoilColor Cyf yng Nghasnewydd, sef prif gwmni taenu dur y Deyrnas Unedig.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae'r cyhoeddiad a wnaethom ar gadeiryddion ac aelodaeth y paneli sector yn adlewyrchu'r awydd sydd gennym yn Llywodraeth Cynulliad Cymru i weithio gyda chwmnïau blaenllaw i ddatblygu eu busnesau ac ychwanegu gwerth at economi Cymru. Yn amlwg, y math o gwmnïau y cyfeiriasoch atynt yn y de-ddwyrain yw'r math yr ydym am eu cefnogi yn y dyfodol. Rhaid inni hefyd

recognise that there is a highly competitive international environment out there and if we are to give a leading-edge response to that, we need our sector teams and panels to work together in the next few months.

gydnabod bod yr amgylchedd rhyngwladol yn hynod gystadleuol ac os ydym am ymateb yn flaengar i hynny, mae angen i'n timau a'n paneli sector weithio gyda'i gilydd dros y misoedd nesaf.

Rhodri Morgan: Would you look into a rather curious aspect of a statement made by Vince Cable, the Secretary of State for Business, Innovation and Skills, last week, about asking the Export Credits Guarantee Department to extend its services to provide short-term trade credit insurance to small and medium-sized firms in Britain? What is curious about that is that, 20 years ago, the Export Credits Guarantee Department was part-privatised. You and I were Members of Parliament at the time, and the part of the ECGD that was based in Cardiff, and which is now our next-door neighbour in the NCM building, was given the job of providing short-term credit insurance while the part of the ECGD that remained in the public sector was told to continue to support big power station projects and so on—projects requiring long-term, 10 and 20-year finance. If ECGD is to be asked by the Westminster Government to go back into short-term credit insurance, where does that leave its privatised competitor next door to us at NCM in Cardiff, which has 460 employees?

Rhodri Morgan: A wnewch chi edrych ar agwedd digon rhyfedd ar y datganiad a wnaed gan Vince Cable, yr Ysgrifennydd Gwladol dros Fusnes, Arloesi a Sgiliau, yr wythnos diwethaf, ynghylch gofyn i'r Adran Gwarantu Credydau Allforio ymestyn ei wasanaethau i ddarparu yswiriant credyd masnach byrdymor i gwmnïau bach a chanolig eu maint ym Mhrydain? Yr hyn sy'n rhyfedd yw bod yr Adran Gwarant Credydau Allforio wedi'i phreifateiddio'n rhannol 20 mlynedd yn ôl. Roeddech chi a mi yn Aelodau Seneddol ar y pryd, a chafodd rhan o'r adran, a oedd wedi'i lleoli yng Nghaerdydd ac sydd bellach y drws nesaf inni yn adeilad yr NCM, y gwaith o ddarparu yswiriant credyd byrdymor tra bo'r rhan o'r adran a oedd yn parhau yn y sector cyhoeddus wedi cael cyfarwyddyd i barhau i gefnogi prosiectau gorsafoedd pŵer mawr ac yn y blaen—prosiectau ag arnynt angen cyllid hirdymor dros 10 ac 20 mlynedd. Os bydd Llywodraeth San Steffan yn gofyn i'r adran fynd yn ôl i ddarparu yswiriant credyd byrdymor, lle mae hynny'n gadael ei gystadleuydd preifat sydd y drws nesaf i ni yn NCM yng Nghaerdydd, sydd â 460 o weithwyr?

The Deputy First Minister: You make a very good point. In view of the comments that you have made, the best thing for me to do would be to write to Vince Cable and ask how he thinks that proposal will be of assistance to us in Wales. I just want to make one point, alluding to the response that I made to William Graham: I understand that you are referring to the specific issue of the export credit guarantee, but the whole issue of exports is of great importance to us in Wales, and is something that we want to see improved. Now that we have the specialist skills in the sector teams, we are much better placed to make the trade arm of investment much more robust.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Rydych yn gwneud pwynt da iawn. O ystyried eich sylwadau, y peth gorau i mi ei wneud yw ysgrifennu at Vince Cable i ofyn sut mae'n credu y bydd y cynnig o gymorth i ni yng Nghymru. Hoffwn wneud un pwynt, gan gyfeirio at fy ymateb i William Graham: deallaf eich bod yn cyfeirio at fater penodol gwarant credyd allforio, ond mae allforion yn eu cyfanrwydd yn bwysig iawn i ni yng Nghymru, ac yn rhywbeth rydym am ei weld yn gwella. Gan fod gennym bellach sgiliau arbenigol yn y timau sector, rydym mewn sefyllfa llawer gwell i ddelio'n llawer cadarnach ag ochr fasnachol buddsoddi.

Kirsty Williams: Could you outline what steps your Government is taking to protect manufacturing jobs and industry in mid

Kirsty Williams: A allech ddweud pa gamau y mae eich Llywodraeth yn eu cymryd i ddiogelu swyddi a diwydiant

Wales? You will be aware that I have written to you on a number of occasions about the Setten and Durward Ltd factory in Llandrindod Wells, which has now unfortunately closed, as well as other manufacturing facilities in my constituency. Could you outline for us how the new panels that you have just been referring to, and the new approach that your Government is going to take, will safeguard and look to enhance the job prospects of those wishing to work in the manufacturing industries in mid Wales?

gweithgynhyrchu yn y canolbarth? Byddwch yn ymwybodol fy mod wedi ysgrifennu atoch ar sawl achlysur ynglŷn â ffatri Setten and Durward Cyf yn Llandrindod, sydd bellach, yn anffodus, wedi cau, yn ogystal ag am gyfleusterau gweithgynhyrchu eraill yn fy etholaeth. A allech amlinellu sut y bydd y paneli newydd rydych newydd gyfeirio atynt, a'r dull newydd y bydd eich Llywodraeth yn ei gymryd, yn diogelu ac yn ceisio gwella rhagolygon gwaith y rhai sy'n dymuno gweithio yn y diwydiannau gweithgynhyrchu yn y canolbarth?

The Deputy First Minister: The economic renewal programme recognises the need for different kinds of support in different parts of Wales, and that there is sometimes a need for more market intervention in certain areas than in others. We have identified that, in rural Wales, particularly in mid and north-west Wales, it is often the lack of premises that prevents businesses from being able to set up or expand. Therefore, we are looking at ways of making a more attractive property offer there.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae'r rhaglen adnewyddu economaidd yn cydnabod yr angen am wahanol fathau o gymorth mewn gwahanol rannau o Gymru, a bod weithiau angen mwy o ymyrraeth yn y farchnad mewn rhai ardaloedd yn hytrach na rhai eraill. Rydym wedi nodi bod diffyg safleoedd yn y Gymru wledig, yn enwedig y canolbarth a'r gogledd orllewin, sy'n atal busnesau rhag gallu sefydlu neu ehangu. Felly, rydym yn chwilio am ffyrdd o wneud y dewis eiddo yn fwy deniadol yno.

On the sector teams and the sector panels, the sector teams will be specialists in their fields, looking after the six key sectors that we have identified, and the sector panels will be working with the sector teams, and will consist of experienced business people who will be advising us on the best way to add value to those sectors. We also recognise that, in some parts of Wales, some of the sectors will not have a sufficient degree of penetration. We are therefore looking at working with regionally important employers in those areas, outside the six key sectors, to ensure that there will be support available to businesses. We are also enhancing the skills offer, which is one of the things that business has been telling us that we should be assisting with.

O ran y timau sector a'r paneli sector, bydd y timau sector yn arbenigwyr yn eu meysydd, gan ofalu am y chwe sector allweddol rydym wedi'u nodi, a bydd y paneli sector yn gweithio gyda'r timau sector, ac yn cynnwys pobl fusnes brofiadol a fydd yn ein cynghori ar y ffordd orau i ychwanegu gwerth i'r sectorau hynny. Rydym hefyd yn cydnabod, mewn rhai rhannau o Gymru, na fydd gan rai o'r sectorau ddigon o dreiddiad. Felly, rydym yn edrych ar weithio gyda chyflogwyr sy'n bwysig yn rhanbarthol yn yr ardaloedd hynny, y tu allan i'r chwe sector allweddol, er mwyn sicrhau y bydd cymorth ar gael i fusnesau. Rydym hefyd yn gwella'r cynnig sgiliau, sef un o'r pethau y mae busnesau wedi dweud wrthym y dylem gynnig cymorth gydag ef.

Jeff Cuthbert: I am the chair of the Assembly cross-party group on the built environment, in which representatives from the construction sector play an active part and regularly raise concerns with me. The construction industry is concerned about the forthcoming abolition of the Welsh built environment forum. The cuts to the capital budgets of the Welsh Government and the

Jeff Cuthbert: Rwy'n gadeirydd grŵp trawsbleidiol y Cynulliad ar yr amgylchedd adeiledig, lle mae cynrychiolwyr o'r sector adeiladu yn chwarae rhan weithgar ac yn codi pryderon yn rheolaidd gyda mi. Mae'r diwydiant adeiladu yn pryderu am ddiddymu fforwm amgylchedd adeiledig Cymru. Mae'r toriadau i gyllidebau cyfalaf Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol, sy'n cael eu

local authorities that are being forced upon us by the UK Government mean that many companies have to drastically reduce the work that they have in the pipeline for the immediate years ahead. Furthermore, many in the industry feel that the importance of the strength and endurance of the Welsh economy is not sufficiently recognised within the economic renewal programme. It is vital that the construction sector is able to engage with the Welsh Government and have access to public sector contracts, so that it can create jobs and build the necessary infrastructure for our future economic development. Therefore, Deputy First Minister, will you join with me in acknowledging the importance of the construction sector in Wales?

gorfodi arnom gan Lywodraeth y DU, yn golygu bod llawer o gwmnïau yn gorfod lleihau'r gwaith sydd ganddynt ar y gweill ar gyfer y blynyddoedd nesaf yn sylweddol. Ar ben hynny, mae llawer yn y diwydiant yn teimlo nad yw pwysigrwydd cryfder a dygnwch economi Cymru yn cael ei gydnabod yn ddigonol yn rhaglen adnewyddu'r economi. Mae'n hanfodol bod y sector adeiladu yn gallu ymgysylltu â Llywodraeth Cymru a'i fod yn cael mynediad i gontractau'r sector cyhoeddus, fel y gall greu swyddi ac adeiladu'r seilwaith angenrheidiol ar gyfer ein datblygiad economaidd yn y dyfodol. Felly, Ddirprwy Brif Weinidog, a wnewch ymuno â mi i gydnabod pwysigrwydd y sector adeiladu yng Nghymru?

The Deputy First Minister: I very much agree that the construction sector is an important part of the Welsh economy. Although I recognise that capital spend over the next few years will be cut, because of cutbacks by the UK Government, we will try to ensure that the capital investment is protected in a way that allows Welsh businesses to compete for that business. Public sector procurement is a matter that the Minister for Business and Budget is primarily responsible for. However, I understand the view of the construction sector that it needs to be supported through this difficult period and that public sector contracts are vital in retaining the skills of the workforce. I readily acknowledge that we need to work closely with the construction sector and I can assure you that I meet representatives of the sector regularly and have discussed their concerns with them in person.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Rwy'n cytuno bod y sector adeiladu yn rhan bwysig o economi Cymru. Er fy mod yn cydnabod y bydd gwariant cyfalaf dros y blynyddoedd nesaf yn cael ei dorri, oherwydd toriadau gan Lywodraeth y DU, byddwn yn ceisio sicrhau bod y buddsoddiad cyfalaf yn cael ei ddiogelu mewn ffordd sy'n caniatáu i fusnesau o Gymru gystadlu am y busnes hwnnw. Y Gweinidog dros Fusnes a'r Gyllideb sy'n bennaf cyfrifol am gaffael yn y sector cyhoeddus. Fodd bynnag, deallaf farn y sector adeiladu bod angen iddo gael cymorth drwy'r cyfnod anodd hwn a bod contractau'r sector cyhoeddus yn hanfodol i gadw sgiliau'r gweithlu. Rwy'n barod i gydnabod bod angen inni weithio'n agos gyda'r sector adeiladu a gallaf eich sicrhau fy mod yn cwrdd â chynrychiolwyr y sector yn rheolaidd ac fy mod wedi trafod eu pryderon gyda hwy yn bersonol.

Nerys Evans: O ran hyrwyddo diwydiannau, mae hyrwyddo'r sector twristiaeth yn bwysig iawn. Mae sicrhau bod pobl yn ymwybodol o leoliadau busnesau twristaidd yn hynod bwysig i lwyddiant y busnesau hynny. Yr ydym yn ffodus iawn yng ngorllewin Cymru fod gennym lawer o fusnesau twristaidd. Un o'r rheini yr wyf wedi bod yn delio ag ef yw Jabajak, sef gwesty â thŷ bwyta a gwinllan y tu allan i Lanboidy. Er mai dwy filltir yn unig ydyw oddi wrth yr A40, mae systemau llywio â lloeren yn arwain pobol i lawr heolydd bach gwledig iawn, sy'n golygu fod llawer o

Nerys Evans: On the promotion of industries, the promotion of the tourism sector is very important. Ensuring that people are aware of the location of tourism businesses is crucial in ensuring the success of those businesses. We are very fortunate in west Wales to have many tourism businesses. One such business that I have been dealing with is Jabajak, which is a hotel with a restaurant and vineyard outside Llanboidy. Although it is only two miles from the A40, satellite navigation systems send people down very narrow rural roads, which means

gwsmeriaid naill ai'n troi i fyny yn hwyr, wedi mynd ar goll, ac felly mewn tymer ddrwg, neu'n peidio â throi i fyny o gwbl. Mae'r cwmni mewn trafodaethau gyda Chyngor Sir Caerfyrddin ynglŷn â'r heolydd bach hyn, ond mae hefyd yn awyddus i wneud cais i gael arwydd brown ar yr A40. Deallaf fod Llywodraeth Cymru wrthi ar hyn o bryd yn adolygu'r polisi awdurdodi arwyddion brown ar yr heolydd mawr. Pryd fydd y polisi newydd ar waith?

that many customers either turn up late after being lost, and therefore in a bad mood, or do not turn up at all. The company is in discussions with Carmarthenshire County Council about these narrow roads, but it is also keen to apply for a brown sign on the A40. I understand that the Welsh Government is currently reviewing the authorisation policy for brown signs on trunk roads. When will that new policy be in operation?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Yr ydym yn ailedrych ar y polisi hwn am ein bod yn ymwybodol o bwysigrwydd twristiaeth i'r economi. Yr ydym yn ceisio cydbwysedd rhwng sicrhau bod busnesau'n medru hysbysebu'u lleoliadau ar y ffyrdd a sicrhau diogelwch ar y ffyrdd.

The Deputy First Minister: We are re-examining that policy because we are aware of the importance of tourism businesses to the economy. We are aiming to secure a balance between ensuring that businesses can advertise their locations on the roadside and ensuring road safety.

2.30 p.m.

Yr ydym yn ymwybodol bod angen inni ailedrych ar y polisi. Nid ydym yn siŵr mai'r polisi presennol yw'r un cywir, felly mae'r Gweinidog dros Dreftadaeth a minnau wedi bod mewn trafodaethau yn ddiweddar i gwblhau yr hyn yr ydym eisiau ei gynnig. Unwaith y byddwn yn gwneud y cynnig hwnnw—a fydd yn eithaf buan—byddwn yn mynd allan i ymgynghori â'r diwydiant twristiaeth ac eraill. Bydd yr ymgynghoriad hwnnw'n dechrau cyn diwedd y flwyddyn ariannol.

We are aware that we need to revisit the policy. We are not sure that the current policy is the right policy, so the Minister for Heritage and I have recently been in discussion to complete what we want to offer. Once we make that offer—which will be soon—we will go out to consultation with the tourism industry and others. That consultation will start before the end of the financial year.

Alun Davies: I was struck by your earlier answer to William Graham, when you discussed the competitive environment in which Wales and Welsh businesses now exist. I understand that this was the subject of a speech that you made in London last month, when you discussed how perceptions of Wales can sometimes impact decisions on investment and the ability of Welsh businesses to compete overseas. I understand that, in that speech, you outlined two elements that you would seek to address through the economic renewal programme—the perceptions of Wales, and Wales as a place to do business and to grow businesses. Could you tell us what plans you have to address those two areas?

Alun Davies: Fe'm trawyd gan eich ateb yn gynharach i William Graham, pan roeddech yn trafod yr amgylchedd cystadleuol y mae Cymru a busnesau Cymru yn rhan ohono erbyn hyn. Deallaf fod hyn yn destun araith a wnaethoch yn Llundain y mis diwethaf, pan roeddech yn trafod sut y gall canfyddiadau o Gymru weithiau effeithio ar benderfyniadau buddsoddi a gallu busnesau Cymru i gystadlu dramor. Deallaf, yn yr araith honno, eich bod wedi amlinellu dwy elfen y byddech yn ceisio mynd i'r afael â nhw drwy raglen adnewyddu'r economi—canfyddiadau o Gymru, a Chymru fel lle i wneud busnes ac i dyfu busnesau. A allech ddweud wrthym pa gynlluniau sydd gennych i ymdrin â'r ddau faes hynny?

The Deputy First Minister: The first issue relates to the successful marketing of Wales.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae'r mater cyntaf yn ymwneud â marchnata Cymru'n

That means the successful marketing of the Welsh brand, to highlight the success of Wales as well as to deal with the negative perceptions. That is true not only of the economy but also of tourism, and enhancing Wales's reputation across the world. We can either do that through our own marketing, or by using major events, such as the Ryder Cup and others that we are able to attract to Wales. That is vital. However, a brand does not exist in a vacuum. We need to ensure that the economic renewal programme, through the new sectoral approach, persuades sufficient people to invest in Wales. That can either mean indigenous businesses investing further in Wales, or securing inward investment projects, which we now have in mind.

llwyddiannus. Mae hynny'n golygu marchnata brand Cymru'n llwyddiannus, i dynnu sylw at lwyddiant Cymru yn ogystal â delio â'r canfyddiadau negyddol. Mae hynny'n wir nid yn unig o'r economi ond hefyd o dwristiaeth, a gwella enw da Cymru ar draws y byd. Gallwn naill ai wneud hynny drwy ein marchnata eu hunain, neu drwy ddefnyddio digwyddiadau mawr, megis Cwpan Ryder a digwyddiadau eraill y gallwn eu denu i Gymru. Mae hynny'n hanfodol. Fodd bynnag, nid yw brand yn bodoli mewn gwagle. Mae angen inni sicrhau bod rhaglen adnewyddu'r economi, drwy ymagwedd sectoraidd newydd, yn darbwyllo digon o bobl i fuddsoddi yng Nghymru. Gall hynny naill ai olygu busnesau cynhenid yn buddsoddi ymhellach yng Nghymru, neu sicrhau prosiectau buddsoddi o'r tu allan, sef yr hyn sydd gennym mewn golwg erbyn hyn.

Teithio ar y Trên

4. Irene James: *A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am deithio ar y trên yng Nghymru. OAQ(3)1800(ECT)*

The Deputy First Minister: Rail travel continues to grow in popularity, with passenger numbers rising year on year. Working with Arriva Trains Wales, we have reintroduced rail services from Ebbw Vale to Cardiff, and have increased the frequency of services on some Valleys lines, as well as between north and south Wales.

Irene James: In 2005, a local newspaper in my constituency ran a story that the Ebbw Vale to Newport line could be opened sooner than expected. In 2009, you were describing it as a priority. We have seen feasibility studies and funding announced for signalling work at Gaer junction, but my constituents are still waiting for an announcement on when work will begin. Are you now able to end this long wait and make an announcement?

The Deputy First Minister: I will repeat what I have already said, in the Chamber as well as in correspondence with you and other Members. The feasibility study that we commissioned will report at the end of March

Rail Travel

4. Irene James: *Will the Minister make a statement on rail travel in Wales. OAQ(3)1800(ECT)*

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae teithio ar drên yn parhau i ddod yn fwyfwy poblogaidd, gyda nifer y teithwyr yn codi bob blwyddyn. Drwy weithio gyda Threnau Arriva Cymru, rydym wedi ailgyflwyno gwasanaethau rheilffordd o Lynebwy i Gaerdydd, ac wedi cynyddu pa mor aml y rhedir gwasanaethau ar rai o reilffyrdd y Cymoedd, yn ogystal â rhwng y gogledd a'r de.

Irene James: Yn 2005, rhoddodd bapur newydd lleol sylw i'r stori y gallai llinell Glynebwy i Gasnewydd gael ei hagor yn gynharach na'r disgwyl. Yn 2009, roeddech yn ei disgrifio fel blaenoriaeth. Rydym wedi gweld astudiaethau dichonoldeb a chyllid yn cael eu cyhoeddi ar gyfer gwaith signalau wrth gyffordd y Gaer, ond mae fy etholwyr yn dal i aros am gyhoeddiad ar pryd y bydd gwaith yn dechrau. A ydych bellach yn gallu dod â'r aros hir hwn i ben a gwneud cyhoeddiad?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Rwyf am ailadrodd yr hyn rwyf eisoes wedi'i ddweud, yn y Siambr ac mewn gohebiaeth â chi ac Aelodau eraill. Bydd yr astudiaeth ddichonoldeb a gomisiynwyd gennym yn

2011. There has been slippage, unfortunately, in the work that Network Rail was doing on the Newport area resignalling scheme, which means that the crossover at Gaer junction will now be completed after April 2011. As I have indicated, once that is complete, it would be possible to have services to both Cardiff and Newport, but at the expense of some Cardiff services. We do not want that to happen, so further infrastructure works will be necessary to enable us to have services into both Newport and Cardiff. Once that work is completed, we will be able to make our announcement.

cyhoeddi adroddiad ar ddiwedd mis Mawrth 2011. Cafwyd llithriad, yn anffodus, yn y gwaith roedd Network Rail yn ei wneud ar y cynllun signalau newydd yn ardal Casnewydd, sy'n golygu y bydd y man croesi wrth gyffordd Gaer bellach yn cael ei gwblhau ar ôl mis Ebrill 2011. Fel yr wyf wedi nodi, unwaith y bydd y gwaith hwnnw wedi'i gwblhau, byddai'n bosibl cael gwasanaethau i Gaerdydd a Chasnewydd, ond ar draul rhai gwasanaethau Caerdydd. Nid ydym am i hynny ddigwydd, felly bydd angen gwneud gwaith seilwaith pellach er mwyn ein galluogi i gael gwasanaethau i Gasnewydd a Chaerdydd. Unwaith y bydd y gwaith wedi'i gwblhau, gallwn wneud ein cyhoeddiad.

Mark Isherwood: I am sure that you are aware that there is much rumour flying around about the future of the Wrexham and Shropshire rolling stock, against the background of the decision to cease the service. One source states that Arriva Trains Wales will take over three Wrexham and Shropshire sets, so that both the Welsh Government express trains will run via Wrexham. However, a local paper reported last Friday that Virgin Trains had not ruled out putting Wrexham's direct link with London back on track. There has also been concern over the line closure—I believe that a partial reopening has been announced today—between Wrexham and Shrewsbury, and about the consequences of high water in the river Dee and impacts on the piers at the viaduct at Cefn. Can you give us any updates, or facts, about the rumours that are flying around in relation to the future of the Wrexham link, and, secondly, the infrastructure on which this and all other services are dependent?

Mark Isherwood: Rwy'n siŵr eich bod yn ymwybodol bod llawer o sïon ynghylch dyfodol cerbydau Wrexham and Shropshire, yn sgîl y penderfyniad i roi'r gorau i'r gwasanaeth. Yn ôl un ffynhonnell bydd Trenau Arriva Cymru yn cymryd tair o setiau Wrexham and Shropshire, fel y bydd dau drên cyflym Llywodraeth Cymru yn mynd drwy Wrecsam. Fodd bynnag, yn ôl adroddiad mewn papur lleol ddydd Gwener diwethaf nid yw Virgin Trains wedi diystyru ailosod cysylltiad uniongyrchol Wrecsam â Llundain. Roedd pryder hefyd ynghylch cau'r llinell—credaf fod cyhoeddiad i ailagor yn rhannol wedi'i wneud heddiw—rhwng Wrecsam a'r Amwythig, ac ynghylch y canlyniadau yn sgîl y dŵr uchel yn afon Dyfrdwy a'r effeithiau ar y pierau a'r draphont yng Nghefn. A allwch roi ffeithiau neu'r wybodaeth ddiweddaraf am y sïon ynghylch dyfodol cysylltiad Wrecsam, ac am y seilwaith y mae hyn a'r holl wasanaethau eraill yn dibynnu arno?

The Deputy First Minister: It is fairly clear that there has been a problem with certain services between Wrexham and Shrewsbury because of the weather, and I gather that people are working extremely hard to try to restore those services. The rolling stock for the Wrexham to Marylebone service is not being used on any services in Wales; I gather that it has been relocated within the company to other services. However, I can tell you that we are still in discussions about making sure that the second express service between north

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae'n weddol amlwg bod problem wedi bod gyda rhai gwasanaethau rhwng Wrecsam a'r Amwythig oherwydd y tywydd, a deallaf fod pobl yn gweithio'n eithriadol o galed i geisio adfer y gwasanaethau hynny. Nid yw'r cerbydau ar gyfer gwasanaeth Wrecsam i Marylebone yn cael eu defnyddio ar unrhyw wasanaethau yng Nghymru; deallaf eu bod wedi cael eu symud o fewn y cwmni i wasanaethau eraill. Fodd bynnag, gallaf ddweud wrthych ein bod yn dal i fod mewn trafodaethau ynghylch

and south Wales will be operational, and I hope to make an announcement about that and its routes shortly.

sicrhau y bydd yr ail wasanaeth cyflym rhwng y gogledd a'r de yn weithredol, ac rwy'n gobeithio gwneud cyhoeddiad ynghylch hynny a'i lwybrau cyn bo hir.

David Lloyd: Byddwch yn gwybod, Ddirprwy Brif Weinidog, ein bod wedi cael sawl trafodaeth yn y Cynulliad ynglŷn â'r anghyfiawnder parhaol gan nad yw'r brif reilffordd rhwng Llundain ac Abertawe wedi'i thrydaneiddio. Deallaf fod pethau'n digwydd yn hynny o beth, ond mae'r anghyfiawnder yn parhau ac, felly, hoffwn gael diweddariad ar hynny. Byddwch yn gwybod i adroddiad gael ei gyflwyno yn ddiweddar gan Bartneriaeth Busnes Caerdydd yn sôn am yr angen i drydaneiddio trenau'r Cymoedd yn ogystal, ac yn gofyn am fuddsoddiad o £2.5 biliwn dros y 10 mlynedd nesaf. Nid wyf yn disgwyl ichi gyhoeddi'r arian y prynhawn yma, ond mae'n bwysig cofio bod trydaneiddio rheilffyrdd yn gyffredin ym mhob gwlad arall yn Ewrop. Ni ddylem fodloni ar drydaneiddio un rheilffordd, yn y de, yn unig—beth am ehangu'r trydaneiddio i reilffyrdd y Cymoedd, ac, yn y pen draw, i brif reilffordd y gogledd?

David Lloyd: You will know, Deputy First Minister, that we have had many discussions in the Assembly about the continuing injustice of the non-electrification of the London to Swansea main line. I understand that there are some developments in that regard, but the injustice continues, so I would like an update on the situation. You will know that the Cardiff Business Partnership recently produced a report on the need to electrify the Valley lines as well, asking for an investment of £2.5 billion over the next 10 years. I do not expect you to announce that money this afternoon, but it is important to bear in mind that railway electrification is common in all other European countries. We should not settle for the electrification of only one railway line, in south Wales—what about expanding the electrification to the Valley lines and, ultimately, to the north Wales main line?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Yr ydym yn dal i ddisgwyl am gyhoeddiad ynglŷn â thrydaneiddio'r rheilffordd bob cam i Abertawe, a gobeithiwn y bydd y cyhoeddiad yn gadarnhaol. Yr oeddech yn sôn hefyd am drydaneiddio gwasanaethau'r Cymoedd, ac yn sicr byddwn ni, fel Llywodraeth, yn cyflwyno achos cryf i Network Rail ynglŷn a hynny. Mae Network Rail yn gofyn inni yn awr am ein blaenoriaethau o ran buddsoddi ar gyfer ei gyfnod gwariant nesaf, sy'n dechrau yn 2014. Gallaf eich sicrhau y bydd Llywodraeth y Cynulliad yn cyflwyno sylwadau ynghylch trydaneiddio rheilffordd y Cymoedd yn y cyfnod hwnnw.

The Deputy First Minister: We still await the announcement about the electrification of the main line all the way to Swansea, and we hope that it will be a positive announcement. You also mentioned the electrification of the Valley lines, and we as a Government will definitely make a strong case to Network Rail for that to happen. Network Rail is currently asking for our investment priorities for its next control period, beginning in 2014. I can assure you that the Assembly Government will make representations about the electrification of the Valley lines in that period.

Jenny Randerson: Deputy First Minister, I am delighted to hear that you are in favour of the electrification of services to the Valleys. I am sure that you have read the document 'A Metro for Wales's Capital City Region', issued by the Institute of Welsh Affairs recently. It emphasises the need to stimulate the capital city region, by which it means Newport and Cardiff, in order to restore the prosperity of the past. The detailed proposals

Jenny Randerson: Ddirprwy Brif Weinidog, rwy'n falch iawn o glywed eich bod o blaid trydaneiddio gwasanaethau i'r Cymoedd. Rwy'n siŵr eich bod wedi darllen dogfen 'A Metro for Wales's Capital City Region', a gyhoeddwyd gan y Sefydliad Materion Cymreig yn ddiweddar. Mae'n pwysleisio'r angen i ysgogi ardal y brifddinas, sef ardal Casnewydd a Chaerdydd, er mwyn adfer ffyniant y gorffennol. Mae'r cynigion manwl

involve a range of funding, not direct funding from the Welsh Assembly Government. Does the proposal have your support in principle?

yn cynnwys ystod o gyllid, nid cyllid uniongyrchol gan Lywodraeth Cynulliad Cymru. A ydych yn cefnogi'r cais mewn egwyddor?

The Deputy First Minister: I have not given a full response to all the details in the report, but there are aspects of it that are particularly worth looking at. Now that Network Rail has invited proposals for spending in the next control period, we have made it clear that one of our priorities is to make sure that the central Valley lines are electrified. We believe that that proposal fits in with having a modern, integrated transport network and with meeting some of our environmental objectives, because we have a commitment to reduce carbon emissions. Therefore, we are hopeful that Network Rail will prioritise that in the next spending round.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Nid wyf wedi ymateb yn llawn i'r holl fanylion yn yr adroddiad, ond mae'n werth edrych yn benodol ar agweddau arno. Gan fod Network Rail bellach wedi gwahodd cynigion ar gyfer gwariant yn y cyfnod rheoli nesaf, rydym wedi nodi'n glir mai un o'n blaenoriaethau yw gwneud yn siŵr bod rheilffordd ganolog y Cymoedd wedi'i thrydaneiddio. Credwn fod y cynnig hwnnw'n cyd-fynd â chael rhwydwaith trafnidiaeth modern ac integredig ac â bodloni rhai o'n hamcanion amgylcheddol, oherwydd mae gennym ymrwymiad i leihau allyriadau carbon. Felly, rydym yn obeithiol y bydd Network Rail yn rhoi blaenoriaeth i hynny yn y rownd gwariant nesaf.

Jenny Randerson: Thank you for that constructive reply. The same report states that

Jenny Randerson: Diolch i chi am yr ateb adeiladol. Mae'r adroddiad yn nodi bod

'the governance of rail in Wales is confused and fragmented,'

llywodraethiant rheilffyrdd yng Nghymru yn ddryslyd ac yn dameidiog,

and that it is divided between

a'i fod yn cael ei rannu rhwng

'the Department for Transport, Network Rail, train operating companies, the Welsh Government, local authorities and Regional Transport consortia'.

yr Adran Drafnidiaeth, Network Rail, cwmnïau gweithredu trenau, Llywodraeth Cymru, awdurdodau lleol a chonsortia trafnidiaeth rhanbarthol.

Deputy First Minister, do you agree with that analysis? Do you agree that there are confusing and sometimes overlapping responsibilities, and too many fingers in the pie? Do you support calls for the full devolution of powers over rail in Wales to the National Assembly for Wales? Do you believe that we will only get full and proper funding for railways in Wales if we have such devolution?

Ddirprwy Brif Weinidog, a ydych yn cytuno â'r dadansoddiad hwnnw? A ydych yn cytuno bod y cyfrifoldebau yn ddryslyd a'u bod weithiau'n gorgyffwrdd, a bod gormod o fysedd yn y potes? A ydych yn cefnogi galwadau am bwerau datganoli llawn dros reilffyrdd yng Nghymru i Gynulliad Cenedlaethol Cymru? A ydych yn credu mai'r unig ffordd y cawn arian llawn a phriodol ar gyfer rheilffyrdd yng Nghymru yw yn sgîl datganoli o'r fath?

The Deputy First Minister: I hope that you can persuade some of your colleagues in London of the force of that argument. There is a case to be made for it; there is no doubt about that. I am pretty sure that the Assembly election campaign will lead to an interesting

Y Dirprwy Brif Weinidog: Rwy'n gobeithio y gallwch ddarbwyllo rhai o'ch cydweithwyr yn Llundain o rym y ddadl honno. Mae achos i'w wneud drosto; nid oes amheuaeth am hynny. Rwy'n eithaf sicr y bydd ymgyrch etholiadol y Cynulliad yn arwain at

debate on it as well. At this stage, it is important for us to recognise that, until there is a proper debate about the devolution of those powers, we have to work within the existing system, which means that the Department for Transport is responsible for rail infrastructure and it is for that department to clarify its intentions on electrification. I believe that a simpler system for the future of the railways is important and I suspect that there is widespread support for that proposal within the Chamber. I hope that the next Assembly will be able to move positively in that direction.

drafodaeth ddiddorol ar hynny hefyd. Ar hyn o bryd, mae'n bwysig ein bod yn cydnabod, hyd nes y cawn ddadl iawn am ddatganoli'r pwerau hynny, bod yn rhaid inni weithio o fewn y system bresennol, sy'n golygu mai'r Adran Drafnidiaeth sy'n gyfrifol am seilwaith rheilffyrdd ac mai cyfrifoldeb yr adran honno yw egluro ei bwriadau ar drydaneiddio. Credaf fod system symlach ar gyfer dyfodol y rheilffyrdd yn bwysig ac rwy'n amau bod cefnogaeth eang i'r cynnig hwnnw yn y Siambr. Gobeithiaf y gall y Cynulliad nesaf symud yn gadarnhaol i'r cyfeiriad hwnnw.

Gwella Sgiliau

5. Alun Davies: *A wnaiff y Gweinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf am fentrau Llywodraeth Cynulliad Cymru i wella sgiliau yn y diwydiannau creadigol. OAQ(3)1842(ECT)*

The Deputy Minister for Science, Innovation and Skills (Lesley Griffiths): The creative industries are well served with skills improvement initiatives, including two new apprenticeships that are being piloted in creative skills and digital media, discrete schemes for professionals, and joint initiatives between the Skillset sector skills council and education institutions that bring an industry stamp of approval to further and higher education courses.

Alun Davies: Thank you for that response, Deputy Minister. We have discussed during earlier questions the importance of sectoral support for different industries in Wales, and we have discussed on different occasions the importance of the creative industries to the wider Welsh economy. I was pleased to welcome the skills in the digital economy programme, which was announced recently by the Welsh Assembly Government. I would be very grateful, Deputy Minister, if you could give us an update on the progress that is being made on delivering the objectives of this programme. Can you also tell us how the Government can deliver skills training to people and provide a boost to the creative industries across Wales?

Lesley Griffiths: You are quite right to say

Improving Skills

5. Alun Davies: *Will the Minister provide an update on Welsh Assembly Government initiatives to improve skills in the creative industries. OAQ(3)1842(ECT)*

Y Dirprwy Weinidog dros Wyddoniaeth, Arloesi a Sgiliau (Lesley Griffiths): Mae'r diwydiannau creadigol yn cael eu gwasanaethu'n dda gan fentrau gwella sgiliau, gan gynnwys dwy brentisiaeth newydd sy'n cael eu treialu mewn sgiliau creadigol a'r cyfryngau digidol, cynlluniau ar wahân ar gyfer gweithwyr proffesiynol, a mentrau ar y cyd rhwng y cyngor sgiliau sector Skillset a sefydliadau addysg sy'n dod â chymeradwyaeth diwydiant i gyrsiau addysg bellach.

Alun Davies: Diolch am yr ateb hwnnw, Ddirprwy Weinidog. Yn ystod cwestiynau cynharach, trafodwyd pwysigrwydd cymorth sector i wahanol ddiwydiannau yng Nghymru, a thrafodwyd, ar sawl achlysur, bwysigrwydd y diwydiannau creadigol i economi ehangach Cymru. Roeddwn yn falch o groesawu'r sgiliau yn y rhaglen economi ddigidol, a gyhoeddwyd yn ddiweddar gan Lywodraeth Cynulliad Cymru. Byddwn yn ddiolchgar iawn, Ddirprwy Weinidog, pe gallech roi'r wybodaeth ddiweddaraf inni am y cynnydd a wneir ar gyflawni amcanion y rhaglen. A allwch hefyd ddweud wrthym sut y gall y Llywodraeth ddarparu hyfforddiant sgiliau i bobl a rhoi hwb i'r diwydiannau creadigol ledled Cymru?

Lesley Griffiths: Rydych yn llygad eich lle

that it is a dynamic and an important sector. This has been recognised within the economic renewal programme. You will be aware that, as part of the skills in the digital economy programme, I announced £4.5 million of funding for the creative industries in west Wales and the Valleys to ensure that workers in these industries have the necessary skills. At a time of cutbacks in funding, this has been warmly welcomed across Wales.

yn dweud ei fod yn sector deinamig a phwysig. Cafodd hyn ei gydnabod yn rhaglen adnewyddu'r economi. Gwyddoch, fel rhan o'r rhaglen sgiliau yn yr economi ddigidol, imi gyhoeddi cyllid o £4.5 miliwn ar gyfer y diwydiannau creadigol yn y gorllewin a'r Cymoedd er mwyn sicrhau bod gweithwyr yn y diwydiannau hyn yn meddu ar y sgiliau angenrheidiol. Mewn cyfnod o doriadau cyllid, mae hyn wedi cael croeso cynnes ar draws Cymru.

Mohammad Asghar: Deputy Minister, the Hargreaves report highlights the way in which the digital media sector often struggles to find properly trained individuals in Wales. Last year, *The Guardian* published its list of the UK's top 100 digital media technology firms, but not one was based in Wales. This highlights the challenges ahead in developing Wales's skill base. I welcome the fact that the University of Wales, Newport is collaborating with BBC Wales to produce a programme on the children who built Victorian Britain. That is a big plus with regard to our skill levels, but it is not enough. Given the impact that the creative industries can have on the Welsh economy and given that it is one of the six sectors included within the economic renewal programme, what role can the Assembly Government play in helping to foster similar partnerships in order to ensure that students have more opportunities to develop their skills in this ever-changing sector and to ensure that they have the opportunity to engage with world leaders in the creative industries?

Mohammad Asghar: Ddirprwy Weinidog, mae adroddiad Hargreaves yn tynnu sylw at sut mae'r sector cyfryngau digidol yng Nghymru yn aml yn cael trafferth dod o hyd i unigolion sydd wedi'u hyfforddi'n briodol. Y llynedd, cyhoeddodd *The Guardian* restr o 100 prif gwmni technoleg cyfryngau digidol y DU, ond nid oedd un wedi'i leoli yng Nghymru. Mae hyn yn amlygu'r heriau sydd o'n blaen o ran datblygu sylfaen sgiliau Cymru. Croesawaf y ffaith bod Prifysgol Cymru, Casnewydd yn cydweithio â BBC Cymru i gynhyrchu rhaglen ar y plant a adeiladodd Brydain Fictoraidd. Mae hynny'n fantais fawr o ran ein lefelau sgiliau, ond nid yw'n ddigon. O ystyried yr effaith y gall y diwydiannau creadigol ei chael ar economi Cymru ac o ystyried bod y sector yn un o'r chwech i'w cynnwys yn rhaglen adnewyddu'r economi, pa rôl gall Llywodraeth y Cynulliad ei chwarae wrth helpu i feithrin partneriaethau tebyg er mwyn sicrhau bod myfyrwyr yn cael rhagor o gyfleoedd i ddatblygu eu sgiliau yn y sector hwn sy'n newid yn barhaus ac i sicrhau eu bod yn cael y cyfle i ymgysylltu ag arweinwyr y byd yn y diwydiannau creadigol?

Lesley Griffiths: You are quite right that, in order to ensure that it is a dynamic sector, we need to ensure that we have people with the skills to encourage businesses to set up in Wales. As the creative industries have been included as one of the key sectors, they will have a bespoke package of skills that will support them to develop in order to contribute further to the success of the sector.

Lesley Griffiths: Rydych yn llygad eich lle; er mwyn sicrhau ei fod yn sector deinamig, mae angen inni sicrhau bod gennym bobl sydd â'r sgiliau i annog busnesau i sefydlu yng Nghymru. Gan fod y diwydiannau creadigol wedi'u cynnwys fel un o'r sectorau allweddol, bydd ganddynt becyn pwrpasol o sgiliau a fydd yn eu helpu i ddatblygu er mwyn cyfrannu ymhellach at lwyddiant y sector.

Rhodri Glyn Thomas: Hoffwn groesawu'n fawr iawn y buddsoddiad sydd wedi cael ei gyhoeddi ar gyfer y gorllewin a'r Cymoedd o

Rhodri Glyn Thomas: I warmly welcome the investment that has been announced for the creative industries in west Wales and the

ran y diwydiannau creadigol. Sut y bydd y Llywodraeth yn sicrhau bod yr arian hwnnw yn cael ei ddosrannu ar draws yr ardal gyfan? Yn yr ardal yr wyf yn ei chynrychioli yn y de-orllewin, mae'r diwydiannau creadigol yn cynnig gobaith gwirioneddol i sicrhau bod yr economi yn cryfhau ac yn cael ei gyrru ymlaen. A ydych yn cytuno ei bod yn bwysig bod pob rhan o'r gorllewin a'r Cymoedd yn cael siâr o'r buddsoddiad?

Valleys. How will the Government ensure that that money is distributed throughout the region? In the area that I represent, in south-west Wales, the creative industries provide real hope for strengthening and developing the economy. Do you agree that it is important that all parts of west Wales and the Valleys have a share of the investment?

2.45 p.m.

Lesley Griffiths: You are quite right. The way to ensure that the money is spread is to work in partnership with the sector skills councils, the trade association, and all the industry partners, as well as the Welsh Assembly Government.

Lesley Griffiths: Rydych yn llygad eich lle. Y ffordd i sicrhau bod yr arian yn cael ei ledaenu yw i weithio mewn partneriaeth â'r cynghorau sgiliau sector, y gymdeithas fasnach, a'r holl bartneriaid diwydiant, yn ogystal â Llywodraeth Cynulliad Cymru.

Prinder Sgiliau

6. Val Lloyd: *A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am yr hyn y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru yn ei wneud i fynd i'r afael â phrinder sgiliau yng Nghymru. OAQ(3)1807(ECT)*

Skills Shortages

6. Val Lloyd: *Will the Minister make a statement on what the WAG is doing to combat skills shortages in Wales. OAQ(3)1807(ECT)*

Lesley Griffiths: Improving skills is an essential part of our vision for economic renewal in Wales. We are committed to supporting jobs and growth, and we will strengthen our relationship with business in Wales to improve skills—from basic skills in the workplace through apprenticeships to leadership and management.

Lesley Griffiths: Mae gwella sgiliau yn rhan hanfodol o'n gweledigaeth ar gyfer adnewyddu economi Cymru. Rydym yn ymrwymedig i gefnogi swyddi a thwf, a byddwn yn atgyfnerthu ein perthynas â busnes yng Nghymru i wella sgiliau—o sgiliau sylfaenol yn y gweithle drwy brentisiaethau i arwain a rheoli.

Val Lloyd: You mentioned the economic renewal policy. In that policy, six priority sectors are identified that require a science, technology, engineering and mathematics skills base. However, encouraging young people to take up STEM subjects can be particularly challenging and requires a gender approach. Women remain a minority in STEM subjects in schools and higher education institutions, even though their academic performance is strong. According to recent figures released by the UKRC in 2010, only 1 per cent of women in the UK were employed in the construction industry and only 2.8 per cent of them had vocational skills training in manufacturing and engineering. I am sure that you could give me more examples. Do you agree that in order to

Val Lloyd: Rydych wedi sôn am bolisi adnewyddu'r economi. Yn y polisi hwnnw, nodwyd chwe sector blaenoriaeth lle mae angen sylfaen sgiliau gwyddoniaeth, technoleg, peirianneg a mathemateg. Fodd bynnag, gall annog pobl ifanc i astudio pynciau STEM fod yn arbennig o heriol ac mae gofyn cael ymagwedd tuag at ryw. Mae menywod yn parhau i fod yn y lleiafrif mewn pynciau STEM mewn ysgolion a sefydliadau addysg uwch, er bod eu perfformiad academaidd yn gryf. Yn ôl ffigurau diweddar a ryddhawyd gan UKRC yn 2010, dim ond 1 y cant o fenywod y DU sy'n cael eu cyflogi yn y diwydiant adeiladu a dim ond 2.8 y cant ohonynt sydd wedi cael hyfforddiant sgiliau galwedigaethol mewn gweithgynhyrchu a pheirianneg. Rwy'n siŵr y gallech roi rhagor

address this skills requirement and to promote equality of opportunity, we must ensure that STEM subjects and programmes are designed to attract, develop and retain women, so that the Welsh economy can benefit further from different skill sets and talents?

o enghreifftiau imi. Er mwyn mynd i'r afael â'r gofyniad sgiliau hwn ac i hyrwyddo cyfle cyfartal, a ydych yn cytuno bod yn rhaid inni sicrhau bod pynciau a rhaglenni STEM wedi'u cynllunio i ddenu, datblygu a chadw menywod, fel y gall economi Cymru elwa ymhellach o setiau sgiliau a doniau gwahanol?

Lesley Griffiths: You raise an important point about gender balance and women in science, engineering and construction. We have provided funds for activities that Women into Science, Engineering and Construction runs in this regard. You also mention young people; it is important that we encourage young people to engage with STEM subjects. Since I have been in this portfolio, I have been fortunate enough to visit many excellent initiatives across Wales. With Irene James, I visited a primary school in Cwmcarn, in her constituency, which had won a Rolls-Royce award for science. The children had made rockets and were completely engaged—it was mainly girls in that group. We need to try to ensure that they realise that they are the scientists and engineers of the future and to engage with them at that age and carry it through. I also visited Bishop Gore School, in your neighbouring constituency of Swansea West, where Technocamps had just been launched and pupils from years 10 and 11, I think, were engaged in building robot men. If we can get them when they are young, and then take them forward, that is the best way.

Lesley Griffiths: Rydych yn codi pwynt pwysig am gydbwysedd rhwng y rhywiau a menywod mewn gwyddoniaeth, peirianneg ac adeiladu. Rydym wedi darparu arian ar gyfer gweithgareddau a gynhelir gan Menywod mewn Gwyddoniaeth, Peirianneg ac Adeiladu yn hyn o beth. Rydych hefyd wedi sôn am bobl ifanc; mae'n bwysig ein bod yn annog pobl ifanc i ymgysylltu â phynciau STEM. Ers i mi fod yn gyfrifol am y portffolio hwn, rwyf wedi bod yn ddigon ffodus i ymweld â nifer o fentrau rhagorol ar draws Cymru. Gydag Irene James, ymwelais ag ysgol gynradd yng Nghwmcarn, yn ei hetholaeth, a enillodd wobr Rolls-Royce ar gyfer gwyddoniaeth. Roedd y plant wedi gwneud rocedi ac wedi ymgysylltu'n llwyr—merched yn bennaf oedd yn y grŵp. Mae angen inni geisio sicrhau eu bod yn sylweddoli mai nhw yw gwyddonwyr a pheirianwyr y dyfodol, gan ymgysylltu â hwy yn yr oedran hwnnw a datblygu hynny. Rwyf hefyd wedi ymweld ag Ysgol Esgob Gore, yn yr etholaeth nesaf atoch yng Ngorllewin Abertawe, lle mae Technocamps newydd gael ei lansio a lle mae disgyblion o flynyddoedd 10 ac 11, rwy'n credu, yn cymryd rhan mewn gweithgareddau adeiladu dynion robot. Os gallwn eu denu pan fyddant yn ifanc, a datblygu hynny, dyna'r ffordd orau.

Paul Davies: We acknowledge that investing in skills is essential to developing a strong and healthy workforce in Wales. While I appreciate the work of the youth entrepreneurial strategy, I believe that more can be done to encourage schools to engage with social enterprises and the business community in general. The Welsh Assembly Government has made it clear that it wants to grow the private sector in Wales. As the Deputy Minister is aware, I believe that one way of improving our young people's business skills and tackling skills shortages would be to ensure that all secondary schools

Paul Davies: Rydym yn cydnabod bod buddsoddi mewn sgiliau yn hanfodol ar gyfer datblygu gweithlu cryf ac iach yng Nghymru. Er fy mod yn gwerthfawrogi gwaith y strategaeth entrepreneuriaeth ieuenctid, credaf y gellir gwneud mwy i annog ysgolion i ymgysylltu â mentrau cymdeithasol a'r gymuned fusnes yn gyffredinol. Mae Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi gwneud yn glir ei bod am dyfu'r sector preifat yng Nghymru. Fel y gŵyr y Dirprwy Weinidog, rwyf o'r farn mai un ffordd o wella sgiliau busnes ein pobl ifanc a mynd i'r afael â diffyg sgiliau fyddai sicrhau bod pob ysgol

in Wales could establish a social enterprise that would be managed and run by pupils. That hands-on involvement would provide pupils with entrepreneurial skills and develop them and give them the chance to learn more about the business world through their studies. The First Minister has agreed with this initiative in principle. Will the Deputy Minister tell us what discussions she has had with the Minister for education on promoting business and entrepreneurial skills among our young people? Does she agree with me and the First Minister that setting up social enterprises in schools is a good idea?

uwchradd yng Nghymru yn sefydlu menter gymdeithasol a fyddai'n cael ei rheoli a'i rhedeg gan ddisgyblion. Byddai'r gwaith ymarferol yn rhoi sgiliau entrepreneuraidd i ddisgyblion, yn eu datblygu ac yn rhoi cyfle iddynt ddysgu mwy am fyd busnes drwy eu hastudiaethau. Mae'r Prif Weinidog wedi cytuno â'r fenter hon mewn egwyddor. A wnaiff y Dirprwy Weinidog ddweud wrthym pa drafodaethau y mae wedi'u cael gyda'r Gweinidog addysg ynghylch hyrwyddo sgiliau busnes ac entrepreneuraidd ymysg ein pobl ifanc? A yw'n cytuno â mi a'r Prif Weinidog bod sefydlu mentrau cymdeithasol mewn ysgolion yn syniad da?

Lesley Griffiths: I agree with the First Minister—and with you, Paul—that it is a good thing. Make the most of it. [*Laughter.*] I have had several discussions with the Minister for Children, Education and Lifelong Learning regarding the teaching of entrepreneurship in schools. I attended the youth entrepreneurship challenge in the Wales Millennium Centre around this time last year, and it was good to see groups of young people from further education colleges throughout Wales engaging in the scheme. I am sure that we will continue to have those discussions.

Lesley Griffiths: Rwy'n cytuno â'r Prif Weinidog—a chi, Paul—ei fod yn beth da. Gwnewch y mwyaf ohono. [*Chwerthin.*] Rwyf wedi cael sawl trafodaeth â'r Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes ynglŷn ag addysgu entrepreneuriaeth mewn ysgolion. Mynychais yr her entrepreneuriaeth ieuenctid yng Nghanolfan Mileniwm Cymru tua'r adeg hon y llynedd, ac roedd yn dda gweld grwpiau o bobl ifanc o golegau addysg bellach o bob rhan o Gymru yn cymryd rhan yn y cynllun. Rwy'n siŵr y byddwn yn parhau i gael y trafodaethau hynny.

Gareth Jones: Ddirprwy Weinidog, tynnodd adroddiad diweddar gan y Pwyllgor Menter a Dysgu sylw at brinder difrifol o raddedigion mewn gwyddoniaeth, technoleg, peirianneg a mathemateg, prinder sy'n cael effaith negyddol ar safonau addysgu yn y pynciau STEM hynny. Mae'n dilyn bod hyn yn tanseilio ymrwymiad Llywodraeth Cymru i'r agenda sgiliau. Pa gynlluniau sydd gennych, fel Dirprwy Weinidog, ac sydd gan Lywodraeth Cymru, I fynd i'r afael â'r sefyllfa?

Gareth Jones: A recent report of the Enterprise and Learning Committee drew attention to the serious lack of graduates in science, technology, engineering and mathematics, which has a negative effect on the standard of teaching in those STEM subjects. It follows that this undermines the Welsh Government's commitment to the skills agenda. What plans do you, as Deputy Minister, and the Welsh Government have to address this situation?

Lesley Griffiths: I am in the process of reading the report at the moment. As you appreciate, we will be having a debate in the Chamber next month. The report raises some very interesting issues, including that which you have just mentioned. You will be aware that we established the National Science Academy last year. We have put funding into the Wales Institute of Mathematical and Computational Sciences in order to provide an additional 3,500 hours of continuous

Lesley Griffiths: Rwyf wrthi'n darllen yr adroddiad ar hyn o bryd. Fel y byddwch yn gwerthfawrogi, cynhelir dadl ar hyn yn y Siambr fis nesaf. Mae'r adroddiad yn trafod rhai materion diddorol iawn, gan gynnwys yr hyn rydych newydd ei grybwyll. Byddwch yn ymwybodol ein bod wedi sefydlu'r Academi Wyddoniaeth Genedlaethol y llynedd. Rydym wedi rhoi cyllid i Sefydliad Gwyddorau Cyfrifiadurol a Mathemategol Cymru er mwyn darparu 3,500 awr o

professional development for teachers in physics, chemistry and mathematics, so that is one way that we can help to improve the situation in high schools.

ddatblygiad proffesiynol parhaus ychwanegol i athrawon ffiseg, cemeg a mathemateg, felly mae hynny'n un ffordd y gallwn helpu i wella'r sefyllfa mewn ysgolion uwchradd.

Blaenoriaethau

7. Angela Burns: *Beth yw blaenoriaethau'r Gweinidog ar gyfer gweddill y tymor Cynulliad hwn. OAQ(3)1804(ECT)*

The Deputy First Minister: My priorities are set out in 'Economic Renewal: a new direction'. They are investing in high-quality and sustainable infrastructure, making Wales a more attractive place in which to do business, broadening and deepening the skills base, encouraging innovation, and targeting the business support that we offer.

Angela Burns: Thank you very much for that, Minister. I would like to draw your attention to the issue of public safety on our roads. As I am sure you are aware, we have become the easy route for less rigorous HGV operators, who travel from Europe, via Ireland, straight through Wales. You will also be aware that in Fishguard and Holyhead in particular there has been an increase in the number of HGV drivers who have been stopped for their vehicles being overloaded, for failing to keep proper tachographs or for mechanical defects on the vehicles. You will also be aware that we have operators such as Nolan Transport, whose vehicles thunder through Pembrokeshire and Carmarthenshire on their way to Europe and which, over five years, have been stopped for no fewer than 4,197 prohibitions, which is a ridiculous number. Minister, I know that you will be as concerned as I am about these matters. Can you update us on what talks you have been able to have with the Vehicle and Operator Services Agency, the traffic commissioners, the police and the UK Border Agency? What plans do those four agencies, along with the Welsh Assembly Government, have to ensure that we can clamp down on these rogue HGV drivers and protect the public? As we know, there have been some tragic incidents throughout the UK in the past few years.

Priorities

7. Angela Burns: *What are the Minister's priorities for the remainder of this Assembly term. OAQ(3)1804(ECT)*

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae fy mlaenoriaethau i'w gweld yn 'Adnewyddu'r Economi: cyfeiriad newydd'. Maent yn cynnwys buddsoddi mewn seilwaith cynaliadwy o safon uchel, gan wneud Cymru'n lle mwy deniadol i wneud busnes, ehangu a dyfnhau'r sylfaen sgiliau, annog arloesedd, a thargedu'r cymorth busnes a gynigiwn.

Angela Burns: Diolch yn fawr iawn am hynny, Weinidog. Hoffwn dynnu eich sylw at ddiogelwch y cyhoedd ar ein ffyrdd. Fel y gwyddoch, rwy'n siŵr, rydym wedi dod yn llwybr hawdd ar gyfer gweithredwyr cerbydau HGV llai trwyadl, sy'n teithio o Ewrop, drwy Iwerddon, yn syth drwy Gymru. Byddwch hefyd yn ymwybodol o'r cynnydd, yn Abergwaun a Chaergybi yn benodol, yn nifer y gyrwyr HGV sydd wedi cael eu stopio am fod eu cerbydau wedi'u gorlwytho, am fethu â chadw tacograffau cywir neu am ddiffygion mecanyddol ar y cerbydau. Byddwch hefyd yn ymwybodol bod gennym weithredwyr fel Nolan Transport, y mae ei gerbydau yn taranu drwy sir Benfro a sir Gaerfyrddin ar eu ffordd i Ewrop ac sydd, dros gyfnod o bum mlynedd, wedi'i stopio am gyfanswm o 4,197 o waharddiadau, sydd yn nifer hurt. Weinidog, rwy'n gwybod y byddwch yr un mor bryderus â mi ynghylch y materion hyn. A allwch roi'r wybodaeth ddiweddaraf inni ynghylch pa sgyrsiau rydych wedi gallu eu cael gyda'r Asiantaeth Gwasanaethau Cerbydau a Gweithredwyr, y comisiynwyr traffig, yr heddlu ac Asiantaeth Ffiniau'r DU? Pa gynlluniau sydd gan y pedair asiantaeth hynny, ynghyd â Llywodraeth Cynulliad Cymru, i sicrhau y gallwn dynnu'r gyrwyr HGV drwg hyn oddi ar y ffyrdd a diogelu'r cyhoedd? Fel y gwyddom, cafwyd rhai digwyddiadau trasig ar draws y DU yn ystod y blynyddoedd diwethaf.

The Deputy First Minister: There have been discussions with VOSA. I met VOSA representatives on the site near Holyhead some time ago, and we discussed many of the issues that you have highlighted. There is considerable co-operation between VOSA, the police and the traffic officers employed by the Welsh Assembly Government. I am sure that they are extremely vigilant with regard to the matters you have outlined. We want to ensure that our roads are safe, and I am pretty confident that the co-operation between the agencies is delivering the best that we can within the resources that we have.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Cafwyd trafodaethau â VOSA. Cyfarfûm â chynrychiolwyr VOSA ar y safle ger Caergybi beth amser yn ôl, a buom yn trafod llawer o'r materion rydych wedi tynnu sylw atynt. Mae cryn dipyn o gydweithio rhwng VOSA, yr heddlu a'r swyddogion traffig a gyflogir gan Lywodraeth Cynulliad Cymru. Rwy'n siŵr eu bod yn wyliadwrus iawn o ran y materion rydych wedi'u hamlinellu. Rydym am sicrhau bod ein ffyrdd yn ddiogel, ac rwy'n eithaf hyderus bod cydweithio rhwng yr asiantaethau yn sicrhau cyflawni'r gorau y gallwn gyda'r adnoddau sydd gennym.

Helen Mary Jones: Deputy First Minister, I am sure that, like me, you will have been concerned to see the youth unemployment figures that came out today. The figures are a result of the recession. In the months that are left of this Assembly, I am sure that you would agree that we must make it a priority to try to ensure that young people do not find themselves completely out of education, training or employment and that they are enabled to develop skills so that they will be ready and able to take up work as we come out of recession. The Deputy Minister and I saw some very good examples of this in Coleg Sir Gar this morning. What steps is the Assembly Government taking to ensure that we do not lose a whole generation of young people, as, sadly, we did in the 1980s?

Helen Mary Jones: Ddirprwy Brif Weinidog, rwy'n siŵr y byddwch chi, fel fi, yn pryderu am y ffigurau diweithdra a gyhoeddwyd heddiw. Mae'r ffigurau o ganlyniad i'r dirwasgiad. Yn ystod y misoedd sydd ar ôl o'r Cynulliad hwn, rwy'n siŵr y byddech yn cytuno bod yn rhaid inni roi blaenoriaeth i geisio sicrhau nad yw pobl ifanc yn eu canfod eu hunain allan o addysg, hyfforddiant neu gyflogaeth yn llwyr a'u bod yn gallu datblygu sgiliau fel y byddant yn barod i ymgymryd â gwaith wrth inni ddod allan o'r dirwasgiad. Gwelodd y Dirprwy Weinidog a mi rai enghreifftiau da iawn o hyn yng Ngholeg Sir Gâr y bore yma. Pa gamau y mae Llywodraeth y Cynulliad yn eu cymryd i sicrhau nad ydym yn colli cenhedlaeth gyfan o bobl ifanc, fel a ddigwyddodd, yn anffodus, yn y 1980au?

The Deputy First Minister: Your final point is very important. In previous recessions, we found that many young people were disengaged from the labour market and therefore found themselves in not just short-term unemployment, but long-term structural unemployment, which meant that they had difficulty in entering the labour market later on. We have tried very hard indeed to prevent that from happening this time. Although the number of people unemployed in the 16 to 24 age group is still higher than we would wish, we have put in many initiatives to try to reduce that. For example, we have put in place a significant funding package of more than £49 million to support young people from 16 years of age, and we have also provided funding for training and education

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae eich pwynt olaf yn un pwysig iawn. Mewn dirwasgiadau blaenorol, gwelsom fod llawer o bobl ifanc wedi ymddieithrio oddi wrth y farchnad lafur, gan ganfod eu hunain nid yn unig mewn diweithdra byrdymor, ond mewn diweithdra strwythurol hirdymor, a oedd yn golygu eu bod yn ei chael yn anodd ymuno â'r farchnad lafur yn ddiweddarach. Rydym wedi ymdrechu'n galed iawn i osgoi hynny y tro hwn. Er bod nifer y bobl ddi-waith rhwng 16 a 24 oed yn dal yn uwch nag y byddem yn dymuno, rydym wedi cyflwyno nifer o fentrau i geisio gostwng y nifer hwnnw. Er enghraifft, rydym wedi rhoi pecyn cyllid sylweddol o fwy na £49 miliwn ar waith i helpu pobl ifanc o 16 oed, ac rydym hefyd wedi darparu cyllid ar gyfer lleoedd

places, as well as supporting the continuation of the Pathways to Apprenticeships Young Recruits programme and maintaining the SkillBuild and ReAct system in Wales. Therefore, we are putting great emphasis on protecting young people as best as we can, because we know that working with them now will prevent a lot of problems later.

hyfforddiant ac addysg, yn ogystal â chefnogi parhad rhaglen Recriwtiaid Ifanc Llwybrau at Brentisiaethau a chynnal y system Adeiladu Sgiliau a ReAct yng Nghymru. Felly, rydym yn rhoi pwyslais mawr ar ddiogelu pobl ifanc gystal ag y gallwn, gan ein bod yn gwybod bod gweithio gyda phobl ifanc yn awr yn osgoi llawer o broblemau yn ddiweddarach.

Darren Millar: You have now been at the helm of the Department for the Economy and Transport for almost four years, and yet Wales remains at the bottom of the league table in terms of its wealth within the United Kingdom. The First Minister has acknowledged that the private sector in Wales is too small. To be fair, in order to remedy this, to great fanfare, you announced the long-awaited economic renewal programme in July 2010. It was a change of direction in business support, which we welcomed on this side of the Chamber. After all, some things had to change as a result of the failure of other programmes in the past. We are now seven months beyond your announcement in July 2010. How many Welsh businesses have benefited from financial support under the new arrangements?

Darren Millar: Rydych wedi bod wrth y llyw yn Adran yr Economi a Thrafnidiaeth am bron i bedair blynedd bellach, ac eto mae Cymru yn parhau i fod ar waelod tabl cynghrair y Deyrnas Unedig o ran ei chyfoeth. Mae'r Prif Weinidog wedi cydnabod bod y sector preifat yng Nghymru yn rhy fach. I fod yn deg, er mwyn unioni'r sefyllfa hon, cyhoeddwyd rhaglen hirddisgwyledig adnewyddu'r economi gennych, â ffanfer fawr, ym mis Gorffennaf 2010. Roedd hwn yn newid cyfeiriad mewn cymorth i fusnesau, ac fe'i croesawyd gennym ar yr ochr hon o'r Siambr. Wedi'r cyfan, roedd rhaid newid rhai pethau o ganlyniad i fethiant rhaglenni eraill yn y gorffennol. Bellach, aeth saith mis heibio ers eich cyhoeddiad ym mis Gorffennaf 2010. Faint o fusnesau Cymru sydd wedi cael budd cymorth ariannol o dan y trefniadau newydd?

The Deputy First Minister: We have a number of discussions ongoing with a range of companies that want to invest in Wales. They recognise that the Government has shifted away from grants to repayable grants, and we are discussing that with them. They are also now able to attract much wider support than they have done in the past. It is not simply the provision of grants; there is much more investment in terms of skills, much more investment in terms of research and development, much more specialist advice given to the sectors, and we will also be investing heavily in infrastructure. Therefore, Welsh businesses will benefit substantially from the investment that this Government is making. That is in stark contrast to the UK Government's policies, which are destroying jobs in Wales.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae nifer o drafodaethau yn mynd rhagddynt gydag ystod o gwmnïau sydd am fuddsoddi yng Nghymru. Maent yn cydnabod bod y Llywodraeth wedi symud o gynnig grantiau i gynnig grantiau ad-daladwy, ac rydym yn trafod hynny â hwy. Hefyd, gallant bellach ddenu cymorth llawer ehangach nag yn y gorffennol. Nid yw'n golygu darparu grantiau yn unig; mae llawer mwy o fuddsoddi o ran sgiliau, mae llawer mwy o fuddsoddi mewn ymchwil a datblygu, mae cyngor llawer mwy arbenigol yn cael ei roi i'r sectorau, a byddwn hefyd yn buddsoddi'n drwm mewn seilwaith. Felly, bydd busnesau Cymru yn elwa'n sylweddol o fuddsoddiad y Llywodraeth hon. Mae hynny'n gwrthgyferbynnu'n llwyr â pholisïau Llywodraeth y DU, sy'n dinistrio swyddi yng Nghymru.

Darren Millar: It was a nice try, Deputy First Minister, but you did not actually answer the question as to how much financial support is being offered under the new

Darren Millar: Ymgais dda, Ddirprwy Brif Weinidog, ond ni wnaethoch ateb y cwestiwn ynghylch faint o gymorth ariannol a gynigir o dan raglen newydd adnewyddu'r economi.

economic renewal programme. Perhaps I can help you. In response to a request under the Freedom of Information Act, your department has indicated that no offers of financial support have been made under the economic renewal programme whatsoever since its inception in July 2010. Is it any wonder that our jobless totals continue to rise in Wales? I often find myself disagreeing with people in the Labour Party, but when they described you recently as 'the One Wales weak link', I had to agree with them based on this particular performance. One issue raised by the Federation of Small Businesses in Wales is the fact that the economic renewal programme is tied to six key sectors and that there are other sectors that could benefit from some support from Government. How will those sectors be able to access such support in the future?

Efallai y gallaf eich helpu. Mewn ymateb i gais o dan y Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth, dywedodd eich adran nad oes unrhyw gymorth ariannol o gwbl wedi'i gynnig o dan raglen adnewyddu'r economi ers ei sefydlu ym mis Gorffennaf 2010. A oes unrhyw syndod bod niferoedd y di-waith yn parhau i godi yng Nghymru? Rwy'n aml yn gweld fy hun yn anghytuno â phobl yn y Blaid Lafur, ond pan y'ch disgrifiwyd yn ddiweddar fel 'dolen wan Cymru'n Un', roedd yn rhaid i mi gytuno â hwy yn seiliedig ar y perfformiad penodol hwn. Un mater a godwyd gan Ffederasiwn y Busnesau Bach yng Nghymru yw'r ffaith bod rhaglen adnewyddu'r economi wedi'i chlymu i chwe sector allweddol a bod sectorau eraill a allai gael budd o rywfaint o gymorth gan y Llywodraeth. Sut y gall y sectorau hynny gael cymorth o'r fath yn y dyfodol?

The Deputy First Minister: I have listened to that tirade, but you have to explain to the people of Wales how Welsh businesses would benefit if the Conservatives were to come to power in the National Assembly for Wales. You have failed to answer, Darren—

Y Dirprwy Brif Weinidog: Rwyf wedi gwrando ar y bregeth honno, ond rhaid i chi esbonio i bobl Cymru sut y byddai busnesau Cymru yn elwa pe bai'r Ceidwadwyr yn dod i rym yng Nghynulliad Cenedlaethol Cymru. Rydych wedi methu ag ateb, Darren—

Darren Millar: Answer the question.

Darren Millar: Atebwch y cwestiwn.

The Deputy First Minister: May I answer the question?

Y Dirprwy Brif Weinidog: A gaf i ateb y cwestiwn?

The Presiding Officer: Order. You will know, Darren, because I have told you before—and I have great respect for you because, as I keep telling you, you are my mother-in-law's Assembly Member and I expect better behaviour from you—you do not interrupt a Minister when you have asked a series of questions. The Minister will reply. If you then have a serious question to ask, you may be called yet again, because you are a spokesperson.

Y Llywydd: Trefn. Dylech wybod, Darren, gan fy mod wedi dweud wrthych o'r blaen—ac mae gennyf barch mawr i chi oherwydd, fel rwy'n dweud o hyd, chi yw Aelod Cynulliad fy mam-yng-nghyfraith, ac rwy'n disgwyl ymddygiad gwell gennych—nad ydych yn torri ar draws Gweinidog wedi ichi ofyn cyfres o gwestiynau. Bydd y Gweinidog yn ymateb. Os oes gennych gwestiwn difrifol i'w ofyn wedi hynny, efallai y cewch eich galw unwaith eto, gan mai chi yw'r llefarydd.

The Deputy First Minister: When you published your plans in December, you said that the cuts that we are proposing in economy and transport of 21 per cent would be increased to 30 per cent. That is equivalent to a cut in my budget, over three years, of £118 million. Will you explain to the people of Wales, Darren, how Welsh businesses would be better off under your plans?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Pan gyhoeddwyd eich cynlluniau ym mis Rhagfyr, dywedoch y byddai'r toriadau o 21 y cant rydym yn bwriadu eu gwneud yn yr economi a thrafnidiaeth yn codi i 30 y cant. Mae hynny'n cyfateb i dorri £118 miliwn oddi ar fy nghyllideb dros dair blynedd. A wnewch chi esbonio i bobl Cymru, Darren, sut y byddai busnesau Cymru ar eu hennill o dan eich cynlluniau chi?

Darren Millar: I listened carefully to your answer, Deputy First Minister, and you still have not responded to either of the two points that I raised. What can businesses outside of the six key sectors within the economic renewal programme do to get support? That is a valid point that has been raised by various industries in Wales. You seem to be complacent. You are ignoring their call. Not a single penny has been invested under the new scheme in the seven months since you announced it. There are businesses in Wales that are on their knees as a result of the economic downturn, which you and the Labour Party presided over in Wales. We are yet to hear any answers as to how you will make a real difference to those businesses.

Darren Millar: Gwrandewais yn ofalus ar eich ateb, Ddirprwy Brif Weinidog, ond nid ydych wedi ymateb i'r naill bwynt na'r llall. Sut y gall busnesau y tu allan i chwe sector allweddol rhaglen adnewyddu'r economi gael cymorth? Mae'n bwynt dilys sydd wedi cael ei godi gan nifer o ddiwydiannau yng Nghymru. Rydych yn ymddangos yn hunanfodlon. Rydych yn anwybyddu eu galwad. Nid oes yr un geiniog wedi'i buddsoddi o dan y cynllun newydd yn y saith mis ers i chi ei gyhoeddi. Mae busnesau yng Nghymru sydd ar eu gliniau yn sgîl y dirywiad economaidd, yr ydych chi a'r Blaid Lafur wedi bod yn gyfrifol amdano yng Nghymru. Rydym yn dal heb glywed unrhyw atebion o ran sut y byddwch yn gwneud gwahaniaeth go iawn i'r busnesau hynny.

3.00 p.m.

I ask you again: what support will you be able to offer those businesses outside of the six key sectors identified in the economic renewal programme, and how quickly will you make sure that the funds that are available for companies to draw down are getting through to them, so that their staff can be reassured that their jobs will be protected?

Gofynnaf i chi eto: pa gymorth y gallwch ei gynnig i'r busnesau hynny sydd y tu allan i'r chwe sector allweddol a nodwyd yn rhaglen adnewyddu'r economi, a pha mor gyflym y byddwch yn sicrhau bod y cyllid sydd ar gael i gwmnïau yn eu cyrraedd, er mwyn i'w staff fod yn dawel eu meddwl y bydd eu swyddi yn ddiogel?

The Deputy First Minister: The economic renewal programme makes it clear what support we are giving within the six key sectors, and I would invite you to read it, Darren. You clearly have not, as your question has shown. The ERP says that there will be support for the six key sectors. Outside of that, there will be support for anchor companies. We have made it clear that there will be support for regionally important companies. We have also made it clear that if there are inward investment projects outside the key sectors, we will invest in those. However, I am not going to let you get away with telling the people of Wales that you would be running my department with £118 million less if you came into Government. You must make it clear how Welsh companies would benefit under those circumstances.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae rhaglen adnewyddu'r economi yn ei gwneud yn glir pa gymorth rydym yn ei roi o fewn y chwe sector allweddol, a byddwn yn eich gwahodd i'w darllen, Darren. Mae'n amlwg nad ydych wedi'i darllen; mae'ch cwestiwn yn dangos hynny. Mae'r rhaglen yn dweud y bydd cymorth ar gyfer y chwe sector allweddol. Y tu hwnt i hynny, bydd cymorth ar gyfer prif gwmnïau. Rydym wedi dweud yn glir y bydd cymorth ar gyfer cwmnïau sy'n bwysig yn rhanbarthol. Rydym hefyd wedi dweud yn glir y byddwn yn buddsoddi mewn prosiectau mewnfuddsoddi y tu allan i'r sectorau allweddol. Fodd bynnag, nid wyf am ganiatáu ichi ddweud wrth bobl Cymru y byddech yn rhedeg fy adran gyda £118 miliwn yn llai pe baech mewn Llywodraeth. Mae'n rhaid ichi ddweud yn glir sut y byddai cwmnïau Cymru ar eu hennill dan yr amgylchiadau hynny.

Rheilffyrdd y Cymoedd

8. Peter Black: *A wnaiff y Gweinidog*

Valley Rail Lines

8. Peter Black: *Will the Minister make a*

ddatganiad am gynlluniau Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gyfer rheilffyrdd y Cymoedd. OAQ(3)1823(ECT)

The Deputy First Minister: My vision is for a modern, integrated transport system for the Valleys lines. My plans for this are set out in the national transport plan. We are also proposing further investments in the Valleys lines as part of Network Rail's plans for control period 5, between 2014 and 2018.

Peter Black: I will try to ask a more rational supplementary question than the previous example. [*Interruption*.] In relation to the electrification of the Valleys lines—

The Presiding Officer: Order. I want to hear this rationality.

Peter Black: A commitment on the part of the Welsh Assembly Government will obviously add to the business case for the electrification of the main line to Swansea, which all Members support. Have you looked at the franchise arrangements for the Valleys lines to see if extending the franchise could bring in additional private sector investment towards implementing the electrification project earlier, and at less cost to the public purse?

The Deputy First Minister: We must separate the operation of the railways through the franchise and the electrification scheme in relation to the infrastructure. We must remember that there would be substantial investment in the infrastructure, and if we were to get the investment for that, it would mean that we would need to buy electric trains for the line. That arrangement would have to be made with the then franchisee, whoever it may be after 2014. The next control period for Network Rail is 2014-18, but unfortunately, the franchise does not come to an end until 2018. Therefore, we would have to work with the existing franchisee to make sure that the investment in the infrastructure through Network Rail and in the trains, working with the franchisee, would work. I agree that we need to do both together. [*Interruption*.]

statement on the Welsh Assembly Government's plans for the Valley rail lines. OAQ(3)1823(ECT)

Y Dirprwy Brif Weinidog: Fy ngweledigaeth yw system drafnidiaeth fodern ac integredig ar gyfer rheilffyrdd y Cymoedd. Mae fy nghynlluniau i'r perwyl hwn wedi'u nodi yn y cynllun trafnidiaeth cenedlaethol. Rydym hefyd yn cynnig buddsoddiadau pellach yn rheilffyrdd y Cymoedd fel rhan o gynlluniau Network Rail ar gyfer cyfnod rheoli 5, rhwng 2014 a 2018.

Peter Black: Rwyf am geisio gofyn cwestiwn atodol mwy rhesymol na'r enghraifft flaenorol. [*Torri ar draws*.] Mewn perthynas â thrydaneiddio rheilffyrdd y Cymoedd—

Y Llywydd: Trefn. Hoffwn glywed y cwestiwn rhesymol hwn.

Peter Black: Bydd ymrwymiad ar ran Llywodraeth Cynulliad Cymru yn amlwg yn ychwanegu at yr achos busnes dros drydaneiddio'r prif linell i Abertawe—rhywbeth mae pob Aelod yn ei gefnogi. A ydych wedi edrych ar drefniadau masnachfraint rheilffyrdd y Cymoedd i weld a allai ymestyn y fasnachfraint ddod â buddsoddiad ychwanegol gan y sector preifat er mwyn gweithredu'r prosiect trydaneiddio yn gynharach, ac am lai o gost i bwrs y wlad?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae'n rhaid inni wahanu gweithrediad y rheilffyrdd drwy fasnachfraint a'r cynllun trydaneiddio mewn perthynas â'r seilwaith. Mae'n rhaid inni gofio y byddai buddsoddiad sylweddol yn y seilwaith, a phe baem yn cael y buddsoddiad ar gyfer hynny, byddai'n rhaid i ni brynu trenau trydan ar gyfer y rheilffordd. Byddai rhaid gwneud y trefniant hwnnw gyda deiliad y fasnachfraint ar y pryd—pwy bynnag fydd hwnnw ar ôl 2014. Y cyfnod rheoli nesaf ar gyfer Network Rail yw 2014-18, ond yn anffodus, nid yw'r fasnachfraint yn dod i ben tan 2018. Felly, byddai'n rhaid inni weithio gyda deiliad presennol y fasnachfraint i wneud yn siŵr y byddai'r buddsoddiad yn y seilwaith drwy Network Rail ac yn y trenau, gan weithio gyda deiliad y fasnachfraint, yn gweithio. Cytunaf fod angen inni wneud y ddau gyda'i gilydd. [*Torri ar draws*.]

The Presiding Officer: Order. Deputy Presiding Officer Franks, is it? [*Laughter*.]

Y Llywydd: Trefn. Ai chi yw Dirprwy Lywydd Franks? [*Chwerthin*.]

Jeff Cuthbert: I will begin by thanking you for the letter that you sent me about the improvements that will be considered for Ystrad Mynach railway station in my constituency. Local disabled residents will be pleased to hear about. However, on the issue of park and ride services, at a recent meeting of the Enterprise and Learning Committee, Professor Stuart Cole of the Wales Transport Research Centre agreed with me that in order to encourage people to get out of their cars and onto trains, especially at busy commuter times, it is important that park and ride facilities are free of charge. Do you agree with that?

Jeff Cuthbert: Rwyf am ddechrau drwy ddiolch i chi am eich llythyr am y gwelliannau sydd i'w hystyried ar gyfer gorsaf reilffordd Ystrad Mynach yn fy etholaeth. Bydd trigolion anabl yr ardal leol yn falch o glywed am hynny. Fodd bynnag, o ran gwasanaethau parcio a theithio, mewn cyfarfod diweddar o'r Pwyllgor Menter a Dysgu, cytunodd yr Athro Stuart Cole o Ganolfan Ymchwil Trafnidiaeth Cymru â mi ei bod yn bwysig, er mwyn annog pobl i adael eu ceir ac i fynd ar drenau, yn enwedig ar adegau prysur o ran cymudwyr, bod cyfleusterau parcio a theithio yn rhad ac am ddim. A ydych yn cytuno â hynny?

The Deputy First Minister: These are matters that have to be discussed with the railway authorities and local authorities. In the current financial climate, it would be difficult to make park and ride facilities free, but they have to be at a price that encourages people to park their cars at the park and ride or leave them at home, rather than drive all the way to work. I do not particularly want to be drawn on whether they should be free or not, but I recognise that it is necessary that any price that is charged for using them should be competitive enough to persuade people to leave their cars at home. People must also remember that even at the end of their journey, they must ensure that the parking system in the city is set at a price that will deter them from travelling by car and encourage them to travel by public transport.

Y Dirprwy Brif Weinidog: Mae'r rhain yn faterion i'w trafod â'r awdurdodau rheilffordd ac awdurdodau lleol. Yn yr hinsawdd ariannol bresennol, byddai'n anodd cynnig cyfleusterau parcio a theithio am ddim, ond rhaid iddynt fod am bris sy'n annog pobl i barcio eu ceir yn y cyfleuster parcio a theithio neu eu gadael gartref, yn hytrach na gyrru'r holl ffordd i'r gwaith. Nid wyf yn arbennig o awyddus i ddweud a ddylent fod am ddim neu beidio, ond rwy'n cydnabod ei bod yn angenrheidiol y dylai unrhyw bris a godir ar gyfer eu defnyddio fod yn ddigon cystadleuol i ddarbwyllo pobl i adael eu ceir gartref. Rhaid i bobl gofio hefyd, hyd yn oed ar ddiwedd eu taith, bod rhaid iddynt sicrhau bod y system barcio yn y ddinas yn cael ei gynnig am bris a fydd yn eu hannog i beidio â theithio mewn car ac i deithio ar drafnidiaeth gyhoeddus.

David Melding: Even Network Rail is now conceding that it is likely that a most robust business case can be made to electrify the Valleys lines. In the UK as a whole, over 35 per cent of the network is now electrified and, as we well know, not 1km in Wales is. Do you agree that that is a consequence of the previous 13 years of Labour Government and, in particular, its decision not to devolve Network Rail, whereas in Scotland, in fairness to it, the Labour Party asked for Network Rail to be devolved? Have you followed the progress of electrification in Scotland, which is now proceeding at a very

David Melding: Mae hyd yn oed Network Rail bellach yn cyfaddef ei bod yn debygol y gellir gwneud achos busnes mwy cadarn i drydaneiddio rheilffordd y Cymoedd. Yn y DU, mae dros 35 y cant o'r rhwydwaith bellach wedi'i drydaneiddio ac, fel y gwyddoch yn iawn, nid oes 1km yng Nghymru wedi'i drydaneiddio. A ydych yn cytuno bod hynny o ganlyniad i'r 13 mlynedd diwethaf o Lywodraeth Lafur ac, yn benodol, ei phenderfyniad i beidio â datganoli Network Rail, tra yn yr Alban, i fod yn deg, mae'r Blaid Lafur wedi gofyn i Network Rail gael ei ddatganoli? A ydych wedi dilyn hynt

brisk pace?

The Deputy First Minister: I do not particularly want to be drawn on which Government in Westminster was responsible for the non-electrification of lines in Wales, because, when I was first elected as a Member of Parliament in 1987, as I was reminded by Rhodri Morgan earlier, the Conservative Government in Westminster at that time also failed to deliver electrification to Wales. We must remember that successive Governments in Westminster have not been prepared to deliver electrification to Wales. You made an interesting point, which was also made earlier by Jenny Randerson, about whether the time has come for us to look at the devolution of Network Rail and its responsibility for infrastructure in Wales. That is a matter on which there is increasing support, and we await developments with interest.

trydaneiddio yn yr Alban, sydd yn awr yn symud ymlaen yn gyflym iawn?

Y Dirprwy Brif Weinidog: Nid wyf yn awyddus iawn i gael fy nhynnu i'r ddadl ynghylch pa Lywodraeth yn San Steffan oedd yn gyfrifol am beidio â thrydaneiddio rheilffyrdd yng Nghymru, oherwydd, pan gefais fy ethol gyntaf fel Aelod Seneddol yn 1987, fel y cefais fy atgoffa gan Rhodri Morgan yn gynharach, methodd y Llywodraeth Geidwadol yn San Steffan ar y pryd hefyd â thrydaneiddio rheilffyrdd Cymru. Rhaid inni gofio nad yw Llywodraethau olynol yn San Steffan wedi bod yn barod i drydaneiddio rheilffyrdd Cymru. Gwnaethoch bwynt diddorol, a wnaed hefyd yn gynharach gan Jenny Randerson, ynghylch a yw'r amser wedi dod i ni edrych ar ddatganoli Network Rail a'i gyfrifoldeb dros seilwaith yng Nghymru. Mae hynny'n fater lle ceir cefnogaeth gynyddol, ac rydym yn aros am ddatblygiadau gyda diddordeb.

Cwestiwn Brys
Urgent Question

Cyrsiau Safon Uwch a Galwedigaethol
A-level and Vocational Courses

Jenny Randerson: *A wnaiff y Gweinidog ddatganiad ar y cyhoeddiad a wnaeth ddydd Llun ar yr angen i gael dadl genedlaethol ar yr ystod o gyrsiau Safon Uwch a galwedigaethol ddylai fod ar gael i fyfyrwyr Cymru? EAQ(3)1658(CEL)*

The Minister for Children, Education and Lifelong Learning (Leighton Andrews): We need a national debate on the range of A-levels and vocational courses that should be available to Welsh students.

Jenny Randerson: I regret that this is the second week in a row that I have had to ask an urgent question about announcements that you have made outside the Assembly. I sometimes think that you would be more at home as a Minister in the old Welsh Office, where democratic scrutiny was at a minimum. Your speech on Monday was not just a case of you thinking aloud: the press stories on this at the weekend were carefully

Jenny Randerson: *Will the Minister make a statement on the announcement he made on Monday on the need for a national debate on the range of A levels and vocational courses which should be available to Welsh students? EAQ(3)1658(CEL)*

Y Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes (Leighton Andrews): Mae angen trafodaeth genedlaethol arnom ar ystod y cyrsiau Safon Uwch a galwedigaethol a ddylai fod ar gael i fyfyrwyr Cymru.

Jenny Randerson: Rwy'n gresynu mai hon yw'r ail wythnos yn olynol rwyf wedi gorfod gofyn cwestiwn brys am gyhoeddiadau rydych wedi'u gwneud tu allan i'r Cynulliad. Weithiau rwy'n credu y byddech yn fwy cartrefol fel Gweinidog yn yr hen Swyddfa Gymreig; ychydig iawn o waith craffu democrataidd a oedd yn y fan honno. Nid meddwl yn uchel oeddech yn eich araith ddydd Llun: roedd y straeon yn y wasg ar

placed and well sourced. I believe that a national debate should start here, not on the pages of the *Wales on Sunday*.

hyn dros y penwythnos wedi'u gosod yn ofalus ac yn dod o ffynonellau da. Credaf y dylai trafodaeth genedlaethol ddechrau yma, nid ar dudalennau y *Wales on Sunday*.

I have some specific questions about what you said in your speech on Monday. Do you accept that the content of your speech dropped like a bombshell on the educational community? For the last three years or more, it has been working hard, at considerable cost to the public purse, towards the widening of choice, which was an agenda set by your predecessor; indeed, it is more than an agenda, it is enshrined in the Learning and Skills (Wales) Measure 2009. Therefore, your suggestion that there may be too much choice strikes at the heart of what it has been trying to achieve, and that involves a considerable number of practical strategic changes. I fully accept some of the issues that you have raised, Minister. You may be interested in the Enterprise and Learning Committee's recent report, which emphasised the need for more students to study science, technology, engineering and mathematics subjects. However, you called for a national debate on the range of A-level and vocational courses. Can you provide us with details of how you plan to structure and lead that debate and how the formal process of that debate will take place? How will you ensure that progress continues to be made by schools and colleges that are working together to fulfil the requirements of the learning and skills Measure? Is it the case that you are planning, as some in education are now suggesting and concluding, to suspend the learning and skills Measure? It is important that you answer the question of whether or not you will be suspending that Measure very specifically.

Mae gennyf rai cwestiynau penodol am yr hyn a ddywedoch yn eich araith ddydd Llun. A ydych yn derbyn bod cynnwys eich araith wedi rhoi ergyd i bawb yn y gymuned addysgol? Dros y tair blynedd neu fwy diwethaf, mae wedi bod yn gweithio'n galed, ar gost sylweddol i'r pwrs cyhoeddus, i ehangu dewis, a oedd yn agenda a bennwyd gan eich rhagflaenydd; yn wir, mae'n fwy nag agenda—mae wedi'i gynnwys ym Mesur Dysgu a Sgiliau (Cymru) 2009. Felly, mae eich awgrym y gallai fod gormod o ddewis yn ergyd i wraidd yr hyn y mae wedi bod yn ceisio ei gyflawni, ac sy'n cynnwys nifer sylweddol o newidiadau strategol ymarferol. Derbyniaf yn llwyr rai o'r materion a godwyd gennych, Weinidog. Efallai fod gennych ddiddordeb yn adroddiad diweddar y Pwyllgor Menter a Dysgu, a oedd yn pwysleisio'r angen am fwy o fyfyrwyr i astudio gwyddoniaeth, technoleg, peirianneg a mathemateg. Fodd bynnag, rydych wedi galw am drafodaeth genedlaethol ar ystod y cyrsiau Safon Uwch a galwedigaethol. A allwch roi manylion i ni am sut rydych yn bwriadu strwythuro ac arwain y ddadl honno a sut y bydd proses ffurfiol y ddadl honno yn digwydd? Sut y byddwch yn sicrhau bod cynnydd yn parhau i gael ei wneud gan ysgolion a cholegau sy'n cydweithio i gyflawni gofynion y Mesur dysgu a sgiliau? A yw'n wir eich bod yn cynllunio, fel y mae rhai pobl ym maes addysg yn ei awgrymu, i atal y Mesur dysgu a sgiliau? Mae'n bwysig eich bod yn ateb y cwestiwn ynghylch a fyddwch yn atal y Mesur ai peidio yn benodol iawn.

Where I depart from your views is on the issue of vocational courses. For years, we have identified a need to encourage more young people to study vocational courses. The learning and skills Measure gave a great impetus to that. Colleges have reported to me that there has been a big increase in the number of young people taking motor vehicle courses as a result of the public debate that we had with regard to the learning and skills Measure. Do you accept that your speech could have put that growth in vocational

Rwy'n anghytuno â chi ar fater cyrsiau galwedigaethol. Ers blynyddoedd, rydym wedi nodi angen i annog mwy o bobl ifanc i astudio cyrsiau galwedigaethol. Rhoddodd y Mesur dysgu a sgiliau hwb mawr i hynny. Mae colegau wedi dweud wrthyf am gynnydd mawr yn nifer y bobl ifanc sy'n dilyn cyrsiau cerbyd modur o ganlyniad i drafodaeth gyhoeddus a gawsom ar y Mesur dysgu a sgiliau. A ydych yn derbyn y gallai'ch araith fod wedi bod yn gyfrifol am wrthdroi'r twf hwnnw mewn cyrsiau galwedigaeth, ac ai

courses into reverse, and was it your intention to do so?

Leighton Andrews: There was nothing in my speech that dropped like a bombshell on the educational world. That was the third speech that I have given on this subject. The first of them I gave on this subject last February—a year ago—at a conference organised by the Institute of Welsh Affairs. I repeated some of the comments that I made about choice in my speech on 2 February, which I thought that the Member had read.

What I have been saying is that, through the learning and skills Measure, we have successfully widened the strategic choice available at the ages of 14 to 19, to create more vocational options for young people. We have doubled the number of vocational courses, from 1,000 to 2,000, and that has been a success. However, a number of organisations have raised questions. The Russell Group of universities has set out its own view of the quality of certain subjects at A-level, and that is one area of this debate. The Royal Society this week raised questions about the teaching of science at A-level, which is directly relevant to the Enterprise and Learning Committee's report. We also regularly hear concerns from the Confederation of British Industry and business organisations about some of the vocational qualifications that are taught between 14 and 19. Therefore, the advice that we are giving to young people and the qualifications that are available to them must be properly considered.

Private examining bodies, of which there is a plethora, have pumped out a wide range of qualifications over the past decade. We must pay for those qualifications, as do schools and FE colleges. However, we need to ensure that young people are getting good advice on the kinds of qualifications that will fit them for the career options that they want to pursue. If that means that we should look, in due course, to support a more restricted range of subjects, either at A-level or in vocational courses, which we know will get young people the progression routes that they need, then that is a debate that we should have. It is a debate about what public money we put in

dyna'ch bwriad?

Leighton Andrews: Nid oedd unrhyw beth yn fy araith a oedd yn ergyd i bawb yn y byd addysg. Dyna oedd y drydedd araith a roddais ar y pwnc hwn. Rhoddais yr araith gyntaf o'r tri ar y pwnc fis Chwefror diwethaf—flwyddyn yn ôl—mewn cynhadledd a drefnwyd gan y Sefydliad Materion Cymreig. Ailadroddais rai o'r sylwadau am ddewis yn fy araith ar 2 Chwefror; roeddwn yn credu bod yr Aelod wedi darllen yr araith honno.

Yr hyn rwyf wedi bod yn ei ddweud yw ein bod, drwy'r Mesur dysgu a sgiliau, wedi llwyddo i ehangu'r dewis strategol sydd ar gael i ddisgyblion rhwng 14 a 19 oed, er mwyn creu mwy o ddewisiadau galwedigaethol i bobl ifanc. Rydym wedi dyblu nifer y cyrsiau galwedigaethol, o 1,000 i 2,000, ac mae hynny wedi bod yn llwyddiant. Fodd bynnag, mae nifer o sefydliadau wedi codi cwestiynau. Mae'r Grŵp Russell o brifysgolion wedi nodi ei farn ei hun ar safon rhai pynciau penodol Safon Uwch, ac mae hwnnw'n un rhan o'r ddadl hon. Yr wythnos hon, mae'r Gymdeithas Frenhinol wedi codi cwestiynau am addysgu gwyddoniaeth Safon Uwch, sy'n berthnasol yn uniongyrchol i adroddiad y Pwyllgor Menter a Dysgu. Rydym hefyd yn clywed yn rheolaidd am bryderon gan Gydffederasiwn Diwydiant Prydain a sefydliadau busnes am rai o'r cymwysterau galwedigaethol sy'n cael eu haddysgu rhwng 14 a 19. Felly, mae'n rhaid i'r cyngor rydym yn ei roi i bobl ifanc a'r cymwysterau sydd ar gael iddynt gael eu hystyried yn briodol.

Mae cyrff arholi preifat, y mae peth wmbredd ohonynt, wedi cynnig ystod eang o gymwysterau yn ystod y degawd diwethaf. Mae'n rhaid inni dalu am y cymwysterau hynny, fel y mae ysgolion a cholegau addysg bellach. Fodd bynnag, mae angen inni sicrhau bod pobl ifanc yn cael cyngor da ar y mathau o gymwysterau a fydd yn addas iddynt ar gyfer dewisiadau gyrfa. Os yw hynny'n golygu y dylem edrych, maes o law, ar gefnogi ystod mwy cyfyngedig o bynciau, naill ai i Safon Uwch neu mewn cyrsiau galwedigaethol, y gwyddom y byddant yn mynd a phobl ifanc i'r llwybrau gyrfa sydd eu hangen arnynt, mae honno'n ddadl y

to support certain kinds of qualifications, and that is a perfectly legitimate debate for us to have.

dylem ei chael. Mae'n ddadl am yr arian cyhoeddus rydym yn ei roi i gefnogi rhai mathau o gymwysterau, ac mae honno'n ddadl hollol briodol.

It is clear that I am not suspending the learning and skills Measure—there is nothing in anything that I have said to suggest that I am. However, we need to consider, as an Assembly Government, along with other organisations, the kinds of subject options that we support with public money. That is not a debate that we will embark on lightly, nor is it one that we can conclude overnight, but it is the responsible thing to do. It is something that we will embark on, but it is a process that will take some time. However, there is nothing in what I have said that would change the way that anyone in the education system is currently operating.

Mae'n amlwg nad wyf yn atal y Mesur dysgu a sgiliau—nid oes unrhyw beth rwyf wedi ei ddweud yn awgrymu fy mod am wneud hynny. Fodd bynnag, mae angen i ni, fel Llywodraeth y Cynulliad gyda sefydliadau eraill, ystyried y math o opsiynau pwnc rydym yn eu cefnogi gydag arian cyhoeddus. Nid yw honno'n ddadl y byddwn yn dechrau arni ar chwarae bach, ac nid yw ychwaith yn un y gallwn ddod i gasgliad arni dros nos, ond dyna'r peth cyfrifol i'w wneud. Byddwn yn dechrau arni, ond mae'n broses a fydd yn cymryd peth amser. Fodd bynnag, nid oes unrhyw beth yn yr hyn rwyf wedi'i ddweud a fyddai'n newid y ffordd y mae unrhyw un yn y system addysg yn gweithredu ar hyn o bryd.

Nerys Evans: Croesawaf y cyfle i gyfrannu i'r drafodaeth y mae'r Gweinidog wedi'i dechrau. Pan ydym yn trafod y materion hyn, mae'n bwysig ein bod yn parhau i roi'r pwyslais ar sicrhau sgiliau sylfaenol da i'n pobl ifanc, a gwn fod hynny'n rhan ganolog o ddyhead y Gweinidog. A yw'r Gweinidog yn cytuno, felly, mai yn yr ysgol gynradd y dylid mynd i'r afael â'r sgiliau sylfaenol hynny? Yn ogystal â chynnal y drafodaeth ar opsiynau posibl o ran cymwysterau safon uwch, a gredwch ei bod yn bwysig inni hefyd edrych ar ansawdd y dysgu, nid y nifer o gyrsiau sydd ar gael i'n pobl ifanc yn unig?

Nerys Evans: I welcome the opportunity to contribute to the debate instigated by the Minister. When we discuss these issues, it is important that we continue to emphasise securing good basic skills for our young people, and I know that that is central to the Minister's aspirations. Does the Minister agree, therefore, that it is in primary schools that we should grasp the issue of those basic skills? In addition to holding the debate on possible options for A-level qualifications, do you believe that it is also important for us to look at the quality of teaching, and not only at the number of courses offered to our young people?

Yr wyf yn siŵr ein bod i gyd yn falch o'r gyfundrefn addysg ddwyieithog sydd gennym yng Nghymru. A gytunwch, yn y trafodaethau ynghylch sgiliau sylfaenol a'r trafodaethau ynghylch opsiynau posibl ar gyfer pynciau safon uwch, bod angen inni ddeall natur ddwyieithog addysg yng Nghymru, a sicrhau cydraddoldeb o ran yr opsiynau sydd ar gael yn Saesneg ac yng Nghymraeg, boed y rheini'n gyrsiau academaidd neu'n gyrsiau galwedigaethol?

I am sure that we are all proud of the bilingual education system that we have in Wales. Do you agree that, in the discussions about basic skills and the discussions about potential options for A-level subjects, we must understand the bilingual nature of education in Wales, and ensure that there is parity in terms of the options available in English and Welsh, be they academic or vocational courses?

3.15 p.m.

Leighton Andrews: I very much agree that we have to ensure effective provision through

Leighton Andrews: Rwy'n cytuno bod rhaid inni sicrhau darpariaeth effeithiol drwy

the medium of Welsh, which is obviously at the heart of the Welsh-medium education strategy that I launched last year. There have been challenges in the Welsh-medium sector in ensuring that we have a good range of both vocational and academic courses. There are also challenges in terms of Welsh-medium work-based learning provision. You are right to stress that, in the primary sector, we need a focus on basic skills and that is why I launched a national literacy plan. I am very concerned that we address literacy needs, particularly between the ages of seven and 11. We will have national reading tests and we will also have a programme for numeracy in place.

gyfrwng y Gymraeg, sydd yn amlwg wrth wraidd y strategaeth addysg cyfrwng Cymraeg a lansiwyd gennyf y llynedd. Bu heriau yn y sector cyfrwng Cymraeg wrth sicrhau bod gennym ystod dda o gyrsiau galwedigaethol ac academaidd. Mae heriau hefyd o ran darpariaeth cyfrwng Cymraeg wrth ddysgu yn y gweithle. Rydych yn iawn i bwysleisio bod angen canolbwyntio ar sgiliau sylfaenol yn y sector cynradd, a dyna pam y bu i mi lansio'r cynllun llythrennedd cenedlaethol. Rwy'n bryderus iawn ein bod yn mynd i'r afael ag anghenion llythrennedd, yn enwedig rhwng saith ac 11 oed. Cawn brofion darllen cenedlaethol a bydd gennym raglen ar gyfer rhifedd hefyd.

There are specific issues in the area of 14-19 education. Estyn has commented to us that it has concerns that some of the funding that we have provided might have contributed to greater competition between schools and further education colleges, rather than the collaboration that we were seeking through the Learning and Skills (Wales) Measure 2009. As I have suspended the national planning and funding system, we will have an opportunity to look at future funding arrangements for 14-19 education and, in due course, to help to organise provision in a way that is far more collaborative.

Mae materion penodol ym maes addysg 14-19. Mae Estyn wedi dweud wrthym bod ganddo bryderon y gallai peth o'r cyllid rydym wedi darparu fod wedi cyfrannu at ragor o gystadleuaeth rhwng ysgolion a cholegau addysg bellach, yn hytrach na'r cydweithio roeddem eisiau ei weld drwy Fesur Dysgu a Sgiliau (Cymru) 2009. Gan fy mod wedi atal y system gynllunio a chyllido cenedlaethol, bydd cyfle inni edrych ar drefniadau cyllido yn y dyfodol ar gyfer addysg 14-19 gan helpu, maes o law, i drefnu darpariaeth mewn ffordd sy'n llawer mwy cydweithredol.

Paul Davies: I appreciate, Minister, that you have made it clear that you now want a national debate on which subjects should be studied by pupils between the ages of 14 and 19. You asked a number of questions in your speech on Monday that could form the basis of a national debate. Perhaps you would further clarify your views, and the views of the Welsh Assembly Government, on some of those questions that you posed.

Paul Davies: Rwy'n sylweddoli, Weinidog, eich bod wedi ei gwneud yn glir eich bod bellach eisiau trafodaeth genedlaethol ar ba bynciau y dylai disgyblion rhwng 14 a 19 oed eu hastudio. Bu i chi ofyn nifer o gwestiynau yn eich araith ddydd Llun a allai fod yn sail i drafodaeth genedlaethol. Efallai y gallwch egluro eich barn, a barn Llywodraeth Cynulliad Cymru, ymhellach, ar rai o'r cwestiynau hynny.

Your statement on narrowing the pool of subjects available to A-level pupils in Wales leaves current students of non-traditional subjects in a worrying predicament. You have made it clear that you believe in narrowing the pool of subjects available to A-level students. How will that fit in with the learning and skills Measure that was passed by the National Assembly for Wales? What impact will narrowing the pool of subjects available to A-level pupils have on access to higher education and HE courses in general?

Mae eich datganiad ar leihau'r gronfa o bynciau sydd ar gael i ddisgyblion Safon Uwch yng Nghymru yn rhoi myfyrwyr presennol sy'n astudio pynciau nad ydynt yn draddodiadol mewn sefyllfa anodd sy'n peri pryder. Rydych wedi pwysleisio eich bod yn credu y dylid lleihau'r gronfa o bynciau sydd ar gael i fyfyrwyr Safon Uwch. Sut y bydd hynny'n cyd-fynd â'r Mesur dysgu a sgiliau a basiwyd gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru? Beth fydd effaith lleihau'r gronfa o bynciau sydd ar gael i ddisgyblion Safon Uwch ar

Given that the learning and skills Measure was only passed in 2009 and that it was intended that learners should be able to choose from an increasing range of courses that better met the needs and ambitions of all pupils, does this now mean that the Welsh Assembly Government's policy has changed, and is this why you have now instigated a debate on this matter?

fynediad i addysg uwch a chyrsiau AU yn gyffredinol? O gofio mai ond yn 2009 y pasiwyd y Mesur dysgu a sgiliau ac mai'r bwriad oedd y dylai dysgwyr allu dewis o ystod gynyddol o gyrsiau sy'n bodloni anghenion a dyheadau pob disgybl yn well, a yw hyn yn golygu bod polisi Llywodraeth Cynulliad Cymru bellach wedi newid, ac ai dyma pam rydych yn cychwyn trafodaeth ar y mater hwn yn awr?

Finally, given that you want a national debate on this issue, I assume that, as Jenny Randerson said, the Welsh Assembly Government will now bring forward a debate here in Plenary in the near future, so that we can discuss in more detail some of the issues that have been raised today.

Yn olaf, gan eich bod eisiau trafodaeth genedlaethol ar y mater hwn, rwy'n tybio, fel y dywedodd Jenny Randerson, y bydd Llywodraeth Cynulliad Cymru yn awr yn cyflwyno dadl yma mewn Cyfarfod Llawn yn y dyfodol agos, fel y gallwn drafod rhai o'r materion a godwyd heddiw yn fanylach.

Leighton Andrews: Let us look at who is talking about these questions around A-levels. Over the course of the last 12 months, and certainly shortly after the A-level results were published last summer, a range of leading figures in education raised questions about the nature of the A-level qualification, and a number of higher education institutions raised questions about the grading of A-levels and the relevance of A-levels. Some leading figures in education argued that the current A-level curriculum is too narrow. We, of course, have the Welsh baccalaureate, which is a broader qualification, so we have wider opportunities in Wales. Recently, the Russell Group of universities published guidance on how its members should approach the question of A-levels. Forgive me, but I suspect that that guidance has been available to some of the posher schools in the United Kingdom, and some of the toffs who run the Westminster Government, but it has not necessarily been available to the young people in my constituency and those in the constituencies of other Members.

Leighton Andrews: Gadewch inni edrych ar bwy sy'n siarad am y cwestiynau hyn am Safon Uwch. Dros y 12 mis diwethaf, ac yn sicr yn fuan wedi i'r canlyniadau Safon Uwch gael eu cyhoeddi'r haf diwethaf, mae ystod o unigolion blaenllaw ym myd addysg wedi codi cwestiynau am natur y cymhwyster Safon Uwch, ac mae nifer o sefydliadau addysg uwch wedi codi cwestiynau am raddio Safon Uwch a pherthnasedd Safon Uwch. Mae rhai unigolion blaenllaw ym myd addysg yn dadlau bod y cwricwlwm Safon Uwch presennol yn rhy gul. Wrth gwrs, mae gennym fagloriaeth Cymru, sy'n gymhwyster ehangach, felly mae gennym gyfleoedd ehangach yng Nghymru. Yn ddiweddar, cyhoeddodd Grŵp Russell o brifysgolion ganllawiau ar sut y dylai ei aelodau ymdrin â'r cwestiwn ynghylch Safon Uwch. Maddeuwch imi, ond rwy'n tybio bod y canllawiau hynny ar gael i rai o ysgolion uchel ael y Deyrnas Unedig, ac i rai o'r crachach sy'n rhedeg Llywodraeth San Steffan, ond nid o reidrwydd i bobl ifanc yn fy etholaeth a'r rhai yn etholaethau Aelodau eraill.

It is right for us as a Government to think about how we ensure that effective advice is available to young people, whatever their background, and whether they are seeking academic or vocational routes. Therefore, I would suggest that a way forward would be to look at the range of subjects for which we currently provide funding, and I am currently discussing this issue with my officials. If, as

Mae'n iawn i ni fel Llywodraeth feddwl am sut rydym yn sicrhau bod cyngor effeithiol ar gael i bobl ifanc beth bynnag eu cefndir, boed eu bod am ddilyn llwybrau academaidd neu alwedigaethol. Felly, byddwn yn awgrymu bod edrych ar ystod o bynciau rydym yn eu cyllido ar hyn o bryd yn ffordd ymlaen, ac rwy'n trafod y mater hwn gyda fy swyddogion ar hyn o bryd. Os, o ganlyniad

a result of that internal exercise, we had proposals to bring to the Assembly that would form the basis of a wider debate, we would embark on a consultation exercise, as you would expect us to do. As I said earlier, I do not consider this to be a matter that one should try to conclude overnight. It is a matter that requires proper national debate and, I would hope, the building of a national consensus. There is a range of organisations, including employers' organisations, that thinks that there are several issues currently that we need to look at seriously, and those organisations have raised those issues with me when I have met them. I do not think that anyone in the Chamber would be surprised to hear that the Confederation of British Industry and organisations such as that do raise issues regarding some of the qualifications that are being pursued.

i'r ymarfer mewnol, y bydd gennym gynigion i'w cyflwyno i'r Cynulliad a fyddai'n sail ar gyfer trafodaeth ehangach, byddem yn cychwyn ar ymarfer ymgynghori, fel y byddech yn disgwyl i ni ei wneud. Fel y dywedais yn gynharach, nid yw hyn yn fater y dylid ceisio ei ddatrys dros nos. Mae'n fater sy'n galw am drafodaeth genedlaethol briodol a, byddwn yn gobeithio, am gonsensws cenedlaethol. Mae ystod o sefydliadau, gan gynnwys sefydliadau cyflogwyr, o'r farn bod nifer o faterion y mae angen inni edrych o ddifrif arnynt, ac mae'r sefydliadau hynny wedi codi'r materion hynny gyda mi pan rwyf wedi cyfarfod â hwy. Nid wyf yn credu y byddai neb yn y Siambr yn synnu o glywed bod Cydffederasiwn Diwydiant Prydain a sefydliadau o'r fath yn codi materion ynglŷn â'r cymwysterau sy'n cael eu dilyn.

Therefore, in the normal way of things, we would bring forward proposals if and when we had specific issues to discuss. However, I do not think that every debate on education has to start necessarily with the publication of a consultation document. Sometimes, it is wise to start a process by raising questions and getting feedback, because that in itself might help to shape the nature of any consultation that you subsequently want to embark upon. That is the role of leadership and of Ministers.

Felly, yn y ffordd arferol, byddem yn cyflwyno cynigion os a phan fydd gennym faterion penodol i'w trafod. Fodd bynnag, nid wyf o'r farn bod rhaid i bob dadl ar addysg ddechrau o reidrwydd â chyhoeddi dogfen ymgynghori. Weithiau, mae'n ddoeth dechrau proses drwy godi cwestiynau a chael adborth, gan y gallai hynny ynddo'i hun helpu i lunio natur unrhyw ymgynghoriad yr hoffech ei gychwyn wedi hynny. Dyna yw rôl arweinyddiaeth a Gweinidogion.

Jeff Cuthbert: Minister, I will start by saying that I see no contradiction in the statement that you made on Monday and the policies that we are pursuing overall, provided that we are not talking about what happens in some countries, including our main competitors in the far east, namely the dragooning of young people into particular occupational routes—that would be a matter of great concern—and that, rather, we are seeking to provide them with informed choices about the types of qualifications that will be relevant to their likely opportunities for employment. In that regard, can you assure me that, as is crucial, the debate that you are launching will not be restricted to us as politicians and to educationalists, but will involve the wider fields of industry and employers?

Jeff Cuthbert: Weinidog, rwyf am ddechrau drwy ddweud nad wyf yn gweld unrhyw wrthddweud yn y datganiad a wnaethoch ddydd Llun a'r polisïau rydym yn eu dilyn yn gyffredinol, ar yr amod nad ydym yn sôn am yr hyn sy'n digwydd mewn rhai gwledydd, gan gynnwys ein prif gystadleuwyr yn y dwyrain pell, sef gorfodi pobl ifanc ar lwybrau galwedigaethol penodol—byddai hynny yn fater o bryder mawr—a'n bod, yn hytrach, yn ceisio rhoi dewisiadau gwybodus iddynt am y mathau o gymwysterau a fydd yn berthnasol i'w cyfleoedd cyflogaeth. Yn hynny o beth, a allwch fy sicrhau, yn hanfodol, na fydd y ddadl rydych yn ei lansio wedi ei chyfyngu i ni wleidyddion ac addysgwyr, ac y bydd yn cynnwys meysydd ehangach diwydiant a chyflogwyr?

On Monday, I met a group of sixth-form

Ddydd Llun, cwrddais â grŵp o fyfyrwyr

students from a local comprehensive school and was rather concerned to hear that not one of them was considering engineering as a future career. This would be an opportunity to work with relevant industries and sector skills councils to promote the industries in this field—not only engineering—that are, for some reason, viewed as unpopular career choices. We could break that myth that surrounds them. Will you assure me, therefore, that industry will be heavily engaged in the debate, and that the message will go out that if industry does not engage at this point, it will be missing a golden opportunity to work with us and young people to develop their future?

chweched dosbarth o ysgol gyfun leol ac roedd yn bryder braidd clywed nad oedd un ohonynt yn ystyried peirianneg fel gyrfa yn y dyfodol. Byddai hyn yn gyfle i weithio gyda diwydiannau perthnasol a chynghorau sgiliau sector i hyrwyddo diwydiannau yn y maes hwn—nid mewn peirianneg yn unig—sydd, am ryw reswm, yn cael ei weld fel dewis gyrfa amhoblogaidd. Gallem chwalu'r myth hwnnw sydd o'u cwmpas. A wnewch chi fy sicrhau, felly, y bydd diwydiant yn cyfrannu'n helaeth at y ddadl, ac y bydd y neges ar led os nad yw diwydiant yn ymgysylltu ar hyn o bryd y bydd yn colli cyfle euraidd i weithio gyda ni a phobl ifanc i ddatblygu eu dyfodol?

Leighton Andrews: The point that you make about industry is immediately important, and I can recall, in my previous ministerial role, when I had responsibility for the Môn a Menai programme, having discussions with employers who were based in Anglesey on this issue. A wide variety of opportunities in engineering was available to young people there, but the employers were saying that they were having great difficulty in engaging with schools to create a broad understanding of what engineering as a career might offer young people. Therefore, my officials are looking at how we ensure that there is real-world input into careers advice in schools. Again, we have discussed that with the CBI and other organisations, and officials are taking forward a number of initiatives.

Leighton Andrews: Mae'r pwynt rydych yn ei wneud am ddiwydiant yn bwysig iawn, a gallaf gofio trafodaethau gyda chyflogwyr yn Ynys Môn ar y mater hwn, yn fy rôl flaenorol fel Gweinidog, pan oeddwn yn gyfrifol am y rhaglen Môn a Menai. Roedd amrywiaeth eang o gyfleoedd mewn peirianneg ar gael i bobl ifanc yno, ond roedd y cyflogwyr yn dweud eu bod yn cael anhawster mawr wrth ymgysylltu ag ysgolion i sefydlu dealltwriaeth eang o'r hyn y gallai gyrfa mewn peirianneg ei chynnig i bobl ifanc. Felly, mae fy swyddogion yn edrych ar sut y gallwn sicrhau bod gwybodaeth am y byd go iawn yn rhan o'r cyngor ar yrfaoedd mewn ysgolion. Unwaith eto, rydym wedi trafod hynny gyda'r CBI a sefydliadau eraill, ac mae swyddogion yn datblygu nifer o fentrau.

The important point that you raise, in a philosophical sense, is that we are not looking to dragoon people into particular courses of study to result in particular conclusions. It is important that people have a wide variety of opportunities, develop high aspirations and are made aware of opportunities that they may not have thought about themselves. I would be very concerned if the careers advice for young people was limited in scope. Therefore, there is nothing in this that is about reducing the opportunities available to young people. What we are really trying to say is that we want young people to have the best advice and we want them to gain qualifications that are meaningful for the next stage of education or employment. I am afraid that I do not believe that all qualifications are meaningful.

Y pwynt pwysig rydych yn ei godi, mewn ystyr athronyddol, yw nad ydym yn bwriadu gorfodi pobl i astudio cyrsiau penodol a fydd yn arwain at ddiben arbennig. Mae'n bwysig bod gan bobl amrywiaeth eang o gyfleoedd, eu bod yn datblygu dyheadau mawr a'u bod yn ymwybodol o gyfleoedd efallai nad ydynt wedi meddwl amdanynt eu hunain. Byddwn yn bryderus iawn pe bai'r cyngor gyrfaoedd i bobl ifanc yn gyfyngedig o ran cwmpas. Felly, nid oes dim yn hwn sy'n ymwneud â lleihau'r cyfleoedd sydd ar gael i bobl ifanc. Rydym eisiau i bobl ifanc gael y cyngor gorau ac rydym eisiau iddynt ennill cymwysterau sy'n ystyrlon ar gyfer y cyfnod nesaf o addysg neu gyflogaeth. Rwy'n ofni nad wyf yn credu bod yr holl gymwysterau yn ystyrlon.

Kirsty Williams: Minister, given the comments that you have made this afternoon on the quality of the advice given to students at the ages of 14 and 16, do you consider that the Learning and Skills (Wales) Measure 2009, which was supposed to enshrine independent and high-quality advice for students, has failed? Are you aware of processes that are already under way in a variety of local authorities, especially rural local authorities, that could see the wholesale closure of sixth forms, or the partial closure of some school sixth forms, as they struggle to meet the legal requirements outlined in the learning and skills Measure by September 2011? Given that some communities could lose their school sixth forms and rural children could have to travel a considerable distance to access post-16 education, could you tell them when your philosophising on these issues will end? I think that you said that you would look to restrict the curriculum 'in due course', but, by then, those sixth forms will have already been lost and for little reason. Could you tell us when you will end your philosophising and come forward with clear proposals about what you expect schools and colleges to deliver, to ensure that no sixth form in a rural area is lost because you have not made up your mind about what you expect them to do?

Kirsty Williams: Weinidog, o ystyried y sylwadau a wnaethoch y prynhawn yma ar ansawdd y cyngor a roddir i fyfyrwyr rhwng 14 ac 16 oed, a ydych yn ystyried bod Mesur Dysgu a Sgiliau (Cymru) 2009, a oedd i fod i ymgorffori cyngor annibynnol ac o ansawdd uchel i fyfyrwyr, wedi methu? A ydych yn ymwybodol o'r prosesau sydd eisoes ar waith mewn amrywiaeth o awdurdodau lleol, yn enwedig mewn awdurdodau lleol gwledig, lle mae'n bosibl y bydd y chweched dosbarth yn dod i ben, neu'n cau yn rhannol mewn ysgolion, wrth iddynt ymdrechu i fodloni'r gofynion cyfreithiol a amlinellir yn y Mesur dysgu a sgiliau erbyn mis Medi 2011? O gofio y gallai rhai cymunedau golli eu chweched dosbarth mewn ysgolion a bydd rhaid i blant gwledig deithio cryn bellter i gael addysg ôl-16, a allwch ddweud wrthynt pryd y bydd eich athronyddu ar y materion hyn yn dod i ben? Rwy'n credu ichi ddweud y byddech yn edrych ar gyfyngu'r cwricwlwm 'maes o law', ond, erbyn hynny, bydd y chweched dosbarth hwnnw wedi mynd ac am ddim rheswm. A allech ddweud wrthym pryd y bydd eich athronyddu yn dod i ben a phryd y byddwch yn cyflwyno cynigion clir ar yr hyn rydych yn disgwyl i ysgolion a cholegau ei ddarparu, er mwyn sicrhau na fydd unrhyw chweched dosbarth mewn ardal wledig yn cael ei golli oherwydd nad ydych wedi penderfynu beth rydych am iddynt ei wneud?

Leighton Andrews: It is complete tosh to attribute the closure of sixth forms in rural areas to the learning and skills Measure. I really do regret that the Member has tried to make that assertion. There are many issues around the closure of post-16 facilities. In a number of areas, they are brought to me for determination and I exercise judgment across a range of issues in looking at the particular circumstances of each case that is brought to me.

Leighton Andrews: Mae'n sothach llwyr i briodoli cau'r chweched dosbarth mewn ardaloedd gwledig i'r Mesur dysgu a sgiliau. Rwy'n siomedig bod yr Aelod wedi ceisio honni hynny. Mae llawer o faterion ynghylch cau cyfleusterau ôl-16. Mewn nifer o ardaloedd, maent yn cael eu cyflwyno i mi er mwyn gwneud penderfyniad, ac rwy'n dod i farn ar sail ystod o faterion gan edrych ar amgylchiadau penodol pob achos ger fy mron.

As I have said, there is nothing in the speech that I made this week that draws a line under the learning and skills Measure. We put in place, through that Measure, a range of ways to support children and young people and we also spend a significant sum of money—nearly £40 million per year—on Careers Wales and the Careers Wales companies. We

Fel y dywedais, nid oes dim yn yr araith a wneuthum yr wythnos hon sy'n tynnu llinell o dan y Mesur dysgu a sgiliau. Drwy'r Mesur, rhoddom amrywiaeth o ffyrdd i gefnogi plant a phobl ifanc ar waith, ac rydym hefyd yn gwario swm sylweddol o arian—bron £40 miliwn y flwyddyn—ar Gyrfa Cymru a chwmnïau Gyrfa Cymru.

can better focus some of the money that is spent on careers advice and support, which is why we have undertaken a review of the careers service in Wales, and we are implementing the conclusions that were drawn up by the review team.

Gallwn ddefnyddio rhywfaint o'r arian sy'n cael ei wario ar gyngor a chefnogaeth gyrfaoedd yn well, a dyna pam rydym wedi cynnal adolygiad o'r gwasanaeth gyrfaoedd yng Nghymru, ac rydym yn gweithredu casgliadau'r tîm adolygu.

Sometimes, it is not possible to win, whatever you do. If I announced that changes were to be made to the curriculum overnight, I would be fulfilling the request of the leader of the Welsh Liberal Democrats to stop my philosophising, but I would probably then be acting, as her education spokesperson has said, in the style of an old Welsh Office Minister, without consulting or engaging with people in the community. We will take serious decisions in the area of the curriculum and qualifications, but if we are going to do anything in this area, it will require a proper national debate and national consensus.

Weithiau, nid oes modd ennill, beth bynnag a wnewch. Pe bawn yn cyhoeddi y bydd newidiadau i'r cwricwlwm dros nos, byddwn yn cyflawni cais arweinydd Democratiaid Rhyddfrydol Cymru i roi'r gorau i athronyddu, ond mae'n debyg y byddwn wedyn yn gweithredu, fel y dywedodd ei llefarydd ar addysg, yn null un o Weinidogion yr hen Swyddfa Gymreig, heb ymgynghori nag ymgysylltu â phobl yn y gymuned. Byddwn yn gwneud penderfyniadau difrifol ym maes y cwricwlwm a chymwysterau, ond os byddwn yn gwneud unrhyw beth yn y maes hwn, bydd angen dadl genedlaethol briodol a chonsensws cenedlaethol.

The Presiding Officer: Thank you, Minister; I promise you that you will not be called to answer an urgent question next week. We will not be here next week. [*Laughter*.]

Y Llywydd: Diolch, Weinidog; rwy'n addo na fyddwch yn cael eich galw i ateb cwestiwn brys yr wythnos nesaf. Ni fyddwn yma wythnos nesaf. [*Chwerthin.*]#

3.30 p.m.

Setliad yr Heddlu
The Police Settlement

Cynnig NDM4666 Jane Hutt

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol ag Adran 84H o Ddeddf Cyllid Llywodraeth Leol 1988, yn cymeradwyo Adroddiad Cyllid Llywodraeth Leol (Rhif 2) 2011-2012 (Setliad Terfynol—Heddlu) a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 9 Chwefror 2011.

Motion NDM4666 Jane Hutt

To propose that the National Assembly for Wales, in accordance with Section 84H of the Local Government Finance Act 1988, approves the Local Government Finance Report (No. 2) 2011-2012 (Final Settlement—Police) which was laid in the Table Office on 9 February 2011.

The Minister for Social Justice and Local Government (Carl Sargeant): I move the motion.

Y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol (Carl Sargeant): Cynigiaf y cynnig.

Yesterday, I presented the council settlement to the Assembly, and referred to the financial challenges that local government in Wales is facing, and will face in years to come. Today, I am presenting details of the Welsh element of the police funding settlement for the

Ddoe, cyflwynais setliad y cynghorau i'r Cynulliad, gan gyfeirio at yr heriau ariannol y mae llywodraeth leol yng Nghymru yn eu hwynebu yn awr ac yn ystod y blynyddoedd i ddod. Heddiw, rwy'n cyflwyno manylion elfen Gymreig setliad cyllid yr heddlu ar

Assembly's approval. Many of the challenges to which I referred yesterday apply equally here today.

gyfer cymeradwyaeth y Cynulliad. Mae llawer o'r heriau y cyfeiriais atynt ddoe'r un mor berthnasol heddiw.

In common with the rest of the public sector, the next few years will be extremely challenging for the police forces in Wales, as they seek to maintain the delivery of their key services against a backdrop of unprecedented financial constraints. They will have to redouble their efforts and efficiency in order to deliver more outputs, at a time of tightening resources. As I have made clear on many occasions, policing is a non-devolved issue, but policing's commitment, support and delivery is key to so much of the public sector agenda that citizen-centred services in Wales demand. Although policing is a non-devolved issue, a significant element of funding comes through the Assembly's revenue support grant, which you are being asked to approve today. However, the overall funding picture is determined by the Home Office, and this is the first year of the two-year settlement for policing announced by the Home Office.

Yn unol â gweddill y sector cyhoeddus, bydd yr ychydig flynyddoedd nesaf yn heriol iawn i'r heddluoedd yng Nghymru, wrth iddynt geisio cynnal darpariaeth eu gwasanaethau allweddol â chyfyngiadau ariannol nas gwelwyd o'r blaen yn gefndir. Bydd rhaid iddynt ddyblu eu hymdrechion a'u heffeithlonrwydd er mwyn cyflawni mwy ar adeg o leihau adnoddau. Fel yr wyf wedi egluro ar sawl achlysur, mae plismona yn fater nad yw wedi ei ddatganoli, ond mae ymrwymiad, cefnogaeth a darpariaeth plismona yn allweddol i gymaint o agenda'r sector cyhoeddus y mae gwasanaethau sy'n canolbwyntio ar y dinesydd yng Nghymru yn mynnu eu gweld. Er nad yw plismona yn fater sydd wedi ei ddatganoli, mae elfen sylweddol o'r arian yn dod drwy grant cynnal refeniw'r Cynulliad, sef yr hyn y mae gofyn i chi ei gymeradwyo heddiw. Fodd bynnag, y Swyddfa Gartref sy'n penderfynu ar gyllido yn gyffredinol, a dyma flwyddyn gyntaf y setliad dwy flynedd ar gyfer plismona a gyhoeddwyd gan y Swyddfa Gartref.

In addition to the RSG, the Home Office shall continue to provide police grants and additional support over the two years, so that no Welsh authority receives a decrease of more than 5.1 per cent for 2011-12, and 6.7 per cent for 2012-13. Overall, the four Welsh forces will receive total core funding from the Home Office and Assembly Government of £407 million in 2011-12, and £380 million in 2012-13. For Dyfed-Powys and North Wales police authorities, there will be a provision of floor funding through an additional floor grant from the Home Office, totalling £13 million. This is to ensure that the two authorities receive the same reduction of 5.1 per cent. A similar arrangement has been proposed for 2012-13, where a funding floor has been set at -6.7 per cent for every authority.

Yn ogystal â'r grant cynnal refeniw, bydd y Swyddfa Gartref yn parhau i roi grantiau heddlu a chymorth ychwanegol yn ystod y ddwy flynedd, fel na fydd unrhyw awdurdod yng Nghymru yn cael gostyngiad o fwy na 5.1 y cant yn 2011-12, a 6.7 y cant yn 2012-13. At ei gilydd, bydd y pedwar heddlu yng Nghymru yn cael cyfanswm cyllid craidd gan y Swyddfa Gartref a Llywodraeth y Cynulliad o £407 miliwn yn 2011-12, a £380 miliwn yn 2012-13. Bydd cyllid sylfaenol ar gyfer awdurdodau heddlu Dyfed-Powys a Gogledd Cymru drwy grant sylfaenol ychwanegol gan y Swyddfa Gartref, sy'n gyfanswm o £13 miliwn. Mae hyn i sicrhau bod y ddau awdurdod yn cael yr un gostyngiad o 5.1 y cant. Mae trefniant tebyg wedi ei gynnig ar gyfer 2012-13, lle mae cyllid sylfaenol wedi ei osod ar -6.7 y cant i bob awdurdod.

The resources are distributed between police authorities, in accordance with the needs-related formula, which is determined and administered by the Home Office. The formula is common between England and

Mae'r adnoddau yn cael eu dosbarthu rhwng awdurdodau heddlu, yn unol â'r fformiwla ar sail anghenion, sy'n cael ei phennu a'i gweinyddu gan y Swyddfa Gartref. Mae'r fformiwla'r un fath yng Nghymru a Lloegr.

Wales. The decision for the Home Office to reallocate rural grant policing funding on the basis of the general grant formula had a significant effect on North Wales and Dyfed-Powys police authorities' allocations. Issues relating to the continuation of the damping mechanism will be key to Wales. The formula also determines the level of resources that the Assembly Government contributes to the settlement. Of the overall allocations for forward years, the Assembly Government will contribute £161 million, a decrease of 3.5 per cent from 2010-11, and £151 million, a decrease of 6.2 per cent from 2011-12, in revenue support grant and redistributed national non-domestic rates respectively.

Cafodd y penderfyniad bod y Swyddfa Gartref i ailddyrannu cyllid grant plismona gwledig ar sail y fformiwla grant cyffredinol effaith sylweddol ar awdurdodau heddlu Gogledd Cymru a Dyfed-Powys. Bydd materion sy'n ymwneud â pharhad y mecanwaith dampio yn allweddol i Gymru. Mae'r fformiwla hefyd yn penderfynu lefel yr adnoddau y mae Llywodraeth y Cynulliad yn eu cyfrannu at y setliad. O'r dyraniadau cyffredinol ar gyfer y blynyddoedd i ddod, bydd Llywodraeth y Cynulliad yn cyfrannu £161 miliwn, sef gostyngiad o 3.5 y cant o 2010-11, a £151 miliwn, sef gostyngiad o 6.2 y cant o 2011-12, yn y grant cynnal refeniw a chyfraddau cenedlaethol annomestig a ailddosbarthwyd yn y drefn honno.

The police service in Wales has benefitted significantly in increases of resources over the recent years. On a like-for-like basis, Government grant for the police has increased by over 60 per cent, or over £3.7 billion, between 1997-98 and 2010-11. This is an increase of around 20 per cent in real terms. Total funding for Welsh police authorities has increased by over 38 per cent, or £112 million, between 1998 and 2011. Funding beyond 2012-13 is not yet agreed. In England, the local government resource review, which started in January 2011, will consider options for local authorities to retain business rates. This will have implications for how wider funding for local government is allocated to police authorities in England and Wales. The review will conclude in July 2011, and will signal the Government's intention for the future.

Mae'r gwasanaeth heddlu yng Nghymru wedi elwa yn sylweddol o gynnydd mewn adnoddau yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Ar sail debyg am debyg, mae grant y Llywodraeth i'r heddlu wedi cynyddu dros 60 y cant, neu dros £3.7 biliwn, rhwng 1997-98 a 2010-11. Mae hyn yn gynnydd o tua 20 y cant mewn termau real. Mae cyfanswm yr arian i awdurdodau heddlu Cymru wedi cynyddu dros 38 y cant, neu gan £112 miliwn, rhwng 1998 a 2011. Nid yw'r cyllid y tu hwnt i 2012-13 wedi ei gytuno eto. Yn Lloegr, bydd yr adolygiad adnoddau llywodraeth leol, a ddechreuodd ym mis Ionawr 2011, yn ystyried yr opsiynau i awdurdodau lleol gadw trethi busnes. Bydd gan hyn oblygiadau ar sut y bydd cyllid ehangach llywodraeth leol yn cael ei ddyrannu i awdurdodau'r heddlu yng Nghymru a Lloegr. Bydd yr adolygiad yn dod i gasgliad ym mis Gorffennaf 2011, gan ddangos bwriad y Llywodraeth ar gyfer y dyfodol.

Given the financial challenges that we face, it is clear that, as is the case for the rest of the public sector in Wales, business as usual is not an option. We have to provide services in an ever more efficient and innovative way, working together across geographical and organisational boundaries. If this gets us where we need to be, it is what needs to be done. We have a good record in Wales of the police working with the wider public sector, through partnerships such as community safety partnerships, to address in a joined-up and holistic fashion the wide range of

O ystyried yr heriau ariannol sy'n ein hwynebu, mae'n amlwg, fel sy'n wir am weddill y sector cyhoeddus yng Nghymru, nad yw ymagwedd 'busnes fel arfer' yn opsiwn. Mae'n rhaid inni ddarparu gwasanaethau mewn ffordd fwyfwy effeithlon ac arloesol, gan weithio ar y cyd ar draws ffiniau daearyddol a sefydliadol. Os mai dyna sy'n gweithio, dyna sydd angen inni ei wneud. Mae gennym hanes da yng Nghymru o'r heddlu yn gweithio gyda'r sector cyhoeddus ehangach, trwy bartneriaethau megis partneriaethau

challenges that our communities face. These partnerships are becoming even more important, and will be important for future years if we are to maintain this agenda. The police will need the support of all local partnerships, to ensure that public safety remains a top priority.

diogelwch cymunedol, i fynd i'r afael â'r sialensiau sy'n wynebu ein cymunedau mewn modd cysylltiedig a chyfannol. Mae'r partneriaethau hyn yn dod yn bwysicach fyth, a byddant yn bwysig yn y dyfodol os ydym am gynnal yr agenda hwn. Bydd angen cefnogaeth yr holl bartneriaethau lleol ar yr heddlu, er mwyn sicrhau bod diogelwch y cyhoedd yn parhau yn brif flaenoriaeth.

I am aware that the four police authorities and forces in Wales have undertaken some high-level projections for their budgets, which suggest that the total annual recurring deficit in Wales will amount to some £90 million by the end of the next four years. That is equivalent to the loss of some 1,600 officer and police staff jobs over the coming years, even if the damping funding remains. The evidence that they have presented to me suggests that front-line policing will inevitably suffer and that there will be a need to significantly reduce the number of police officers and staff that they employ.

Rwy'n ymwybodol bod y pedwar awdurdod heddlu a'r heddluoedd yng Nghymru wedi gwneud rhywfaint o amcanestyniadau ar lefel uchel ar gyfer eu cyllidebau, sy'n awgrymu y bydd cyfanswm y diffyg cylchol blynyddol yng Nghymru yn gyfystyr â thua £90 miliwn erbyn diwedd y pedair blynedd nesaf. Mae hynny'n cyfateb i golled o ryw 1,600 o swyddi heddweision a staff dros y blynyddoedd nesaf, hyd yn oed os bydd y cyllid dampio yn parhau. Mae'r dystiolaeth y maent wedi ei chyflwyno i mi yn awgrymu y bydd plismona rheng flaen yn anochel yn dioddef, ac y bydd angen lleihau nifer yr heddweision a'r staff a gyflogir ganddynt.

I encourage chief constables and police authorities to maximise flexibility to make the best possible use of resources to maintain the number of police officers and have the right workforce balance that they need to deliver priorities. I welcome the work that Welsh police authorities have been doing to achieve efficiency gains over the last few years under the auspices of the Police Authorities of Wales, and these efficiencies have allowed the resources to front-line services to increase. As I said earlier, momentum must be sustained through the redoubling of efforts around collaboration between the four forces, and with other public sector partners. Under the Police Authorities of Wales, a new position has been created at deputy chief constable level—one of the first in the UK to work across boundaries—to provide oversight of the shared operation of policing functions and the delivery of the collaboration programme set out in the national policing plan.

Rwy'n annog prif gwnstabliaid ac awdurdodau'r heddlu i wneud y gorau o hyblygrwydd i wneud y defnydd gorau posibl o adnoddau i gynnal nifer yr heddweision a chael y cydbwysedd cywir yn y gweithlu sydd ei angen arnynt i gyflawni blaenoriaethau. Croesawaf y gwaith y mae awdurdodau heddlu Cymru wedi ei wneud i fod yn fwy effeithlon yn ystod y blynyddoedd diwethaf o dan nawdd Awdurdodau Heddlu Cymru, ac mae hyn wedi caniatáu i adnoddau gwasanaethau rheng flaen gynyddu. Fel y dywedais yn gynharach, rhaid cynnal momentwm drwy ddyblu ein hymdrechion i gydweithio rhwng y pedwar heddlu, a chyda phartneriaid eraill yn y sector cyhoeddus eraill. O dan Awdurdodau Heddlu Cymru, mae swydd newydd wedi ei chreu ar lefel dirprwy brif gwnstabl—un o'r cyntaf yn y DU i weithio ar draws ffiniau—i roi trosolwg o weithredu swyddogaethau plismona ar y cyd a chyflwyno'r rhaglen gydweithredu a nodir yn y cynllun plismona cenedlaethol.

With the presentation of the settlement, police authorities now have the funding information that they require to set their budgets and associated precepts for the

Gyda chyflwyniad y setliad, mae gan awdurdodau'r heddlu bellach y wybodaeth am gyllid sy'n ofynnol i bennu eu cyllidebau a'u praeseptau cysylltiedig ar gyfer y

ensuing year. I am clear that it is the democratic responsibility of the individual police authorities to set the level of precept in their own area. I trust that police authorities will continue to adopt a reasonable and responsible approach to budgeting and setting the precept. It is clear that we must have sound financial management and strong collaboration, working with the deliverers for real benefits and safety for the citizens of Wales.

flwyddyn i ddod. Rwy'n deall mai cyfrifoldeb democrataidd yr awdurdodau heddlu unigol yw gosod lefel y praesept yn eu hardal eu hunain. Hyderaf y bydd awdurdodau'r heddlu yn parhau i fabwysiadu dull rhesymol a chyfrifol o gyllidebu a gosod praeseptau. Mae'n amlwg bod yn rhaid inni gael rheolaeth ariannol gadarn a chydweithio cadarn, gan weithio gyda'r darparwyr er mwyn elwa yn wirioneddol ac er mwyn diogelwch dinasyddion Cymru.

Mark Isherwood: These unwelcome police cuts are the legacy of inherited deficit. The world financial crisis was not made in Downing Street, but the UK had the biggest bust in the Organisation for Economic Co-operation and Development. Central Government net borrowing inherited by the UK coalition Government was £160 billion, which is 11.4 per cent of GDP. This compares with just 0.2 per cent when Harold Macmillan said that we had never had it so good in 1959. General Government debt in 2010 was at its highest level since records began in 1975.

Mark Isherwood: Canlyniad diffyg a etifeddwyd yw'r toriadau heddlu digroeso hyn. Ni chrëwyd argyfwng ariannol y byd yn Stryd Downing, ond y DU a drawyd waethaf yn y Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd. Etifeddodd Llywodraeth glymblaid y DU lefelau benthyca Llywodraeth ganolog net o £160 biliwn, sef 11.4 y cant o GDP. Mae hyn yn cymharu â dim ond 0.2 y cant pan ddywedodd Harold Macmillan na fu hi erioed mor dda yn 1959. Roedd dyled gyffredinol y Llywodraeth yn 2010 ar ei huchaf ers dechrau cadw cofnod yn 1975.

On a like-for-like basis, the Welsh Government's budget settlement is now better than the UK average, and is better than expected. Wales appeared to take a bigger percentage cut than Scotland or Northern Ireland only because non-domestic rates are fully devolved there, but not in Wales. The Institute for Fiscal Studies has made it clear that the UK Government should resist calls to loosen fiscal policy, saying that doing so would be ineffective in helping the economy and would risk undermining investor confidence, leading to higher interest rates. The OECD and the governor of the Bank of England have called on the UK Government to stay the course, and Labour's own plans would require £14 billion cuts in nine weeks' time, which is only fractionally less than the UK coalition's plans. We understand the hard line being taken by the Police Federation of England and Wales regarding reduced funding, and share its view that low crime levels require a quality service and operational warranted officers. Police funding over the spending review period will fall by £1.2 billion in England and Wales, with £1 billion being cut by 2014. Labour's March 2010 UK budget had already

Ar sail debyg am debyg, mae setliad cyllideb Llywodraeth Cymru yn awr yn well na chyfartaledd y DU, ac yn well na'r disgwyl. Roedd yn ymddangos fel pe bai Cymru'n wynebu toriadau mwy o ran canran na'r Alban a Gogledd Iwerddon, a hynny oherwydd bod trethi annomestig wedi'u datganoli yn llawn yno ond nid yng Nghymru. Mae'r Sefydliad Astudiaethau Cyllidol wedi dweud yn glir y dylai Llywodraeth y DU wrthsefyll galwadau i lacio'r polisi cyllidol, gan ddweud y byddai gwneud hynny yn aneffeithiol wrth helpu'r economi a byddai perygl o danseilio hyder buddsoddwyr, gan arwain at gyfraddau llog uwch. Mae'r OECD a llywodraethwr Banc Lloegr wedi galw ar Lywodraeth y DU i ddal ati, a byddai cynlluniau Llafur yn mynnu toriadau o £14 biliwn ymhen naw wythnos, sydd ond fymryn yn llai na chynlluniau clymblaid y DU. Rydym yn deall safiad Ffederasiwn Heddlu Cymru a Lloegr o ran lleihau cyllid, ac yn rhannu ei farn bod lefelau troseddu isel yn gofyn am wasanaeth o ansawdd a swyddogion heddlu gweithredol â gwarant. Bydd cyllid yr heddlu dros gyfnod yr adolygiad gwariant yn gostwng gan £1.2 biliwn yng Nghymru a Lloegr, gyda £1

announced police funding reductions of £545 million by 2014. Furthermore, Ed Miliband has already made deficit reduction and spending commitments, which are described as his starting point; that means that Labour cuts or tax rises would be almost identical in amount to those announced by the UK coalition Government.

biliwn yn cael ei dorri erbyn 2014. Roedd cyllideb Llafur ar gyfer y DU ym mis Mawrth 2010 eisoes wedi cyhoeddi gostyngiadau yng nghyllid yr heddlu o £545 miliwn erbyn 2014. Ymhellach, mae Ed Miliband eisoes wedi ymrwymo i leihau diffyg a gwario, a ddisgrifir fel man cychwyn; mae hynny'n golygu y byddai toriadau neu gynnydd yn y dreth gan Lafur bron union yr un fath â'r rhai a gyhoeddwyd gan Lywodraeth glymblaid y DU.

We welcomed the Minister's letter of 31 January regarding the final police settlement for Welsh police authorities for 2011-12 and the proposed allocations for 2012-13. In particular, we welcomed the fact that the Minister stated that the resources being made available by the Welsh Assembly Government and the Home Office, coupled with efficient budget management, should allow police authorities in Wales to be able to maintain the delivery of policing in Wales.

Rydym yn croesawu llythyr y Gweinidog ar 31 Ionawr ynghylch setliad terfynol yr heddlu ar gyfer awdurdodau heddlu Cymru yn 2011-12 a'r dyraniadau arfaethedig ar gyfer 2012-13. Yn benodol, rydym yn croesawu'r ffaith i'r Gweinidog ddatgan y dylai'r adnoddau sydd ar gael gan Lywodraeth Cynulliad Cymru a'r Swyddfa Gartref, ynghyd â rheoli cyllideb effeithiol, ganiatáu i awdurdodau heddlu yng Nghymru allu cynnal darpariaeth plismona yng Nghymru.

The UK Government's comprehensive spending review confirmed central Government police funding reductions of 20 per cent in real terms over four years. Let me take one force, North Wales Police, as an example. According to briefings from North Wales Police, the funding gap would be reduced if a council tax increase of 4 per cent were applied to its estimates, based on the Office for Budget Responsibility's council tax assumptions. North Wales has now agreed to increase the council tax police precept by 4 per cent, which will reduce the original forecast reduction of one in seven police officers and one in four staff to about one in 11 of each. Initially, this will be achieved through voluntary redundancies and the retirement of officers who have completed enough service to qualify for a pension. However, it adds that to fund the gap without any increase in the precept would have led to the loss of 400 people over four years.

Roedd adolygiad cynhwysfawr o wariant Llywodraeth y DU yn cadarnhau gostyngiadau Llywodraeth ganolog yng nghyllid yr heddlu o 20 y cant mewn termau real dros bedair blynedd. Gadewch i mi sôn, er enghraifft, am Heddlu Gogledd Cymru. Yn ôl sesiynau briffio gan Heddlu Gogledd Cymru, byddai'r bwlch cyllid yn llai pe bai cynnydd yn y dreth gyngor o 4 y cant yn rhan o'i hamcangyfrifon, yn seiliedig ar ragdybiaeth y Swyddfa Cyfrifoldeb Cyllideb o ran y dreth gyngor. Mae Gogledd Cymru bellach wedi cytuno i gynyddu praesept treth gyngor yr heddlu gan 4 y cant, a fydd yn lleihau'r gostyngiad a ragwelwyd yn wreiddiol o un o bob saith heddwas ac un o bob pedwar aelod o staff i tua un o bob 11 yn y ddau achos. I ddechrau, caiff hyn ei gyflawni drwy ddiswyddiadau gwirfoddol ac ymddeoliad swyddogion sydd wedi rhoi digon o wasanaeth i fod yn gymwys i gael pensiwn. Fodd bynnag, mae'n ychwanegu y byddai ariannu'r bwlch heb unrhyw gynnydd yn y praesept wedi arwain at golli 400 o bobl dros bedair blynedd.

As the chair of the North Wales Police Authority stated, the response from the public has been clear: they do not want to see a reduction in the services that they receive at present. However, given the difficult

Fel y nododd cadeirydd Awdurdod Heddlu Gogledd Cymru, mae'r ymateb gan y cyhoedd wedi bod yn glir: nid ydynt am weld y gwasanaethau y maent yn eu derbyn ar hyn o bryd yn lleihau. Fodd bynnag, o ystyried y

financial situation, no change is not an option. Deputy chief constable Ian Shannon said that the changes they are making are the result of

sefyllfa ariannol anodd, rhaid gweld newidiadau. Dywedodd y dirprwy brif gwnstabl Ian Shannon bod y newidiadau a wneir yn digwydd o ganlyniad i

'detailed reviews of our business which will reduce cost while minimising the impact on front line services'.

adolygiadau manwl o'n busnes, a fydd yn lleihau costau wrth leihau'r effaith ar wasanaethau rheng flaen.

He went on that

Aeth yn ei flaen, gan ddweud eu bod

'we understand public expectations and we are implementing these changes to enable us to continue to reduce crime and anti-social behaviour, protect the public and maintain confidence in the service we deliver to the people of North Wales'.

yn deall disgwyliadau'r cyhoedd a'u bod yn gweithredu'r newidiadau hyn er mwyn eu galluogi i barhau i leihau trosedd ac ymddygiad gwrthgymdeithasol, amddiffyn y cyhoedd a chynnal hyder yn y gwasanaeth y maent yn ei ddarparu i bobl y gogledd.

In the context of Her Majesty's Inspectorate of Constabulary reports on police governance in austerity and sustaining value for money in the police service, we must express concern at last week's vote by Plaid Cymru and Labour against the legislative consent motion relating to the new police and crime panels. As the UK Minister of State for Policing and Criminal Justice, Nick Herbert, said in his letter to Assembly Members, rejecting the legislative consent motion would not stop police and crime commissioners being introduced; it would merely prevent the special arrangements for Wales, which allow a Welsh Assembly Government representative on the new police and crime panels, from taking effect. In other words, what you negotiated with the UK Government you have thrown away on a pretence. You should be ashamed of yourselves.

Yng nghyd-destun adroddiadau Arolygiaeth Cwnstabliaeth Ei Mawrhydi ar lywodraethiant heddlu mewn llymder a chynnal gwerth am arian yng ngwasanaeth yr heddlu, mae'n rhaid i ni fynegi pryder am bleidlais Plaid Cymru a'r Blaid Lafur yr wythnos diwethaf yn erbyn y cynnig cydsyniad deddfwriaethol yn ymwneud â'r paneli heddlu a throseddu newydd. Fel y dywedodd Gweinidog Gwladol y DU dros Blismona a Chyfiawnder Troseddol, Nick Herbert, yn ei lythyr at Aelodau'r Cynulliad, ni fyddai gwrthod y cynnig cydsyniad deddfwriaethol yn atal comisiynwyr yr heddlu a throsedd rhag gwneud trefniadau arbennig i Gymru, sy'n caniatáu cynrychiolydd gan Lywodraeth Cynulliad Cymru ar y paneli heddlu a throseddu newydd, rhag dod i rym. Mewn geiriau eraill, rydych wedi taflu'r hyn rydych wedi ei drafod â Llywodraeth y DU i'r neilltu heb reswm. Rhag eich cywilydd.

David Lloyd: Mae'n bleser dilyn cyfraniad mor synhwyrol. Diben y ddadl hon yw trafod materion ariannol a setliad yr heddlu. Fel y gwyddom, ac fel y dywedodd y Gweinidog, mae ariannu'r heddlu yn fater cymhleth iawn. Daw'r arian yn rhannol o'r Swyddfa Gartref—ac mae'r cyfraniad hwnnw wedi gostwng yn sylweddol yn ddiweddar—a daw cyfraniad o du Llywodraeth Cymru ac o du trethdalwyr Cymru. Esboniwyd y cymhlethdod hwnnw, i raddau, mewn cyflwyniad diweddar i'r rhai ohonom sy'n byw yn ardal Heddlu De Cymru. Diben y ddadl hon yw trafod cyfraniad Llywodraeth

David Lloyd: It is a pleasure to follow such a sensible contribution. The intention of this debate is to discuss financial issues and the police settlement. As we all know, and as the Minister told us, the issue of police funding is a very complex one. Part of the funding is provided by the Home Office—that contribution has been significantly reduced recently—and a contribution is also made by the Assembly Government and by taxpayers in Wales. That complexity was explained, to some degree, in a recent presentation to those of us who live in the South Wales Police area. The intention this afternoon is to discuss

Cymru, ac fel y dywedodd y Gweinidog, mae hynny'n ddibynnol ar fformiwla ganolog y Swyddfa Gartref. Gallwch anghytuno â'r fformiwla, ond, yn y bôn, mae Llywodraeth Cymru yn dilyn y fformiwla, a dyna pam y byddaf yn pleidleisio o blaid y cynnig.

the Welsh Government's contribution, and, as the Minister said, that is dependent on the Home Office's central formula. We can disagree with the formula, but, essentially, the Welsh Government is following the formula, which is why I will be supporting the motion.

Wedi dweud hynny, mae pryderon ynglŷn â'r fformiwla ariannu heddluoedd, gan bod teimlad nad yw'n gweithio o blaid ardaloedd gwledig Cymru bob amser, ac nad yw ychwaith yn gweithio o blaid Heddlu De Cymru oherwydd y gofynion ychwangeol sy'n mynd law yn llaw â phlismona prifddinas. Cynhelir gwyliau ychwanegol a digwyddiadau chwaraeon rhyngwladol yn y brifddinas, ac mae gan hynny oblygiadau i blismona. Er enghraifft, mae plismona Clwb Pêl-droed Dinas Caerdydd yn arwain at ystyriaethau ychwanegol, ac mae sefyllfa debyg yn Abertawe, sydd hefyd o fewn tiriogaeth Heddlu De Cymru—mae angen plismona gemau tîm pêl-droed da iawn yn Abertawe hefyd.

Having said that, there are concerns about the distribution formula for police forces, as there is a feeling that it does not always work to the benefit of rural Wales and that it does not work in favour of South Wales Police, given the additional requirements of policing a capital city. A variety of festivals and international sporting events are held in Cardiff, with implications for policing. For example, policing Cardiff City Football Club leads to additional demands, and there is a similar situation in Swansea, which is also in the South Wales Police region—there is an excellent football team there, and those games need to be policed as well.

3.45 p.m.

Fel y mae'r Gweinidog newydd ei grybwyll, mae cymylau duon ariannol yn chwyrlïo o gwmpas. Ymddengys, o'r toriadau a wnaed yn Llundain, bod yr heddlu yng Nghymru yn dioddef yn ariannol yn fwy na rhannau eraill y sector cyhoeddus yng Nghymru. Mae Llywodraeth y Cynulliad wedi llwyddo i ddiogelu rhannau helaeth o'r sector cyhoeddus yng Nghymru, ond nid yw'r Ceidwadwyr a'r Rhyddfrydwyr yn Llundain wedi gallu diogelu'r arian sydd wedi'i glustnodi ar gyfer heddlu Cymru.

As the Minister has just outlined, there are some very dark financial clouds surrounding us at the moment. Given the cuts that have been passed down from London, it appears that the police in Wales are suffering more than other parts of the public sector in Wales. The Assembly Government has succeeded in protecting large parts of the public sector in Wales, but the Conservatives and the Liberal Democrats in London have failed to safeguard the money earmarked for Welsh police forces.

Fel y clywsom eisoes gan Heddlu De Cymru yn arbennig, yn ogystal â chan bob un o'r lluoedd, mae maint y toriadau yn golygu colli ein plismyn mwyaf profiadol. Amcangyfrifir bod 1,600 o swyddi i'w colli yn yr heddlu ledled Cymru. Efallai y bydd hynny'n newid pan gyhoeddir y praesept terfynol ond, yn sylfaenol, o ran Heddlu De Cymru, golyga hynny y byddwn yn colli 256 o heddweision a 480 o staff eraill. Mae hyn yn digwydd er bod y Cynulliad yn rhoi swm sylweddol o arian i'r heddlu, sydd yn faes—fel y gwyddom oll—nad yw wedi'i ddatganoli eto.

As we have already heard from South Wales Police in particular, as well as from each of the forces, the scale of the cuts will mean losing our most experienced police officers. It is estimated that 1,600 posts will be lost from the forces throughout Wales. That may change when the final precept is published, but, fundamentally, for South Wales Police, that would mean losing 256 police officers and 480 other staff. This is happening despite the fact that the Assembly is giving a significant amount of money to the police, which—as we all know—is not yet devolved.

Yn olaf, yr wyf am alw unwaith eto a gwneud cais ein bod yn dal i ymgyrchu i ddatganoli'r heddlu i'r Cynulliad gan ei fod yn gwneud mwy o synnwyr gan ein bod yn ariannu'r gwasanaeth yn sylweddol fodd bynnag. Yn enwedig o gofio'r toriadau sylweddol yn arian yr heddlu sy'n dod o Lundain, mae pwysau cynyddol ar yr arian o'r Cynulliad, a'r arian o'n trethdalwyr yng Nghymru i ariannu'r gwasanaeth. Byddai'n llawer callach felly, yn wyneb yr holl bwysau cynyddol ariannol ar ben pobl Cymru, i'r heddlu gael ei ddatganoli yma, yn union fel y'i datganolwyd i Ogledd Iwerddon yn ddiweddar. Efallai mai dadl ar gyfer diwrnod arall yw honno, ond y pwynt heddiw yw cefnogi cynnig y Llywodraeth ar setliad yr heddlu, ac yr wyf yn falch iawn o wneud hynny.

Finally, I call once again for the devolution of policing to the Assembly, and make a bid for us to continue to campaign for that, as it makes even more sense as we are now funding the service significantly in any case. Bearing in mind in particular the significant cuts in police funding from London, there is increasing pressure on the money from the Assembly, and the money from tax payers in Wales to fund the service. It would be far more appropriate therefore, in the face of the increasing financial pressures on the people of Wales, for policing to be devolved here, exactly as it was devolved recently to Northern Ireland. Perhaps that is a debate for another day, but the point this afternoon is to support the Government motion on the police settlement, and I am very pleased to do so.

Peter Black: Like Dai, I was at the South Wales Police presentation at which it outlined the impact, as it saw it, of the cuts that it faces in its funding. It is not the first time that I have been to a presentation by South Wales Police in which it has outlined dire consequences as a result of its funding. I went to a similar presentation at the Bridgend headquarters at the beginning of 2009, I think, or at the end of 2008, when South Wales Police talked about the impact of the then financial settlement on it. In particular, it was concerned about the capping criteria that the Assembly Government was applying in 2009. At the time, the capping criteria were significantly different from those in England. South Wales Police made a very rational case back then, as it did in the presentation a few weeks ago, that the amount of money that it is able to raise from council tax is limited, that it charges the lowest council tax rates in Wales and has fallen significantly behind other police authorities because of the decisions that it had taken in the past with regard to council tax. As a result, it needs to catch up to get onto any sound financial footing. It had a plan to do so in 2009, but because of the capping criteria being different in Wales from those in England, it was not able to do so. Therefore, it is still working through the legacy of that issue.

Peter Black: Fel Dai, roeddwn i yng nghyflwyniad Heddlu De Cymru ar effaith y toriadau yn y gyllideb sy'n ei wynebu, fel y mae yn ei gweld hi. Nid dyna'r tro cyntaf i mi glywed cyflwyniad gan Heddlu De Cymru yn amlinellu'r canlyniadau difrifol o ganlyniad i'w gyllid. Clywais gyflwyniad tebyg ym mhencadlys Pen-y-bont ar Ogwr ddechrau 2009, rwy'n credu, neu ddiwedd 2008, pan soniodd Heddlu De Cymru am effaith y setliad ariannol a gafwyd bryd hynny arno. Yn benodol, roedd yn bryderus am y meini prawf capio roedd Llywodraeth y Cynulliad yn eu rhoi ar waith yn 2009. Ar y pryd, roedd y meini prawf capio yn sylweddol wahanol i'r rhai yn Lloegr. Gwnaeth Heddlu De Cymru achos rhesymol iawn bryd hynny, fel y gwnaeth yn y cyflwyniad ychydig wythnosau yn ôl, bod y swm y gall ei godi o'r dreth gyngor yn gyfyngedig, ei fod yn codi'r cyfraddau treth gyngor isaf yng Nghymru a'i fod wedi cwympo'n sylweddol y tu ôl i awdurdodau heddlu eraill oherwydd y penderfyniadau a wnaeth yn y gorffennol o ran y dreth gyngor. O ganlyniad, mae angen iddo wneud mwy i sefydlu sylfaen ariannol gadarn. Roedd cynllun ganddo i wneud hynny yn 2009, ond gan fod y meini prawf capio yn wahanol yng Nghymru o'u cymharu â rhai Lloegr, nid oedd yn gallu gwneud hynny. Felly, mae'n dal i ymdrin â chanlyniadau'r mater hwnnw.

We do not need to pretend that the financial problems that police forces are now facing

Nid oes angen i ni esgus bod y problemau ariannol y mae heddluoedd yn awr yn eu

across Wales are new, or are down to this Government, or are just coming to the fore now because of proposed cuts in the police grant. If you look at the figures, between 2007 and 2010, for example, you will see that there was a cut of nearly 200 in front-line police officers in Wales. That was before the coalition Government came into being. Clearly, front-line police officers have been lost over the last four years as part of that process. If you look at last year's funding settlement, under the previous Labour Government, you will see that it cut £125 million from the money available to police forces. The cumulative impact of the decisions by the Home Office and by central Government which, under Labour, also cut the police grant, means that we are now in a situation where the amount of money that the Welsh Government puts into the police forces is proportionally higher than the amount of money that they get from the Home Office. I think that that will be the case for some time. With regard to the point that Dai raised in terms of the devolution of policing and the justice system, I have always supported that, and we need to look forward to it in the future. However, we have to deal with where we are now.

I listened to the Minister's opening speech, and he played a straight bat, as it were, and told us where we are. However, I wonder about the level of scrutiny that the Welsh Government applies to the police forces in relation to the funding that it delivers to them. We recognise that policing is not a devolved matter, but we have a significant stake in it. The Assembly Minister determines the capping levels for Welsh police forces and allocates funding to them. We have seen controversies such as the proposal by the previous UK Labour Government for an all-Wales police force. The Wales Audit Office joint report, 'Sustaining value for money in the police service', identified that significant savings can still be made in all police forces in Wales. That document is not an old one; it was produced in September 2010. It stated that we could save £14 million by civilianising police tasks, which the report stated had not happened thus far. The report argues that, on top of that, it could identify £24 million to £35 million of potential

hwynebu ledled Cymru yn newydd, nac eu bod o ganlyniad i'r Llywodraeth hon, na'u bod yn dod i'r fei yn awr o ganlyniad i doriadau arfaethedig yng ngrant yr heddlu. Os edrychwch ar y ffigurau, rhwng 2007 a 2010, er enghraifft, gwelwch fod toriad o bron i 200 o heddweision yn y rheng flaen yng Nghymru. Roedd hynny cyn i'r Llywodraeth glymblaid fodoli. Yn amlwg, collwyd heddweision o'r rheng flaen dros y pedair blynedd diwethaf fel rhan o'r broses honno. Os edrychwch ar setliad ariannol y llynedd, o dan y Llywodraeth Lafur flaenorol, gwelwch ei bod wedi torri £125 miliwn o'r arian a oedd ar gael i heddluoedd. Mae effaith gronnus penderfyniadau'r Swyddfa Gartref a chan y Llywodraeth ganolog—gwelwyd toriadau yn y grant o dan Lafur hefyd—yn golygu ein bod yn awr mewn sefyllfa lle mae'r swm y mae Llywodraeth Cymru yn ei roi i'r heddluoedd yn fwy o ran cyfran na'r swm y maent yn ei gael gan y Swyddfa Gartref. Rwy'n credu mai dyna sut y bydd hi am beth amser. O ran y pwynt a gododd Dai o ran datganoli plismona a'r system gyfiawnder, rwyf bob amser wedi cefnogi hynny, ac mae angen inni edrych ymlaen ato yn y dyfodol. Fodd bynnag, rhaid inni ymdrin â'r sefyllfa bresennol.

Gwrandewais ar araith agoriadol y Gweinidog, ac roedd yn agored, gan ddweud wrthym beth yw'r sefyllfa. Fodd bynnag, ys gwn i faint o waith craffu y mae Llywodraeth Cymru yn ei wneud ar yr heddluoedd o ran y cyllid y mae'n ei ddarparu iddynt? Rydym yn sylweddoli nad yw plismona yn fater sydd wedi'i ddatganoli, ond mae gennym ran sylweddol yn y gwaith. Gweinidog y Cynulliad sy'n pennu'r lefelau capio ar gyfer heddluoedd Cymru ac yn dyrannu arian iddynt. Rydym wedi gweld dadleuon, er enghraifft, ynghylch cynnig Llywodraeth Lafur flaenorol y DU am heddlu Cymru gyfan. Nododd adroddiad ar y cyd â Swyddfa Archwilio Cymru, 'Cynnal gwerth am arian yng ngwasanaeth yr heddlu', bod modd gwneud arbedion sylweddol o hyd ym mhob un o heddluoedd Cymru. Nid yw'r ddogfen honno'n hen un; fe'i lluniwyd ym mis Medi 2010. Mae'n nodi y gallem arbed £14 miliwn drwy gynnwys y dinesydd yng ngwaith yr heddlu. Yn ôl yr adroddiad nid yw hyn wedi digwydd hyd yma. Mae'r adroddiad yn dadlau, ar ben hynny, bod modd gwneud

savings that would not hit front-line policing. We are facing a difficult situation, therefore we should be asking some hard questions of police authorities and police forces about what they are doing about this particular report, and how they are prioritising their resources to try to ensure that front-line policing is identified as the main focus of their work, and how they are delivering the savings that can be made without making those sorts of cuts. Given the difficult economic situation that Mark Isherwood outlined, which has led to cuts at a Westminster level, and the history of council tax levels and previous funding decisions on the Welsh police forces, we need to step up our level of scrutiny to ensure that those police forces are delivering savings and the front-line policing that we expect from them.

arbedion o £24 miliwn i £35 miliwn heb effeithio ar blismona rheng flaen. Rydym yn wynebu sefyllfa anodd. Felly, dylem ofyn rhai cwestiynau anodd i awdurdodau'r heddlu a heddluoedd am yr hyn maent yn ei wneud ynghylch yr adroddiad penodol hwn, a sut y maent yn blaenoriaethu eu hadnoddau i geisio sicrhau bod plismona rheng flaen yn cael ei nodi fel prif ffocws eu gwaith, a sut y maent yn gwneud yr arbedion y gellir eu gwneud heb wneud y mathau hynny o doriadau. O ystyried y sefyllfa economaidd anodd a amlinellwyd gan Mark Isherwood, sydd wedi arwain at doriadau ar lefel San Steffan, a hanes lefelau'r dreth gyngor a phenderfyniadau cyllido blaenorol ar heddluoedd Cymru, mae angen inni wneud mwy o waith craffu i sicrhau bod yr heddluoedd hynny yn gwneud arbedion ac yn darparu'r plismona rheng flaen rydym yn ei ddisgwyl ganddynt.

Going back to the briefing in 2009, we all sat there and listened as various officers of the South Wales Police Authority outlined the dire consequences if they did not get their way and how policing would collapse in south Wales if that did not happen. However, the policing is still there, and I do not think that you would notice much difference in terms of front-line policing in south Wales, because they made sensible decisions at that time to prioritise their money. I suspect that the doom-laden predictions that Dai has just repeated may not come true, and that we may find ourselves in a similar situation, because those police forces will manage their resources properly and will prioritise what the public wants, which is attacking crime and disorder and ensuring that people are safe in their homes.

Gan ddychwelyd at y sesiwn briffio yn 2009, bu i ni gyd eistedd yno'n gwrando ar amrywiol swyddogion Awdurdod Heddlu De Cymru yn amlinellu'r canlyniadau difrifol pe na bai'n cael ei ffordd, a sut y byddai plismona'n dirywio yn ne Cymru pe na bai hynny'n digwydd. Fodd bynnag, mae plismona'n dal yno, ac nid wyf yn credu y byddech yn sylwi ar lawer o wahaniaeth o ran plismona rheng flaen yn ne Cymru, oherwydd iddynt wneud penderfyniadau synhwyrol ar y pryd i flaenoriaethu eu harian. Rwy'n amau na fyddai'r rhagolygon yn llawn anobaith y mae Dai wedi eu hailadrodd yn cael eu gwireddu, ac efallai y cawn ein hunain mewn sefyllfa debyg, oherwydd bydd yr heddluoedd hynny yn rheoli eu hadnoddau yn briodol ac yn blaenoriaethu'r hyn y mae'r cyhoedd ei eisiau, sef mynd i'r afael â throsedd ac anhrefn a sicrhau bod pobl yn ddiogel yn eu cartrefi.

Alun Davies: I was disappointed by that somewhat disingenuous contribution that we just heard. There will be no agreement on this across the Chamber, but the UK Government is in office and has responsibilities. You cannot escape from that. It faced a difficult economic situation when it took office last year, but the last Labour Government also dealt with an impossibly difficult economic situation when it was in power at this point last year, and it took decisions. It also took

Alun Davies: Roeddwn yn siomedig gan y cyfraniad annidwyll braidd hwnnw rydym newydd ei glywed. Ni fydd cytundeb ar hyn ar draws y Siambr, ond mae Llywodraeth y DU wrth y llyw ac mae ganddi gyfrifoldebau. Ni allwch ddianc rhag hynny. Roedd yn wynebu sefyllfa economaidd anodd pan gymerodd yr awenau y llynedd, ond bu i'r Llywodraeth Lafur ddiwethaf hefyd ymdrin â sefyllfa amhosibl o anodd yn economaidd pan oedd mewn grym ar yr adeg hon y

responsibility for those decisions. I wish Members in the Chamber who support the governing parties in London would be prepared to take responsibility for the decisions taken by their Government, and the consequences of those decisions. It is not credible to seek to argue in a debate that the UK Government has no freedom of action, no freedom of choice and no alternative to the decisions that it has taken. We all know that that is either disingenuous or untrue. It ill behoves any Member here to seek to pursue that argument. The UK Government does have the power of choice, it is able to take decisions about its pattern of expenditure, and it has taken those decisions. The consequences of those decisions will be felt by many ordinary people in communities up and down Wales.

llynedd, a gwnaeth benderfyniadau. Bu i'r Llywodraeth honno gymryd cyfrifoldeb dros y penderfyniadau hynny hefyd. Rwyf am weld yr Aelodau yn y Siambr sy'n cefnogi'r pleidiau mewn llywodraeth yn Llundain yn barod i gymryd cyfrifoldeb dros y penderfyniadau a wneir gan eu Llywodraeth, a chanlyniadau'r penderfyniadau hynny. Nid yw'n gredadwy i geisio dadlau yma nad oes gan Lywodraeth y DU ryddid i ddewis ac nad oes opsiynau amgen i'r penderfyniadau a wneir. Rydym oll yn gwybod bod hynny'n ffuantus neu'n anwir. Ni fydd unrhyw Aelod yma yn elwa o fynd ar drywydd y ddadl honno. Mae gan Lywodraeth y DU y pŵer i ddewis. Mae'n gallu gwneud penderfyniadau am ei gwariant, ac mae wedi cymryd y penderfyniadau hynny. Bydd llawer o bobl gyffredin yn teimlo effaith canlyniadau'r penderfyniadau hynny mewn cymunedau ar hyd a lled Cymru.

We will be voting for the settlement, but we will not be welcoming it. Cuts of 12 per cent by 2013 will have the impact of cutting front-line services, and messing about with governance is not a policy alternative to supporting the policing of Wales. We see a UK administration that seems completely out of touch with the priorities of communities up and down Wales. The loss of up to 1,600 police officers that we are facing in the coming years contrasts with the last decade, in which we saw substantial and sustained investment in policing, which led directly to a reduction in crime and to an improvement in the quality of life of people in communities up and down Wales. Rural services will probably face the largest cuts and the most significant reductions in services.

Byddwn yn pleidleisio o blaid y setliad, ond ni fyddwn yn ei groesawu. Bydd toriadau o 12 y cant erbyn 2013 yn torri gwasanaethau rheng flaen, ac nid yw chwarae o gwmpas â llywodraethiant yn bolisi amgen i gefnogi plismona yng Nghymru. Mae gweinyddiaeth y DU yn ymddangos yn ddall i flaenoriaethau cymunedau ar hyd a lled Cymru. Mae'r golled o hyd at 1,600 o heddweision sy'n ein hwynebu yn y blynyddoedd i ddod yn cyferbynnu â'r degawd diwethaf, pan welsom fuddsoddiad sylweddol a pharhaus mewn plismona, a arweiniodd yn uniongyrchol at leihau trosedd ac at wella ansawdd bywyd pobl mewn cymunedau ar hyd a lled Cymru. Yn ôl pob tebyg bydd gwasanaethau gwledig yn wynebu'r toriadau mwyaf a'r gostyngiadau mwyaf sylweddol mewn gwasanaethau.

Nick Ramsay: You have just spoken about what you called an improvement in police services over the last 10 years, but you must accept that any increase in funding for public services over the last 10 years was made possible only by an enormous ratcheting-up of the national debt, which simply has to stop. We take responsibility for what the UK Government is doing, which is what has to be done, and it is a shame that the previous UK Government, which you supported, did not do the same.

Nick Ramsay: Rydych newydd sôn am yr hyn rydych chi'n ei alw'n welliant yng ngwasanaethau'r heddlu dros y 10 mlynedd diwethaf, ond rhaid ichi dderbyn bod unrhyw gynnydd yn y cyllid ar gyfer gwasanaethau cyhoeddus dros y 10 mlynedd diwethaf ond wedi bod yn bosibl drwy gynyddu'r ddyled genedlaethol, a rhaid i hynny, yn syml, ddod i ben. Rydym yn cymryd cyfrifoldeb am yr hyn y mae Llywodraeth y DU yn ei wneud, sef yr hyn y mae'n rhaid ei wneud, ac mae'n drueni nad oedd Llywodraeth flaenorol y DU, roeddech chi'n ei chefnogi, wedi gwneud yr

un fath.

Alun Davies: I like the Member for Monmouth and I enjoy his company, but sometimes his interventions beggar belief. Perhaps Mr Ramsay would—

Alun Davies: Rwy'n hoff o'r Aelod dros Fynwy ac rwy'n mwynhau ei gwmni, ond weithiau mae ei ymyriadau'n anhygoel. Efallai y byddai Mr Ramsay—

The Presiding Officer: Order. Then the answer is clear: do not accept an intervention.

Y Llywydd: Trefn. Mae'r ateb felly'n glir: peidiwch â derbyn ymyriad.

Alun Davies: I am sometimes a fool to myself. I can resist many things, but temptation is not one of them. [*Laughter.*]

Alun Davies: Rwyf weithiau'n ffôl. Gallaf wrthsefyll llawer o bethau, ond nid yw temtasiwn yn un ohonynt. [*Chwerthin.*]

Nick Ramsay: Will the Member give way?

Nick Ramsay: A wnaiff yr Aelod ildio?

Alun Davies: No, enough of this. The investment in public services over the last decade, as the Member for Monmouth well knows, was paid for by the longest period of sustained economic growth since the Napoleonic wars. That is a reflection of the stewardship of the economy by the last Labour Government. We recognise what happened in 2008 and, until the party opposite recognises the impact of that, perhaps it will be staying in opposition in this place for some years to come.

Alun Davies: Na, digon o hyn. Talwyd am y buddsoddiad mewn gwasanaethau cyhoeddus dros y degawd diwethaf, fel y mae'r Aelod dros Fynwy yn gwybod yn dda, gan y cyfnod hwyaf o dwf economaidd ers rhyfeloedd Napoleon. Mae hynny'n adlewyrchu stiwardiaeth y Llywodraeth Lafur ddiwethaf ar yr economi. Rydym yn cydnabod yr hyn a ddigwyddodd yn 2008 a, hyd nes y bydd y blaid gyferbyn yn cydnabod effaith hynny, efallai y bydd yn aros yn yr wrthblaid yn y lle hwn am rai blynyddoedd i ddod.

The 867 additional police officers that were employed since 1997 led to a 40 per cent decrease in crime and that had a real impact on the lives of people up and down Wales. It is a tragedy that the ideology and dogma—

Arweiniodd yr 867 o heddweision ychwanegol a gyflogwyd ers 1997 at 40 y cant yn llai o droseddau a chafodd hynny effaith go iawn ar fywydau pobl ar hyd a lled Cymru. Mae'n drasiedi bod yr ideoleg a'r dogma—

Peter Black: Will you give way?

Peter Black: A wnewch chi ildio?

Alun Davies: I will not give way now; I am coming close to the end of my allotted time. It is a tragedy that the ideology-driven and dogma-driven Conservative-led Government in Westminster is dismantling the democratic framework within which the police operate in Wales. It does not have the support of a single community in Wales. It does not have the support of the people in Wales. It is also a tragedy that the respect agenda that we heard so much about last summer did not even see its first spring. It is a tragedy that the Home Office has not been prepared to work more closely with the Welsh Assembly Government. Many of us here wish that it would. I hope that its priorities will be the same as ours: the reduction of crime and the

Alun Davies: Nid wyf am ildio yn awr; rwy'n nesáu at ddiwedd yr amser a bennwyd i mi. Mae'n drasiedi bod yr ideoleg a'r dogma sy'n gyrru'r Llywodraeth o dan arweiniad y Ceidwadwyr yn San Steffan yn datgymalu'r fframwaith democrataidd y mae'r heddlu yn gweithredu ynddo yng Nghymru. Nid oes ganddi gefnogaeth un gymuned yng Nghymru. Nid yw'n cael cefnogaeth y bobl yng Nghymru. Mae hefyd yn drasiedi na welodd yr agenda parch y clywsom gymaint amdano'r haf diwethaf ei wanwyn cyntaf hyd yn oed. Mae'n drasiedi nad yw'r Swyddfa Gartref wedi bod yn barod i weithio'n agosach gyda Llywodraeth Cynulliad Cymru. Mae llawer ohonom yn dymuno y byddai. Gobeithiaf y bydd ei

safety and security of people in communities up and down Wales.

blaenoriaethau yr un fath â'n rhai ni: lleihau troseddu a sicrhau diogelwch pobl mewn cymunedau ar hyd a lled Cymru.

The Minister for Social Justice and Local Government (Carl Sargeant): I thank Members for their contributions today. I will start by saying that the police service in Wales and England has benefited from a significant increase in resources over a sustained period. On a like-for-like basis, the Government grant for the police will have increased by over 60 per cent or over £3.7 billion between 1997 and 2010, a real-terms increase of about 20 per cent. That is a starkly different place from where we find ourselves with today's funding streams. Alun Davies was absolutely right; this is about choice. The Members on the opposite benches in the Chamber, the blue and yellow colleagues who work closely together, are rapidly becoming known as the 'Coulda, woulda, shoulda' party, because they blame everyone but themselves. The UK Government of the day has made a choice to cut very hard and very quickly. That was your choice. You cannot get away from that. The choice was yours, you did not have to cut so fast or so deep, but you chose to and you will pay the price accordingly.

Y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol (Carl Sargeant): Diolch i'r Aelodau am eu cyfraniadau heddiw. Dechreuaf drwy ddweud bod y gwasanaeth heddlu yng Nghymru a Lloegr wedi elwa o gynnydd sylweddol mewn adnoddau dros gyfnod hir. Ar sail tebyg am debyg, bydd grant y Llywodraeth i'r heddlu wedi cynyddu dros 60 y cant neu dros £3.7 biliwn rhwng 1997 a 2010, sy'n gynnydd termau real o tua 20 y cant. Dyna sefyllfa hollol wahanol i'n sefyllfa gyda ffrydiau cyllido heddiw. Roedd Alun Davies yn llygad ei le; mae hyn yn ymwneud â dewis. Mae'r Aelodau ar y meinciau gyferbyn yn y Siambr—y cydweithwyr glas a melyn sy'n gweithio'n agos gyda'i gilydd—yn prysur ddod i gael eu hadnabod fel y blaid '*Coulda, woulda, shoulda*', gan eu bod yn beio pawb ond eu hunain. Mae Llywodraeth DU y dydd wedi dewis gwneud toriadau dwfn yn gyflym iawn. Dyna oedd eich dewis. Ni allwch ddianc rhag hynny. Chi oedd â'r dewis, nid oedd rhaid i chi wneud toriadau mor ddwfn a chyflym, ond eich dewis chi oedd hynny ac rydych chi'n talu'r pris yn unol â hynny.

Darren Millar: You have talked about choices, but your Government has made a choice to cut £1 billion from the Welsh NHS over the next three years. How do you justify that?

Darren Millar: Rydych chi wedi sôn am ddewisiadau, ond mae eich Llywodraeth wedi dewis gwneud toriadau o £1 biliwn yng nghyllid GIG Cymru dros y tair blynedd nesaf. Sut ydych chi'n cyfiawnhau hynny?

4.00 p.m.

Carl Sargeant: You are under the illusion that the UK Government is protecting health. It is not protecting health in England, and what you are proposing to protect the NHS in Wales is a 20 per cent cut in education, which your leader supported on the BBC the other week.

Carl Sargeant: Rydych o'r argraff bod Llywodraeth y DU yn diogelu iechyd. Nid yw'n diogelu iechyd yn Lloegr, ac mae'r hyn rydych chi'n ei gynnig i amddiffyn y GIG yng Nghymru yn ostyngiad o 20 y cant mewn addysg. Cefnogodd eich arweinydd hynny ar y BBC yr wythnos o'r blaen.

I will move on to Peter Black. We have a long history of the police working together in Wales, however, you are right, Peter, in that there is more to be done. The police are working with the efficiency and innovation board, stepping beyond the boundaries of non-devolved and devolved functions in

Symudaf ymlaen at Peter Black. Mae gennym hanes hir o'r heddlu yn gweithio gyda'i gilydd yng Nghymru. Fodd bynnag, rydych yn iawn, Peter, bod modd gwneud mwy. Mae'r heddlu'n gweithio gyda'r bwrdd effeithlonrwydd ac arloesi, gan gamu y tu hwnt i ffiniau swyddogaethau datganoledig a

Wales, and that is something I will continue to encourage. I am encouraged by the way that they are operating. The police are accountable, as they should be, and I will pursue that with them in the future.

swyddogaethau nad ydynt wedi'u datganoli yng Nghymru, a byddaf yn parhau i annog hynny. Mae'r ffordd y maent yn gweithredu yn fy nghalonogi. Mae'r heddlu yn atebol, fel y dylent fod, a byddaf yn mynd ar ôl hynny gyda nhw yn y dyfodol.

Dai, thank you for your contribution and support today. We have discussed many issues with Westminster. As you will be aware, we wrote to the Home Office about protecting the rural policing grant, because we recognise that rurality in Wales plays a significant role. North Wales Police and Dyfed-Powys Police will be hard hit. I am pleased that a funding floor is being introduced but, unfortunately, that was ignored specifically in relation to the rural policing grant, which goes back to Alun Davies's point about the respect agenda. We also wrote to the Home Office about the issue of police and crime commissioners. We could be accused of politicking—

Dai, diolch i chi am eich cyfraniad ac am eich cefnogaeth heddiw. Rydym wedi trafod llawer o faterion â San Steffan. Fel y gwyddoch, rydym wedi ysgrifennu at y Swyddfa Gartref ynglŷn ag amddiffyn y grant plismona gwledig, oherwydd rydym yn cydnabod bod gan natur wledig Cymru rôl sylweddol. Bydd Heddlu Gogledd Cymru a Heddlu Dyfed-Powys yn dioddef ergyd drom. Rwy'n falch bod isafswm cyllid yn cael ei gyflwyno ond, yn anffodus, cafodd hynny ei anwybyddu yn benodol mewn perthynas â'r grant plismona gwledig, sy'n codi pwynt Alun Davies am yr agenda parch. Yn ogystal, rydym wedi ysgrifennu at y Swyddfa Gartref ynglŷn â chomisiynwyr heddlu a throsedd. Byddai modd ein cyhuddo o wleidydda—

Mark Isherwood *rose—*

Mark Isherwood *a gododd—*

Carl Sargeant: I may give way in a second.

Carl Sargeant: Ildiaf mewn eiliad efallai.

We may be accused of engaging in intergovernmental spats, but we had the support of the WLGA, the police federation and the police authorities, all of them opposed to the establishment of police and crime commissioners in Wales. Accordingly, we wrote to the Minister to tell him, and we held a debate in which the Assembly—not the Government—voted against the proposal for police and crime panels. That is quite democratic, Dai. Unfortunately, the respect agenda seems to have been ignored there, too.

Efallai y cawn ein cyhuddo o gweryla rhynglywodraethol, ond cawsom gefnogaeth Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru, ffederasiwn yr heddlu ac awdurdodau'r heddlu, â phob un ohonynt yn gwrthwynebu sefydlu comisiynwyr heddlu a throsedd yng Nghymru. Yn unol â hynny, ysgrifenasom at y Gweinidog i ddweud wrtho, a chynhaliwyd dadl pan bleidleisiodd y Cynulliad—nid y Llywodraeth—yn erbyn y cynnig ar gyfer paneli'r heddlu a throseddu. Mae hynny'n eithaf democrataidd, Dai. Yn anffodus, mae'n ymddangos bod yr agenda parch wedi'i anwybyddu yno, hefyd.

I have saved the best until last. I am astonished, Mark; I do not know where you get your figures. You keep recycling an awful lot of them, and we have heard them all before. You cheered us up because your contribution was interesting, but there is no getting away from the fact that what your Government has done—supported by the Liberal Democrats in England—is to create an environment where 1,600 police jobs, officers and staff will disappear in Wales.

Rwyf wedi cadw'r gorau tan y diwedd. Rwy'n rhyfeddu, Mark; nid wyf yn gwybod o lle rydych chi'n cael eich ffigurau. Rydych yn parhau i ailgylchu llawer iawn ohonynt, ac rydym wedi'u clywed i gyd o'r blaen. Codwyd ein calonnau gan fod eich cyfraniad yn ddiddorol, ond nid oes dianc rhag y ffaith mai'r hyn a wnaeth eich Llywodraeth—gyda chefnogaeth y Democratiaid Rhyddfrydol yn Lloegr—oedd creu sefyllfa lle bydd 1,600 o swyddi'r heddlu, yn swyddogion a staff, yn

That equates to the whole of North Wales Police or the whole of Dyfed-Powys Police being wiped off the map in Wales. That is your decision: a decision that you have collectively supported.

diflannu yng Nghymru. Mae hynny'n cyfateb i'r cyfan o Heddlu Gogledd Cymru neu'r cyfan o Heddlu Dyfed-Powys yn diflannu oddi ar y map yng Nghymru. Dyna yw eich penderfyniad: penderfyniad rydych wedi ei gefnogi ar y cyd.

Let us take one example from the proposals for police and crime commissioners. I accept that there are policy differences between the Conservatives, the Liberal Democrats and us, but let us be sensible. The election cost of a police and crime commissioner would be around £6 million. That equates to 2,000 police officers in Wales—500 each year. Over the electoral cycle, 2,000 police officer jobs would be protected by ditching the police and crime commissioner plans. I challenge you today to talk to your colleagues in Westminster to stop the plans for police and crime commissioners, to protect policing on the streets on Wales. That is the constructive thing that you should do to help the people of Wales. The real crime today is the Lib Dem-Conservative budget that has been proposed by the Westminster Government, as it will condemn the people of Wales to job losses and an increase in perceived and actual crime.

Gadewch inni edrych ar un enghraifft o'r cynigion ar gyfer comisiynwyr yr heddlu a throsedd. Rwy'n derbyn bod gwahaniaethau polisi rhwng y Ceidwadwyr, y Democratiaid Rhyddfrydol a ni, ond gadewch inni fod yn synhwyrol. Byddai cost ethol comisiynydd heddlu a throsedd tua £6 miliwn. Mae hynny'n cyfateb i 2,000 o heddweision yng Nghymru—500 bob blwyddyn. Yn ystod y cylch etholiadol, byddai 2,000 o swyddi heddweision yn cael eu diogelu drwy gefnu ar y cynlluniau i gael comisiynwyr yr heddlu a throsedd. Rwy'n eich herio heddiw i siarad â'ch cydweithwyr yn San Steffan i atal y cynlluniau ar gyfer comisiynwyr yr heddlu a throsedd er mwyn amddiffyn plismona ar y stryd yng Nghymru. Dyna'r peth adeiladol y dylech ei wneud i helpu pobl Cymru. Y gwir drosedd heddiw yw cyllideb y Democratiaid Rhyddfrydol a'r Ceidwadwyr a gynigiwyd gan Lywodraeth San Steffan, oherwydd bydd yn condemnio pobl Cymru i golli swyddi ac i gynnydd ymddangosiadol mewn troseddau go iawn.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw bod cytuno ar y cynnig. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf fod, ac felly byddwn yn gohirio'r bleidlais tan y cyfnod pleidleisio.

The Presiding Officer: The question is that the motion be agreed to. Are there any objections? I see that there are, and so we will defer the vote until voting time.

Gohiriwyd y bleidlais tan y cyfnod pleidleisio.
Vote deferred until voting time.

Daeth y Dirprwy Lywydd (Rosemary Butler) i'r Gadair am 4.04 p.m.
The Deputy Presiding Officer (Rosemary Butler) took the Chair at 4.04 p.m.

Adroddiad y Pwyllgor Deisebau ynghylch Darpariaeth Dysgu Seiliedig ar Waith ar gyfer Pobl Ifanc sy'n Agored i Niwed
The Petitions Committee's Report on Work Based Learning Provision for Vulnerable Young People

Cynnig NDM4667 Christine Chapman

Motion NDM4667 Christine Chapman

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

To propose that the National Assembly for Wales:

Yn nodi adroddiad y Pwyllgor Deisebau ar

Notes the Petitions Committee's report on

Ddarpariaeth Dysgu Seiliedig ar Waith a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 9 Rhagfyr 2010.

Work Based Learning provision which was laid in the Table Office on 9 December 2010.

Christine Chapman: I move the motion.

Christine Chapman: Cynigiaf y cynnig.

As Chair of the Petitions Committee, it is a pleasure to open the first Plenary debate on behalf of the committee. This indicates how the petitions process has developed and matured over the past four years. It shows how the public can influence the work of the National Assembly and help scrutinise the Welsh Government. The debate is on our report, 'Work based learning provision for vulnerable young people'.

A minnau'n Gadeirydd ar y Pwyllgor Deisebau, mae'n bleser gennyf agor y ddadl gyntaf ar ran y pwyllgor mewn Cyfarfod Llawn. Mae hyn yn dangos sut mae'r broses deisebau wedi datblygu ac aeddfedu dros y pedair blynedd diwethaf. Mae'n dangos sut y gall y cyhoedd ddylanwadu ar waith y Cynulliad Cenedlaethol a helpu i graffu ar Lywodraeth Cymru. Mae'r ddadl ar ein hadroddiad, sef, 'Darpariaeth dysgu seiliedig ar waith ar gyfer pobl ifanc sy'n agored i niwed'.

First, I would like to thank my fellow committee members, Veronica German, Andrew R.T. Davies and Bethan Jenkins. I also thank our clerking team for their excellent work in putting this report together for us. I thank the petitioners, Action for Children, who brought their concerns about work-based learning to our attention. We are especially grateful to Stacy and Rachel, two young people who came and gave compelling evidence to the committee about their own experiences. Hearing first-hand accounts of the difficulties helped to convince the committee that this was an issue that warranted a full inquiry. Additionally, I thank all those witnesses who gave their time in providing either written or oral submissions to the committee.

Yn gyntaf, hoffwn ddiolch i fy nghyd-aelodau ar y pwyllgor, Veronica German, Andrew R.T. Davies a Bethan Jenkins. Hoffwn ddiolch hefyd i'n tîm clercio am eu gwaith rhagorol wrth roi'r adroddiad hwn at ei gilydd i ni. Hoffwn ddiolch i'r deisebwyr, Gweithredu dros Blant, a gyflwynodd eu pryderon ynglŷn â dysgu seiliedig ar waith ger ein bron. Rydym yn arbennig o ddiolchgar i Stacy a Rachel, dau berson ifanc a roddodd dystiolaeth gymhellol i'r pwyllgor am eu profiadau. Bu gwrando ar dystiolaeth uniongyrchol o'r anawsterau yn gymorth i argyhoeddi'r pwyllgor fod hwn yn fater a oedd yn mynnu ymchwiliad llawn. Yn ogystal, hoffwn ddiolch i'r holl dystion a roddodd o'u hamser wrth ddarparu naill ai cyflwyniadau ysgrifenedig neu ar lafar i'r pwyllgor.

I am pleased that the Minister's response to our report is broadly positive. It is good to see that the Government has stated its intention to prioritise skills training and continue to focus on youth employment and engagement. It is important that we acknowledge and celebrate the significant improvements to work-based learning over recent years. We would like to thank all those involved in the sector who have helped to bring about these improvements. There is no room for complacency, however. Our inquiry showed that there are still areas for improvement, especially for the most vulnerable learners, such as those living independently or those who are homeless.

Rwy'n falch bod ymateb y Gweinidog i'n hadroddiad yn gadarnhaol ar y cyfan. Mae'n dda gweld bod y Llywodraeth wedi datgan ei bwriad i flaenoriaethu hyfforddiant sgiliau a pharhau i ganolbwyntio ar gyflogaeth pobl ifanc ac ymgysylltu â phobl ifanc. Mae'n bwysig ein bod yn cydnabod ac yn dathlu'r gwelliannau sylweddol i ddysgu yn y gwaith dros y blynyddoedd diwethaf. Hoffem ddiolch i bawb sy'n ymwneud â'r sector sydd wedi helpu i ysgogi'r gwelliannau hyn. Fodd bynnag, ni ddylid llaesu dwylo. Dangosodd ein hymchwiliad bod meysydd i'w gwella o hyd, yn enwedig o ran y dysgwyr mwyaf agored i niwed, fel y rhai sy'n byw yn annibynnol neu'r rhai sy'n ddigartref.

The basic building blocks for successful learning are the acquisition of basic skills. Getting this right is critical, and should be done in a way that engages with the learner. I am therefore pleased that the Government has accepted recommendations 1, 2 and 3 about needs assessment and basic skills. I am particularly pleased to see that all work-based learning providers must meet the basic skills quality standard by 2012. We also welcome the introduction of the engagement strand, which will help to ensure that learners have the skills needed before progressing to further learning opportunities. We saw in written evidence that similar courses across Wales, including Get Skilled Up in Rhyl, have made a difference to people's lives by opening up the world of learning and employment to them.

Yr hyn sy'n sylfaenol i ddysgu llwyddiannus yw cael sgiliau sylfaenol. Mae cael hyn yn iawn yn dyngedfennol, a dylid cyflawni hyn drwy ymgysylltu â'r dysgwr. Rwyf felly'n falch bod y Llywodraeth wedi derbyn argymhellion 1, 2 a 3 am asesu anghenion a sgiliau sylfaenol. Rwy'n arbennig o falch o weld bod rhaid i bob darparwr dysgu seiliedig ar waith gyrraedd y safon ansawdd sgiliau sylfaenol erbyn 2012. Rydym hefyd yn croesawu cyflwyniad y llinyn ymgysylltu, a fydd yn helpu i sicrhau bod gan ddysgwyr y sgiliau sydd eu hangen arnynt cyn symud ymlaen i gyfleoedd dysgu pellach. Gwelsom mewn tystiolaeth ysgrifenedig bod cyrsiau tebyg ar draws Cymru, gan gynnwys Byddwch yn Sgilgar yn y Rhyl, wedi gwneud gwahaniaeth i fywydau pobl drwy agor y byd dysgu a chyflogaeth iddynt.

Once a learner has the basic skills, appropriate work placement opportunities need to be available. We heard concerns about the availability and range of placements, especially in rural areas, where poor transport links can compound difficulties. Learners should not be disadvantaged because of where they live, and recommendations 5 and 6 call on the Government to take a strategic role in ensuring the widest range of placements are made available. We are therefore pleased to see that mechanisms will be put in place to ensure effective sharing of good practice, but I would welcome more specific information from the Minister on how the actions outlined in his response to these recommendations will help to ensure a varied and sufficient number of placement opportunities.

Unwaith y bydd gan ddysgwr y sgiliau sylfaenol, mae angen i gyfleoedd lleoliad gwaith priodol fod ar gael. Clywsom bryderon ynghylch argaeledd ac ystod lleoliadau, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig, lle gall cysylltiadau trafnidiaeth gwael wneud yr anawsterau yn waeth. Ni ddylai dysgwyr fod o dan anfantais oherwydd lle maen nhw'n byw, ac mae argymhellion 5 a 6 yn galw ar y Llywodraeth i fabwysiadu rôl strategol wrth sicrhau bod yr ystod ehangaf o leoliadau ar gael. Rydym felly yn falch o weld y bydd mecanweithiau ar waith i sicrhau y rhennir arfer da yn effeithiol, ond byddwn yn croesawu gwybodaeth fwy penodol gan y Gweinidog am sut y bydd y camau a amlinellir yn ei ymateb i'r argymhellion hyn yn helpu i sicrhau digon o gyfleoedd i gael lleoliadau a lleoliadau amrywiol.

For the most vulnerable, effective personal support is imperative to help them succeed. Many do not have supportive family units to turn to, which is why we made recommendation 11, calling for the Government to look to provide personal advisers for young people living independently who are not care leavers. Although we are pleased that this has been accepted in principle, I would ask the Minister for more detail on the timeframe for considering the feasibility of this recommendation.

Mae cefnogaeth bersonol effeithiol yn hanfodol i helpu'r bobl mwyaf agored i niwed i lwyddo. Nid oes gan lawer ohonynt unedau teuluol cefnogol i'w helpu, a dyna pam y gwnaethom argymhelliad 11, yn galw ar y Llywodraeth i ystyried darparu ymgynghorwyr personol i bobl ifanc sy'n byw yn annibynnol nad ydynt wedi gadael gofal. Er ein bod yn falch bod hyn wedi ei dderbyn mewn egwyddor, byddwn yn gofyn i'r Gweinidog am ragor o fanylion ar yr amserlen ar gyfer ystyried ymarferoldeb yr argymhelliad hwn.

Turning to another point in our report, additional support, increased opportunities and improved training all come to nothing if learners cannot support themselves financially. Young people who live independently and are in work-based learning can find themselves £30 a week worse off than a friend who is studying full-time at a further education college. That £30 can make a huge difference to a young person's quality of life and their ability to sustain their work-based learning. For the petitioners, addressing this discrepancy in funding was their No. 1 priority and a key driving force in their submitting the petition. We agreed that this was a concern, and are therefore disappointed that recommendations relating to the financial support available have been rejected.

Gan droi at bwynt arall yn ein hadroddiad, nid yw cymorth ychwanegol, mwy o gyfleoedd a gwell hyfforddiant yn golygu dim os nad yw dysgwyr yn gallu cynnal eu hunain yn ariannol. Gall pobl ifanc sy'n byw yn annibynnol sy'n dysgu yn y gwaith ennill £30 yr wythnos yn llai na ffrind sy'n astudio'n llawn amser mewn coleg addysg bellach. Gall y £30 hwnnw wneud gwahaniaeth mawr i ansawdd bywyd person ifanc a'i allu i gynnal ei ddysgu yn y gwaith. Mynd i'r afael â'r anghysondeb hwn mewn cyllid oedd prif flaenoriaeth y deisebwyr. Roeddem yn cytuno bod hynny yn bryder, ac felly yn siomedig bod yr argymhellion yn ymwneud â'r cymorth ariannol sydd ar gael wedi eu gwrthod.

We understand that the current economic climate is difficult and that it is important that, in the words of the Minister, a consistent and cohesive package of support is available. However, we feel that the specific set of circumstances that these young learners are in merits further consideration of our recommendation 15, which calls for additional financial support to be provided to those living independently. Therefore, as part of the Government's review into the feasibility of extending the education maintenance allowance to the traineeships scheme, we call on the Government to reconsider how this recommendation could be implemented.

Rydym yn deall bod yr hinsawdd economaidd bresennol yn anodd a'i bod yn bwysig bod pecyn cyson a chydlynol o gymorth ar gael, yng ngeiriau'r Gweinidog. Fodd bynnag, teimlwn fod amgylchiadau penodol y dysgwyr ifanc hyn yn mynnu ystyriaeth bellach o argymhelliad 15, sy'n galw am gymorth ariannol ychwanegol i'r rhai sy'n byw yn annibynnol. Felly, yn rhan o adolygiad y Llywodraeth o'r posibilrwydd o ymestyn y lwfans cynhaliaeth addysg i'r cynllun swyddi dan hyfforddiant, rydym yn galw ar y Llywodraeth i ailystyried sut y gallai'r argymhelliad hwn gael ei weithredu.

Performance management is a critical tool in managing and monitoring improvements to work-based learning. New approaches to learner-based feedback are to be welcomed, and it is good to see that this feedback will cover all elements of the learning experience, including support and wellbeing. That will help to ensure that learners' views are taken into account when developing work-based learning, and provide a more robust evidence base for assessing all elements of work-based learning.

Mae rheoli perfformiad yn arf allweddol wrth reoli a monitro gwelliannau i ddysgu yn y gwaith. Mae dulliau newydd o weithio gydag adborth i'w croesawu, ac mae'n dda gweld y bydd yr adborth hwn yn cwmpasu pob elfen o'r profiad dysgu, gan gynnwys cymorth a lles. Bydd hynny'n helpu i sicrhau bod barn dysgwyr yn cael ei ystyried wrth ddatblygu dysgu yn y gwaith, ac yn rhoi sail dystiolaeth gadarnach ar gyfer asesu holl elfennau dysgu yn y gwaith.

There are a large number of agencies and organisations that support vulnerable young people, and we heard that effective collaborative working was vital. In Wales, in

Mae nifer fawr o asiantaethau a sefydliadau yn cefnogi pobl ifanc sy'n agored i niwed, a chlywsom fod cydweithio effeithiol yn hanfodol. Yng Nghymru, yn benodol,

particular, we heard that complexities of structure can often act as a barrier to effective partnership working. We are therefore pleased to see the Government accept in principle recommendation 24, which calls for a lead agency to be identified to work on a local level to ensure effective collaborative working. However, I ask the Minister to tell us when he envisages such a lead agency being identified.

clywsom fod cymhlethdodau strwythurol yn gallu bod yn rhwystr i waith partneriaeth effeithiol. Felly, rydym yn falch gweld y Llywodraeth yn derbyn argymhelliad 24 mewn egwyddor, sy'n galw am bennu asiantaeth i arwain y gwaith ar lefel leol i sicrhau cydweithio effeithiol. Fodd bynnag, gofynnaf i'r Gweinidog ddweud wrthym pryd mae'n rhagweld y bydd y fath asiantaeth arweiniol yn cael ei phennu.

In conclusion, I would say that these young people are desperate to develop their skills and build meaningful careers. They can face multiple barriers to doing this and have to show immense amounts of personal resilience, courage and persistence. We therefore owe it to them to ensure that they have access to high-quality work-based learning that really helps them to develop the skills that they need. By doing that, we not only help the individuals, but wider society, too. In these difficult economic times, we must ensure that these young people do not become a lost generation and that we do everything we can to help them access and make the most of opportunities. I hope that our recommendations and the Government's response can help to do that.

I gloi, byddwn yn dweud y byddai'r bobl ifanc hyn yn gwneud unrhyw beth i ddatblygu eu sgiliau ac adeiladu gyrfaoedd ystyrlon. Gallant wynebu rhwystrau di-rif wrth geisio gwneud hyn ac mae'n rhaid iddynt fod yn gryf ac yn ddewr a dyfalbarhau. Felly, mae'n ddyletswydd arnom i sicrhau bod modd iddynt gael dysg o ansawdd uchel yn y gwaith sydd wir yn eu helpu i ddatblygu'r sgiliau sydd eu hangen arnynt. Drwy wneud hynny, nid ydym yn unig yn helpu unigolion, ond y gymdeithas ehangach hefyd. Yn y cyfnod economaidd anodd hwn, rhaid i ni sicrhau na fydd y bobl ifanc hyn yn genhedlaeth goll a'n bod yn gwneud popeth y gallwn i'w helpu i wneud y mwyaf o gyfleoedd. Rwy'n gobeithio y gall ein hargymhellion ac ymateb y Llywodraeth helpu i wneud hynny.

The Minister for Children, Education and Lifelong Learning (Leighton Andrews): I start by congratulating Chris Chapman, and Val Lloyd before her, on the way in which they have steered the Petitions Committee, taking it now to a new stage of development with this debate.

Y Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes (Leighton Andrews): Hoffwn ddechrau drwy longyfarch Chris Chapman, a Val Lloyd o'i blaen, ar y ffordd y maent wedi llywio'r Pwyllgor Deisebau, gan ei ddatblygu yn awr i gyfnod newydd o ddatblygiad gyda'r ddadl hon.

Tackling youth unemployment through the delivery of high-quality learning in Wales remains one of our top priorities. We have therefore accepted the majority of the recommendations in the report, as they fit closely with our current policy direction. Some, however, require further consideration within the context of the current economic climate. We support the intent of those proposed actions and we are working hard on the outlined proposals.

Mae mynd i'r afael â diweithdra ymhlith pobl ifanc drwy ddarparu dysgu o ansawdd uchel yng Nghymru yn un o'n prif flaenoriaethau o hyd. Felly, rydym wedi derbyn y rhan fwyaf o'r argymhellion yn yr adroddiad, gan eu bod yn cyd-fynd yn agos â chyfeiriad presennol ein polisi. Fodd bynnag, mae angen ystyriaeth bellach ar rai yng nghyd-destun yr hinsawdd economaidd bresennol. Rydym yn cefnogi bwriad y camau gweithredu hynny ac rydym yn gweithio'n ddyfal ar y cynigion a amlinellwyd.

We have rejected only four of the recommendations, and I will explain the rationale for those decisions. We rejected

Dim ond pedwar o'r argymhellion rydym wedi'u gwrthod, a byddaf yn egluro'r rhesymeg dros y penderfyniadau hynny.

recommendation 15 because, while we accept the importance of moving to greater alignment of learner support arrangements, within the current financial climate and with current budgets, I regret that we cannot afford to introduce additional financial support to those who are living independently. If this recommendation was implemented, the cost would have the effect of reducing the overall number of opportunities for learners engaged in work-based learning. However, the Welsh Assembly Government, unlike the UK Government, has pledged to retain the education maintenance allowance for post-16 learners, thus providing some form of financial assistance for the most financially vulnerable learners. I am currently considering whether the EMA scheme should be introduced for work-based learning programmes from 2012. I therefore welcome the timeliness of this report in assisting with those deliberations.

Rydym wedi gwrthod argymhelliad 15 oherwydd, er ein bod yn derbyn pwysigrwydd symud i alinio trefniadau cymorth i ddysgwyr ymhellach, rwy'n ofni, yn yr hinsawdd ariannol bresennol a chyda'r cyllidebau presennol, na allwn fforddio rhoi cymorth ariannol ychwanegol i'r rhai sy'n byw yn annibynnol. Pe bai'r argymhelliad yn cael ei weithredu, byddai'r gost yn golygu lleihau nifer y cyfleoedd i ddysgwyr yn y gwaith yn gyffredinol. Fodd bynnag, mae Llywodraeth Cynulliad Cymru, yn wahanol i Lywodraeth y DU, wedi addo cadw'r lwfans cynhaliaeth addysg i ddysgwyr ôl-16, gan roi rhyw fath o gymorth ariannol ar gyfer y dysgwyr mwyaf agored i niwed yn ariannol. Ar hyn o bryd rwy'n ystyried a ddylai'r cynllun lwfans cynhaliaeth addysg gael ei gyflwyno ar gyfer rhaglenni dysgu yn y gwaith o 2012. Rwyf felly'n croesawu bod yr adroddiad hwn yn amserol wrth helpu'r trafodaethau hynny.

In respect of recommendation 16, I consider it reasonable for learners to make a £5 contribution towards their travel costs, and training providers are encouraged to be flexible regarding how and when they reimburse travel costs above that value. As I have stated, increased costs in one area of the work-based learning budget will result in savings having to be made elsewhere.

O ran argymhelliad 16, rwyf o'r farn ei fod yn rhesymol i ddysgwyr wneud cyfraniad o £5 tuag at eu costau teithio, ac mae darparwyr hyfforddiant yn cael eu hannog i fod yn hyblyg o ran sut a phryd y byddant yn ad-dalu costau teithio sy'n fwy na hynny. Fel rwyf wedi dweud, bydd costau uwch mewn un rhan o'r gyllideb dysgu yn y gwaith yn arwain at orfod gwneud arbedion mewn mannau eraill.

With regard to recommendation 17, comprehensive guidance is currently being drafted and will give specific and detailed instructions to providers on the payment of allowances. Those entering work-based learning from this August will be fully informed in writing of their terms and conditions, and especially the circumstances in which their allowances may be stopped.

O ran argymhelliad 17, mae canllawiau cynhwysfawr yn cael eu drafftio ar hyn o bryd a byddant yn rhoi cyfarwyddiadau penodol a manwl i ddarparwyr ar dalu lwfansau. Bydd y rhai sy'n mynd i ddysgu yn y gwaith o fis Awst yn cael eu hysbysu'n llawn am eu telerau ac amodau yn ysgrifenedig, ac yn enwedig am yr amgylchiadau a allai arwain at eu lwfans yn dod i ben.

4.15 p.m.

In respect of recommendation 25, as 14-19 networks are not legal entities, the Welsh Assembly Government is unable to fund them directly under present legislation. Therefore, 14-19 grant funding is paid via local authorities. The 14-19 networks are encouraged to include all providers of post-16 learning, and are required to develop an

O ran argymhelliad 25, gan nad yw rhwydweithiau 14-19 yn endidau cyfreithiol, nid oes modd i Lywodraeth Cynulliad Cymru eu hariannu yn uniongyrchol o dan y ddeddfwriaeth bresennol. Felly, mae cyllid grant 14-19 yn cael ei dalu drwy awdurdodau lleol. Mae anogaeth i rwydweithiau 14-19 gynnwys holl ddarparwyr dysgu ôl-16, ac

annual network development plan to outline how the grant funding that they receive will be used to meet identified learning needs in a local area.

mae'n ofynnol iddynt ddatblygu cynllun datblygu rhwydwaith blynyddol i amlinellu sut y bydd y cyllid grant a gânt yn cael ei ddefnyddio i ddiwallu anghenion dysgu a nodwyd mewn ardal leol.

I also want to refer to the youth engagement and employment action plan, which we have discussed in Plenary, and which was published in January. It will address issues relating to those who are not, or who are likely not to be, in education, employment or training. The plan outlines our approach to preventing young people from disengaging from learning, and our approach to supporting them in entering the labour market. Our aim is that the youth engagement and employment action plan will succeed in reducing the number of young people who are outside, or who are at risk of leaving, the world of education, employment or training. Our policies have provided a great deal of opportunities and our work continues to support young people who are engaged in learning.

Yn ogystal, rwyf eisiau cyfeirio at y cynllun ymgysylltiad a chyflogaeth pobl ifanc, yr ydym wedi'i drafod mewn Cyfarfod Llawn, ac a gyhoeddwyd ym mis Ionawr. Bydd yn rhoi sylw i faterion sy'n ymwneud â rhai nad ydynt, neu nad ydynt yn debygol o fod, mewn addysg, cyflogaeth nac hyfforddiant. Mae'r cynllun yn amlinellu ein dull o atal pobl ifanc rhag ymddieithrio o ddysgu, a'n hymagwedd tuag at eu cynorthwyo wrth ymuno â'r farchnad lafur. Ein nod yw y bydd ymgysylltiad a chyflogaeth pobl ifanc yn llwyddo i leihau nifer y bobl ifanc sydd y tu allan i'r byd addysg, cyflogaeth neu hyfforddiant neu sydd mewn perygl o'i adael. Mae ein polisïau wedi darparu llawer o gyfleoedd ac mae ein gwaith yn parhau i gefnogi pobl ifanc sy'n dysgu.

We have introduced a range of measures to ensure that apprenticeship opportunities for young people are maintained, including the young recruits programme and the Pathways to Apprenticeships initiatives, which, between them, will offer opportunities to an additional 3,000 young people this year, thereby helping to support employers and young people in difficult times. We will continue to support young people who are disproportionately disadvantaged when competing with older job seekers to find employment.

Rydym wedi cyflwyno ystod o fesurau i sicrhau bod cyfleoedd prentisiaeth i bobl ifanc yn cael eu cynnal, gan gynnwys y rhaglen recriwtiaid ifanc a'r mentrau Llwybrau at Brentisiaethau, sydd, rhyngddynt, yn cynnig cyfleoedd i 3,000 o bobl ifanc ychwanegol eleni, a thrwy hynny yn helpu i gynorthwyo cyflogwyr a phobl ifanc mewn cyfnod anodd. Byddwn yn parhau i gefnogi pobl ifanc sydd dan anfantais anghymesur wrth gystadlu â phobl hŷn sy'n chwilio am waith i ddod o hyd i gyflogaeth.

I have previously stated my disappointment that the UK coalition Government decided that the Future Jobs fund would not continue for 2011-12, as the scheme has been very successful in Wales. It has delivered real benefits to young people and the communities in which they live, and has helped them to develop the skills that they need to find and, it is hoped, to sustain, that employment.

Rwyf wedi nodi fy siom o'r blaen bod Llywodraeth glymblaid y DU wedi penderfynu na fydd cronfa Swyddi'r Dyfodol yn parhau yn 2011-12, gan fod y cynllun wedi bod yn llwyddiannus iawn yng Nghymru. Mae pobl ifanc a'r cymunedau lle maent yn byw wedi elwa'n fawr o'r cynllun, ac mae wedi eu helpu i ddatblygu'r sgiliau sydd eu hangen arnynt i ddod o hyd i waith a, gobeithio, i'w gynnal.

However, we announced last week that we will pilot an intermediate labour market opportunity for 16 and 17-year-olds, along the lines of the Future Jobs fund. The young

Fodd bynnag, bu i ni gyhoeddi wythnos diwethaf y byddwn yn treialu cyfle marchnad lafur drosiannol i bobl 16 a 17 oed, yn debyg i gronfa Swyddi'r Dyfodol. Bydd y person

person will be employed for a six-month period via existing services that are provided by the Wales Council for Voluntary Action. We have also commenced a number of vacancy-matching pilot schemes, in partnership with Jobcentre Plus and Careers Wales, to test whether a personalised, individual approach to vacancy matching could get more unemployed young people into vacancies and sustained employment. Evaluation of the pilot schemes will take place in the summer.

ifanc yn cael ei gyflogi am gyfnod o chwe mis drwy'r gwasanaethau presennol a ddarperir gan Gyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru. Rydym hefyd wedi cychwyn nifer o gynlluniau peilot i ddod o hyd i swyddi gwag, mewn partneriaeth â'r Ganolfan Byd Gwaith a Gyrfa Cymru, i brofi a allai dull personol, unigol, o gysylltu pobl â swyddi gwag gael mwy o bobl ifanc ddi-waith i swyddi gwag a chyflogaeth barhaus. Bydd gwerthusiad o'r cynlluniau peilot yn yr haf.

We will continue to work with the Department for Work and Pensions on implementing the work programme in Wales, and we need to ensure that we maximise the support that is available through DWP programmes, so that our support services clearly add value to, and do not duplicate, those provided by DWP. We will work with DWP to make sure that the arrangements for the new work programme are relevant to Wales, and that it is engaging the best of Wales's learning providers in delivering those programmes.

Byddwn yn parhau i weithio gyda'r Adran Gwaith a Phensiynau ar weithredu'r rhaglen waith yng Nghymru, ac mae angen inni sicrhau ein bod yn gwneud y gorau o'r gefnogaeth sydd ar gael drwy raglenni'r Adran Gwaith a Phensiynau, fel bod ein gwasanaethau cymorth yn amlwg yn ychwanegu gwerth at y rhai a ddarperir gan yr Adran Gwaith a Phensiynau, ac nid yn eu dyblygu. Byddwn yn gweithio gyda'r Adran Gwaith a Phensiynau i sicrhau bod y trefniadau ar gyfer y rhaglen waith newydd yn berthnasol i Gymru, a'i bod yn ymgysylltu â darparwyr dysgu gorau Cymru wrth roi'r rhaglenni hynny ar waith.

Jeff Cuthbert: I welcome the opportunity to contribute to the debate. I am not a member of the Petitions Committee, but I have a long-standing interest in the issue of work-based learning provision, especially as it concerns young people, and in particular those who are vulnerable and/or have additional learning needs. Indeed, I attempted to introduce a Member proposed Measure concerning this matter, which would have obliged employers in Wales not to discriminate against more vulnerable people when it comes to continuous professional development in the workplace. However, unfortunately, it was deemed to be more on the employment-law side and therefore not within our competence. I am therefore grateful that this issue has been looked at as part of the Petitions Committee's report, and the Welsh Government's extensive response suggests that the issue is very much on the agenda.

Jeff Cuthbert: Rwy'n croesawu'r cyfle i gyfrannu at y ddadl. Nid wyf yn aelod o'r Pwyllgor Deisebau, ond mae gennyf ddiddordeb ers tro yn y ddarpariaeth dysgu yn y gwaith, yn enwedig gan ei fod yn ymwneud â phobl ifanc, ac yn arbennig y rhai sy'n agored i niwed a/neu sydd ag anghenion dysgu ychwanegol. Yn wir, ceisiais gyflwyno Fesur arfaethedig Aelod ynghylch y mater hwn, a fyddai wedi gorfodi cyflogwyr yng Nghymru i beidio â gwahaniaethu yn erbyn pobl mwy agored i niwed ym maes datblygiad proffesiynol parhaus yn y gweithle. Fodd bynnag, yn anffodus, fe'i hystyriwyd yn fwy perthnasol i gyfraith gyflogaeth, ac felly y tu hwnt i'n gallu. Rwyf felly'n ddiolchgar bod y mater hwn wedi cael ei ystyried fel rhan o adroddiad y Pwyllgor Deisebau, ac mae ymateb helaeth Llywodraeth Cymru yn awgrymu bod y mater hwn yn sicr ar yr agenda.

I will now focus on a number of the report's recommendations and the Minister's response to them. I am pleased that the Minister has accepted recommendation 2, as a best-

Byddaf yn awr yn canolbwyntio ar nifer o argymhellion yr adroddiad ac ymateb y Gweinidog iddynt. Rwy'n falch bod y Gweinidog wedi derbyn argymhelliad 2, gan

practice framework is important in relation to learning providers disseminating basic skills to learners. The Minister rightly points out that the basic skills quality standard ensures that that is the case. While the tender to deliver work-based learning programs is ongoing, I welcome the fact that, from next year, all providers will have to achieve the basic skills quality standard.

fod fframwaith arfer gorau yn bwysig o ran darparwyr dysgu yn lledaenu medrau sylfaenol i ddysgwyr. Mae'r Gweinidog yn gywir wrth nodi bod y safon ansawdd sgiliau sylfaenol yn sicrhau bod hynny'n wir. Er bod y tendr i ddarparu gwaith sy'n seiliedig ar raglenni dysgu yn mynd rhagddo, rwy'n croesawu'r ffaith, o'r flwyddyn nesaf, y bydd rhaid i bob darparwr gyrraedd y safon ansawdd sgiliau sylfaenol.

I am glad that the Minister has accepted recommendation 3. It is important that, at the very least, learners have basic skills prior to joining formal work-based learning programmes. The successor programme to SkillBuild, with its entry-level engagement training option, should see to this through a variety of different routes, such as work placements and community projects among others. I am also pleased that the Welsh Government, as part of its youth engagement and employment action plan, will work with the third sector to pilot a new pathway to work for 16 and 17-year-olds, especially those who are not in education, employment or training. The intermediate labour market opportunity will be an important part of this.

Rwy'n falch bod y Gweinidog wedi derbyn argymhelliad 3. Mae'n bwysig bod gan ddysgwyr, o leiaf, sgiliau sylfaenol cyn ymuno â rhaglenni dysgu ffurfiol yn y gwaith. Dylai'r rhaglen sy'n olynydd i Adeiladu Sgiliau, gyda'r opsiwn hyfforddi ymgysylltu ar lefel mynediad, sicrhau hyn drwy amrywiaeth o wahanol ffyrdd, fel lleoliadau gwaith a phrosiectau cymunedol. Rwyf hefyd yn falch y bydd Llywodraeth Cymru, fel rhan o'i chynllun gweithredu ymgysylltiad a chyflogaeth, yn gweithio gyda'r trydydd sector i dreialu llwybr newydd i waith i bobl 16 a 17 oed, yn enwedig y rhai nad ydynt mewn addysg, cyflogaeth nac hyfforddiant. Bydd cyfle'r marchnad lafur drosiannol yn rhan bwysig o hyn.

I welcome the Minister's decision to accept recommendation 5. It is vital that employers engage in the work-based learning agenda, especially where it concerns vulnerable young people. The Welsh Government must ensure that the Pathways to Work pilot programme is promoted among employers in much the same way that apprenticeships have been. I am pleased that it is also looking at best practice within the SkillBuild programme in considering how to go about this. As part of the Welsh Government's transformation agenda, we are encouraging providers to adopt a partnership-style approach. This is most welcome.

Rwy'n croesawu penderfyniad y Gweinidog i dderbyn argymhelliad 5. Mae'n hanfodol bod cyflogwyr yn cymryd rhan yn agenda'r rhaglen dysgu seiliedig ar waith, yn enwedig pan fydd yn ymwneud â phobl ifanc sy'n agored i niwed. Rhaid i Lywodraeth Cymru sicrhau bod y rhaglen beilot Llwybrau at Waith yn cael ei hyrwyddo ymhlith cyflogwyr yn debyg iawn i sut y gwnaed â phrentisiaethau. Rwy'n falch ei bod hefyd yn edrych ar arferion gorau o fewn y rhaglen Adeiladu Sgiliau wrth ystyried sut mae gwneud hyn. Fel rhan o agenda trawsnewid Llywodraeth Cymru, rydym yn annog darparwyr i fabwysiadu dull partneriaeth o weithio. Mae hyn i'w groesawu'n fawr.

Recommendation 7 ties in to recommendation 5 and I am pleased that the Minister has also accepted this. It is sensible that we bear in mind the content of the UK Government's review into employer engagement when developing our policy in this area. The Welsh Government's Real Conversation is also a welcome development

Mae argymhelliad 7 yn berthnasol i argymhelliad 5 ac rwy'n falch bod y Gweinidog wedi derbyn hwn hefyd. Mae'n synhwyrol ein bod yn cadw cynnwys adolygiad Llywodraeth y DU i ymgysylltiad cyflogwyr mewn cof wrth ddatblygu ein polisi yn y maes hwn. Mae Sgwrs Go Iawn Llywodraeth Cymru yn ddatblygiad i'w

as it is important that young people can make informed career choices and that employers can recruit a workforce with the requisite skills. It is important that this agenda is carried forward and that momentum is maintained.

groesawu gan ei fod yn bwysig bod pobl ifanc yn gallu gwneud dewisiadau gyrfa gwybodus a bod cyflogwyr yn gallu recriwtio gweithlu â'r sgiliau gofynnol. Mae'n bwysig bod yr agenda hwn yn parhau a bod momentwm yn cael ei gynnal.

I am pleased that the Minister has also decided to accept recommendation 8. Transition between providers must be as smooth as possible for learners, especially when those learners are vulnerable young people. I welcome the intention that, in the successor programmes to SkillBuild, learners will be able to progress more easily through the different programme levels, whether they are trainees or apprentices, as the providers will be required, as part of their contract, to provide the full range of learning opportunities. We cannot allow a disjointed transition regime to affect progress in this area.

Rwy'n falch bod y Gweinidog wedi penderfynu hefyd derbyn argymhelliad 8. Rhaid i'r pontio rhwng darparwyr fod mor llyfn â phosibl i ddysgwyr, yn enwedig pan fydd y dysgwyr yn bobl ifanc sy'n agored i niwed. Rwy'n croesawu'r bwriad, yn y rhaglenni sy'n olynu Adeiladu Sgiliau, i ddysgwyr allu symud drwy amrywiol lefelau'r rhaglen yn haws, yn hyfforddeion neu'n brentisiaid, gan y bydd yn ofynnol i ddarparwyr, fel rhan o'u contract, ddarparu'r ystod lawn o gyfleoedd dysgu. Ni allwn ganiatáu trefn pontio digyswllt i effeithio ar gynnydd yn y maes hwn.

It is important that the Welsh Government accepts recommendation 9, and I am pleased that the Minister has done so. Young people with additional learning needs cannot be left behind. I welcome the fact that all new work-based learning contracts will include an additional learning support mechanism. A new system for learner surveys across the post-16 sector is also welcome to ensure that learners' additional needs are appropriately addressed. Careers Wales will also play an important role in this.

Mae'n bwysig bod Llywodraeth Cymru yn derbyn argymhelliad 9, ac rwy'n falch bod y Gweinidog wedi gwneud hynny. Ni all pobl ifanc ag anghenion dysgu ychwanegol gael eu gadael ar ôl. Rwy'n croesawu'r ffaith y bydd pob contract dysgu yn y gwaith newydd yn cynnwys mecanwaith cymorth dysgu ychwanegol. Mae'r system newydd ar gyfer arolygon dysgwyr ar draws y sector ôl-16 i'w groesawu i sicrhau bod anghenion ychwanegol dysgwyr yn cael sylw priodol. Bydd gan Gyrfa Cymru rhan bwysig yn hyn hefyd.

I am pleased that the Minister has accepted recommendation 12. The role of learner coaches is very important where vulnerable young people are concerned. The Learning and Skills (Wales) Measure 2009 allows for statutory guidance on learning support services, which is most welcome. This is a key part of the 14-19 learning pathways, which are being rolled out across Wales and are designed to help learners to eliminate the barriers that prevent them from realising their full potential. Learner support in the form of learner coaches will be integral to this and it is certainly good news that, from later in the year, learning providers will be required to provide learning coach support.

Rwy'n falch bod y Gweinidog wedi derbyn argymhelliad 12. Mae rôl hyfforddwyr dysgu yn bwysig iawn lle mae pobl ifanc sy'n agored i niwed yn y cwestiwn. Mae Mesur Dysgu a Sgiliau (Cymru) 2009 yn caniatáu ar gyfer canllawiau statudol ar wasanaethau cymorth dysgu, sydd i'w groesawu'n fawr. Mae hyn yn rhan allweddol o'r llwybrau dysgu 14-19, sy'n cael eu cyflwyno ar draws Cymru ac maent wedi'u cynllunio i helpu dysgwyr i gael gwared ar y rhwystrau sy'n eu hatal rhag gwireddu eu potensial llawn. Bydd cymorth i ddysgwyr ar ffurf yr hyfforddwyr dysgu yn rhan annatod o hyn ac mae'n sicr yn newyddion da y bydd yn ofynnol i ddarparwyr dysgu ddarparu cymorth hyfforddwr dysgu, ymhellach yn y flwyddyn.

Finally, I thank Christine Chapman and members of the Petitions Committee for producing this report.

Yn olaf, hoffwn ddiolch i Christine Chapman ac aelodau'r Pwyllgor Deisebau am lunio'r adroddiad hwn.

Veronica German: I am very pleased to have the opportunity to contribute to this first debate to have been brought by the Petitions Committee to Plenary. Although I was not a member of the committee when this work began and when the evidence was given by the young people, having read what they had to say, you could not help but be moved by their plight. We have to remember that, today, we are talking about a particular group of vulnerable young people who have particular needs with regard to work-based learning provision.

Veronica German: Rwy'n falch iawn o gael y cyfle i gyfrannu at y ddadl gyntaf hon y mae'r Pwyllgor Deisebau wedi ei chyflwyno ger bron Cyfarfod Llawn. Er nad oeddwn yn aelod o'r pwyllgor pan ddechreuodd y gwaith hwn a phan roddwyd y dystiolaeth gan y bobl ifanc, roedd darllen yr hyn oedd ganddynt i'w ddweud, a'u sefyllfa, yn cyffwrdd eich calon. Rhaid inni gofio, heddiw, ein bod yn sôn am grŵp penodol o bobl ifanc sy'n agored i niwed sydd ag anghenion penodol o ran darpariaeth dysgu seiliedig ar waith.

Although it has been acknowledged that work-based learning provision has improved and is generally much better than it has been, we heard evidence that indicated that the provision does not always hit the spot, so to speak, for some of those vulnerable people. This is particularly true of those who are living independently. Flexibility seemed to be the word on everyone's lips. This was the key aspect that was raised by many witnesses. We have to ensure that that provision fits around the person and not the other way around.

Er bod cydnabyddiaeth bod darpariaeth dysgu seiliedig ar waith wedi gwella a'i bod yn gyffredinol yn llawer gwell nag y bu, clywsom dystiolaeth nad yw'r ddarpariaeth yn taro deuddeg bob amser, fel petai, i rai o'r bobl sy'n agored i niwed. Mae hyn yn arbennig o wir am y rhai sy'n byw yn annibynnol. Hyblygrwydd, mae'n ymddangos, oedd y gair ar wefusau pawb. Dyna oedd yr elfen allweddol a godwyd gan lawer o dystion. Rhaid inni sicrhau bod y ddarpariaeth yn cyd-fynd â'r person, ac nid fel arall.

We also have to remember that many of these vulnerable young people may not have had a particularly good experience in school—that is, if they went to school or attended often. So, it is not helpful if they turn up at a work-based learning placement to find that they are sitting in a school-like environment in a training centre, sometimes for many weeks or even months in some cases.

Rhaid inni gofio hefyd na chafodd llawer o'r bobl ifanc hyn sy'n agored i niwed brofiad arbennig o dda, efallai, yn yr ysgol—hynny yw, os oeddent yn mynd i'r ysgol neu'n bresennol yn aml. Felly, nid yw'n ddefnyddiol os ydynt yn dechrau ar leoliad dysgu seiliedig ar waith i ddarganfod eu bod yn eistedd mewn amgylchedd tebyg i ysgol mewn canolfan hyfforddi, weithiau am wythnosau lawer neu fisoedd hyd yn oed ar rai achlysuron.

We heard from Rathbone how important it is to teach basic skills in a relevant way. For instance, its representative talked about planning a holiday to Benidorm. I used to do that when teaching a group of children. We used to plan how you would buy things from Argos for a flat or house that you might want to live in, adding up the price and budgeting for it and so on.

Clywsom gan Rathbone mor bwysig yw addysgu sgiliau sylfaenol mewn modd perthnasol. Er enghraifft, soniodd ei gynrychiolydd am gynllunio gwyliau i Benidorm. Roeddwn i'n arfer gwneud hynny wrth addysgu grŵp o blant. Roeddem yn arfer cynllunio sut y byddech yn prynu pethau o Argos ar gyfer fflat neu dŷ efallai yr hoffech fyw ynddo, gan gyfri'r costau a chyllidebu ar ei gyfer ac yn y blaen.

We also heard that the introduction of some form of foundation training would be beneficial, and I see that the Minister has answered that point with the part of the scheme that covers engagement. I hope that this addresses, as the Minister said, not only basic skills, but the idea of getting people into a routine. It is about appropriate behaviour and punctuality and the sort of everyday things that some of us might take for granted, but that they may not.

Clywsom hefyd y byddai cyflwyno rhyw fath o hyfforddiant sylfaen yn fuddiol, ac rwy'n gweld bod y Gweinidog wedi ateb y pwynt hwnnw gyda'r rhan o'r cynllun sy'n cwmpasu ymgysylltu. Rwy'n gobeithio, fel y dywedodd y Gweinidog, y bydd hyn yn mynd i'r afael nid yn unig â sgiliau sylfaenol, ond â'r syniad o roi arferion a threfn i bobl. Mae'n ymwneud ag ymddygiad priodol a phrydlondeb a'r math o bethau bob dydd y gallai rhai ohonom eu cymryd yn ganiataol, ond efallai nad ydynt hwy.

We also heard that there were not many placements available for young people on these schemes, which sometimes meant that they spent more time in the training centres, which seemed more school-like and, therefore, had a detrimental effect. So, it is vital that more placements are found and that is why we see a role for the Government in taking the strategic role to promote the benefits of work-placed learning to employers—that it is not just something that benefits the young person, but the employer as well.

Clywsom hefyd nad oedd llawer o leoliadau ar gael i bobl ifanc ar y cynlluniau hyn, a oedd weithiau'n golygu eu bod yn treulio mwy o amser yn y canolfannau hyfforddi, a oedd yn ymddangos yn fwy tebyg i ysgol ac a oedd, felly, yn cael effaith andwyol. Felly, mae'n hanfodol bod mwy o leoliadau, a dyna pam rydym yn gweld rôl strategol i'r Llywodraeth wrth hyrwyddo manteision dysgu seiliedig ar waith i gyflogwyr—gan ddangos nad rhywbeth sydd o fudd i'r person ifanc yn unig ydyw, ond i'r cyflogwr yn ogystal.

One of the key aims of the petitioners was to see progression into jobs or a higher training level. In general, work-based training is good at this. However, anecdotally, it is does not seem to be so for some of these vulnerable young people. I suppose that it links back to suitable placements with the right support, because even if you have those placements, all the availability in the world will not be much use if you do not have the right level of support, pastoral care and guidance that is needed. That is why we were particularly keen to see the early identification of needs and any additional support that might be required. The needs of this group of people are very different, but additional support is very important to help them stay the course. For young people who were care leavers, the role of the personal adviser was seen to be beneficial and effective. That is why we felt that this approach would also benefit young people who were living independently, but who were not care leavers.

Un o amcanion allweddol y deisebwyr oedd gweld datblygiad i swyddi neu hyfforddiant ar lefel uwch. Yn gyffredinol, mae hyfforddiant yn y gwaith yn dda ar hyn. Fodd bynnag, yn anecdotaidd, nid yw'n ymddangos mai dyna'r gwirionedd i rai o'r bobl ifanc sy'n agored i niwed. Mae'n debyg ei fod yn ymwneud â chael lleoliadau addas gyda'r cymorth cywir, oherwydd hyd yn oed os oes gennych y lleoliadau hynny, ni fydd unrhyw leoliadau yn ddefnyddiol os nad oes gennych ddigon o'r cymorth, gofal bugeiliol ac arweiniad sydd eu hangen. Dyna pam ein bod yn arbennig o awyddus i weld unrhyw anghenion a chymorth ychwanegol a allai fod yn ofynnol yn cael eu nodi yn gynnar. Mae anghenion y grŵp hwn o bobl yn wahanol iawn, ond mae cymorth ychwanegol yn bwysig iawn i'w helpu i ddal ati. Roedd rôl y cynghorydd personol yn cael ei ystyried yn fuddiol ac yn effeithiol i'r bobl ifanc a oedd yn gadael gofal. Dyna pam roeddem yn teimlo y byddai'r dull hwn hefyd o fudd i bobl ifanc a oedd yn byw yn annibynnol, ond nad oeddent yn gadael gofal.

It is not just young people who need support; the employers need support too. Some of

Nid pobl ifanc yn unig sydd angen cefnogaeth; mae angen cefnogaeth ar

them may have had little experience of dealing with young people with specific needs and may find it a bit difficult. Barnardo's talked about a scheme where it offered mentoring to the employer as well as the young person. That seemed successful and I think that it should be built on. That is why we felt that it was important to identify how employers could be supported more fully, particularly those small and medium-sized enterprises who do not have that big corporate support behind them.

gyflogwyr hefyd. Efallai y bydd rhai ohonynt yn amhrofiadol wrth ymdrin â phobl ifanc ag anghenion penodol ac yn ei chael ychydig yn anodd. Soniodd Barnardo's am gynllun lle'r oedd yn cynnig mentora i'r cyflogwr yn ogystal â'r person ifanc. Roedd hynny'n ymddangos yn llwyddiannus ac rwy'n credu y dylid adeiladu ar hynny. Dyna pam roeddem yn teimlo ei bod yn bwysig nodi sut y gallai cyflogwyr gael rhagor o gefnogaeth, yn enwedig y mentrau bach a chanolig eu maint nad oes ganddynt gefnogaeth gorfforaethol fawr y tu ôl iddynt.

Christine mentioned funding; we felt that this really was an issue for some people, particularly those who are living independently. I know that we are in difficult financial times, but if we put a little bit of money in at this stage, it might save money in the long run. I know that it is difficult when you do not have the money to play with, but in the long term, if this were more successful, they would be more likely to get on, get a job and not have to come back for money from a different pot in the future.

Soniodd Christine am gyllid; roeddem yn teimlo bod hyn yn fater gwirioneddol i rai, yn enwedig y rhai sy'n byw yn annibynnol. Rwy'n gwybod ein bod mewn cyfnod ariannol anodd, ond os byddwn yn rhoi ychydig o arian yn ystod y cyfnod hwn, efallai y bydd yn arbed arian yn y tymor hir. Gwn ei bod yn anodd pan nad oes gennych arian i chwarae ag ef, ond yn y tymor hir, os bydd hyn yn fwy llwyddiannus, byddent yn fwy tebygol o weld cynnydd a chael swydd, heb orfod mynd ag arian o bot gwahanol yn y dyfodol.

The Deputy Presiding Officer: Order. Will you wind up, please?

Y Dirprwy Lywydd: Trefn. A wnewch chi ddirwyn i ben, os gwelwch yn dda?

Veronica German: Finally, it is important that we ask young people about their experiences and that we measure the quality of their experiences, as well as measuring retention rates and everything else. I am proud of this report and I was pleased to be able to take part in the debate today.

Veronica German: Yn olaf, mae'n bwysig ein bod yn gofyn i bobl ifanc am eu profiadau a'n bod yn mesur ansawdd eu profiadau, yn ogystal â mesur cyfraddau cadw a phopeth arall. Rwy'n falch o'r adroddiad hwn ac roeddwn yn falch o allu cymryd rhan yn y ddadl heddiw.

4.30 p.m.

Bethan Jenkins: I would like to thank the committee Chair and the other committee members who have taken part in this work, as well as the young people who brought us this petition. As I see it, the Petitions Committee is the door to the National Assembly, and it is important that we take debate to the National Assembly based on what we know are real concerns and not just things that AMs decide are important to do reports on. This debate is very important. We heard today in the news about the unemployment level growing in Wales and the UK in general, particularly among young people. However, I welcome

Bethan Jenkins: Hoffwn ddiolch i Gadeirydd y pwyllgor ac aelodau eraill y pwyllgor sydd wedi cymryd rhan yn y gwaith hwn, yn ogystal â'r bobl ifanc a gyflwynodd y ddeiseb hon inni. Yn fy marn i, mae'r Pwyllgor Deisebau yn ddrws i'r Cynulliad Cenedlaethol, ac mae'n bwysig ein bod yn cyflwyno dadleuon gerbron y Cynulliad Cenedlaethol sy'n seiliedig ar yr hyn rydym yn gwybod sy'n bryderon gwirioneddol ac nad ydynt yn bethau y mae Aelodau'r Cynulliad yn penderfynu gwneud adroddiadau arnynt yn unig. Mae'r ddadl hon yn bwysig iawn. Clywsom heddiw yn y

the Welsh Government's positive response to this particular investigation into the position of vulnerable young people.

newyddion am y diweithdra cynyddol yng Nghymru a'r DU yn gyffredinol, yn enwedig ymhlith pobl ifanc. Fodd bynnag, rwy'n croesawu ymateb cadarnhaol Llywodraeth Cymru i'r ymchwiliad penodol hwn i sefyllfa pobl ifanc sy'n agored i niwed.

The programmes often offer the last chance to young people to achieve through learning. As has been said, many of the young people we are talking about have dropped out of the school system. There is plenty to commend about the Government's approach to education since 2007, including the foundation phase and the learning pathways programme, as well as the Welsh-medium education strategy. However, we have seen from recent Programme for International Student Assessment results that we need to reassess what is happening here. That is what Plaid Cymru is trying to do with our Count on Plaid proposals, placing literacy at the heart of what we are doing. I know that the Minister has made announcements with regard to this area as well. The problem is one of generational discontent here in Wales, and we need to change our attitude to education. Other countries, such as the rising Asian tigers and European countries, have a more positive attitude to education in general. However, it is refreshing to see that the next set of work-based learning contracts will start on 1 August this year and the commitment from the Government to support the vulnerable in society, despite the Tory-Lib Dem cuts that threaten the rare opportunities that these vulnerable young people may have in their communities.

Mae'r rhaglenni yn aml yn cynnig cyfle olaf i bobl ifanc lwyddo drwy ddysgu. Fel y dywedwyd, mae llawer o'r bobl ifanc rydym yn sôn amdanynt wedi rhoi'r gorau i'r system ysgol. Mae digon i'w ganmol am agwedd y Llywodraeth tuag at addysg ers 2007, gan gynnwys y cyfnod sylfaen a'r rhaglen llwybrau dysgu, yn ogystal â'r strategaeth addysg cyfrwng Cymraeg. Fodd bynnag, rydym wedi gweld yng nghanlyniadau diweddar y Rhaglen Ryngwladol Asesu Myfyrwyr bod angen inni ailasesu'r hyn sy'n digwydd yma. Dyna mae Plaid Cymru yn ceisio ei wneud gyda'n cynigion Plaid yn Cyfrif, gan osod llythrennedd wrth wraidd yr hyn yr ydym yn ei wneud. Gwn fod y Gweinidog wedi gwneud cyhoeddiadau sy'n ymwneud â'r maes hwn hefyd. Mae'r broblem yn un o anfodlonrwydd cenhedlaeth yma yng Nghymru, ac mae angen inni newid ein hagwedd tuag at addysg. Mae gan wledydd eraill, fel teigrod Asia a gwledydd Ewrop, agwedd mwy cadarnhaol at addysg yn gyffredinol. Fodd bynnag, mae'n braf gweld y bydd y set nesaf o gytundebau dysgu yn y gwaith yn dechrau ar 1 Awst eleni ynghyd ag ymrwymiad y Llywodraeth i gefnogi pobl sy'n agored i niwed yn y gymdeithas, er gwaethaf toriadau'r Torïaid a'r Democratiaid Rhyddfrydol sy'n bygwth y cyfleoedd prin sydd gan bobl ifanc sy'n agored i niwed yn eu cymunedau.

The SkillBuild programme provides training by offering taster placements and classes that develop soft skills and provide confidence-building activities. These are vital basic steps into employment, because these are key skills that are needed if education and learning are to be achieved. Although, on the whole, training is good in some areas, I would echo what Veronica said about some of the placements not being very flexible. I have visited groups in Bridgend and Maesteg in my area, and we have been told that hairdressing is something that they can have work-based learning in, but some of the young people have said that they do not want

Mae'r rhaglen Adeiladu Sgiliau yn darparu hyfforddiant trwy gynnig lleoliadau rhagflas a dosbarthiadau sy'n datblygu sgiliau meddal ac yn cynnig gweithgareddau datblygu hyder. Mae'r rhain yn gamau sylfaenol hanfodol tuag at gyflogaeth, gan fod y rhain yn sgiliau allweddol sydd eu hangen os bydd addysg a dysgu yn llwyddo. Er bod hyfforddiant, ar y cyfan, yn dda mewn rhai meysydd, byddwn yn ategu'r hyn a ddywedodd Veronica am rai o'r lleoliadau nad ydynt yn hyblyg iawn. Rwyf wedi ymweld â grwpiau ym Mhen-y-bont ar Ogwr a Maesteg yn fy ardal i, a chawsom wybod bod modd cael cynllun dysgu ym maes trin gwallt, ond mae rhai o'r

to be hairdressers or to have beauty lessons. They want to go into other areas of work. The need for a wider choice for young people is an issue that we really picked up on. That is why recommendation 1 is quite important. It calls on the Welsh Government to work with Careers Wales and individual learning providers to design something for the individual instead of putting the individual into a block of young people. We need to treat the individual as important, as opposed to just saying, 'There's a scheme; get on with it. You can just do it, and we do not really care what the outcome is as long as you complete the course.' I welcome the arguments of Barnardo's and Action for Children on this.

bobl ifanc wedi dweud nad ydynt am drin gwallt na chael gwersi harddwch. Maent yn awyddus i weithio mewn meysydd gwaith eraill. Mae'r angen am ragor o ddewis ar gyfer pobl ifanc yn fater a nodwyd yn glir gennym. Dyna pam mae argymhelliad 1 yn eithaf pwysig. Mae'n galw ar Lywodraeth Cymru i weithio gyda Gyrfa Cymru a darparwyr dysgu unigol i ddylunio rhywbeth ar gyfer yr unigolyn yn hytrach na rhoi'r unigolyn yng nghategori pobl ifanc. Mae angen trin yr unigolyn yn bwysig, yn hytrach na dweud, 'Mae yna gynllun; bwriwch ymlaen â'r gwaith. Gallwch wneud hynny, a does dim llawer o ots gennym beth yw'r canlyniad ar yr amod eich bod yn cwblhau'r cwrs.' Rwy'n croesawu dadleuon Barnardo's a Gweithredu dros Blant ar hyn.

Young people recognise that they would like to have more pastoral care. We learned from another petition about Shelter's leaving home lessons, which it wanted to see being given in schools. At the end of the day, we can have the best vocational training in the world, but unless these young people are taught the skills of how to pay bills, deal with fuel poverty and basically live on their own, providing work-based learning may be irrelevant, because they might not even turn up to those work-based learning facilities. So, I think that we need that particular element to be very strong, and I hope that the Minister is aware of that.

Mae pobl ifanc yn cydnabod y byddent yn hoffi cael mwy o ofal bugeiliol. Bu i ni ddysgu o ddeiseb arall am wersi Shelter ynghylch gadael gartref, yr oedd am eu gweld yn cael eu cynnig mewn ysgolion. Yn y pen draw, gallwn gael yr hyfforddiant galwedigaethol gorau yn y byd, ond oni bai bod y bobl ifanc hyn yn cael eu haddysgu am sgiliau talu biliau, ymdrin â thlodi tanwydd a byw ar eu pen eu hunain, gall darparu dysgu seiliedig ar waith fod yn amherthnasol, gan na fyddant o anghenraid yn mynychu'r cyfleusterau dysgu seiliedig ar waith. Felly, credaf fod angen i'r elfen benodol honno fod yn gryf, a gobeithio bod y Gweinidog yn ymwybodol o hynny.

I recognise the Minister's point about the EMA and extending it to traineeship. However, I must reiterate the fact that young people were saying that they could not reach the work-based learning facilities, because they could not afford to pay their gas bills and the bus fare. So, I would like the Government to reassess that, because, at the end of the day, given the UK Government cuts and pressure on the public purse, young people are being hurt the most. It is not something that we can ignore. Of course we can talk about it here today, but there are quite a lot of people in the public gallery today and I am sure that, if we asked more young people about their experiences of vocational training and school education, they would have much more enlightening things to say than I, perhaps, or other

Rwy'n cydnabod pwynt y Gweinidog am y lwfans cynhaliaeth addysg a'i ymestyn i hyfforddeiaeth. Fodd bynnag, rhaid imi ailadrodd y ffaith bod pobl ifanc yn dweud na allent gael gafael ar gyfleusterau dysgu yn seiliedig ar waith gan nad oeddent yn gallu fforddio talu eu biliau nwy a'r tocyn bws. Felly, hoffwn i'r Llywodraeth ailasesu hynny, oherwydd, yn y pen draw, o ystyried toriadau Llywodraeth y DU a'r pwysau ar bwrs y wlad, pobl ifanc sy'n dioddef y boen. Nid yw'n rhywbeth y gallwn ei anwybyddu. Wrth gwrs, gallwn siarad am y peth yma heddiw, ond mae cryn dipyn o bobl yn yr oriel gyhoeddus heddiw ac rwy'n sicr, pe byddem yn gofyn i ragor o bobl ifanc am eu profiadau o hyfforddiant galwedigaethol ac addysg ysgol, byddai ganddynt lawer mwy i ddweud na mi, efallai, neu Aelodau

Assembly Members have to say. Thank you again, Christine, for chairing the committee. I hope that we can bring more such reports to the National Assembly from the Petitions Committee.

Cynulliad eraill. Diolch i chi unwaith eto, Christine, am gadeirio'r pwyllgor. Rwy'n gobeithio y gallwn gyflwyno rhagor o adroddiadau tebyg ger bron y Cynulliad Cenedlaethol gan y Pwyllgor Deisebau.

The Minister for Children, Education and Lifelong Learning (Leighton Andrews): Members have raised a range of issues today. I will not be able to respond to all of them in the two minutes that I have. Perhaps the best thing that I can do is to explain that, in the arrangements that we are making for the introduction of the new work-based learning contracts from August 2011, we have already been working closely with partners such as Careers Wales, Jobcentre Plus and the National Training Federation for Wales in developing new or refined ways of working that will provide improved support and guidance to young people, particularly those who are vulnerable or most likely to disengage from employment or learning. A number of Members made the point about a need for personalised learning opportunities, and I take that very much on board.

Y Gweinidog dros Blant, Addysg a Dysgu Gydol Oes (Leighton Andrews): Mae Aelodau wedi codi nifer o faterion heddiw. Ni fyddaf yn gallu ymateb i bob un ohonynt yn y ddau funud sydd gennyf. Efallai mai'r peth gorau y gallaf ei wneud yw esbonio, yn y trefniadau rydym wedi eu gwneud ar gyfer cyflwyno contractau newydd dysgu yn seiliedig ar waith o fis Awst 2011, ein bod eisoes wedi bod yn gweithio'n agos gyda phartneriaid fel Gyrfa Cymru, Canolfan Byd Gwaith a Ffederasiwn Hyfforddiant Cenedlaethol Cymru i ddatblygu ffyrdd newydd o weithio a fydd yn rhoi gwell cefnogaeth a chyfarwyddyd i bobl ifanc, yn enwedig y rhai sy'n agored i niwed neu sydd fwyaf tebygol o ymddieithrio o gyflogaeth neu ddysgu. Rhoddodd nifer o Aelodau sylw i'r angen am gyfleoedd dysgu personol, ac rwy'n derbyn hynny.

New contracts will be issued shortly to successful work-based learning providers for the academic years 2011 to 2014. Our main employability programme for young people will be the traineeship programme aimed at those aged 16 to 18. Traineeships will provide young people with a completely individual approach to learning that fully suits their needs, offering flexibility and a wider range of opportunities. This programme will be particularly suitable for vulnerable young people.

Bydd contractau newydd yn cael eu cyhoeddi cyn bo hir i'r darparwyr dysgu yn seiliedig ar waith llwyddiannus ar gyfer y blynyddoedd academaidd rhwng 2011 a 2014. Bydd ein prif raglen cyflogadwyedd i bobl ifanc yn rhaglen hyfforddi wedi ei hanelu at y rhai rhwng 16 a 18 oed. Bydd swyddi dan hyfforddiant yn rhoi ymagwedd hollol unigol i ddysgu i bobl ifanc sy'n addas i'w hanghenion, gan gynnig hyblygrwydd ac ystod ehangach o gyfleoedd. Bydd y rhaglen hon yn benodol o addas i bobl ifanc sy'n agored i niwed.

Steps to employment will be the employability programme for those aged 18 and over, and will be aligned to ensure that it dovetails with the Department for Work and Pensions' single work programme and does not duplicate provision.

Camau at waith fydd y rhaglen gyflogadwyedd ar gyfer y rhai dros 18 oed, a bydd yn cael ei halinio i sicrhau ei bod yn cyd-fynd â rhaglen unigol yr Adran Gwaith a Phensiynau ac nad yw'n dyblygu darpariaeth.

Despite the challenging settlement that we received from the UK Government, we will continue to prioritise skills training and focus on youth engagement and employment initiatives going forward. This will include developing the work that complements and achieves the recommendations highlighted by

Er gwaethaf y setliad heriol a gawsom gan Lywodraeth y DU, byddwn yn parhau i roi blaenoriaeth i hyfforddiant sgiliau ac yn canolbwyntio ar fentrau ymgysylltu â phobl ifanc a chyflogaeth yn y dyfodol. Bydd hyn yn cynnwys datblygu'r gwaith sy'n ategu ac yn cyflawni'r argymhellion a nodwyd yn yr

this timely report from the Petitions Committee. We do so in a context in which we recognise that the objectives of the UK Government are not always ours. We are currently waiting to see how the work programme will turn out. We are aware that the UK Government has scrapped the Future Jobs programme; we are aware that, in England, the UK Government scrapped the education maintenance allowance, which we are keeping in Wales. We are committed to giving support to young people and we will do so.

adroddiad amserol hwn gan y Pwyllgor Deisebau. Rydym yn gwneud hynny mewn cyd-destun o sylweddoli nad yw amcanion Llywodraeth y DU bob amser yn unol â'n rhai ni. Ar hyn o bryd rydym yn aros i weld beth fydd natur y rhaglen waith. Rydym yn ymwybodol bod Llywodraeth y DU wedi rhoi'r gorau i raglen Swyddi'r Dyfodol; rydym yn ymwybodol, yn Lloegr, bod Llywodraeth y DU wedi dirwyn y lwfans cynhaliaeth addysg i ben. Rydym yn cadw hwnnw yng Nghymru. Rydym wedi ymrwymo i roi cefnogaeth i bobl ifanc a byddwn yn gwneud hynny.

Christine Chapman: I thank everyone for their excellent contributions today, because I think that they have got to the core of this issue. As we have said, this is the first time that the Petitions Committee has had a debate in the Chamber, and I am particularly pleased that it was on this issue, raised by Action for Children. It is about giving a voice to a group of young people who are not always listened to. It was right that we had this inquiry. We need to be ambitious for all of our young people and it is absolutely right that they have the appropriate support.

Christine Chapman: Diolch i bawb am eu cyfraniadau rhagorol heddiw, oherwydd rwy'n credu eu bod wedi mynd at wraidd y mater hwn. Fel y dywedasom, dyma'r tro cyntaf i'r Pwyllgor Deisebau gael dadl yn y Siambr, ac rwy'n arbennig o falch ei bod ar y mater hwn, a godwyd gan Gweithredu dros Blant. Mae'n ymwneud â rhoi llais i grŵp o bobl ifanc nad ydynt bob amser yn cael gwrandawiad. Roedd yn iawn ein bod wedi cael yr ymchwiliad hwn. Mae angen inni fod yn uchelgeisiol i'n holl bobl ifanc ac mae'n gwbl briodol eu bod yn cael y gefnogaeth briodol.

I thank the Minister for accepting the majority of the recommendations. We accept the realities of the financial situation. I think that all of us would welcome the fact that we still have the education maintenance allowance in Wales, and I look forward to the further work that your officials will be doing on the EMA and work-based learning. We look forward to that.

Diolch i'r Gweinidog am dderbyn y rhan fwyaf o'r argymhellion. Rydym yn derbyn realiti'r sefyllfa ariannol. Rwy'n credu y byddai pob un ohonom yn croesawu'r ffaith bod gennym y lwfans cynhaliaeth addysg o hyd yng Nghymru, ac edrychaf ymlaen at y gwaith pellach y bydd eich swyddogion yn ei wneud ar y lwfans cynhaliaeth addysg a dysgu yn seiliedig ar waith. Rydym yn edrych ymlaen at hynny.

I will not comment on everything, because we have had a wide-ranging debate today. I will just pick up on a few things. Thank you, Veronica, for reminding us that these are vulnerable young people. They face many barriers before they even start to acquire these skills; so it is not a level playing field for these young people. It is right and important that we do what we can for them. You also talked about placements. We know that, quite often, placements can be fairly mediocre, and we need to raise aspirations.

Ni fyddaf yn gwneud sylwadau ar bopeth, oherwydd rydym wedi cael trafodaeth eang heddiw. Byddaf yn sôn am ychydig bethau. Diolch, Veronica, am ein hatgoffa bod y rhain yn bobl ifanc sy'n agored i niwed. Maent yn wynebu llawer o rwystrau cyn iddynt ddechrau hyd yn oed i gaffael y sgiliau hyn, felly nid oes chwarae teg i'r bobl ifanc hyn. Mae'n iawn ac yn bwysig ein bod yn gwneud yr hyn y gallwn ei wneud ar eu cyfer. Roeddech hefyd yn sôn am leoliadau. Rydym yn gwybod, yn aml iawn, y gall lleoliadau fod yn weddol ddinod, ac mae angen codi dyheadau.

I certainly value Jeff's contribution on a whole range of aspects of this report. I know how much commitment you have shown over the years, Jeff, to young people, further education and skills. Your comments are very welcome. To home in on a few, you talked about the need to further consider the learner coach and the one-to-one support, which Bethan also talked about, because this is vital for our young people. They often slip through the net, because they want someone who can give them attention and talk to them about the barriers that they face.

Rwy'n sicr yn gwerthfawrogi cyfraniad Jeff ar ystod eang o agweddau ar yr adroddiad hwn. Rwy'n gwybod faint o ymrwymiad rydych wedi'i ddangos dros y blynyddoedd, Jeff, i bobl ifanc, addysg bellach a sgiliau. Mae eich sylwadau i'w croesawu. I sôn am rai ohonynt, roeddech yn cyfeirio at yr angen i ystyried anogwyr dysgu a chymorth un-i-un ymhellach. Soniodd Bethan am hynny hefyd, oherwydd mae hyn yn hanfodol i'n pobl ifanc. Maent yn aml yn llithro drwy'r rhwyd, oherwydd eu bod eisiau rhywun a all roi sylw iddynt a siarad am y rhwystrau sy'n eu hwynebu.

You also spoke about employer engagement. Again, I welcome the Minister's comments on this. There are many good employers out there and I am not convinced that they are all as engaged with this as possible.

Roeddech hefyd yn sôn am ymgysylltu â chyflogwyr. Unwaith eto, rwy'n croesawu sylwadau'r Gweinidog ar hyn. Mae llawer o gyflogwyr da ac nid wyf wedi fy argyhoeddi eu bod i gyd yn ymwneud â hyn cymaint ag y gallent.

Bethan talked about a whole range of issues, and I welcome her comments. As I said, we need to have ambitions for our young people and to raise their aspirations. You also reminded us how important the Petitions Committee is, because it is about shining a light on issues that we do not always debate, and I am pleased that you made that comment.

Soniodd Bethan am ystod eang o faterion, a chroesawaf ei sylwadau. Fel y dywedais, mae angen i ni gael dyheadau ar gyfer ein pobl ifanc a chodi eu dyheadau nhw. Yn ogystal, bu i chi ein hatgoffa mor bwysig yw'r Pwyllgor Deisebau, oherwydd ei fod yn ymwneud â thaflu goleuni ar faterion nad ydym bob amser yn eu trafod, ac rwy'n falch i chi wneud y sylw hwnnw.

I thank everyone for their contributions. This issue is important, and I hope that we come back to it from time to time.

Diolch i bawb am eu cyfraniadau. Mae'r mater hwn yn bwysig, ac rwy'n gobeithio y byddwn yn dychwelyd ato o dro i dro.

The Deputy Presiding Officer: The proposal is to note the Petitions Committee's report. Does any Member object? There is no objection, so the motion is agreed in accordance with Standing Order No. 7.35.

Y Dirprwy Lywydd: Y cynnig yw nodi adroddiad y Pwyllgor Deisebau. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Nid oes unrhyw wrthwynebiad, felly mae'r cynnig wedi ei dderbyn yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35.

Derbyniwyd y cynnig.
Motion agreed.

Dadl y Ceidwadwyr Cymreig
Welsh Conservatives Debate

Y Lluoedd Arfog
The Armed Forces

The Deputy Presiding Officer: I have

Y Dirprwy Lywydd: Rwyf wedi dethol

selected amendment 1 in the name of Jane Hutt and amendment 2 in the name of Peter Black.

Cynnig NDM4665 Nick Ramsay

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

1. Yn cydnabod aberth ac ymrwymiad y rheini sydd wedi gwasanaethu yn ein Lluoedd Arfog;

2. Yn galw ar Lywodraeth Cynulliad Cymru i ddarparu mwy o gefnogaeth i'n cyn-filwyr i gydnabod eu gwasanaeth, drwy ganiatáu iddynt deithio am ddim ar fysiau a darparu mynediad â blaenoriaeth at gymorth iechyd a gofal cymdeithasol a mynediad am ddim i gyfleusterau hamdden llywodraeth leol.

Jonathan Morgan: I move the motion.

It is only right that the National Assembly for Wales recognises the sacrifice and commitment of all those, not just Welsh men and women, who have served in our armed forces. Since the end of the second world war, British soldiers have been involved in more than 20 conflicts, including Iraq, Afghanistan, the Falklands, the Gulf, Bosnia, Kosovo, Northern Ireland, Vietnam, Sierra Leone and Korea. For every day of their service, our armed forces do a truly incredible job, risking life and limb for the service of this country. Their untiring loyalty, courage and professionalism is an example to us all. Our forces risk and sacrifice so much to do their duty by us, as do their families.

We must never forget the families of serving personnel who provide the backbone of the defence community. While our servicemen and servicewomen protect us all from danger, it is their support that helps our personnel through the extremely tough challenges that they can be required to endure. These families also face unusual burdens, such as the constant moving around, the emotional stress of long periods of separation, and coping with the injury or the loss of life of a loved one. The least that we can do in return is to do our duty by them. While we can never repay our debt to those who have fallen in past and present conflicts, we can do

gwelliant 1 yn enw Jane Hutt a gwelliant 2 yn enw Peter Black.

Motion NDM4665 Nick Ramsay

The National Assembly for Wales:

1. Recognises the sacrifice and commitment of those who have served in our Armed Forces;

2. Calls on the Welsh Assembly Government to provide greater support to our veterans in recognition of their service, through free bus travel, priority access to health and social care support and free access to local government leisure facilities.

Jonathan Morgan: Cynigiaf y cynnig.

Nid yw ond yn iawn fod Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn cydnabod aberth ac ymrwymiad pawb sydd wedi gwasanaethu yn ein lluoedd arfog, nid ond dynion a menywod o Gymru. Ers diwedd yr ail ryfel byd, mae milwyr Prydain wedi cymryd rhan mewn mwy nag 20 o ryfeloedd, gan gynnwys yn Irac, Affganistan, y Falklands, y Gwlff, Bosnia, Kosovo, Gogledd Iwerddon, Fietnam, Sierra Leone a Corea. Mae ein lluoedd arfog yn gwneud gwaith anhygoel bob dydd, gan beryglu bywyd er gwasanaethu'r wlad hon. Mae eu teyrngarwch, dewrder a phroffesiynoldeb diflino yn esiampl i ni i gyd. Mae ein lluoedd, a'u teuluoedd, yn peryglu ac yn aberthu cymaint i wneud eu dyletswydd i ni.

Ni ddylem fyth anghofio teuluoedd y personél sy'n gwasanaethu ac sy'n asgwrn cefn y gymuned amddiffyn. Wrth i ddynion a menywod sy'n aelodau o'r lluoedd arfog ein gwarchod i gyd rhag perygl, eu cefnogaeth sy'n helpu ein personél drwy'r heriau anodd y gellir gofyn iddynt eu hwynebu. Mae'r teuluoedd hyn hefyd yn wynebu beichiau anarferol, megis symud cyson, straen emosiynol cyfnodau hir ar wahân, ac ymdopi ag anaf neu farwolaeth rhywun annwyl. Y lleiaf y gallwn ei wneud yw gwneud ein dyletswydd iddynt. Er na allwn ad-dalu ein dyled i'r rhai a gollodd eu bywydau yn rhyfeloedd y gorffennol a'r presennol, gallwn

something to support the 240,000 veterans currently living in Wales, and show our gratitude for all that they have done.

wneud rhywbeth i gefnogi'r 240,000 o gyn-filwyr sydd ar hyn o bryd yn byw yng Nghymru, a dangos ein gwerthfawrogiad am bopeth y maent wedi'i wneud.

The military covenant—that special bond of gratitude between society and those who put their lives on the line to defend our country—goes beyond service life. Those bonds of duty and obligation between the people of Britain and the armed forces who serve our country so selflessly stretch from the time that that serviceman or servicewoman takes the oath of allegiance to the Crown until the time of their death. However, over the last decade in particular, we have seen the erosion and undermining of that military covenant.

Mae'r cyfamod milwrol—y bond arbennig hwnnw o ddiolchgarwch rhwng cymdeithas a'r rhai sy'n rhoi eu bywydau yn y fantol i amddiffyn ein gwlad—yn mynd y tu hwnt i fywyd yn y gwasanaethau. Mae'r bondiau o ddyletswydd a rhwymedigaeth hynny rhwng pobl Prydain a'r lluoedd arfog sy'n gwasanaethu ein gwlad mor anhunanol yn ymestyn o'r adeg y mae aelodau o'r lluoedd arfog yn gwneud llw o deyrngarwch i'r Goron tan eu marwolaeth. Fodd bynnag, dros y degawd diwethaf yn arbennig, rydym wedi gweld y cyfamod milwrol yn erydu ac yn cael ei danseilio.

Too often after service personnel have left their military careers, they and their families have had to cope with poor housing and even homelessness. They have too often experienced a lack of support at times of immense stress. They have too often been repaid for their service and loyalty with inadequate support at times of great need. For the majority of service leavers, the armed forces have provided a solid basis from which they can build a career and lead fulfilled lives in a civilian world. However, the transition for some is not so easy. Many face difficulties finding work, and some suffer more serious problems, including physical and mental illness, substance misuse, criminality and even premature death.

Yn rhy aml, wedi i bersonél y gwasanaethau adael eu gyrfaoedd milwrol, mae'n rhaid iddynt hwy a'u teuluoedd ymdopi â thai gwael a hyd yn oed digartrefedd. Yn rhy aml, cawsant ddiffyg cefnogaeth ar adegau o straen aruthrol. Yn rhy aml, maent wedi cael cymorth annigonol am eu gwasanaeth a'u teyrngarwch ar adegau o angen mawr. Mae'r lluoedd arfog wedi rhoi sylfaen gadarn i'r rhan fwyaf o'r rhai sy'n gadael gwasanaeth y lluoedd arfog i ddatblygu gyrfa ac i arwain bywydau llawn mewn byd sifil. Fodd bynnag, nid yw'r newid mor hawdd i bawb. Mae llawer yn wynebu anawsterau wrth ddod o hyd i waith, ac mae rhai yn dioddef problemau mwy difrifol, gan gynnwys salwch corfforol a meddwl, camddefnyddio sylweddau, troseddu a marwolaeth gynamserol, hyd yn oed.

We are obliged to offer far better help for service leavers to settle into civilian life after leaving the forces. We believe that the veterans support card goes some way to acknowledge the hard work and determination that our service personnel have given. The card, which would cost £5 million to implement, would entitle all service personnel resident in Wales to priority treatment for service-related conditions or injuries on the NHS, as well as the priority delivery of disabled facilities grants for home adaptation. It would also give them free bus travel, free entry to council-run leisure facilities and Cadw heritage sites.

Mae dyletswydd arnom i gynnig help llawer gwell i'r rhai sy'n gadael y gwasanaethau i ymsefydlu mewn bywyd sifil ar ôl gadael y lluoedd. Credwn fod y cerdyn i gyn-filwyr yn mynd peth ffordd i gydnabod y gwaith caled a'r penderfyniad a ddangoswyd gan ein personél sy'n gwasanaethu. Byddai'r cerdyn, a fyddai'n costio £5 miliwn i'w weithredu, yn rhoi'r hawl i holl bersonél y gwasanaethau sy'n byw yng Nghymru gael blaenoriaeth wrth drin cyflyrau neu anafiadau sy'n gysylltiedig â'r gwasanaeth hwnnw ar y GIG, yn ogystal â blaenoriaeth o ran grantiau cyfleusterau i'r anabl ar gyfer addasu cartrefi. Byddent hefyd yn gallu teithio ar fysiau am

ddim a chael mynediad am ddim i gyfleusterau hamdden y cyngor a safleoedd treftadaeth Cadw.

4.45 p.m.

However, it is the principle of this card that is the fundamental element of this pledge. The message that resonates from it would help to create a culture in which our armed forces and service veterans are not just treated with respect but thanked for the sacrifices that they have made. This small acknowledgement of appreciation could go a long way in shifting public attitudes and helping soldiers to adjust to life outside of the armed forces.

Fodd bynnag, egwyddor y cerdyn yw elfen sylfaenol yr addewid hwn. Byddai'r neges sy'n deillio ohono yn helpu i feithrin diwylliant nid yn unig o barch, ond o werthfawrogiad o'n lluoedd arfog a chyn-filwyr y gwasanaethau am eu haberth. Gallai'r gydnabyddiaeth fach hon o werthfawrogiad fynd yn bell wrth newid agweddau'r cyhoedd a helpu milwyr i addasu i fywyd y tu allan i'r lluoedd arfog.

This afternoon, we have two amendments to the motion: amendment 1, tabled by the Government, and amendment 2, tabled by the Liberal Democrats. Having looked at the Government amendment this afternoon, I do not think that it is helpful. It is disingenuous in the way that it seeks to amend the first point of the motion. Everyone in the UK, not just in the Chamber, regrets the loss of life among members of our armed forces. It is a given, because it is natural human compassion. Of course, we regret the loss of life, but that does not necessarily have to be put down before us in that way today. If you speak to any serving or retired serviceman or servicewoman, they will tell you that it is an accepted risk, and part of their profession and what they sign up to do as servicemen and servicewomen. They do their job because they love it. I do not believe that amending the motion in that way would add anything to it, so we will not support amendment 1.

Y prynhawn yma, mae gennym ddau welliant i'r cynnig: gwelliant 1, a gyflwynwyd gan y Llywodraeth, a gwelliant 2, a gyflwynwyd gan y Democratiaid Rhyddfrydol. Ar ôl edrych ar welliant y Llywodraeth y prynhawn yma, nid wyf yn credu ei fod yn ddefnyddiol. Mae'n annidwyll yn y ffordd y mae'n ceisio diwygio pwynt cyntaf y cynnig. Mae pawb yn y DU, nid yn unig yn y Siambr, yn gresynu at golli bywyd ymhlith aelodau ein lluoedd arfog. Mae hynny'n ffaith, oherwydd mae'n drugaredd dynol naturiol. Wrth gwrs, rydym yn gresynu at golli bywyd, ond nid oes rhaid gosod hynny ger ein bron yn y modd hwnnw heddiw. Os siaradwch ag unrhyw aelod o'r lluoedd sy'n gwasanaethu, byddant yn dweud wrthych ei fod yn risg sy'n cael ei derbyn, ac yn rhan o'u proffesiwn a'r hyn y maent wedi ymrwymo i wneud. Maent yn gwneud eu gwaith oherwydd eu bod wrth eu bodd â'r gwaith. Nid wyf yn credu y byddai newid y cynnig yn y modd hwnnw yn ychwanegu unrhyw beth iddo, felly ni fyddwn yn cefnogi gwelliant 1.

On the Liberal Democrat amendment, amendment 2, I am fully aware of the tight fiscal environment that we are in, not just in local government but across all public bodies. It is an issue of priority and we believe that this ought to be prioritised in the Assembly Government's finances. We have costed it and we are exploring how we would roll it out. We are working with a company that is delivering a veterans card on behalf of the Scottish Government. That is how serious we

O ran gwelliant y Democratiaid Rhyddfrydol, sef gwelliant 2, rwy'n gwbl ymwybodol o'r amgylchedd ariannol tynn sydd ohoni, nid yn unig mewn llywodraeth leol, ond ar draws yr holl gyrff cyhoeddus. Mae'n fater o flaenoriaeth ac rydym yn credu y dylid blaenoriaethu hyn yng nghyllid Llywodraeth y Cynulliad. Rydym wedi ei gostio ac rydym yn archwilio sut y byddem yn ei gyflwyno. Rydym yn gweithio gyda chwmni sy'n darparu cerdyn cyn-filwyr ar ran

are about this and how committed we are to this policy being delivered. We all know that when the Government needs to find money, it is capable of finding it.

Llywodraeth yr Alban. Dyna mor ddifrifol yr ydym am hyn a pha mor ymroddedig rydym i gyflawni'r polisi hwn. Rydym oll yn gwybod pan fydd angen i'r Llywodraeth ddod o hyd i arian, gall wneud hynny.

Every year, around 18,000 people leave the armed forces, some of whom subsequently develop significant physical or mental health problems. The Ministry of Defence is obliged to support service personnel for a year after their discharge, provided that they have had at least four years of active service. After that, responsibility for their treatment passes to the NHS. Of those veterans who will require NHS care for physical or mental problems, the majority are aged under 45. There was a lot of rhetoric from the Assembly Government about the previous UK Government and the need to fast-track veterans, but little has been done about that.

Bob blwyddyn, mae tua 18,000 o bobl yn gadael y lluoedd arfog. Wedi hynny, mae rhai ohonynt yn datblygu problemau iechyd corfforol neu feddyliol. Mae'n ddyletswydd ar y Weinyddiaeth Amddiffyn i gefnogi personél y gwasanaethau am flwyddyn ar ôl iddynt adael, ar yr amod eu bod wedi gwasanaethu am o leiaf pedair blynedd. Ar ôl hynny, trosglwyddir y cyfrifoldeb am eu triniaeth i'r GIG. Mae mwyafrif y cyn-filwyr a fydd angen gofal y GIG o ganlyniad i broblemau corfforol neu feddyliol o dan 45 oed. Roedd llawer o rethreg gan Lywodraeth y Cynulliad am Lywodraeth flaenorol y DU a'r angen i roi cyn-filwyr ar lwybr carlam, ond ychydig sydd wedi ei wneud am hynny.

While veterans can receive priority NHS care, veterans, GPs and those working in secondary or acute healthcare do not seem to be aware of this entitlement. A card would reinforce what needs to be done. The Royal British Legion's Assembly manifesto states clearly that, despite recent publicity, the majority of eligible veterans are not receiving priority treatment. Among both veterans and GPs, awareness is low. In our view, this needs to be tackled urgently, and we believe that a veterans card would help to raise awareness among veterans and health professionals.

Er y gall cyn-filwyr gael blaenoriaeth yng ngofal y GIG, mae'n ymddangos nad yw meddygon teulu na'r rhai sy'n gweithio mewn gofal iechyd eilaidd neu aciwt yn ymwybodol o'r hawl hon. Byddai cerdyn yn atgyfnerthu'r hyn sydd angen ei wneud. Mae maniffesto Cynulliad y Lleng Brydeinig Frenhinol yn datgan yn glir, er gwaethaf cyhoeddusrwydd diweddar, nad yw mwyafrif y cyn-filwyr sy'n gymwys yn cael blaenoriaeth. Mae ymwybyddiaeth ymhlith cyn-filwyr a meddygon teulu yn isel. Yn ein barn ni, mae angen mynd i'r afael ar frys â hyn, ac rydym yn credu y byddai cerdyn cyn-filwyr yn helpu i godi ymwybyddiaeth ymhlith cyn-filwyr a gweithwyr iechyd proffesiynol.

Furthermore, the Government needs to examine the capacity of the NHS in order to get our veterans treated. I discussed this with Simon Weston when he came to the Assembly last week to take part in the launch of the Health Wellbeing and Local Government Committee's report into supporting veterans with PTSD and he told me about capacity at Queen Elizabeth Hospital in Birmingham, where there is a purpose-built unit for veterans requiring medical assistance that has more than 100 beds and that is simply not being used. We should be examining that and looking at the

Ymhellach, mae angen i'r Llywodraeth archwilio capasiti'r GIG i drin ein cyn-filwyr. Trafodais hyn â Simon Weston pan ddaeth i'r Cynulliad yr wythnos diwethaf i gymryd rhan yn lansiad adroddiad y Pwyllgor Iechyd, Lles a Llywodraeth Leol i gefnogi cyn-filwyr sydd ag anhwylder straen wedi trawma. Dywedodd wrthyf am gapasiti Ysbyty Brenhines Elizabeth yn Birmingham, lle mae uned bwrpasol ar gyfer cyn-filwyr sydd angen cymorth meddygol sydd â mwy na 100 o welyau, ac nid yw'n cael ei defnyddio. Dylem edrych ar hynny ac edrych ar y capasiti. Dylem siarad â'r GIG yn Lloegr am

capacity. We should be talking to the NHS in England about getting our veterans and our former armed services personnel treated as a matter of urgency. There is capacity there to be used. It is the Government's responsibility to examine that and to make use of it.

drin ein cyn-filwyr a'n cyn-aelodau o'r lluoedd arfog fel mater o frys. Mae lle yno i'w ddefnyddio. Cyfrifoldeb y Llywodraeth yw edrych ar hynny ac i wneud defnydd ohono.

We also believe that we should increase the amount of support for veterans to access leisure facilities to help them to enjoy pastimes, to help them to integrate into society and to provide them with the opportunity to meet new people, gain new skills and keep their minds and bodies active. Too many veterans at present feel isolated and alone. Nearly 60,000 former armed service personnel do not currently receive concessionary bus travel. Free bus passes would help those veterans to access medical treatments, attend job interviews or socialise with friends and family. We are not dismissive of what the Welsh Assembly Government or other public bodies have done to support veterans and their families. Our view is that we have not done enough and could go a lot further. More could and should be done. If we look at the entitlements and general culture that veterans and their families experience in other countries—abroad and in the United Kingdom—we are lagging behind and that has to change. The UK Government is doing all that it can to rebuild the military covenant with those who have served in our armed forces. It is time that the Welsh Assembly Government and this nation of ours played its part and did exactly the same.

Rydym hefyd yn credu y dylem gynyddu'r cymorth i gyn-filwyr gael mynediad at gyfleusterau hamdden i'w helpu i fwynhau gweithgareddau hamdden, i integreiddio i gymdeithas ac i roi cyfle iddynt gwrdd â phobl newydd, dysgu sgiliau newydd a chadw eu meddyliau a'u cyrff yn fywiog. Mae gormod o gyn-filwyr ar hyn o bryd yn teimlo'n ynysig ac yn unig. Nid yw bron i 60,000 o gyn aelodau'r lluoedd arfog ar hyn o bryd yn cael teithio ar fysiau am ddim. Byddai tocynnau bws am ddim yn helpu'r cyn-filwyr hynny i gael mynediad at driniaethau meddygol, i fynychu cyfweliadau am swyddi neu gymdeithasu â ffrindiau a theulu. Nid ydym yn ddiystyriol o'r hyn y mae Llywodraeth Cynulliad Cymru neu gyrff cyhoeddus eraill wedi ei wneud i gefnogi cyn-filwyr a'u teuluoedd. Ein barn ni yw nad ydym wedi gwneud digon, a gallem fynd lawer ymhellach. Os edrychwn ar yr hawliau a'r diwylliant cyffredinol y mae cyn-filwyr a'u teuluoedd yn eu profi mewn gwledydd eraill—dramor ac yn y Deyrnas Unedig—rydym ar ei hôl hi, a rhaid i hyn newid. Mae Llywodraeth y DU yn gwneud popeth y gall i ailsefydlu'r cyfamod milwrol gyda'r rhai sydd wedi gwasanaethu yn ein lluoedd arfog. Mae'n bryd i Lywodraeth Cynulliad Cymru ac i'n cenedl ni chwarae ei rhan a gwneud yn union yr un fath.

Gwelliant 1 Jane Hutt

Dileu'r cyfan a rhoi'r canlynol yn ei le:

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

1. Yn cydnabod aberth ac ymrwymiad y rheini sydd wedi gwasanaethu yn ein Lluoedd Arfog, ac yn gresynu am bob bywyd a gollwyd.

2. Yn croesawu'r arweinyddiaeth y mae Llywodraeth y Cynulliad yn ei ddangos wrth gefnogi cymuned ehangach y Lluoedd Arfog yng Nghymru, gan gynnwys teuluoedd

Amendment 1 Jane Hutt

Delete all and replace with:

To propose that the National Assembly for Wales:

1. Recognises the sacrifice and commitment of those who have served in our Armed Forces, and regrets any loss of life.

2. Welcomes the leadership the Welsh Assembly Government is providing in support of the wider Armed Forces community in Wales, including the families of service

personél a chyn-filwyr; yn benodol ym meysydd teithio, iechyd, tai ac addysg.

personnel and veterans; particularly in the areas of travel, health, housing and education.

The Minister for Social Justice and Local Government (Carl Sargeant): I move amendment 1.

Y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol (Carl Sargeant): Cynigiaf welliant 1.

Gwelliant 2 Peter Black

Amendment 2 Peter Black

Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

Add as new point at end of motion:

Yn nodi y byddai torri rhagor oddi ar gyllidebau llywodraeth leol a thrafnidiaeth yn ei gwneud hi'n eithriadol o anodd cynnig tocynnau bws am ddim a mynediad am ddim i gyfleusterau hamdden i gyn-filwyr.

Notes that further cuts to the local government and transport budgets would make it extremely difficult to offer veterans free bus passes and free access to leisure facilities.

Peter Black: I move amendment 2.

Peter Black: Cynigiaf welliant 2.

I do not think that anyone would argue that our armed forces should not be treated with respect or given the gratitude that they deserve for the job that they do. We know from debates on PTSD and various committee reports, such as the one recently published by the Health, Wellbeing and Local Government Committee, that there is more to be done. In 2005, when the last survey results were published, there were some 400,000 people making up the adult ex-service community resident in Wales. There were approximately 250,000 veterans resident in Wales at that time. A new survey was started in October 2010, and, with around 20,000 people leaving the armed forces every year in the UK, today's figures will no doubt be higher. The Conservatives' motion is well meaning and we support the sentiments behind it. However, we have to ask ourselves whether the log jam created by the system failure that Jonathan identified in his speech would be broken by a card of this nature, and whether it would deliver the sort of benefits that it is claimed that it will. Our amendment highlights the issue of cost. Jonathan has said that a cost of £5 million has already been attributed to the card, and I take that at face value. However, at the same time, the Conservative group is proposing cuts to a whole range of budgets of up to 20 per cent, including the local government budget and the transport budget, which would both be relied on to deliver the free bus travel, in

Nid wyf yn credu y byddai neb yn dadlau na ddylai ein lluoedd arfog gael eu trin â'r parch a'r gwerthfawrogiad y maent yn eu haeddu am y gwaith y maent yn ei wneud. Gwyddom o ganlyniad i ddadleuon ar anhwylder straen wedi trawma ac adroddiadau pwyllgorau amrywiol, fel yr un a gyhoeddwyd yn ddiweddar gan y Pwyllgor Iechyd, Lles a Llywodraeth Leol, bod mwy i'w wneud. Yn 2005, pan gyhoeddwyd canlyniadau'r arolwg diwethaf, roedd tua 400,000 o bobl o'r gymuned o gyn-aelodau o'r lluoedd arfog yn byw yng Nghymru. Roedd tua 250,000 o gyn-filwyr yn byw yng Nghymru ar y pryd. Cychwynnwyd arolwg newydd ym mis Hydref 2010, a, gyda thua 20,000 o bobl yn gadael y lluoedd arfog bob blwyddyn yn y DU, bydd ffigurau heddiw yn sicr o fod yn uwch. Mae cynnig y Ceidwadwyr yn dangos ewyllys da ac rydym yn cefnogi'r egwyddor sy'n sail iddo. Fodd bynnag, rhaid inni ofyn i ni'n hunain a fyddai'r oedi a gafwyd o ganlyniad i fethiant y system a nododd Jonathan yn ei araith yn gwella trwy gael cerdyn o'r fath, ac a fyddai'n darparu'r math o fanteision sy'n cael eu honni. Mae ein gwelliant yn tynnu sylw at y gost. Dywedodd Jonathan bod cost o £5 miliwn eisoes wedi ei nodi, ac rwy'n derbyn hynny. Fodd bynnag, ar yr un pryd, mae grŵp y Ceidwadwyr yn cynnig toriadau i ystod eang o gyllidebau o hyd at 20 y cant, gan gynnwys cyllideb llywodraeth leol a'r gyllideb drafnidiaeth, a byddai'r drefn yn dibynnu ar honno, yn

particular, which Jonathan referred to in his contribution. If we are to undertake this seriously, it is all very well to say that we have a costed proposal, but we have to ask ourselves what that proposal will cost in terms of the delivery of other services. Will the fact that you would cut services to put funding into the card mean that the card will buy access to services that will be suffering as a result? That is the real question that we face in relation to how this proposal is being put forward.

arbennig, i ddarparu'r teithiau bws am ddim y cyfeiriodd Jonathan atynt yn ei gyfraniad. Os ydym am wneud hyn o ddifrif, mae'n dda iawn dweud bod gennym gynnig wedi'i gostio, ond mae'n rhaid inni ofyn beth fydd cost y cynnig hwnnw ar wasanaethau eraill. A fydd y ffaith y byddech yn torri gwasanaethau i gyllido'r cerdyn yn golygu y bydd y cerdyn yn prynu mynediad i wasanaethau a fydd yn dioddef o ganlyniad? Dyna'r cwestiwn go iawn sy'n ein hwynebu ynghylch sut y mae'r cynnig hwn yn cael ei gyflwyno.

We also have to acknowledge that veterans and armed service personnel already have a number of privileges available to them. I accept Jonathan's point that it is not all perfect and that there are a number of issues in relation to how the services are designed that could be improved. However, veterans have had priority access to NHS services across the UK since 2008 for any health condition that is related to their service in the armed forces. A survey in 2009 of 500 general practitioners across England and Wales showed that 81 per cent of them did not know very much about priority treatment or knew nothing at all about it. An education programme could be undertaken to improve access in that regard. Also, 85 per cent of those GPs had not informed secondary care providers of a veteran's entitlement to priority treatment in the previous 12 months. The design of the service is the issue: the information available and service providers' understanding needs to be addressed.

Rhaid i ni hefyd gydnabod bod nifer o freintiau eisoes ar gael i gyn-filwyr ac aelodau'r lluoedd arfog. Rwy'n derbyn pwynt Jonathan nad yw'r cwbl yn berffaith a bod nifer o faterion yn ymwneud â sut mae'r gwasanaethau yn cael eu cynllunio y gellid eu gwella. Fodd bynnag, mae cyn-filwyr wedi cael blaenoriaeth wrth gael mynediad i wasanaethau'r GIG ar draws y DU ers 2008 ar gyfer unrhyw gyflwr iechyd sy'n gysylltiedig â'u gwasanaeth yn y lluoedd arfog. Dangosodd arolwg yn 2009 o 500 o feddygon teulu ar draws Cymru a Lloegr nad oedd 81 y cant ohonynt yn gwybod llawer am flaenoriaethu triniaeth neu nad oeddent yn gwybod dim byd o gwbl am y peth. Gellir cael rhaglen addysg i wella defnydd yn hynny o beth. Yn ogystal, nid oedd 85 y cant o'r meddygon teulu hynny wedi rhoi gwybod i ddarparwyr gofal eilaidd o hawl cyn-filwr i flaenoriaeth wrth gael ei drin yn ystod y 12 mis blaenorol. Cynllun y gwasanaeth sy'n bwysig: mae angen mynd i'r afael â'r wybodaeth sydd ar gael a dealltwriaeth darparwyr gwasanaeth.

Angela Burns: I take your point, Peter, about 81 per cent of GPs not being aware that veterans can have priority treatment. However, do you not think that a card, which a veteran might have on their person, would help? When they register with a GP, they could give it to the receptionist, who could mark the information on their files. It is not just GPs that do not know about priority treatment: a lot of veterans do not know about it either.

Angela Burns: Rwy'n derbyn eich pwynt, Peter, am yr 81 y cant o feddygon teulu nad ydynt yn ymwybodol y gall cyn-filwyr gael blaenoriaeth wrth gael eu trin. Fodd bynnag, onid ydych yn credu y byddai cerdyn, y gallai cyn-filwr gario gydag ef, yn helpu? Wrth gofrestru â meddyg teulu, gallent ei roi i'r derbynnydd, a allai nodi'r wybodaeth ar eu ffeiliau. Nid meddygon teulu yn unig sy'n anwybodus ynghylch blaenoriaethu triniaeth: nid yw llawer o gyn-filwyr yn gwybod am y peth chwaith.

Peter Black: A card may well help with that, but the issue here is not about being able to

Peter Black: Efallai y byddai cerdyn yn helpu gyda hynny, ond nid yw'r broblem yma

go into a GP surgery and present a card, but about GPs' wider understanding of their responsibilities. That should be addressed by this Government in relation to the treatment of veterans. I was also going to refer to council tax relief. The Government, with the support of all parties in this Chamber, has recently introduced concessions on council tax for veterans. Veterans are getting those concessions and benefitting from them. In June last year, the Minister for Social Justice and Local Government announced his intention to provide free bus travel for injured veterans, which is not as widespread as the proposal that you are putting forward, but is a step forward.

yn ymwneud â'r gallu i fynd i feddygfa meddyg teulu a chyflwyno cerdyn, ond am ddealltwriaeth ehangach meddygon teulu o'u cyfrifoldebau. Dylai'r Llywodraeth hon fynd i'r afael â hynny o ran triniaeth cyn-filwyr. Roeddwn hefyd am gyfeirio at ostyngiad yn y dreth gyngor. Mae'r Llywodraeth, â chefnogaeth pob plaid yn y Siambr hon, yn ddiweddar wedi cyflwyno consesiynau ar y dreth gyngor i gyn-filwyr. Mae cyn-filwyr yn derbyn y consesiynau hynny ac yn elwa oddi wrthynt. Ym mis Mehefin y llynedd, cyhoeddodd y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol ei fwriad i ddarparu teithiau bws am ddim i gyn-filwyr wedi'u hanafu; nid yw mor eang â'r cynnig rydych chi'n ei gyflwyno, ond mae'n gam ymlaen.

There are other issues around definitions. Someone with a visible injury can easily be identified, but someone with post-traumatic stress disorder might not be. I believe that the proposal has merit, but, given the costs, the practical implications, and what is already being done, I would not want to rush into this without a great deal more work and thought being given to it. We should support our veterans and our armed forces personnel, but we need to think carefully before we do so via this mechanism, which I think that many people would consider a bit of a gimmick, to be honest.

Mae materion eraill yn ymwneud â diffiniadau. Mae rhywun sydd ag anaf sydd i'w weld yn hawdd i'w adnabod, ond efallai na fydd rhywun sydd ag anhwylder straen wedi trawma mor amlwg. Rwy'n credu bod gan y cynnig rinweddau, ond, o ystyried y costau, y goblygiadau ymarferol, a'r hyn sy'n cael ei wneud eisoes, ni fyddwn am ruthro i wneud hyn cyn bod llawer mwy o feddwl a gwaith wedi ei wneud ar y peth. Dylem gefnogi ein cyn-filwyr a phersonél ein lluoedd arfog, ond mae angen inni feddwl yn ofalus cyn gwneud hynny drwy gyfrwng y mecanwaith hwn, oherwydd rwy'n credu y byddai llawer yn ei ystyried yn dipyn o gimig, a bod yn onest.

Angela Burns: I am proud to take part in this debate. I would like to set the context for it, because it is time to reinforce the understanding between our armed forces and the people of Wales. Here in Wales we have a military tradition in a great many areas; 160 (Wales) Brigade is the hub of the army and is based in Brecon, along with the infantry battle school. We have the big range at Castlemartin, used by regiments from all over the UK to hone their skills before they go into a theatre of war, as well as the royal artillery range at Manorbier, and the joint services mountain training school in Anglesey. The training area at Sennybridge is used by most infantrymen and women in the United Kingdom's armed forces at some point in their lives. The SAS is, admittedly, billeted just over the border, but nonetheless

Angela Burns: Rwy'n falch i gymryd rhan yn y ddadl hon. Hoffwn sefydlu cyd-destun iddi, oherwydd mae'n bryd atgyfnerthu'r ddealltwriaeth rhwng ein lluoedd arfog a phobl Cymru. Yma yng Nghymru mae gennym draddodiad milwrol mewn llawer iawn o ardaloedd; Brigâd 160 (Cymru) yw canolbwynt y fyddin, ac fe'i lleolir yn Aberhonddu, yn yr un lle ag ysgol frwydro'r troedfilwyr. Mae gennym y maes saethu mawr yng Nghastellmartin, a ddefnyddir gan gatrodau o bob rhan o'r DU i hogi eu sgiliau cyn iddynt fynd i theatr ryfel, yn ogystal â'r maes tanio brenhinol ym Maenorbŷr, ac ysgol hyfforddi mynydd y cyd-wasanaethau yn Ynys Môn. Mae'r ardal hyfforddi ym Mhontsenni yn cael ei defnyddio gan y rhan fwyaf o droedfilwyr y Deyrnas Unedig yn y lluoedd arfog ar ryw adeg yn eu bywydau.

uses our rugged terrain to hone its not inconsiderable and very welcome skills.

Rhaid cyfaddef bod yr SAS wedi'i leoli ychydig dros y ffin, ond serch hynny mae'n defnyddio ein tirwedd garw i hogi ei sgiliau sylweddol rydym yn falch ohonynt.

We need to remember that the Welsh regiments recruit from Wales, and over 6 per cent of the army is recruited from this country; we currently have over 3,000 youngsters in the army cadet force. The Welsh regiments have the freedom of over 20 cities and towns, and we must never forget the incredible and valuable contribution of the Welsh territorial army, also headquartered in Brecon, which plays an important part in the security of the United Kingdom and of Wales.

Mae angen inni gofio bod catrodau Cymru yn recriwtio o Gymru, a bod dros 6 y cant o'r fyddin yn cael ei recriwtio o'r wlad hon; ar hyn o bryd mae dros 3,000 o'n pobl ifanc yn lluoedd cadét y fyddin. Mae gan gatrodau Cymru ryddfraint 20 o ddinasoedd a threfi, ac mae'n bwysig inni gofio cyfraniad anhygoel a gwerthfawr byddin diriogaethol Cymru, sydd hefyd â'i phencadlys yn Aberhonddu; mae'n chwarae rhan bwysig yn niogelwch y Deyrnas Unedig a Chymru.

I wanted to set that context briefly, Minister, because I have heard and do hear a lot of pacifistic people saying that they do not believe that Wales should play any part in the army. However, we have to differentiate between the wars that we ask people to take part in and the people themselves, and that is what I am trying to do. The reason why I think this is so important is because of one of the two experiences that have most formed my views. A few years ago—or perhaps longer, unfortunately—I lived in America for a time, and I saw the unpopularity of the returning Vietnam war veterans, who were treated abominably by their country because people did not like the war, and took it out on those who had taken part in it. You can argue that the war was right or wrong, and you can argue about the lack of discipline there, but, nonetheless, those individuals were badly treated by their countrymen. However, America turned it round, and now honours its military. There is a strong military tradition in that country, with preferential rates for former servicemen and servicewomen on mortgages and preferential healthcare. There is also a strong veterans network, which is missing in the United Kingdom.

Roeddwn i eisiau sefydlu'r cyd-destun hwnnw yn fyr, Weinidog, gan fy mod wedi clywed ac yn dal i glywed llawer o heddychwyr yn dweud nad ydynt yn credu y dylai Cymru gael unrhyw ran yn y fyddin. Fodd bynnag, rhaid inni wahaniaethu rhwng y rhyfeloedd rydym yn gofyn i bobl gymryd rhan ynddynt a'r bobl eu hunain, a dyna beth rwy'n ceisio ei wneud. Rwy'n credu bod hyn yn bwysig iawn o ganlyniad i ddau brofiad sydd, i raddau helaeth, wedi llywio fy marn. Ychydig flynyddoedd yn ôl—neu fwy, yn anffodus—roeddwn yn byw yn America am gyfnod, a gwelais amhoblogrwydd y cyn-filwyr a oedd yn dychwelyd o Fietnam, a oedd yn cael eu trin yn wael gan eu gwlad gan nad oedd pobl yn hoffi'r rhyfel, gan fynegi hyn drwy eu hagwedd at y rhai a gymerodd ran ynddi. Gallwch ddadlau bod y rhyfel yn gyfiawn neu'n anghyfiawn, a gallwch ddadlau ynghylch y diffyg disgyblaeth yno, ond, er hynny, cafodd yr unigolion hynny eu trin yn wael gan eu cydwladwyr. Fodd bynnag, mae America wedi newid hyn, ac mae bellach yn anrhydeddu ei byddin. Mae traddodiad milwrol cryf yn y wlad honno, gyda chyfraddau ffafriol i gyn-filwyr ar forgeisi a gofal iechyd. Mae rhwydwaith cryf o gyn-filwyr yno—rhywbeth nad yw'n bodoli yn y Deyrnas Unedig.

It is easy to fall out of love with the military. At present, we have a lot of good publicity through people such as Jeremy Clarkson, with Help for Heroes and all the rest of it. We are all feeling warm and cuddly about our

Mae'n hawdd syrthio allan o gariad â'r fyddin. Ar hyn o bryd, mae gennym lawer o gyhoeddusrwydd da drwy bobl fel Jeremy Clarkson, gyda Help for Heroes ac yn y blaen. Rydym i gyd yn teimlo'n gynnes ac yn

military, but I would remind everyone in the Assembly that it was only seven or eight years ago that military personnel were having to travel to and from dangerous theatres of war in mufti—that is, in ordinary dress—because they were being attacked, spat at and shouted at on trains, in airports and so on. Love affairs tend to ebb and flow, and we must remember that. That is why our veterans card seeks to underpin the love affair that we currently have with strong, strategic proposals.

gyfeillgar tuag at ein byddin, ond rwy'n atgoffa pawb yn y Cynulliad mai dim ond saith neu wyth mlynedd yn ôl roedd personél milwrol yn gorfod teithio yn ôl ac ymlaen o sefyllfaoedd rhyfel peryglus mewn dillad cyffredin gan fod pobl yn ymosod arnynt, yn poeri arnynt ac yn gweiddi arnynt ar drenau, mewn meysydd awyr ac ati. Ceir llanw a thrai mewn carwriaethau, a rhaid inni gofio hynny. Dyna pam mae ein cerdyn cyn-filwyr yn ceisio atgyfnerthu'r berthynas sydd gennym ar hyn o bryd gyda chynigion strategol, cryf.

Lorraine Barrett: How do you feel, then, about the 38 warrant officers who received redundancy notices by e-mail? How cold, calculating and callous is that?

Lorraine Barrett: Beth yw eich barn chi, felly, am y 38 swyddog gwarant a gafodd hysbysiadau diswyddo drwy e-bost? Pa mor oer, garw a dideimlad yw hynny?

5.00 p.m.

Angela Burns: It is absolutely disgraceful, as Patrick Mercer and as Liam Fox said. That is the kind of silly mistake that is made by companies and organisations throughout the world. You only have to think of the people who have been sacked by e-mail while working for private companies. Stupid civil servants need to be told off for that; it is absolutely appalling.

Angela Burns: Mae'n hollol warthus, fel y dywedodd Patrick Mercer a Liam Fox. Dyna'r math o gamgymeriad gwirion a wneir gan gwmnïau a sefydliadau ledled y byd. Nid oes ond rhaid meddwl am y bobl sydd wedi cael eu diswyddo drwy e-bost tra'n gweithio i gwmnïau preifat. Mae angen ceryddu gweision sifil twp am hynny; mae'n gwbl warthus.

The second thing that has informed me is that, for a number of years, I was involved with homeless people in London. They fell mainly into two categories: those who were mentally ill, and those who were ex-forces, who were also mentally, physically and socially ill and found it difficult to adjust. Regular soldiers tend to marry young, but once they leave the army, navy or air force, their family lives can fall apart. They do not have the chance to build life skills, because they live in a supportive environment and therefore, when they leave, sometimes with terrible injuries that they have to cope with for the rest of their lives, their families often cannot stick through it with them, because they have not been equipped with the know-how. Financial mismanagement is rife. The basic soldier gets paid very little money; if you join the army today, you get £13,000.

Yr ail beth sydd wedi fy hysbysu yw'r ffaith i mi ymwneud â phobl ddigartref yn Llundain am nifer o flynyddoedd. Roeddent yn disgyn yn bennaf i ddau gategori: y rhai a oedd yn dioddef o salwch meddwl, a'r rhai a arferai fod yn y lluoedd arfog, a oedd hefyd yn feddyliol, yn gorfforol ac yn gymdeithasol sâl ac yn ei chael yn anodd addasu. Mae milwyr parhaol yn tueddu i briodi yn ifanc, ond ar ôl iddynt adael y fyddin, y llynges neu'r llu awyr, gall eu bywyd teuluol ddisgyn yn ddarnau. Nid ydynt yn cael y cyfle i feithrin sgiliau bywyd, oherwydd eu bod yn byw mewn amgylchedd cefnogol ac felly, pan fyddant yn gadael, weithiau gydag anafiadau ofnadwy y mae'n rhaid iddynt ymdopi â hwy am weddill eu bywydau, ni all eu teuluoedd eu cefnogi yn aml, am nad ydynt yn gwybod sut i wneud hynny. Mae camreoli ariannol yn rhemp. Ychydig iawn o arian a delir i filwr sylfaenol; os ymunwch â'r fyddin heddiw, cewch £13,000.

These people do not have a chance to build

Nid yw'r bobl hyn yn cael cyfle i adeiladu

up a social network to support them, and therefore, when they leave the army, the navy or the air force, they lose everything. This veterans card, which is a very small token, to show them that we value them, and for them to say to other people, 'Look, this is who I am and this is what I need; please help me'. You could argue about whether one sector of society should have better treatment than any other, but the armed forces, whose members tend to be poorly-paid and unsupported when they leave service, suffer more than their fair share of alcoholism, depression, post-traumatic stress, marital breakdowns and other issues. When they join up, often very young, they are prepared to put their lives on the line for us. This is just a small step forward that we could take for them. I therefore ask you to seriously consider that.

rhwydwaith cymdeithasol i'w cefnogi, ac felly, pan fyddant yn gadael y fyddin, y llynges neu'r llu awyr, maent yn colli popeth. Mae'r cerdyn hwn i gyn-filwyr, sy'n symbol bach iawn, yn dangos ein bod yn eu gwerthfawrogi, ac mae'n eu galluogi i ddweud wrth bobl eraill, 'Edrychwch, dyma pwy ydw i a dyma sydd ei angen arnaf; helpwch fi os gwelwch yn dda'. Gallech ddadlau ynghylch a ddylai un sector o gymdeithas gael gwell triniaeth nag unrhyw un arall, ond mae'r lluoedd arfog, y mae ei aelodau yn tueddu i gael eu talu yn wael ac sydd heb gymorth pan fyddant yn gadael y gwasanaethau, yn dioddef mwy na'u cyfran deg o alcoholiaeth, iselder, straen wedi trawma, tor-priodas a phroblemau eraill. Pan fyddant yn ymuno â'r lluoedd arfog, yn ifanc iawn yn aml, maent yn barod i roi eu bywydau yn y fantol i ni. Dim ond cam bach ymlaen yw hwn y gallem ei gymryd er eu mwyn. Yr wyf felly'n gofyn i chi ystyried hynny o ddifrif.

Jeff Cuthbert: I am grateful for the opportunity to speak in this debate. Nobody needs to tell me how important it is that we respect our armed forces and recognise the important sacrifices that they make on our behalf. Defence is a non-devolved matter, and the Welsh Government has no responsibility for defence policy. However, Wales provides a disproportionately large number of personnel to Britain's armed forces, and to the army in particular, and, as Angela Burns just mentioned, many regiments are based here at different locations. We in the Assembly therefore have a duty to do what we can, in partnership with the Ministry of Defence, to look after the welfare of serving soldiers and veterans who live in Wales.

Jeff Cuthbert: Yr wyf yn ddiolchgar am y cyfle i siarad yn y ddadl hon. Does dim angen i neb ddweud wrthyf pa mor bwysig yw ein bod yn parchu ein lluoedd arfog ac yn cydnabod yr aberth pwysig y maent yn ei wneud ar ein rhan. Nid yw amddiffyn yn fater sydd wedi ei ddatganoli, ac nid oes gan Lywodraeth Cymru unrhyw gyfrifoldeb am bolisi amddiffyn. Fodd bynnag, mae Cymru yn darparu nifer anghymesur o fawr o bersonél i luoedd arfog Prydain, ac i'r fyddin yn arbennig, ac, fel y mae Angela Burns newydd ei grybwyll, mae llawer o gatrodau wedi eu lleoli yma mewn gwahanol leoliadau. Mae gennym ni yn y Cynulliad felly ddyletswydd i wneud yr hyn y gallwn, mewn partneriaeth â'r Weinyddiaeth Amddiffyn, i ofalu am les y milwyr sy'n gwasanaethu a'r cyn-filwyr sy'n byw yng Nghymru.

We have hosted a number of events and receptions on behalf of the Royal British Legion, an organisation that campaigns vigorously for the rights of veterans. In its manifesto, published for last year's general election, the legion called for effective prevention and treatment strategies to tackle mental health problems, binge drinking and drug abuse among service personnel and their families, as well as assessing the impact of

Rydym wedi cynnal nifer o ddigwyddiadau a derbyniadau ar ran y Lleng Brydeinig Frenhinol, sefydliad sy'n ymgyrchu'n egnïol dros hawliau cyn-filwyr. Yn ei maniffesto, a gyhoeddwyd ar gyfer etholiad cyffredinol y llynedd, mae'r lleng yn galw am strategaethau atal a thriniaeth effeithiol i fynd i'r afael â phroblemau iechyd meddwl, goryfed mewn pyliau a chamddefnyddio cyffuriau ymhlith personél y gwasanaethau

mobility and extended deployments on their health. The legion has also called for specialist bereavement counselling for armed forces families, as well as enhancing the council tax benefits system and disabled facilities grants for veterans and provide all veterans with an effective mental health education programme at the point of resettlement.

a'u teuluoedd, yn ogystal ag asesu effaith symudedd ac adleoli estynedig ar eu hiechyd. Mae'r lleng wedi galw hefyd am wasanaeth cwnsela profedigaeth arbenigol i deuluoedd y lluoedd arfog, yn ogystal â gwella'r system budd-daliadau treth cyngor a grantiau cyfleusterau i'r anabl i gyn-filwyr, a darparu pob cyn-filwr â rhaglen addysg iechyd meddwl effeithiol wrth ailsefydlu.

I realise that some of these policy areas may be outside the Welsh Government's remit, but I am sure that you all agree that we need to be doing everything within our powers to help out. To that end, I was heartened to see the inclusion of a section on veterans' mental health in the Welsh Government's health and social services update report issued last September. I am sure that we were all pleased when the pilot project to support armed service personnel who experience mental health problems as a result of their service was extended on an all-Wales basis, and that it will be fully funded by the Welsh Government. It is imperative that that is protected in these times of fiscal austerity. It is entirely appropriate that veterans in Wales receive priority treatment on the NHS for a condition related to their military service, and I am pleased that we have required local health boards to designate armed forces and veteran champions to mainstream these issues.

Sylweddolaf y gall rhai o'r meysydd polisi hyn fod y tu hwnt i gylch gwaith Llywodraeth Cymru, ond yr wyf yn siŵr eich bod i gyd yn cytuno bod angen inni wneud popeth o fewn ein pwerau i roi help llaw. I'r perwyl hwnnw, roeddwn yn falch o weld adran ar iechyd meddwl cyn-filwyr yn cael ei gynnwys yn adroddiad diweddaru iechyd a gwasanaethau cymdeithasol Llywodraeth Cymru, a gyhoeddwyd fis Medi diwethaf. Yr wyf yn siŵr ein bod i gyd yn falch pan gafodd y prosiect peilot i gefnogi aelodau'r lluoedd arfog sy'n dioddef problemau iechyd meddwl yn sgîl eu gwasanaeth ei ymestyn ar draws Cymru, ac y caiff ei ariannu'n llawn gan Lywodraeth Cymru. Mae'n hanfodol bod hynny'n cael ei ddiogelu yn y cyfnod hwn o galedi ariannol. Mae'n gwbl briodol bod cyn-filwyr yng Nghymru yn derbyn triniaeth â blaenoriaeth ar y GIG ar gyfer cyflyrrau sy'n gysylltiedig â'u gwasanaeth milwrol, ac rwy'n falch ein bod wedi gofyn i fyrddau iechyd lleol ddynodi hyrwyddwyr lluoedd arfog a chyn-filwr i brif ffrydio'r materion hyn.

In relation to another issue mentioned in the update report, I look forward to further updates as to how the Welsh Government is working with partners, such as the Ministry of Defence and Veterans UK to develop effective housing and welfare services policies for veterans. The Conservatives have outlined their proposals for a veterans pledge, and I welcome the fact that they have opened a debate on this issue. However, I am convinced that many of the Conservatives' proposals are being delivered by the Welsh Government. Having said that, it makes sense that we look at the issues concerned carefully and work, wherever possible, on a cross-party basis to recognise properly the work of those men and women who risked their lives for this country. It is also important that we listen to the views of the armed forces expert

Mewn perthynas â mater arall a grybwyllir yn yr adroddiad diweddaru, edrychaf ymlaen at ddiweddariadau pellach o ran sut y mae Llywodraeth Cymru yn gweithio â phartneriaid, megis y Weinyddiaeth Amddiffyn a Veterans UK, i ddatblygu polisïau tai a gwasanaethau lles effeithiol ar gyfer cyn-filwyr. Mae'r Ceidwadwyr wedi amlinellu eu cynigion ar gyfer addewid i gyn-filwyr, a chroesawaf y ffaith eu bod wedi agor dadl ar y mater hwn. Fodd bynnag, yr wyf yn argyhoeddedig bod llawer o gynigion y Ceidwadwyr yn cael eu cyflawni gan Lywodraeth Cymru. Wedi dweud hynny, mae'n gwneud synnwyr ein bod yn edrych ar y materion dan sylw yn ofalus a'n bod yn gweithio, lle bynnag y bo modd, ar sail traws-bleidiol i lawn gydnabod gwaith y dynion a'r menywod hynny a beryglodd eu bywydau

group, regarding what it feels should be the policy priorities in respect of veterans. However, as I stated earlier, those who have served in the theatre of war already receive priority treatment when it comes to healthcare and transport, and it is imperative that this remains the case. Defence and the armed forces may not be a devolved matter, but we must do our bit. We should also never fail in our duty to honour the duties performed by veterans, as well as soldiers and officers serving today. I am pleased by what we have done so far in Wales, but I know that we all agree that there is always more that we can do. I look forward to working closely with the Welsh Government and the Royal British Legion on these matters in the future.

dros y wlad hon. Mae hefyd yn bwysig ein bod yn gwrando ar farn grŵp arbenigol y lluoedd arfog, o ran yr hyn a ddylai fod yn flaenoriaethau polisi yng nghyd-destun cyn-filwyr. Fodd bynnag, fel y dywedais yn gynharach, y mae'r rhai sydd wedi gwasanaethu yn theatr rhyfel eisoes yn derbyn triniaeth â blaenoriaeth o ran gofal iechyd a chludiant, ac mae'n hanfodol bod hyn yn parhau. Efallai nad yw amddiffyn a'r lluoedd arfog yn fater datganoledig, ond mae'n rhaid i ni wneud ein rhan. Ni ddylem ychwaith fethu o ran ein dyletswydd i anrhydeddu'r dyletswyddau a gyflawnir gan gyn-filwyr, yn ogystal â'r milwyr a'r swyddogion sy'n gwasanaethu heddiw. Yr wyf yn falch o'r hyn rydym wedi'i wneud hyd yn hyn yng Nghymru, ond gwn ein bod i gyd yn cytuno bod mwy y gallwn ei wneud bob amser. Edrychaf ymlaen at weithio'n agos gyda Llywodraeth Cymru a'r Lleng Brydeinig Frenhinol ar y materion hyn yn y dyfodol.

Mohammad Asghar: I would like to start my contribution by paying tribute to our armed forces and to our veterans, and by expressing my deepest sympathies to all those who have lost loved ones who were serving their country. Since the second world war, the UK has been involved in 20 different conflicts; in all that time, 1968 is the only year in which no member of our country's armed forces was killed in active service. It is so important that we never, ever forget the immense sacrifice that our armed forces make for this country. Service personnel make tremendous sacrifices, as do their families, who are often left at home while their loved ones are thousands of miles away. We also have an obligation to look after these families.

Mohammad Asghar: Hoffwn ddechrau fy nghyfraniad drwy dalu teyrnged i'n lluoedd arfog ac i'n cyn-filwyr, a thrwy fynegi fy nghydymdeimlad dyfnaf â phawb sydd wedi colli anwyliaid a oedd yn gwasanaethu eu gwlad. Ers yr ail ryfel byd, mae'r DU wedi bod yn gysylltiedig ag 20 gwrthdaro gwahanol; yn y cyfnod hwnnw, 1968 yw'r unig flwyddyn lle na chafodd yr un aelod o luoedd arfog ein gwlad ei ladd wrth wasanaethu. Mae mor bwysig nad ydym fyth yn anghofio'r aberth aruthrol y mae ein lluoedd arfog yn ei wneud dros y wlad hon. Mae aelodau'r gwasanaethau yn gwneud aberth mawr, fel y mae eu teuluoedd, sy'n cael eu gadael adref yn aml tra bo'u hanwyliaid filoedd o filltiroedd i ffwrdd. Mae gennym hefyd ddyletswydd i ofalu am y teuluoedd hyn.

I was very honoured to attend Armed Forces Day in Cardiff last year. It was heart-warming to have such an event in Cardiff. This event allowed many to honour our armed forces community, yet the work of our armed forces goes on all year round, of course, and we must all remember that. Presently, there are nearly 240,000 veterans in Wales, and we owe an immense debt to each and every one of them. I am very proud of the proposals put forward by the Welsh

Roedd yn anrhydedd fawr i mi fynychu Diwrnod y Lluoedd Arfog yng Nghaerdydd y llynedd. Yr oedd cael digwyddiad o'r fath yng Nghaerdydd yn cynhesu'r galon. Galluogodd y digwyddiad hwn i lawer anrhydeddu cymuned ein lluoedd arfog, ac eto mae gwaith ein lluoedd arfog yn mynd yn ei flaen drwy gydol y flwyddyn, wrth gwrs, ac mae'n rhaid inni i gyd gofio hynny. Ar hyn o bryd, mae bron i 240,000 o gyn-filwyr yng Nghymru, ac mae arnom ddyled fawr i

Conservatives, and I am delighted to have the opportunity to discuss them in some detail in the Chamber this afternoon.

bob un ohonynt. Rwyf yn falch iawn o'r cynigion a gyflwynwyd gan y Ceidwadwyr Cymreig, ac mae'n bleser cael y cyfle i'w trafod yn fanwl yn y Siambr y prynhawn yma.

A veterans card in Wales would ensure that veterans are given the extra support that they deserve. It would provide guaranteed, well-promoted priority access to healthcare and bus travel and free access to local government leisure facilities. Veterans deserve this immensely. It is a small acknowledgement, which we estimate would cost around £5 million per annum, but it would deliver a necessary statement of thanks to our veterans and offer them an extra lever of support. Crucially, for me, the card would provide veterans with a symbol of continuous public recognition and appreciation for the efforts they have made in serving this country.

Byddai cerdyn i gyn-filwyr yng Nghymru yn sicrhau bod cyn-filwyr yn derbyn y cymorth ychwanegol y maent yn ei haeddu. Byddai'n darparu gwarant o fynediad â blaenoriaeth wedi ei hyrwyddo'n dda i ofal iechyd a theithio bws, a mynediad am ddim i gyfleusterau hamdden llywodraeth leol. Mae cyn-filwyr yn haeddu hyn yn fawr. Mae'n gydnabyddiaeth bach—rydym yn amcangyfrif y byddai'n costio tua £5 miliwn y flwyddyn—ond byddai'n ddatganiad angenrheidiol o ddiolch i'n cyn-filwyr, ac yn cynnig iddynt lifer ychwanegol o gefnogaeth. Elfen hollbwysig i mi yw y byddai'r cerdyn yn symbol o gydnabyddiaeth barhaus y cyhoedd i gyn-filwyr, ac yn werthfawrogiad am yr ymdrechion a wnaed ganddynt wrth wasanaethu'r wlad hon.

Sadly, many of our veterans have an immensely difficult time when they return to British society, and reintegration can be very difficult, as is seen in so many instances around Wales. Combat Stress, a UK veterans' mental health welfare charity, estimates that as many as 4 per cent suffer from some form of post-traumatic stress disorder. For many, this sadly leads to alcohol or drug abuse. In providing veterans with free bus travel and free access to leisure facilities, the card could help many ex-service personnel to reintegrate with society, which is something that can prove to be so challenging for many. A system of fast-track priority medical treatment is supposed to be in place for veterans, but this is not working. Statistics suggest that this is simply not happening. The Royal British Legion notes that more than eight in 10 GPs know little or nothing about a veteran's rights to priority care—that is shambolic and shameful. The same survey also found that awareness of priority care rights among veterans is low. Crucially, this card would raise awareness among veterans and in the health profession of the rights to priority care.

Yn anffodus, mae llawer o'n cyn-filwyr yn cael amser anodd iawn pan fyddant yn dychwelyd i'r gymdeithas ym Mhrydain, a gall ail-integreiddio fod yn anodd iawn, fel y gwelir yn achos cynifer o amgylch Cymru. Mae Combat Stress, elusen les iechyd meddwl i gyn-filwyr y DU, yn amcangyfrif bod cymaint â 4 y cant yn dioddef o ryw fath o anhwylder straen wedi trawma. I lawer, mae hyn, yn anffodus, yn arwain at gamddefnyddio alcohol neu gyffuriau. Wrth ddarparu teithiau bws am ddim i gyn-filwyr, ynghyd â mynediad am ddim i gyfleusterau hamdden, gallai'r cerdyn helpu llawer o gyn-filwyr i ail-integreiddio â'r gymdeithas, a all fod yn her fawr i lawer. Mae system o driniaeth feddygol gyflym â blaenoriaeth i fod ar waith ar gyfer cyn-filwyr, ond nid yw hyn yn gweithio. Mae ystadegau'n awgrymu nad yw hyn yn digwydd. Mae'r Lleng Brydeinig Frenhinol yn nodi bod mwy nag wyth o bob 10 o feddygon teulu yn gwybod fawr ddim am hawliau cyn-filwr i ofal â blaenoriaeth—mae hynny'n draed moch ac yn gywilyddus. Dangosodd yr un arolwg bod ymwybyddiaeth o hawliau gofal â blaenoriaeth ymhlith cyn-filwyr yn isel. Yn hanfodol, byddai'r cerdyn hwn yn codi ymwybyddiaeth ymhlith cyn-filwyr ac yn y proffesiwn iechyd o'r hawliau i ofal â

blaenoriaeth.

To conclude my comments, I emphasise again the debt of gratitude we owe to our veterans. It is essential that the Assembly Government does what it can to provide them with the support that they deserve. I am very proud of the proposals put forward from this side of the Chamber. I urge all Members to support this motion, and I am sure that there would be 0.25 million veterans who would praise your move.

I grynhoi fy sylwadau, pwysleisiaf unwaith eto ein diolchgarwch i'n cyn-filwyr. Mae'n hanfodol bod Llywodraeth y Cynulliad yn gwneud yr hyn a all i roi iddynt y gefnogaeth y maent yn ei haeddu.Yr wyf yn falch iawn o'r cynigion a gyflwynwyd gan yr ochr hon i'r Siambr. Rwy'n annog pob Aelod i gefnogi'r cynnig hwn, ac rwyf yn siŵr y byddai 0.25 miliwn o gyn-filwyr yn canmol eich penderfyniad.

Helen Mary Jones: I am pleased to be taking part in this important debate on behalf of Plaid Cymru, the party of Wales, and I thank the Conservatives for raising an important issue. I will have more to say in a moment about their specific proposals.

Helen Mary Jones: Rwyf yn falch o fod yn cymryd rhan yn y ddadl bwysig hon ar ran Plaid Cymru, a hoffwn ddiolch i'r Ceidwadwyr am godi mater pwysig. Bydd gennyf fwy i'w ddweud yn y man am eu cynigion penodol.

I was struck by the points that Angela Burns made about the importance of making the difference between whatever views that we may have of the particular conflicts in which our personnel are involved and those personnel themselves. It is no secret that our party has been opposed to both of the recent big conflicts. It is my view that my young constituents should not have been put in that position. When talking to many of them after they return, they tell me that Afghanistan in particular is a terribly difficult conflict to fight, because it is not soldier against soldier; somebody might be a civilian one minute and attacking you the next. You cannot fight that kind of war without what the Americans call collateral damage, and what we call killing women and children. The emotional toll that that takes on those service personnel is massive and much worse in many ways than participating in a more conventional war. It is also difficult for veterans to return when they know that the conflict to which they have been sent is not widely supported in their own community. It was relatively easy to come back—as my father did from the second world war—when everybody knew that you had done the right thing and fought on the right side, and that you had won. It is much harder for the young men and women who come back from Iraq and Afghanistan, many of them conflicted themselves. It is my view, and the view of my party, that those individuals deserve and need our support possibly more than others, and I have been

Cefais fy nharo gan y pwyntiau a wnaeth Angela Burns am bwysigrwydd gwahaniaethu rhwng pa bynnag farn a all fod gennym am y gwrthdaro penodol y mae ein personél yn rhan ohono a'r personél eu hunain. Nid yw'n gyfrinach bod ein plaid wedi gwrthwynebu'r ddau wrthdaro mawr diweddar. Yn fy marn i, ni ddylai fy etholwyr ifanc fod wedi cael eu rhoi yn y sefyllfa honno. Wrth siarad â llawer ohonynt ar ôl iddynt ddychwelyd, dywedant wrthyf bod Affganistan, yn arbennig, yn wrthdaro ofnadwy o anodd i'w ymladd, oherwydd ni cheir milwr yn ymladd yn erbyn milwr; gallai rhywun fod yn ddinesydd un funud ac yn ymosod arnoch y nesaf. Ni allwch ymladd y math hwnnw o ryfel heb yr hyn y mae'r Americanwyr yn ei alw yn ddifrod cyfochrog, a'r hyn rydym ni yn ei alw yn ladd menywod a phlant. Mae cost emosiynol hynny ar y lluoedd arfog yn enfawr ac yn llawer gwaeth mewn sawl ffordd na chymryd rhan mewn rhyfel mwy confensiynol. Mae hefyd yn anodd i gyn-filwyr ddychwelyd pan fyddant yn gwybod nad yw'r gwrthdaro y maent wedi cael ei anfon iddo yn cael ei gefnogi yn eang yn eu cymuned eu hunain. Roedd yn gymharol hawdd dod yn ôl—fel y gwnaeth fy nhad o'r ail ryfel byd—pan oedd pawb yn gwybod eich bod wedi gwneud y peth iawn ac wedi ymladd ar yr ochr iawn, ac wedi ennill. Mae'n llawer anoddach i'r dynion a'r menywod ifanc sy'n dod yn ôl o Irac ac Affganistan, llawer ohonynt mewn gwrthdaro â'u hunain. Fy marn i, a barn fy

proud of the role that Elfyn Llwyd has played on the Westminster stage in highlighting these issues and in demanding more and effective rights for our veterans.

mhlaid, yw bod ar yr unigolion hynny angen ein cefnogaeth o bosibl yn fwy nag eraill, a'u bod yn ei haeddu, ac rwyf wedi bod yn falch o'r rôl y mae Elfyn Llwyd wedi ei chwarae ar lwyfan San Steffan yn tynnu sylw at y materion hyn ac yn gofyn am lawer mwy o hawliau, a hawliau effeithiol, ar gyfer ein cyn-filwyr.

However, it is not only the veterans of recent conflicts we must remember. Recently—and I have had the family's permission to mention this—I was asked to visit a constituent who was concerned because he had lost his medals. He was a second world war veteran in his 90s, and his medals had, sadly, been taken in a burglary. He asked for my help in getting his medals back, which is reasonably straightforward to do. Visiting this gentleman in his home, I could see that he was in great need; he was clearly not financially well-off enough to heat his home properly, and there were obvious issues about him looking after himself, but because he came from that tradition where we do not ask for help, and where you have to stand on your own two feet, what he was worried about was his medals. However, I left that house worried about the conditions in which he was living, as well as his medals. I knew that, had I said to that gentleman that I thought he needed to sort himself out, and that I would phone social services and so on, he would have taken extreme objection. What I did, of course, was to phone somebody at the British legion and ask them to go and visit him. One of the things that we found with the committee's report into post-traumatic stress disorder in veterans is that people from a military background will often be much more prepared to accept help and support from others when they come from the same background. That is why I think that it is important that, in delivering on this agenda, the Welsh Government and the rest of us in public life in Wales continue to work with those organisations that are made up of veterans, because they can often persuade people to go for help when we cannot.

Fodd bynnag, nid cyn-filwyr gwrthdaro diweddar yn unig y mae'n rhaid i ni eu cofio. Yn ddiweddar—ac rwyf wedi cael caniatâd y teulu i sôn am hyn—gofynnwyd i mi ymweld ag etholwr a oedd yn pryderu am ei fod wedi colli ei fedalau. Yr oedd yn un o gyn-filwyr yr ail ryfel byd, ac yn ei 90au, ac roedd ei fedalau, yn anffodus, wedi'u cymryd mewn lladrad. Gofynnodd am fy help i gael ei fedalau yn ôl, sydd yn gymharol rhwydd i'w wneud. Wrth ymweld â'r gŵr hwn yn ei gartref, gallwn weld ei fod mewn angen mawr; roedd yn amlwg nad oedd ganddo ddigon o arian i wresogi ei gartref yn briodol, ac roedd yn amlwg yn cael trafferth edrych ar ei ôl ei hun, ond oherwydd ei fod yn dod o'r traddodiad hwnnw lle nad ydym yn gofyn am gymorth, a lle mae'n rhaid ichi sefyll ar eich traed eich hun, yr hyn yr oedd yn poeni amdano oedd ei fedalau. Fodd bynnag, gadewais y tŷ hwnnw yn poeni am yr amodau yr oedd yn byw ynddynt, yn ogystal â'i fedalau. Gwyddwn, pe bawn wedi dweud wrth y dyn hwnnw fy mod yn meddwl bod angen iddo roi trefn ar ei hun, ac y byddwn yn ffonio'r gwasanaethau cymdeithasol ac yn y blaen, y byddai wedi gwrthwynebu hynny'n chwyrn. Yr hyn a wneuthum, wrth gwrs, oedd ffonio rhywun yn y lleng Brydeinig a gofyn iddynt fynd i ymweld ag ef. Un peth y gwnaethom ei ddarganfod gydag adroddiad y pwyllgor i anhwylder straen wedi trawma mewn cyn-filwyr yw y bydd pobl o gefndir milwrol yn aml yn llawer mwy parod i dderbyn cymorth a chefnogaeth gan bobl eraill pan fyddant yn dod o'r un cefndir. Dyna pam rwyf yn credu ei bod yn bwysig, wrth gyflawni'r agenda hon, bod Llywodraeth Cymru a'r gweddill ohonom mewn bywyd cyhoeddus yng Nghymru yn parhau i weithio â'r sefydliadau hynny sydd wedi eu ffurfio o gyn-filwyr, oherwydd y gallant yn aml berswadio pobl i fynd am gymorth pan na allwn ni.

I can see some merit in the specific proposals

Gallaf weld rhyw rinwedd yn y cynigion

in the Conservatives' motion, but I think that there are things that are not included. For example, what about priority access to retraining? When somebody has left the forces, they may have come out with a skill, but often, front-line soldiers do not come out with a skill that is usable in civilian life. Perhaps we need to think about that, as well. Therefore, we will not be able to support the unamended motion today, because it needs to be better thought through. I do see some merit in it, as there is in having a card that is a way of saying to the veteran, 'This is a symbol of the covenant between us'. However, we need to give much more thought to what exactly those entitlements should be.

penodol yng nghynnig y Ceidwadwyr, ond credaf fod pethau nad sydd wedi'u cynnwys. Er enghraifft, beth am fynediad â blaenoriaeth i ail-hyfforddi? Pan fydd rhywun wedi gadael y lluoedd, gallant fod wedi dod allan â sgiliau, ond yn aml, ni ddaw milwyr rheng flaen allan â sgiliau sy'n ddefnyddiol mewn bywyd sifil. Efallai fod angen inni feddwl am hynny, yn ogystal. Felly, ni fyddwn yn gallu cefnogi'r cynnig heb ei ddiwygio heddiw, oherwydd mae angen gwneud mwy o waith arno. Rwy'n gweld rhywfaint o werth ynddo, a gwelaf werth hefyd mewn cael cerdyn sy'n ffordd o ddweud wrth y cyn-filwr, 'Mae hwn yn symbol o'r cyfamod rhyngom'. Fodd bynnag, mae angen inni feddwl llawer mwy am beth yn union y dylai'r hawliau hynny fod.

5.15 p.m.

I take the point that Peter Black has made about affordability. The Welsh Government has already done a lot, and I feel that the Ministry of Defence needs to play its part as well. The committee's inquiry found that there were big issues regarding information being passed to the civilian health service when someone has left the military. Therefore, the Ministry of Defence needs to do more. I am sure that we all feel—and that the Minister, in responding to the debate, will acknowledge—that we need to do more too. As for whether it is right to commit today to that specific extra access to services, I am not yet convinced, although I am grateful to the Conservatives for putting this matter on the table. We must not forget about affordability in these difficult times. I am sure that we would all agree that we must ensure that we do not make promises to veterans that we cannot afford to keep because that would be a serious breach of the covenant.

Rwy'n derbyn y pwynt y mae Peter Black wedi'i wneud ynghylch fforddiadwyedd. Mae Llywodraeth Cymru eisoes wedi gwneud llawer, ac rwy'n teimlo bod angen i'r Weinyddiaeth Amddiffyn chwarae ei rhan hefyd. Gwelodd ymchwiliad y pwyllgor bod materion pwysig o ran gwybodaeth yn cael ei throsglwyddo i'r gwasanaeth iechyd sifil pan fydd rhywun wedi gadael y lluoedd arfog. Felly, mae angen i'r Weinyddiaeth Amddiffyn wneud mwy. Rwy'n siŵr ein bod i gyd yn teimlo—ac y bydd y Gweinidog, wrth ymateb i'r ddadl, yn cydnabod—bod angen i ni wneud mwy hefyd. Nid wyf yn argyhoeddedig eto ei fod yn iawn ymrwymo heddiw i ddarparu'r mynediad ychwanegol penodol hwnnw i wasanaethau, ond rwy'n ddiolchgar i'r Ceidwadwyr am roi'r mater ar y bwrdd. Rhaid i ni beidio ag anghofio am fforddiadwyedd yn y cyfnod anodd hwn. Rwy'n siŵr y byddem i gyd yn cytuno bod yn rhaid inni sicrhau nad ydym yn gwneud addewidion i gyn-filwyr na allwn fforddio eu cadw, gan y byddai hynny'n achos difrifol o dorri'r cyfamod.

Mark Isherwood: Three years ago, my short debate, 'Honour the Covenant', called on the Welsh Government to do everything in its power to assist the campaign to honour the military covenant, which is the mutual agreement between the nation and the armed forces that promises to provide support and care in exchange for service. I welcome the

Mark Isherwood: Dair blynedd yn ôl, galwodd fy nadl fer, 'Anrhydeddu'r Cyfamod' ar Lywodraeth Cymru i wneud popeth yn ei gallu i gynorthwyo'r ymgyrch i anrhydeddu'r cyfamod milwrol, sef y cytundeb rhwng y genedl a'r lluoedd arfog sy'n addo darparu cefnogaeth a gofal yn gyfnewid am wasanaeth. Rwy'n croesawu

UK coalition Government's commitment to rebuild the covenant. It has already doubled the operational allowance, it has increased support to deal with mental illness, it is legislating to make it a requirement that the Government report annually on its work to deliver the covenant, and it is considering a range of further measures following the independent report of the task force on the military covenant. Those measures will set out support for our armed forces, their families and veterans in key areas, such as health care, housing and education. The economic inheritance means that tough decisions have had to be made, but we will need to go much further.

ymrwymiad Llywodraeth glymblaid y DU i ailadeiladu'r cyfamod. Mae eisoes wedi dyblu'r lwfans gweithredol, mae wedi cynyddu cymorth i ymdrin â salwch meddwl, mae'n deddfu i'w gwneud yn ofynnol i'r Llywodraeth gyhoeddi adroddiad blynyddol ar ei waith i gyflwyno'r cyfamod, ac mae'n ystyried ystod o fesurau pellach yn dilyn adroddiad annibynnol y tasglu ar y cyfamod milwrol. Bydd y mesurau hynny yn pennu'r gefnogaeth ar gyfer ein lluoedd arfog, eu teuluoedd a chyn-filwyr mewn meysydd allweddol, fel gofal iechyd, tai ac addysg. Mae'r etifeddiaeth economaidd yn golygu bod penderfyniadau anodd wedi gorfod cael eu gwneud, ond bydd angen inni fynd lawer ymhellach.

As I have highlighted repeatedly, urgent action is required to deal with the increasing numbers of veterans in prison and to deal with suicides, homelessness and those with complex post-dramatic stress disorder. Too many veterans drop out of the welfare support system and become homeless or cut off from mainstream services and socially isolated. PTSD is a debilitating condition that affects people who have been exposed to a major traumatic event and is characterised by upsetting memories of the ordeal, the blunting of emotions, increased anxiety, and sometimes severe personality changes. Among combat veterans, there is a common pattern of attempting to suppress symptoms through alcohol and/or drug abuse, resulting in a downward spiral of employment difficulties, relationship problems, confrontation with the law and even suicide.

Fel rwyf wedi nodi dro ar ôl tro, mae angen gweithredu ar frys i ddelio â'r nifer cynyddol o gyn-filwyr yn y carchar ac i ddelio ag achosion o hunanladdiad, digartrefedd a'r rheini sydd ag anhwylder straen wedi trawma. Mae gormod o gyn-filwyr yn gadael y system cefnogaeth les ac yn mynd yn ddigartref, heb gyswllt â gwasanaethau prif ffrwd ac maent yn ynysig yn gymdeithasol. Mae PTSD yn gyflwr gwanychol sy'n effeithio ar bobl sydd wedi profi digwyddiad trawmatig mawr ac fe'i nodweddir gan atgofion y profiad yn peri gofid, pylu emosiynau, cynnydd mewn gorbryder, a weithiau newidiadau difrifol mewn personoliaeth. Ymlith cyn-filwyr a fu'n ymladd, ceir patrwm cyffredin o geisio atal symptomau gydag alcohol a/neu gam-drin cyffuriau, gan arwain at ddirywiad parhaus o ran anawsterau cyflogaeth, problemau perthynas, gwrthdaro â'r gyfraith a hyd yn oed hunanladdiad.

A report from the Howard League for Penal Reform, entitled 'Leave No Veteran Behind', asked why so many veterans find themselves caught in the criminal justice system, and stated that it is vital that the complex needs of armed forces personnel are adequately addressed and that we do everything that we can to help those who serve their country to adjust to civilian life. It found that the United States routinely screens for post-traumatic stress disorder, depression, problem drinking and military sexual trauma, but that no equivalent screening is done in the UK. In the UK, discussion on substance misuse as a

Gofynnodd adroddiad gan Gynghrair Howard Er Diwygio Cosbau, o dan y teitl *'Leave No Veteran Behind'*, pam fod cymaint o gyn-filwyr yn cael eu dal yn y system cyfiawnder troseddol, a dywedodd ei bod yn hanfodol bod anghenion cymhleth personél y lluoedd arfog yn cael sylw digonol a'n bod yn gwneud popeth a allwn i helpu'r rhai sy'n gwasanaethu eu gwlad i addasu i fywyd sifil. Canfu bod yr Unol Daleithiau yn sgrinio ar gyfer anhwylder straen wedi trawma, iselder, problemau yfed a thrawma rhywiol milwrol fel mater o drefn, ond nad yw sgrinio cyfatebol yn cael ei wneud yn y DU. Yn y

problem for the armed forces focuses almost entirely on alcohol, whereas in the US it is recognised that drugs and alcohol are a problem for veterans, and that they contribute to offending behaviour.

DU, mae'r drafodaeth am gamddefnyddio sylweddau fel problem ar gyfer y lluoedd arfog yn canolbwyntio bron yn gyfan gwbl ar alcohol, ond yn yr Unol Daleithiau cydnabyddir bod cyffuriau ac alcohol yn broblem i gyn-filwyr, a'u bod yn cyfrannu at ymddygiad troseddol.

In the short debate three years ago, I noted that the then UK Government had announced the expansion of NHS priority treatment to apply to all veterans whose injuries or ill-health were suspected of being due to their service. However, over three quarters of war pensioners who had sought NHS treatment said that they were not given priority, and that priority treatment excluded Wales. The Minister for health replied that she had expanded NHS priority treatment to apply to all veterans in Wales, and, last June, the Minister for Social Justice and Local Government referred to prioritising NHS treatment for health conditions that are attributable to military service. I responded by referring to statements that were made to me by veterans and senior representatives of the Royal British Legion at the north-east Wales 2010 Armed Forces Day in Rhyl. They told me that the message is not getting through. One of them had been to his GP the previous week and the GP knew nothing about it. They asked whether leaflets were being sent to GP surgeries and whether clinicians, nurses and other hospital staff members were being informed. I therefore welcome my party's commitment to providing greater support for ex-forces personnel in recognition of their services through, for example, free bus travel, priority access to health and social care support and free access to local government leisure facilities.

Yn y ddadl fer dair blynedd yn ôl, nodais fod Llywodraeth y DU ar y pryd wedi cyhoeddi y byddai'n ehangu triniaeth a blaenoriaeth y GIG i gynnwys pob cyn-filwr yr amheuir bod ei anafiadau neu ei salwch o ganlyniad i'w gwasanaeth. Fodd bynnag, dywedodd dros dri chwarter y pensiynwyr rhyfel a oedd wedi ceisio triniaeth y GIG na chawsant flaenoriaeth, ac nad yw blaenoriaethu triniaeth yn berthnasol yng Nghymru. Atebodd y Gweinidog dros iechyd drwy ddweud ei bod wedi ehangu blaenoriaethu triniaeth y GIG i gynnwys pob cyn-filwr yng Nghymru, a, fis Mehefin diwethaf, cyfeiriodd y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol at flaenoriaethu triniaeth y GIG ar gyfer cyflyrau iechyd y gellir eu priodoli i wasanaeth milwrol. Ymatebais drwy gyfeirio at ddatganiadau a wnaed i mi gan gyn-filwyr ac uwch gynrychiolwyr y Lleng Frenhinol Brydeinig yn nigwyddiad Diwrnod y Lluoedd Arfog y gogledd-ddwyrain 2010 yn y Rhyl. Dywedasant wrthyf nad yw'r neges yn cael ei throsglwyddo. Roedd un ohonynt wedi bod at ei feddyg teulu yr wythnos flaenorol ac nid oedd y meddyg yn gwybod dim am y cynllun. Gofynnwyd a oedd taflenni yn cael eu hanfon i feddygfeydd meddygon teulu ac a oedd clinigwyr, nyrsys ac aelodau staff eraill mewn ysbytai yn cael eu hysbysu. Rwyf felly'n croesawu ymrwymiad fy mhlaid i ddarparu mwy o gefnogaeth i gyn-bersonél y lluoedd i gydnabod eu gwasanaeth drwy roi, er enghraifft, teithiau bws am ddim, mynediad blaenoriaeth i gymorth iechyd a gofal cymdeithasol a mynediad am ddim i gyfleusterau hamdden llywodraeth leol.

In March 2010, it was announced that the Welsh Government was investing £0.5 million to fund veteran-specific community mental health specialists across Wales. I am a member of the north Wales veterans in the community group, which is administered by the charity Forces for Good. This charity has made inquiries today and has been informed

Ym mis Mawrth 2010, cyhoeddwyd bod Llywodraeth Cymru'n buddsoddi £0.5 miliwn i dalu am arbenigwyr iechyd meddwl cymunedol yn benodol ar gyfer cyn-filwyr ledled Cymru. Rwy'n aelod o grŵp cyn-filwyr yn y gymuned gogledd Cymru, a weinyddir gan yr elusen Forces for Good. Mae'r elusen hon wedi gwneud ymholiadau

that the Betsi Cadwaladr University Local Health Board has still to appoint anyone to these posts. If true, it asks what the current referral pathway is for veterans contacting the NHS in the region. As it says, there is no need to complicate it; a simple, grass-roots, voluntary sector, big-society approach is all that it takes, backed by its proven results. They would be happy to deliver this under the guidance of and in partnership with the health board. Let us make it work.

heddiw ac mae wedi cael gwybod bod Bwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Betsi Cadwaladr yn dal heb benodi unrhyw un i'r swyddi hyn. Os yw hyn yn wir, mae'n gofyn beth yw'r llwybr cyfeirio presennol ar gyfer cyn-filwyr sy'n cysylltu â'r GIG yn y rhanbarth. Fel y mae'n ei ddweud, nid oes angen cymhlethu pethau; yr unig beth sydd ei angen yw gweithredu syml, ar lawr gwlad, gyda'r sector gwirfoddol yn null y gymdeithas fawr, a gefnogir gan ei ganlyniadau profedig. Byddent yn hapus i gyflawni hyn dan arweiniad y bwrdd iechyd ac mewn partneriaeth ag ef. Gadewch i ni wneud iddo weithio.

Darren Millar: I am also pleased to participate in this important debate. I do not think that there is anyone in the Chamber who does not recognise the incredible contribution that our armed forces are making, even as we speak, on active duty in different parts of the world. It is absolutely right that our party has put on record its support for veterans and has pledged its support for them by making this policy initiative public. I hope that it will be adopted by other parties in Wales, because this is something that is worthwhile and recognises that contribution, thereby ensuring that we pay some respect to our armed forces personnel and our veterans because of the service that they have given to our country.

Darren Millar: Rwyf hefyd yn falch i gymryd rhan yn y ddadl bwysig hon. Nid wyf yn credu bod unrhyw un yn y Siambr nad yw'n cydnabod y cyfraniad aruthrol y mae ein lluoedd arfog yn ei wneud, hyd yn oed wrth inni siarad, ar ddyletswydd mewn gwahanol rannau o'r byd. Mae'n gwbl briodol bod ein plaid wedi cofnodi ei chefnogaeth i gyn-filwyr ac mae wedi addo ei chefnogaeth ar eu cyfer drwy gyhoeddi'r polisi hwn. Rwy'n gobeithio y bydd yn cael ei fabwysiadu gan bleidiau eraill yng Nghymru, oherwydd mae hyn yn rhywbeth sy'n werth chweil ac yn cydnabod y cyfraniad hwnnw, a thrwy hynny sicrhau ein bod yn talu rhywfaint o deyrnged i bersonél ein lluoedd arfog a'n cyn-filwyr oherwydd y gwasanaeth y maent wedi ei roi i'r wlad.

As many people have already said, ex-forces personnel face a range of problems when they come out of active service, and there are some very frightening statistics. We know that over 10 per cent of the prison population, for example, is made up of former soldiers, sailors and airmen and airwomen. That is a startling statistic that we need to address. We also know that, because of PTSD and some associated problems, we have a major issue in that many veterans engage in substance misuse. We also know that, tragically, more ex-servicemen and ex-servicewomen have committed suicide than died in the conflicts in the Falklands and the gulf. That demonstrates that there is an issue that needs to be addressed.

Fel y mae llawer o bobl eisoes wedi dweud, mae cyn-bersonél y lluoedd yn wynebu amrywiaeth o broblemau pan fyddant yn gorffen gwasanaethu, ac mae rhai ystadegau yn frawychus iawn. Rydym yn gwybod bod dros 10 y cant o boblogaeth y carchardai, er enghraifft, yn gyn-filwyr, yn gyn-forwyr ac yn gyn-awyrenwyr. Mae hynny'n ystadegyn brawychus y mae angen rhoi sylw iddo. Gwyddom hefyd, oherwydd PTSD a rhai problemau cysylltiedig, bod gennym broblem fawr gan fod llawer o gyn-filwyr yn camddefnyddio sylweddau. Gwyddom hefyd, yn drasig, fod mwy o gyn-filwyr wedi cyflawni hunanladdiad na fu farw yn y gwrthdaro yn y Falklands ac yn y gwlff. Mae hynny'n dangos bod problem i'w datrys.

I welcome the steps that have been taken so far by the Assembly Government to support our ex-service personnel, but we can do a

Rwy'n croesawu'r camau a gymerwyd hyd yn hyn gan Lywodraeth y Cynulliad i gefnogi ein cyn-filwyr, ond gallwn wneud llawer

great deal more. As a former member of the Health, Wellbeing and Local Government Committee, I was taken aback by some of the evidence that was presented to the committee about the plight of ex-servicemen and ex-servicewomen, whose post-traumatic stress disorder was often undiagnosed for 10, 15 or even 20 years because of a lack of awareness about the problem among GPs and other clinicians. It was a real eye-opener when we received evidence from the Royal British Legion that suggested that 81 per cent of GPs and other clinicians in the health service were not aware that veterans were entitled to priority treatment for conditions that were related to their time in the forces. We have to change that and we have to do things differently.

iawn mwy. Fel cyn aelod o'r Pwyllgor Iechyd, Lles a Llywodraeth Leol, cefais fy synnu gan y dystiolaeth a gyflwynwyd i'r pwyllgor am sefyllfa cyn-filwyr na chafodd eu hanhwylder straen wedi trawma ddiagnosis, yn aml, am 10, 15 neu hyd yn oed 20 mlynedd oherwydd diffyg ymwybyddiaeth am y broblem ymhlith meddygon teulu a chlinigwyr eraill. Roedd yn agoriad llygad pan gawsom dystiolaeth gan y Lleng Brydeinig Frenhinol a oedd yn awgrymu nad yw 81 y cant o feddygon teulu a chlinigwyr eraill yn y gwasanaeth iechyd yn ymwybodol bod gan gyn-filwyr hawl i flaenoriaethu triniaeth ar gyfer cyflyrau sy'n gysylltiedig â'u hamser yn y lluoedd. Rhaid inni newid hynny a rhaid inni wneud pethau'n wahanol.

I would like to touch on some of the innovative things that are available to support our veterans, which the National Assembly for Wales needs to engage with and which the Assembly Government needs to support. As part of the committee's evidence gathering, a number of committee members visited the charity Talking to Minds in Manchester to see for ourselves some of the work that it is doing. There, veterans provide a service to veterans and provide a range of therapies through its synergy programme. Those engaged with that programme have achieved remarkable results and many people have reported immediate benefits as a result of those therapies. There is an opportunity to shortcut some of the very long-winded treatments that do not necessarily deal with the root causes of PTSD in ex-servicemen and ex-servicewomen. I commend that particular service to the Minister for Health and Social Services and I am glad that she gave an indication during her response to questions earlier that she would look at it, because it is that sort of innovation that will bring about real improvements in the quality of life of veterans in Wales and beyond.

Hoffwn sôn am rai o'r pethau arloesol sydd ar gael i gefnogi ein cyn-filwyr, y mae angen i Gynulliad Cenedlaethol Cymru ymgysylltu â hwy ac y mae angen i Lywodraeth y Cynulliad eu cefnogi. Fel rhan o waith casglu tystiolaeth y pwyllgor, ymwelodd nifer o aelodau'r pwyllgor â'r elusen Talking to Minds ym Manceinion i weld drosom ein hunain beth o'r gwaith y mae'n ei wneud. Yno, mae cyn-filwyr yn darparu gwasanaeth i gyn-filwyr ac yn darparu ystod o therapïau drwy ei raglen synergedd. Mae'r rhai sy'n rhan o'r rhaglen honno wedi cyflawni canlyniadau rhyfeddol ac mae llawer o bobl wedi dweud y cawsant fudd ar unwaith o ganlyniad i'r therapïau hynny. Mae cyfle i gael llwybr byr drwy rai o'r triniaethau hirwyntog iawn nad ydynt o reidrwydd yn ymdrin ag achosion sylfaenol PTSD mewn cyn-filwyr. Cymeradwyaf y gwasanaeth penodol hwnnw i'r Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol ac rwy'n falch ei bod wedi nodi yn ystod ei hymateb i gwestiynau yn gynharach y byddai'n ei ystyried, oherwydd dyma'r math o arloesi a fydd yn ysgogi gwelliannau gwirioneddol i ansawdd bywyd cyn-filwyr yng Nghymru a thu hwnt.

Like Mark, I have also been contacted today by Forces for Good in north Wales. The Mental Health Services (Wales) Measure 2010 was introduced with great fanfare by the Assembly Government last year, and £0.5 million was allocated for community health services for veterans. We all welcomed that

Mae Forces for Good yn y gogledd wedi cysylltu â mi heddiw hefyd, fel ag y gwnaeth â Mark. Cyflwynwyd Mesur Gwasanaethau Iechyd Meddwl (Cymru) 2010 gyda ffanffer mawr gan Lywodraeth y Cynulliad y llynedd, a chlustnodwyd £0.5 miliwn ar gyfer gwasanaethau iechyd cymunedol i gyn-

in the Chamber, but I am alarmed that the implementation is just not there. For whatever reason, it is not being followed up. It is not available to veterans in north Wales, because of the failure to appoint an appropriate person in that part of the country. That is unacceptable. We need to ensure that there is equity of access for these services when they are available. It is not right that people in my constituency and throughout north Wales are not able to engage with them.

filwyr. Croesawyd hynny gan bawb yn y Siambr, ond rwy'n bryderus nad yw hynny'n cael ei weithredu. Am ba reswm bynnag, nid yw'r gwaith dilynol yn cael ei wneud. Nid yw ar gael i gyn-filwyr yn y gogledd, oherwydd methiant o ran penodi person priodol yn y rhan honno o'r wlad. Mae hynny'n annerbyniol. Mae angen inni sicrhau bod cydraddoldeb o ran mynediad i'r gwasanaethau hyn pan fyddant ar gael. Nid yw'n iawn nad yw pobl yn fy etholaeth a ledled gogledd Cymru yn gallu cael gafael arnynt.

I fully support the motion that has been tabled by my colleague Nick Ramsay. This is a step in the right direction. I accept Helen Mary's point that there is great deal more that can be done, but let us take that first step. Let us support this motion today to show our veterans that they have our support.

Rwy'n cefnogi'n llwyr y cynnig a gyflwynwyd gan fy nghyd-Aelod Nick Ramsay. Mae hwn yn gam i'r cyfeiriad iawn. Rwy'n derbyn pwynt Helen Mary bod llawer iawn mwy y gellir ei wneud, ond gadewch inni gymryd y cam cyntaf. Gadewch inni gefnogi'r cynnig hwn heddiw i ddangos i'n cyn-filwyr ein bod yn eu cefnogi.

The Minister for Social Justice and Local Government (Carl Sargeant): The sacrifice that service personnel and their families have made deserves a debt of gratitude from the whole community. It is important that serving personnel, veterans and their families suffer no disadvantage when accessing public services. It is also right that we should sometimes offer them an enhanced service in recognition of the sacrifices that they have made for their country.

Y Gweinidog dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Llywodraeth Leol (Carl Sargeant): Mae'r aberth y mae aelodau o'r lluoedd arfog a'u teuluoedd wedi ei wneud yn haeddu dyled o ddiolch oddi wrth y gymuned gyfan. Mae'n bwysig nad yw personél presennol, cyn-filwyr a'u teuluoedd yn dioddef unrhyw anfantais wrth ddefnyddio gwasanaethau cyhoeddus. Mae hefyd yn iawn ein bod weithiau yn cynnig gwell gwasanaeth iddynt, i gydnabod yr aberth y maent wedi'i wneud dros eu gwlad.

I do not mention it often, but I have a personal interest in this issue. Both my brothers served in Iraq, Northern Ireland and Bosnia, and one of them served in the Falklands. We lost a close family friend who was serving in the armed forces, and my niece is currently serving in Afghanistan. Therefore, I am very aware of the issues that families and veterans face and their suffering as a consequence of conflict and being part of the armed forces. I also recognise that we are coming up to an election and I do not want this to be part of a political spat among parties. I think that we need to be grown up about how we deal with service personnel and their families in Wales, and I would not want Jonathan or Nick to be looking to gain political capital in relation to such a sensitive and important issue.

Nid wyf yn sôn am hyn yn aml, ond mae gennyf ddiddordeb personol yn y mater hwn. Mae fy nau frawd wedi gwasanaethu yn Irac, Gogledd Iwerddon a Bosnia, a gwasanaethodd un ohonynt yn y Falklands. Rydym wedi colli ffrind agos i'r teulu a oedd yn gwasanaethu yn y lluoedd arfog, ac mae fy nith yn gwasanaethu yn Affganistan ar hyn o bryd. Felly, rwy'n ymwybodol iawn o'r problemau y mae teuluoedd a chyn-filwyr yn eu hwynebu yn ogystal â'u dioddefaint o ganlyniad i wrthdaro a bod yn rhan o'r lluoedd arfog. Rwyf hefyd yn cydnabod ein bod yn dod at etholiad ac nid wyf am i hyn fod yn rhan o ffrae wleidyddol rhwng y pleidiau. Credaf fod angen inni fod yn aeddfed am y ffordd rydym yn ymdrin â phersonél y lluoedd arfog a'u teuluoedd yng Nghymru, ac ni fyddwn am weld Jonathan

neu Nick yn edrych i ennill cyfalaf gwleidyddol mewn perthynas â mater mor sensitif a phwysig.

We are aware that there is a desire to have a universal identity card for veterans. To investigate that further, I will consider the views of my expert group on the needs of the armed forces community in Wales. However, it is likely that the implementation of such a card would cost much more than the Welsh Conservatives' estimate of £5 million. There are no official statistics on the number of veterans domiciled in Wales and we estimate that there are at least 0.25 million. However, there are likely to be more. A veteran is defined as anyone who has served in the armed forces for more than a day, so the age range of veterans extends from the late teens to include people in their nineties and beyond. So, the idea of introducing a veterans card is more complicated than it may appear. I hope that we can all agree that it would be better to target our resources at helping those who truly need support. The card proposed by the Conservatives would provide priority treatment to all ex-service personnel regardless of the circumstances. In some cases, that would be unnecessary and financially unsustainable, as Peter Black has quite rightly pointed out. Also, many ex-service personnel do not class themselves as veterans and do not seek to have special treatment. Many of the benefits promised with the introduction of such a card are already available to veterans in Wales, for example, concessionary travel on buses for severely disabled ex-personnel and priority access to NHS healthcare for treatment for conditions related to service. In addition, many local authorities already provide free entry to leisure facilities for service personnel.

Gwyddom fod awydd i gael cerdyn adnabod cyffredinol ar gyfer cyn-filwyr. I ymchwilio i hynny ymhellach, byddaf yn ystyried barn fy ngrŵp arbenigol ar anghenion cymuned y lluoedd arfog yng Nghymru. Fodd bynnag, mae'n debygol y byddai cyflwyno cerdyn o'r fath yn costio llawer mwy nag amcangyfrif y Ceidwadwyr Cymreig, sef £5 miliwn. Nid oes ystadegau swyddogol ar nifer y cyn-filwyr sy'n byw yng Nghymru ac rydym yn amcangyfrif bod o leiaf 0.25 miliwn. Fodd bynnag, mae'n debygol bod mwy. Diffinnir cyn-filwr fel unrhyw un sydd wedi gwasanaethu yn y lluoedd arfog am fwy na diwrnod, felly mae ystod oedran cyn-filwyr yn ymestyn o bobl yn eu harddegau hwyr i gynnwys pobl yn eu nawdegau a thu hwnt. Felly, mae'r syniad o gyflwyno cerdyn cyn-filwyr yn fwy cymhleth nag y gallai ymddangos. Rwy'n gobeithio y gallwn i gyd gytuno y byddai'n well targedu ein hadnoddau i helpu'r rheini sydd wirioneddol angen cymorth. Byddai'r cerdyn a gynigir gan y Ceidwadwyr yn rhoi blaenoriaeth i drin pob cyn-aelod o'r lluoedd arfog, waeth beth fo'r amgylchiadau. Mewn rhai achosion, byddai hynny'n ddiangen ac yn anghynaliadwy yn ariannol, fel y dywedodd Peter Black. Hefyd, nid yw llawer o gyn aelodau o'r lluoedd arfog yn ystyried eu hunain yn gyn-filwyr ac nid ydynt yn ceisio cael triniaeth arbennig. Mae llawer o'r buddion a addawyd gyda chyflwyno cerdyn o'r fath eisoes ar gael i gyn-filwyr yng Nghymru—er enghraifft, teithio rhatach ar fysiau ar gyfer cyn aelodau o'r lluoedd sydd ag anabledd difrifol a blaenoriaethu mynediad i ofal iechyd y GIG ar gyfer trin cyflyrau sy'n gysylltiedig â'u gwasanaeth. Yn ogystal, mae llawer o awdurdodau lleol eisoes yn rhoi mynediad am ddim i gyfleusterau hamdden i aelodau'r lluoedd arfog.

The announcement made by the Welsh Conservatives last week was a little misleading as it implied that veterans do not already have such benefits. We are working hard to ensure that veterans know what their entitlements are. The proposals made by the Welsh Conservatives can be seen as

Roedd y cyhoeddiad a wnaed gan y Ceidwadwyr Cymreig yr wythnos diwethaf ychydig yn gamarweiniol gan ei fod yn awgrymu nad oes gan gyn-filwyr fuddion o'r fath eisoes. Rydym yn gweithio'n galed i sicrhau bod cyn-filwyr yn gwybod eu hawliau. Gellir ystyried y cynigion a wnaed

counterproductive and are likely to cause further confusion. I accept that there are issues, and the expert group has explored how we can do more in terms of communication. That is the key. It is not about carrying a card; it is about service delivery and outcomes. I have had some discussions with the Minister for health on this.

gan y Ceidwadwyr Cymreig yn wrthgynhyrchiol ac maent yn debygol o achosi dryswch pellach. Rwy'n derbyn bod problemau, ac mae'r grŵp arbenigol wedi edrych ar sut y gallwn wneud mwy o ran cyfathrebu. Dyna'r peth pwysig. Nid yw'n ymwneud â chario cerdyn; mae'n ymwneud â darparu gwasanaethau a chanlyniadau. Rwyf wedi cael trafodaethau gyda'r Gweinidog dros iechyd am hyn.

5.30 p.m.

The important thing about the policies is that we are addressing the needs of the group. Wales can be proud of the support that we are giving the armed forces community, serving military personnel, their families and our veterans. I would like to highlight some of the actions that we are taking. National Armed Forces Day recognises the sacrifice of current personnel, veterans and those who lost their lives in service of this country. Wales was very proud to host the national event in 2010, which was part-funded by the Assembly Government and supported by many Assembly Ministers. Occasions such as this give the public the opportunity to show their support for the selflessness and bravery of our troops, and I was there on the day.

Y peth pwysig am y polisïau yw ein bod yn rhoi sylw i anghenion y grŵp. Gall Cymru fod yn falch o'r gefnogaeth yr ydym yn ei rhoi i gymuned y lluoedd arfog, personél milwrol presennol, eu teuluoedd a'n cyn-filwyr. Hoffwn dynnu sylw at rai o'r camau yr ydym yn eu cymryd. Mae Diwrnod Cenedlaethol y Lluoedd Arfog yn cydnabod aberth personél presennol, cyn-filwyr a'r rhai a gollodd eu bywydau wrth wasanaethu'r wlad hon. Roedd Cymru'n falch iawn i gynnal y digwyddiad cenedlaethol yn 2010, wedi'i ariannu'n rhannol gan Lywodraeth y Cynulliad a chyda chefnogaeth nifer o Weinidogion y Cynulliad. Mae achlysuron fel hyn yn rhoi cyfle i'r cyhoedd ddangos eu cefnogaeth i anhunanoldeb a dewrder ein milwyr, ac roeddwn yno ar y diwrnod.

In 2010, I set up an expert group on the needs of the armed forces community in Wales. Its membership consists of the three services, the families federations, the Ministry of Defence, the voluntary organisations and those who support the services, some of whom are themselves members and veterans of many associations. This is a group of people who come together to explain the situation in order for me to understand better the implications of what our serving personnel and veterans in Wales need. That group provides me with great support in terms of the detail that it provides. As I said earlier, I do not wish for it to become a political issue where we think these things are needed; I am listening to the people who are actually in need of these public services.

Yn 2010, sefydlais grŵp arbenigol ar anghenion cymuned y lluoedd arfog yng Nghymru. Mae ei aelodaeth yn cynnwys y tri gwasanaeth, y ffederasiynau teuluoedd, y Weinyddiaeth Amddiffyn, y sefydliadau gwirfoddol a'r rheini sy'n cefnogi'r gwasanaethau, y mae rhai ohonynt yn gyn-filwyr ac yn aelodau o nifer o gymdeithasau. Mae hwn yn grŵp o bobl sy'n dod at ei gilydd i egluro'r sefyllfa er mwyn i mi ddeall yn well goblygiadau yr hyn y mae aelodau o'r lluoedd arfog a chyn-filwyr yng Nghymru ei angen. Mae'r grŵp hwnnw yn rhoi llawer o gymorth imi o ran y manylion y mae'n eu darparu. Fel y dywedais yn gynharach, nid wyf am i'r cwestiwn ynghylch lle y dylai'r pethau hyn fod ddod yn fater gwleidyddol; rwyf yn gwrando ar y bobl sydd arnynt angen y gwasanaethau cyhoeddus hyn.

The group was set up to identify real issues affecting the armed forces community in Wales and to help find solutions to those. We

Sefydlwyd y grŵp i nodi'r materion pwysig sy'n effeithio ar gymuned y lluoedd arfog yng Nghymru ac i helpu i ddod o hyd i

are working with it to address issues such as post-traumatic stress disorder, access to healthcare for specialist veteran health issues and childcare issues. All of these issues are being discussed at group level. In 2008, the UK Government published a command paper on cross-Government support for the armed forces community. It made specific comments about improving service delivery to meet particular demands and needs in the community. Many of the commitments related to devolved services, and the Assembly Government has made it clear that it will meet those commitments. Concessionary bus travel is one of your suggestions. In response to the command paper, the Assembly Government agreed to extend, from April 2011, eligibility for the concessionary travel scheme to seriously injured veterans and armed forces personnel living in Wales. Arrangements will allow easier access to the scheme for armed forces personnel most in need and allow injured veterans and armed services personnel to apply for bus passes in the usual way. We will make further announcements shortly. I hope that Members will have received the armed forces update. [*Interruption*.] It is not new, so do not make an accusation that we have just sent it out today— [*Interruption*.] I should not expect anything less. This is something that was very positive, which was delivered in November, so I am glad that you welcomed that.

atebion iddynt. Rydym yn gweithio gydag ef i fynd i'r afael â materion fel anhwylder straen wedi trawma, mynediad i ofal iechyd ar gyfer materion iechyd arbenigol cyn-filwyr a materion gofal plant. Mae'r holl faterion hyn yn cael eu trafod ar lefel y grŵp. Yn 2008, cyhoeddodd Llywodraeth y DU bapur gorchymyn ar gefnogaeth ar draws y Llywodraeth ar gyfer cymuned y lluoedd arfog. Gwnaeth sylwadau penodol am wella darpariaeth gwasanaethau i gwrdd â gofynion ac anghenion penodol yn y gymuned. Roedd llawer o'r ymrwymiadau yn ymwneud â gwasanaethau datganoledig, ac mae Llywodraeth y Cynulliad wedi nodi'n glir y bydd yn bodloni'r ymrwymiadau hynny. Teithio bws rhatach yw un o'ch awgrymiadau. Mewn ymateb i'r papur gorchymyn, cytunodd Llywodraeth y Cynulliad i ymestyn, o fis Ebrill 2011, y meini prawf cymhwyster ar gyfer y cynllun teithio rhatach i gynnwys cyn-filwyr ac aelodau o'r lluoedd arfog sydd wedi'u hanafu'n ddifrifol sy'n byw yng Nghymru. Bydd y trefniadau yn caniatáu mynediad haws i'r cynllun ar gyfer aelodau o'r lluoedd arfog sydd fwyaf mewn angen ac yn caniatáu i gyn-filwyr ac aelodau o'r lluoedd arfog sydd wedi'u hanafu wneud cais am gardiau bws yn y ffordd arferol. Byddwn yn gwneud cyhoeddiadau pellach cyn bo hir. Rwy'n gobeithio y bydd yr Aelodau wedi cael y wybodaeth ddiweddaraf am y lluoedd arfog. [*Torri ar draws*.] Nid yw'n wybodaeth newydd, felly peidiwch â'n cyhuddo o'i anfon allan heddiw—[*Torri ar draws.*] Ni ddylwn ddisgwyl unrhyw beth llai. Mae hyn yn rhywbeth a oedd yn gadarnhaol iawn, a gyflwynwyd ym mis Tachwedd, felly rwy'n falch eich bod yn croesawu hynny.

With regard to health, the Assembly Government has made significant changes—

O ran iechyd, mae Llywodraeth y Cynulliad wedi gwneud newidiadau sylweddol—

Jonathan Morgan *rose*—

Jonathan Morgan *a gododd*—

Carl Sargeant: In a second, Jonathan. The Government has made significant changes to accommodate the unique requirements of veterans and armed forces families. For example, all health boards and NHS trusts in Wales have a named champion for veterans and armed forces health to ensure that the needs of the armed forces community are fully reflected in their plans. Veterans'

Carl Sargeant: Mewn eiliad, Jonathan. Mae'r Llywodraeth wedi gwneud newidiadau sylweddol i ddarparu ar gyfer gofynion unigryw cyn-filwyr a theuluoedd aelodau o'r lluoedd arfog. Er enghraifft, mae gan bob bwrdd iechyd ac ymddiriedolaeth y GIG yng Nghymru hyrwyddwr a enwir ar gyfer iechyd aelodau o'r lluoedd arfog a chyn-filwyr i sicrhau bod anghenion cymuned y lluoedd

mental health services are being extended across Wales. The service has been successfully piloted in the Cardiff and Vale University Local Health Board area and will be fully funded by the Assembly Government at an annual cost of £480,000.

arfog yn cael eu hadlewyrchu'n llawn yn eu cynlluniau. Mae gwasanaethau iechyd meddwl ar gyfer cyn-filwyr yn cael eu hymestyn ar draws Cymru. Mae'r gwasanaeth wedi cael ei dreialu'n llwyddiannus yn ardal Bwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Caerdydd a'r Fro a bydd yn cael ei ariannu'n llawn gan Lywodraeth y Cynulliad, gyda chost flynyddol o £480,000.

Jonathan Morgan: Minister, I am very grateful to you for getting your department to send out the e-mail with the newsletter, which, through no coincidence, came through at 5.12 p.m. today, while we were debating this matter. You have already said that you agree that veterans should get concessionary bus travel, and you have given that to those who are seriously injured. Of course, we support that. However, can you not see the validity of the argument that that should be extended to all veterans in recognition of the fact that their injuries may not be physical? They could be suffering with a range of other injuries and, as a consequence, could do with that support.

Jonathan Morgan: Weinidog, rwy'n ddiolchgar iawn i chi am gael eich adran i anfon yr e-bost gyda'r cylchlythyr, a ddaeth, heb gyd-ddigwyddiad, am 5.12 p.m. heddiw, wrth inni drafod y mater hwn. Rydych eisoes wedi dweud eich bod yn cytuno y dylai cyn-filwyr allu teithio ar fysiau am ddim, ac rydych wedi rhoi hynny i'r rhai sydd wedi'u hanafu'n ddifrifol. Wrth gwrs, rydym yn cefnogi hynny. Fodd bynnag, oni welwch ddilysrwydd y ddadl y dylid ymestyn hynny i gynnwys pob cyn-filwr, i gydnabod ei bod yn bosibl na fydd eu hanafiadau yn rhai corfforol? Gallent fod yn dioddef gydag ystod o anafiadau eraill ac, o ganlyniad, byddai'r gefnogaeth honno yn fuddiol iddynt.

Carl Sargeant: Thank you again for your contribution, Jonathan. I know that it came through at 5.12 p.m., but it came through in November. I was just reminding you about the information and communication exercise—

Carl Sargeant: Diolch unwaith eto am eich cyfraniad, Jonathan. Gwn y daeth yr e-bost am 5.12 p.m., ond daeth ym mis Tachwedd. Roeddwn yn eich atgoffa am yr ymarfer gwybodaeth a chyfathrebu—

David Melding: Will you take an intervention?

David Melding: A gymrwch ymyriad?

Carl Sargeant: One second, David. With regard to the issue that you raise, I said earlier in my contribution that I do not think that your proposals are fully costed. However, I am not saying that we should not look at them.

Carl Sargeant: Un eiliad, David. O ran y mater rydych yn ei godi, dywedais yn gynharach yn fy nghyfraniad nad wyf yn credu bod eich cynigion wedi cael eu costio'n llawn. Fodd bynnag, nid wyf yn dweud na ddylem edrych arnynt.

David Melding: Your office sent out two newsletters. I think that they are well produced, incidentally. I am glad that I have seen them, because I did not know they were there. The second one is actually the February edition, which came out today, I think. So, you are being slightly disingenuous, as I think that this may be a bit of a response to our debate. That is not a bad thing. We need to publicise all of this—in the Assembly and beyond. That is what we need

David Melding: Anfonodd eich swyddfa ddau gylchlythyr. Rwy'n meddwl eu bod wedi'u cynhyrchu'n dda, gyda llaw. Rwy'n falch fy mod wedi eu gweld, gan nad oeddwn yn gwybod eu bod yno. Mewn gwirionedd, rhifyn mis Chwefror yw'r ail un, a ddaeth allan heddiw, rwy'n meddwl. Felly, rydych yn bod ychydig yn ffuantus, gan fy mod yn credu y gallai hyn fod yn ymateb i'n dadl. Nid yw hynny'n beth drwg. Mae angen inni roi cyhoeddusrwydd i hyn—yn y Cynulliad a

to do. I did not know that those newsletters existed.

thu hwnt. Dyna'r hyn y mae angen i ni ei wneud. Nid oeddwn yn gwybod bod y cylchlythyrau hynny'n bodoli.

Carl Sargeant: The newsletter was publicised on the Assembly website and through the expert group in November. You can believe what you want about the February edition, but it was due out this week, by coincidence. However, that is a moot point.

Carl Sargeant: Cyhoeddwyd y cylchlythyr ar wefan y Cynulliad a thrwy'r grŵp arbenigol ym mis Tachwedd. Gallwch gredu beth bynnag y dymunwch am rifyn mis Chwefror, ond roedd i fod i gael ei gyhoeddi yr wythnos hon, drwy gyd-ddigwyddiad. Fodd bynnag, mae hynny'n amherthnasol.

The Assembly Government also provides funding, jointly with the Ministry of Defence, for service leavers from Wales to undertake further and higher education courses. The scheme provides a guarantee of free tuition towards an NVQ level 3 or first degree qualification. It is rather disingenuous to suggest that we are not doing much in Wales; I think that we have moved on a lot in Wales.

Mae Llywodraeth y Cynulliad hefyd yn darparu cyllid, ar y cyd gyda'r Weinyddiaeth Amddiffyn, i'r rhai o Gymru sy'n gadael y lluoedd i ddilyn cyrsiau addysg bellach ac uwch. Mae'r cynllun yn sicrhau hyfforddiant am ddim tuag at gymhwyster NVQ lefel 3 neu radd gyntaf. Mae braidd yn ffuantus i awgrymu nad ydym yn gwneud llawer yng Nghymru; rwy'n meddwl ein bod wedi symud ymlaen cryn dipyn yng Nghymru.

In closing, I repeat that we owe a debt of honour and gratitude to past and present service personnel in Wales. It is important that we meet the diverse range of needs of armed forces communities in a way that does not cause confusion. As I said, I do not wish to see such a vulnerable, needy group of people becoming a political football. I hope that the Assembly can speak with one voice on these matters. I am happy to meet Members from opposition parties to discuss this issue further, in terms of how we can support my expert group on the armed forces and veterans in the future. Therefore, I ask Members to support our amendment today.

Wrth gloi, rwyf am ailadrodd bod angen inni anrhydeddu a diolch i aelodau presennol a chyn-aelodau o'r lluoedd arfog yng Nghymru. Mae'n bwysig ein bod yn diwallu ystod amrywiol anghenion cymunedau'r lluoedd arfog mewn ffordd nad yw'n achosi dryswch. Fel y dywedais, nid wyf yn dymuno gweld grŵp o bobl sydd mor agored i niwed ac sydd mor anghenus yn cael ei drin fel pêl-droed wleidyddol. Rwy'n gobeithio y gall y Cynulliad siarad ag un llais ar y materion hyn. Rwy'n fodlon cwrdd ag Aelodau o'r gwrthbleidiau i drafod y mater ymhellach, o ran sut y gallwn gefnogi fy ngrŵp arbenigol ar y lluoedd arfog a chyn-filwyr yn y dyfodol. Felly, gofynnaf i Aelodau gefnogi ein gwelliant heddiw.

Nick Ramsay: First, I welcome the tone with which this debate has been conducted. I was particularly pleased that speakers from all parties made some excellent points and took on board the spirit in which this debate was brought forward. I think that veterans watching will be pleased with the way that it was handled.

Nick Ramsay: Yn gyntaf, croesawaf dôn y ddadl hon. Rwy'n arbennig o falch bod siaradwyr o bob plaid wedi gwneud rhai pwyntiau rhagorol ac wedi ystyried ysbryd cyflwyno'r ddadl hon. Credaf y bydd cyn-filwyr sy'n gwylio yn falch o weld sut y cafodd y pwnc ei drin.

I will go through some of the valuable comments made during the debate. Jonathan Morgan opened by speaking about the erosion of the military covenant over recent years and the problems experienced by

Rwyf am fynd drwy rai o'r sylwadau gwerthfawr a wnaed yn ystod y ddadl. Agorodd Jonathan Morgan drwy siarad am erydiad y cyfamod milwrol dros y blynyddoedd diwethaf a'r problemau a brofir

servicemen and servicewomen as they have tried to fit back into civilian life. It was a valuable point. He also spoke about what we believe to be the cost of a veterans card—£5 million. However, as was said, this is not about money; it is about the principle of acknowledging our appreciation of the valuable role that Welsh servicemen and servicewomen have played, continue to play and will play in the future.

gan aelodau o'r lluoedd arfog wrth iddynt geisio dychwelyd i fywyd sifil. Roedd yn bwynt gwerthfawr. Soniodd hefyd am yr hyn a gredwn yw cost cerdyn cyn-filwyr—£5 miliwn. Fodd bynnag, fel y dywedwyd, nid yw hyn yn ymwneud ag arian; mae a wnelo â'r egwyddor o gydnabod ein gwerthfawrogiad o'r rôl werthfawr y mae milwyr o Gymru wedi ei chwarae, y rôl y maent yn parhau i'w chwarae, a'r rôl y byddant yn parhau i'w chwarae yn y dyfodol.

Angela Burns commented that a love affair can ebb and flow. She spoke of her experience in America when servicemen were returning after the Vietnam war. Angela spoke about the need to reinforce our systems for dealing with ex-servicemen. She also spoke about the relatively small salary that servicemen get. When you take into account the level of recompense that they get for the dangerous work that they do on our behalf, you can see why we brought forward this debate today, calling for more support for veterans.

Dywedodd Angela Burns y gall carwriaeth fod fel llanw a thrai. Soniodd am ei phrofiad yn America pan roedd milwyr yn dychwelyd ar ôl rhyfel Fietnam. Soniodd Angela am yr angen i atgyfnerthu ein systemau ar gyfer ymdrin â chyn-filwyr. Soniodd hefyd am y cyflog cymharol fach y mae aelodau o'r lluoedd arfog yn ei gael. Pan fyddwch yn ystyried lefel yr iawndal y maent yn ei gael ar gyfer y gwaith peryglus a wnânt ar ein rhan, gallwch weld pam y bu inni gyflwyno'r ddadl hon heddiw, yn galw am fwy o gefnogaeth i gyn-filwyr.

Jeff Cuthbert made a particularly thoughtful contribution. I appreciated the comments that you made, Jeff, speaking from the heart. You spoke about the disproportionately high number of servicemen that Wales provides the UK. You also mentioned the benefits of cross-party consensus in this area. I hope that that means that you will be supporting the motion without amendment—that may be wishful thinking, but I appreciated your comments, as I am sure will Welsh veterans.

Gwnaeth Jeff Cuthbert gyfraniad arbennig o ystyriol. Rwy'n gwerthfawrogi'r sylwadau a wnaethoch, Jeff, o'r galon. Soniasoch am y nifer anghymesur o uchel o filwyr y mae Cymru'n eu rhoi i'r DU. Soniasoch hefyd am fanteision consensws trawsbleidiol yn y maes hwn. Gobeithio fod hynny'n golygu y byddwch yn cefnogi'r cynnig heb welliant—efallai bod hynny'n obaith ofer, ond rwy'n gwerthfawrogi eich sylwadau, fel y bydd cyn-filwyr Cymru, rwy'n siŵr.

Mohammad Asghar referred to the number of veterans in Wales. As the Minister said at the end, it is not a figure for which we have complete data. Mohammad spoke about 240,000 veterans—the correct figure is around 240,000 or 250,000. He referred to the immense debt of gratitude that we all owe them, and the need for the extra support that a veterans card could provide for things such as free access to leisure facilities and bus travel. However, he also stressed that it is symbolic. It is about us showing our appreciation, at relatively low cost.

Cyfeiriodd Mohammad Asghar at nifer y cyn-filwyr yng Nghymru. Fel y dywedodd y Gweinidog ar y diwedd, nid oes gennym ddata cyflawn am hynny. Siaradodd Mohammad am 240,000 o gyn-filwyr—tua 240,000 neu 250,000 yw'r ffigur cywir. Cyfeiriodd at y diolch enfawr sy'n ddyledus iddynt, a'r angen am y cymorth ychwanegol y gallai cerdyn cyn-filwyr ei ddarparu ar gyfer pethau fel mynediad am ddim i gyfleusterau hamdden a theithio ar fysiau. Fodd bynnag, pwysleisiodd hefyd bod hyn yn symbolaidd. Mae'n ymwneud â dangos ein gwerthfawrogiad, am gost cymharol isel.

Daeth y Llywydd i'r Gadair am 5.40 p.m.
The Presiding Officer took the Chair at 5.40 p.m.

Helen Mary on behalf of Plaid Cymru referred touchingly to one of her constituents. Her contribution stood out, because she spoke of personal experience of dealing with a constituent who had lost his medals. From my experience of working with ex-servicemen and veterans in my area, I know exactly what she was talking about. They often talk to you about things that matter massively to them, yet you realise, from speaking to them, that they often have a large number of problems and issues, which, because of the nature of their work and sense of duty, they do not see themselves. The work that Helen Mary has done is work that we can all do, as Assembly Members, in recognising the issues that they are sometimes not willing to recognise themselves. Referring the ex-servicemen to the Royal British Legion helped to sort out the problem, and that is an excellent example of how we as Assembly Members can help our veterans.

Ar ran Plaid Cymru, cyfeiriodd Helen Mary mewn modd teimladwy at un o'i hetholwyr. Mae ei chyfraniad yn sefyll allan, gan ei bod wedi siarad am ei phrofiad personol o ddelio ag etholwr a oedd wedi colli ei fedalau. O'm profiad o weithio gyda chyn-filwyr yn fy ardal i, rwy'n gwybod yn union beth roedd yn sôn amdano. Maent yn aml yn siarad â chi am bethau sy'n aruthrol o bwysig iddynt, ac eto rydych yn sylweddoli, o siarad â nhw, bod ganddynt, yn aml, nifer fawr o broblemau nad ydynt yn eu gweld, oherwydd natur eu gwaith ac ymdeimlad o ddyletswydd. Mae'r gwaith y mae Helen Mary wedi ei wneud yn waith y gallwn i gyd ei wneud, fel Aelodau Cynulliad, i gydnabod y problemau nad ydynt, weithiau, yn barod i'w cydnabod eu hunain. Roedd cyfeirio'r cyn-filwyr at y Lleng Brydeinig Frenhinol wedi helpu i ddatrys y broblem, ac mae hynny'n enghraifft ardderchog o sut y gallwn ni fel Aelodau Cynulliad helpu ein cyn-filwyr.

Turning to my colleagues, the fact man—not the VAT man—Mark Isherwood commented, as did Darren Millar, that three-quarters of veterans needing medical treatment are not seeking the priority treatment to which they are entitled, so there is a problem with the message not getting through to them. Darren Millar turned it around by saying that, when asked, a staggering four-fifths of GPs and clinicians were not aware that there was a need to provide priority treatment, when necessary, to our veterans. What we are talking about is access to treatment for injuries resulting from service, so there will be no huge cost for dealing with ex-servicemen in that case.

Gan droi at fy nghyd-Aelodau, dywedodd y dyn ffeithiau—nid y dyn TAW—Mark Isherwood, fel y gwnaeth Darren Millar, nad yw tri chwarter y cyn-filwyr sydd ag arnynt angen triniaeth feddygol yn chwilio am y driniaeth â blaenoriaeth y mae ganddynt hawl i'w chael, felly mae problem o ran trosglwyddo'r neges iddynt. Trodd Darren Millar hynny ar ei ben drwy ddweud nad oedd nifer syfrdanol o feddygon teulu a chlinigwyr—pedwar o bob pump—pan ofynnwyd iddynt, yn ymwybodol bod angen blaenoriaethu triniaeth ar gyfer ein cyn-filwyr pan fo angen. Rydym yn sôn am fynediad i driniaeth ar gyfer anafiadau sy'n deillio o fod yn y lluoedd arfog, felly ni fydd cost enfawr ar gyfer delio â chyn-filwyr yn yr achos hwnnw.

I now turn to the Minister's comments. You started quite well, Minister, and then said that you did not want to turn the issue into a political football, at which point it rapidly descended into such a scenario. I think that you protested a bit too much, Minister. I have looked at the newsletter that came through at 5.12 p.m., as my colleague Jonathan said. It is an excellent leaflet, and I am glad to see that the Government is engaging with the issue. I have scoured it in the short time that I

Trof yn awr at sylwadau'r Gweinidog. Roedd dechrau eich cyfraniad yn eithaf da, Weinidog, ac yna dywedasoch nad oeddech am droi'r mater yn bêl-droed wleidyddol. Bryd hynny, trodd yn gyflym yn sefyllfa o'r fath. Rwy'n meddwl eich bod wedi protestio ychydig gormod, Weinidog. Rwyf wedi edrych ar y cylchlythyr a ddaeth am 5.12 p.m., fel y dywedodd fy nghyd-Aelod Jonathan. Mae'n daflen ardderchog, ac rwy'n falch o weld bod y Llywodraeth yn ymwneud

have had, but I cannot see any mention of a veterans card—maybe it will be in the next edition. I hope that you will take on board the reason why we have brought forward this debate, because I think that you are a thoughtful Minister and a generous man in many respects. It is not a political issue—it is not us trying to score political points over the Government. I can see the Minister for education laughing—I am sure that he cannot understand the concept of something not being a political football, but this is not. We are doing this because we believe that we owe a debt to our veterans. We appreciate that there are financial difficulties at the moment, and we are not saying that a blank cheque should be issued. However, I would ask everyone who has listened to the debate to recognise the spirit in which it was meant, and to support the motion. The veterans card is an excellent idea, and you have heard good arguments for it, so that we can better support our veterans. Let us do all that we can to send them a symbol that we will do what we can as Assembly Members to support our veterans and recognise what they have done for our country.

â'r mater. Rwyf wedi pori drwyddi yn yr amser byr rwyf wedi'i gael, ond ni allaf weld unrhyw sôn am gerdyn cyn-filwyr—efallai y bydd yn y rhifyn nesaf. Rwy'n gobeithio y byddwch yn ystyried y rheswm dros gyflwyno'r ddadl hon, oherwydd rwy'n meddwl eich bod yn Weinidog meddylgar ac yn ddyn hael mewn sawl ffordd. Nid yw'n fater gwleidyddol—nid ydym yn ceisio sgorio pwyntiau gwleidyddol dros y Llywodraeth. Gallaf weld y Gweinidog dros addysg yn chwerthin—rwy'n siŵr nad yw'n gallu deall y cysyniad o rywbeth nad yw'n bêl-droed wleidyddol, ond nid yw hyn yn bêl-droed wleidyddol. Rydym yn gwneud hyn am ein bod yn credu bod gennym ddyled i'n cyn-filwyr. Rydym yn gwerthfawrogi bod anawsterau ariannol ar hyn o bryd, ac nid ydym yn dweud y dylid rhoi siec wag. Fodd bynnag, byddwn yn gofyn i bawb sydd wedi gwrando ar y ddadl gydnabod ei hysbryd, ac i gefnogi'r cynnig. Mae'r cerdyn cyn-filwyr yn syniad ardderchog, ac rydych wedi clywed dadleuon da dros ei gyflwyno, fel y gallwn gefnogi ein cyn-filwyr yn well. Gadewch inni wneud popeth y gallwn i anfon neges iddynt y byddwn yn gwneud yr hyn y gallwn fel Aelodau Cynulliad i gefnogi ein cyn-filwyr ac i gydnabod yr hyn y maent wedi'i wneud dros ein gwlad.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid cytuno ar y cynnig heb ei ddiwygio. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf fod, felly byddwn yn gohirio pleidleisio tan y cyfnod pleidleisio.

The Presiding Officer: The proposal is that the motion be agreed without amendment. Are there any objections? I see that there is objection, so all voting will be deferred to voting time.

Gohiriwyd y pleidleisiau tan y cyfnod pleidleisio.
Votes deferred until voting time.

Dadl Cyfnod 3, o dan Reol Sefydlog Rhif 23.57, ynghylch y Mesur Arfaethedig Diogelwch Tân Domestig
Stage 3 Standing Order 23.57 Debate on the Proposed Domestic Fire Safety (Wales) Measure

Y Llywydd: Yr wyf wedi dethol y cyfan o'r gwelliannau a gyflwynwyd ac, at ddibenion y ddadl, yr wyf wedi grwpio'r gwelliannau fel y maent yn ymddangos yn y rhestr o welliannau wedi'u grwpio.

The Presiding Officer: I have selected all of the amendments tabled and for the purposes of debate, I have grouped the amendments as shown on the groupings list.

Grŵp 1: Technegol ac Ieithyddol (Gwelliannau 3, 20, 21 a 22)
Group 1: Technical and Linguistic (Amendments 3, 20, 21 and 22)

Ann Jones: I move amendment 3 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 3 yn fy enw i.

Amendments 3, 20, 21 and 22 in this group deal with some necessary technical changes to the proposed Measure. Amendment 3 makes it clear that the proposed Measure applies equally to the construction of a new building comprising of a number of residences, such as a block of flats, as to a new building consisting of a single residence. This has always been my intention for the proposed Measure, but without this amendment, which ensures consistency with the way in which the proposed Measure deals with the conversion of buildings, the proposed Measure would not be as clear as it should be.

Mae gwelliannau 3, 20, 21 a 22 yn y grŵp hwn yn ymdrin â rhai newidiadau technegol angenrheidiol i'r Mesur arfaethedig. Mae gwelliant 3 yn ei gwneud yn glir bod y Mesur arfaethedig yr un mor berthnasol i adeiladu adeilad newydd sy'n cynnwys nifer o breswylfeydd, fel bloc o fflatiau, ag y mae i adeilad newydd sy'n cynnwys un preswylfa. Dyma fy mwriad ar gyfer y Mesur arfaethedig erioed, ond heb y gwelliant hwn, sy'n sicrhau cysondeb yn y modd y mae'r Mesur arfaethedig yn delio ag addasu adeiladau, ni fyddai'r Mesur arfaethedig mor glir ag y dylai fod.

Amendments 20 and 21 are minor changes to the wording of the Welsh text of the proposed Measure in order to ensure that it better reflects the meaning of the English.

Mae gwelliannau 20 a 21 yn fân newidiadau i eiriad y testun Cymraeg yn y Mesur arfaethedig er mwyn sicrhau ei fod yn adlewyrchu ystyr y Saesneg yn well.

Amendment 22 is a minor change to the English text to bring the terminology in line with that which is usually used in Assembly legislation.

Mae gwelliant 22 yn newid bach i'r testun Saesneg er mwyn sicrhau bod y derminoleg yn unol â'r hyn a ddefnyddir fel arfer yn neddfwriaeth y Cynulliad.

I would therefore ask the Assembly to support these amendments.

Felly, gofynnaf i'r Cynulliad gefnogi'r gwelliannau hyn.

The Presiding Officer: There are no other speakers to these amendments, so I call on the Minister to respond.

Y Llywydd: Nid oes siaradwyr eraill i gwelliannau hyn, felly rwy'n galw ar y Gweinidog i ymateb.

5.45 p.m.

The Minister for Environment, Sustainability and Housing (Jane Davidson): I am grateful for the co-operation of both Ann and her legal adviser in working with my officials to develop the proposed Measure through the committee stages and in relation to the amendments to be considered today. When we went through the Stage 2 process in committee, we emphasised that, from the Government's perspective, to make good legislation we needed to ensure the proposed Measure's coherence with existing building legislation and to try to achieve the right balance between the proposed Measure and the matters best dealt with through further regulations. That resulted in extensive discussion, but the amendments now put

Y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai (Jane Davidson): Rwy'n ddiolchgar am gydweithrediad Ann a'i chynghorydd cyfreithiol wrth iddynt weithio gyda fy swyddogion i ddatblygu'r Mesur arfaethedig drwy gyfnodau'r pwyllgor ac mewn perthynas â'r gwelliannau sy'n cael eu hystyried heddiw. Pan aethom drwy broses Cyfnod 2 yn y pwyllgor, roeddem yn pwysleisio, er mwyn gwneud deddfwriaeth dda, bod angen i ni, o safbwynt y Llywodraeth, sicrhau cydlyniad y Mesur arfaethedig â deddfwriaeth adeiladu bresennol a cheisio sicrhau'r cydbwysedd cywir rhwng y Mesur arfaethedig a'r materion yr ymdrinnir â hwy yn well drwy reoliadau pellach. Arweiniodd hynny at

forward by Ann, which I urge Members to support, achieve Ann's and the Welsh Assembly Government's requirements. Therefore, we will support amendments 3, 20, 21 and 22 in this group.

drafodaeth eang, ond mae'r gwelliannau a gyflwynwyd gan Ann yn awr, yr wyf yn annog yr Aelodau i'w cefnogi, yn ateb gofynion Ann a Llywodraeth Cynulliad Cymru. Felly, byddwn yn cefnogi gwelliannau 3, 20, 21 a 22 yn y grŵp hwn.

Ann Jones: I am grateful to the Welsh Assembly Government officials for their help and to the Minister for the discussions that have gone on behind the scenes on the proposed Measure. As the Minister has done, I ask you to endorse these amendments.

Ann Jones: Rwy'n ddiolchgar i swyddogion Llywodraeth Cynulliad Cymru am eu cymorth ac i'r Gweinidog am y trafodaethau am y Mesur arfaethedig sydd wedi digwydd y tu ôl i'r llenni. Fel y mae'r Gweinidog wedi ei wneud, rwy'n gofyn i chi gefnogi'r gwelliannau hyn.

The Presiding Officer: Therefore, we shall move to a decision on this amendment.

Y Llywydd: Felly, symudwn at benderfyniad ar y gwelliant hwn.

Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 3. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, mae gwelliant 3 wedi ei dderbyn.

The question is that amendment 3 be agreed to. Is there any objection? I see that there is not. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 3 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 3.
Amendment 3 agreed.

Grŵp 2: Darparu Gwybodaeth (Gwelliannau 12, 4 a 5)
Group 2: Provision of Information (Amendments 12, 4 and 5)

Y Llywydd: Y prif welliant yw gwelliant 12.

The Presiding Officer: The lead amendment is amendment 12.

I call on Ann Jones to move amendment 12 and to speak to the other amendments in the group.

Galwaf ar Ann Jones i gynnig gwelliant 12 ac i siarad am y gwelliannau eraill yn y grŵp.

Ann Jones: I move amendment 12 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 12 yn fy enw i.

The amendments in this group introduce minor, but important, improvements to the provisions in the proposed Measure relating to the provision of information to local authorities. Under section 3, persons who propose to carry out building work to which the proposed Measure applies must provide information to local authorities. That information will enable local authorities to assess whether that work will comply with the requirements of the proposed Measure. If their assessment is that it will not, local authorities will be required to give notice of that fact, setting out their reasons. If a local authority does not give such a notice, that will, in effect, amount to approval of the

Mae'r grŵp hwn yn cyflwyno mân welliannau, pwysig, i ddarpariaethau'r Mesur arfaethedig sy'n ymwneud â darparu gwybodaeth i awdurdodau lleol. O dan adran 3, rhaid i bersonau sy'n bwriadu gwneud gwaith adeiladu y mae'r Mesur arfaethedig yn berthnasol iddo ddarparu gwybodaeth i awdurdodau lleol. Bydd y wybodaeth honno yn galluogi awdurdodau lleol i asesu a fydd y gwaith yn cydymffurfio â gofynion y Mesur arfaethedig. Os penderfynir na fydd yn cydymffurfio, bydd yn ofynnol i awdurdodau lleol roi hysbysiad am hynny, gan nodi eu rhesymau. Os na fydd awdurdod lleol yn rhoi hysbysiad o'r fath, bydd y cynnig, i bob pwrpas, yn cael ei gymeradwyo.

proposal.

Amendment 4 will enable a person who has received such a notice to submit amended information to the local authority in order to meet the authority's reasons for rejecting the original information. Amendments 5 and 12 will ensure that, when this is done, the revised information will stand in place of the original information when it comes to questions relating to the enforcement of the proposed Measure. I ask the Assembly to support these amendments.

Bydd gwelliant 4 yn galluogi person sydd wedi derbyn hysbysiad o'r fath i gyflwyno gwybodaeth ddiwygiedig i'r awdurdod lleol er mwyn diwallu rhesymau'r awdurdod dros wrthod y wybodaeth wreiddiol. Bydd gwelliannau 5 a 12 yn sicrhau, pan fydd hyn yn cael ei wneud, y bydd y wybodaeth ddiwygiedig yn cymryd lle'r wybodaeth wreiddiol pan ddaw i gwestiynau yn ymwneud â gorfodi'r Mesur arfaethedig. Gofynnaf i'r Cynulliad gefnogi'r gwelliannau hyn.

Jane Davidson: We support these amendments.

Jane Davidson: Rydym yn cefnogi'r gwelliannau hyn.

The Presiding Officer: I see that there is no further response. Therefore, we shall move to a decision on this amendment.

Y Llywydd: Gwelaf nad oes ymateb pellach. Felly, symudwn at benderfyniad ar y gwelliant hwn.

Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 12. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, mae gwelliant 12 wedi ei dderbyn.

The question is that amendment 12 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 12 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 12.
Amendment 12 agreed.

Grŵp 3: Gorfodi (Gwelliannau 13, 14, 15 a 6)
Group 3: Enforcement (Amendments 13, 14, 15 and 6)

The Presiding Officer: The lead amendment is amendment 13. I call Ann Jones to move amendment 13 and to speak to the other amendments in the group.

Y Llywydd: Y prif welliant yw gwelliant 13. Galwaf ar Ann Jones i gynnig gwelliant 13 ac i siarad am y gwelliannau eraill yn y grŵp.

Ann Jones: I move amendment 13 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 13 yn fy enw i.

These amendments are all about making the provisions for enforcing the proposed Measure as effective as possible. The intention of the proposed Measure is to provide machinery for enforcement that parallels the machinery for enforcing building regulations. That machinery is set out in the Building Act 1984, and the provisions of Schedule 1 are closely modelled on those provisions, but with appropriate modifications. Not all the features of the Building Act 1984 have been reproduced, but, as the work of scrutinising the proposed Measure progressed, I

Mae'r gwelliannau hyn yn ymwneud â gwneud y darpariaethau ar gyfer gorfodi'r Mesur arfaethedig mewn modd mor effeithiol ag y bo modd. Bwriad y Mesur arfaethedig hwn yw darparu dulliau gorfodi sy'n cyfateb i'r dulliau gorfodi ar gyfer rheoliadau adeiladu. Mae'r dulliau hynny wedi'u nodi yn Neddf Adeiladu 1984, ac mae darpariaethau Atodlen 1 wedi cael eu modelu yn agos ar y darpariaethau hynny, ond gydag addasiadau priodol. Nid yw'r holl nodweddion yn Neddf Adeiladu 1984 wedi cael eu hatgynhyrchu, ond, wrth i'r gwaith o graffu ar y Mesur arfaethedig symud ymlaen,

considered whether anything further needed to be added to the proposed Measure. These amendments add further provisions relating to enforcement.

ystyriais a oedd angen ychwanegu unrhyw beth at y Mesur arfaethedig. Mae'r gwelliannau hyn yn ychwanegu darpariaethau pellach sy'n ymwneud â gorfodi.

Amendment 13 makes it clear that the form and content of the notices served by local authorities can be prescribed by regulations made by Ministers. Amendment 14 provides for a local authority to compensate innocent parties if the authority has to carry out works to the property to ensure compliance with the proposed Measure. Paragraph 3(3) of Schedule 1 already enables the local authority to recover the expense of such work, which would also include that compensation from the person who was responsible for the default. Amendment 15 creates an offence for obstructing a person acting in the execution of the proposed Measure, for example, by impeding the inspection of work to check that it conforms with the requirements of the proposed Measure. Finally, amendment 6 makes it clear who can bring prosecutions for an offence under the proposed Measure, and that is the relevant local authority, with a reserved power for Welsh Ministers. Again, I ask the Assembly to support these amendments.

Mae gwelliant 13 yn ei gwneud yn glir y gall ffurf a chynnwys yr hysbysiadau a gyflwynir gan awdurdodau lleol gael eu rhagnodi gan reoliadau a wneir gan Weinidogion. Mae gwelliant 14 yn darparu ar gyfer digolledu partïon dieuog gan awdurdod lleol os oes rhaid i'r awdurdod wneud gwaith ar yr eiddo er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth â'r Mesur arfaethedig. Mae paragraff 3(3) o Atodlen 1 eisoes yn galluogi'r awdurdod lleol i adennill cost gwaith o'r fath, a fyddai hefyd yn cynnwys yr iawndal hwnnw gan y person a oedd yn gyfrifol am y methiant. Mae gwelliant 15 yn creu trosedd yn ymwneud â rhwystro person sy'n gweithredu'r Mesur arfaethedig, er enghraifft, drwy atal arolygu'r gwaith i sicrhau ei fod yn cydymffurfio â gofynion y Mesur arfaethedig. Yn olaf, mae gwelliant 6 yn ei gwneud yn glir pwy all erlyn am drosedd o dan y Mesur arfaethedig, sef yr awdurdod lleol perthnasol, gyda phŵer wrth gefn ar gyfer Gweinidogion Cymru. Unwaith eto, gofynnaf i'r Cynulliad gefnogi'r gwelliannau hyn.

Jane Davidson: The Government supports these amendments.

Jane Davidson: Mae'r Llywodraeth yn cefnogi'r gwelliannau hyn.

The Presiding Officer: I see that there is no further response. Therefore, we shall move to a decision on this amendment.

Y Llywydd: Gwelaf nad oes ymateb pellach. Felly, symudwn at benderfyniad ar y gwelliant hwn.

Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 13. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, mae gwelliant 13 wedi ei dderbyn.

The question is that amendment 13 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 13 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 13.
Amendment 13 agreed.

Y Llywydd: Yn unol â'r rhestr o welliannau wedi'u didoli, symudwn i waredu 20, 21, 14 a 15.

The Presiding Officer: In accordance with the marshalled list, we move to dispose of amendments 20, 21, 14 and 15.

I invite Ann Jones to move amendment 20.

Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 20.

Ann Jones: I move amendment 20 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 20 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 20. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 20 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 20 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 20 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 20.
Amendment 20 agreed.

The Presiding Officer: I invite Ann Jones to move amendment 21.

Y Llywydd: Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 21.

Ann Jones: I move amendment 21 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 21 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 21. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 21 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 21 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 21 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 21.
Amendment 21 agreed.

The Presiding Officer: I invite Ann Jones move the amendment 14.

Y Llywydd: Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 14.

Ann Jones: I move amendment 14 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 14 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 14. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 14 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 14 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 14 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 14.
Amendment 14 agreed.

The Presiding Officer: I invite Ann Jones to move amendment 15.

Y Llywydd: Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 15.

Ann Jones: I move amendment 15 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 15 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 15. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 15 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 15 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 15 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 15.
Amendment 15 agreed.

Grŵp 4: Gwaith Adeiladu a Oruchwylir gan Rywun ac Eithrio Awdurdodau Lleol (Gwelliannau 16, 17, 18, 19, 7 a 8)
Group 4: Building Work Supervised Otherwise than by Local Authorities (Amendments 16, 17, 18, 19, 7 and 8)

Y Llywydd: Y prif welliant yn y grŵp yw gwelliant 16. Galwaf ar Ann Jones i gynnig gwelliant 16 a siarad am y gwelliant arall yn y grŵp.

The Presiding Officer: The lead amendment in the group is amendment 16. I call on Ann Jones to move amendment 16 and to speak to the other amendments in the group.

Ann Jones: I move amendment 16 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 16 yn fy enw i.

All the amendments in this group—the main ones are amendments 18 and 19—relate to Schedule 2 to the proposed Measure, which ensures that when the enforcement of business regulations is in the hands of approved non-local authority inspectors, a similar arrangement should apply to the enforcement of the proposed Measure. The first part of paragraph 1 of Schedule 2 ensures that when approved inspector arrangements are triggered by the serving of an initial notice, the role of enforcing the proposed Measure will be taken out of the hands of local authorities. The following provisions were intended to impose limited obligations on approved inspectors in relation to ensuring compliance with the proposed Measure. However, legal arguments have been raised about that proposal, because the power to impose obligations on approved inspectors still lies with the UK Government and will not be devolved to Welsh Ministers until the end of 2011. To avoid this complication, I am proposing to remove from the proposed Measure any direct duties on approved inspectors. I am satisfied that this will not undermine the effectiveness of the proposed Measure and there are two reasons for that. First, all that would be needed to require approved inspectors, when serving an initial notice, to bear in mind the requirements of the proposed Measure, would be a minor amendment to the Building and Approved Inspectors (Amendment) Regulations 2009. Approved inspectors already have to do so in relation to local enactments that impose particular building standards. Secondly, the role of an approved inspector ceases when a final certificate is served and if, at that time, it appears to the local authority that the work does not comply

Mae pob un o'r gwelliannau yn y grŵp hwn—y prif rai yw gwelliannau 18 a 19—yn ymwneud ag Atodlen 2 i'r Mesur arfaethedig, sy'n sicrhau, pan fydd gorfodi rheoliadau busnes yn nwylo arolygwyr a gymeradwywyd nad ydynt yn rhai'r awdurdod lleol, y dylai trefniant tebyg fod yn berthnasol i orfodi'r Mesur arfaethedig. Mae rhan gyntaf paragraff 1 o Atodlen 2 yn sicrhau, pan gaiff trefniadau arolygydd cymeradwy eu sbarduno gan gyflwyno hysbysiad cychwynnol, y bydd rôl gorfodi'r Mesur arfaethedig yn cael ei dynnu allan o ddwylo'r awdurdodau lleol. Bwriad y darpariaethau canlynol oedd gosod rhwymedigaethau cyfyngedig ar arolygwyr cymeradwy mewn perthynas â sicrhau cydymffurfiad â'r Mesur arfaethedig. Fodd bynnag, codwyd dadleuon cyfreithiol ynghylch y cynnig hwnnw, oherwydd bod y pŵer i osod rhwymedigaethau ar arolygwyr cymeradwy yn dal yn gorwedd gyda Llywodraeth y DU ac na fydd yn cael ei ddatganoli i Weinidogion Cymru tan ddiwedd 2011. Er mwyn osgoi'r cymhlethdod hwn, rwy'n bwriadu cael gwared ar unrhyw ddyletswyddau uniongyrchol ar arolygwyr cymeradwy o'r Mesur arfaethedig. Rwy'n fodlon na fydd hyn yn tanseilio effeithiolrwydd y Mesur arfaethedig, ac mae dau reswm am hynny. Yn gyntaf, yr unig beth a fyddai ei angen i'w gwneud yn ofynnol i arolygwyr cymeradwy gadw gofynion y Mesur arfaethedig mewn cof wrth gyflwyno'r hysbysiad cychwynnol yw newid bach i'r Rheoliadau Adeiladu ac Arolygwyr Cymeradwy (Diwygio) 2009. Mae'n rhaid i arolygwyr cymeradwy wneud hyn eisoes mewn perthynas â deddfiadau lleol sy'n gosod safonau adeiladu penodol. Yn ail, mae rôl arolygydd cymeradwy yn dod

with the proposed Measure, the authority will be able to intervene at that stage. Amendments 7, 8, 16 and 17 make consequential changes and minor improvements in clarity, and I would ask the Assembly to support this group of amendments.

i ben pan fydd tystysgrif derfynol yn cael ei rhoi ac os yw'n ymddangos i'r awdurdod lleol, ar yr adeg honno, nad yw'r gwaith yn cydymffurfio â'r Mesur arfaethedig, bydd yr awdurdod yn gallu ymyrryd. Mae gwelliannau 7, 8, 16 a 17 yn gwneud newidiadau canlyniadol a mân welliannau o ran eglurder, a byddwn yn gofyn i'r Cynulliad gefnogi'r grŵp hwn o welliannau.

Jane Davidson: The Government supports these amendments but, as Ann says, further work is needed to provide a mechanism for ensuring that compliance with the proposed Measure is secured when supervision is in the hands of approved inspectors. The powers in the proposed Measure will, when complemented by amendment 9 in the next group, be sufficiently wide to enable the issue to be pursued at a later date.

Jane Davidson: Mae'r Llywodraeth yn cefnogi'r gwelliannau hyn ond, fel y dywed Ann, mae angen gwaith pellach i ddarparu dull i sicrhau y cydymffurfir â'r Mesur arfaethedig pan fydd goruchwyliaeth yn nwylo arolygwyr cymeradwy. Bydd y pwerau yn y Mesur arfaethedig, pan gânt eu hategu gan welliant 9 yn y grŵp nesaf, yn ddigon eang i alluogi ymdrin â'r mater ymhellach yn ddiweddarach.

Ann Jones: I am happy with that.

Ann Jones: Rwy'n fodlon â hynny.

The Presiding Officer: Therefore, we move to a decision on amendment 16.

Y Llywydd: Felly, symudwn at benderfyniad ar welliant 16.

Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 16. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 16 ei dderbyn.

The question is that amendment 16 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 16 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 16.
Amendment 16 agreed.

Y Llywydd: Yn unol â'r rhestr o welliannau wedi'u didoli, symudwn i waredu gwelliannau 17, 18, 19, 4, 5, 7 ac 8.

The Presiding Officer: In accordance with the marshalled list of amendments, we move to dispose of amendments 17, 18, 19, 4, 5, 7 and 8.

I invite Ann Jones to move amendment 17.

Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 17.

Ann Jones: I move amendment 17 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 17 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 17. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 17 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 17 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 17 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 17.
Amendment 17 agreed.

The Presiding Officer: I invite Ann Jones to

Y Llywydd: Rwy'n gwahodd Ann Jones i

move amendment 18.

gynnig gwelliant 18.

Ann Jones: I move amendment 18 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 18 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 18. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 18 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 18 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 18 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 18.
Amendment 18 agreed.

The Presiding Officer: I invite Ann Jones to move amendment 19.

Y Llywydd: Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 19.

Ann Jones: I move amendment 19 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 19 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 19. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 19 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 19 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 19 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 19.
Amendment 19 agreed.

The Presiding Officer: I invite Ann Jones to move amendment 4.

Y Llywydd: Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 4.

Ann Jones: I move amendment 4 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 4 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 4. A oes unrhyw wrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 4 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 4 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 4 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 4.
Amendment 4 agreed.

The Presiding Officer: I invite Ann Jones to move amendment 5.

Y Llywydd: Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 5.

Ann Jones: I move amendment 5 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 5 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 5. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 5 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 5 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 5 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 5.
Amendment 5 agreed.

The Presiding Officer: I invite Ann Jones to move amendment 7.

Y Llywydd: Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 7.

Ann Jones: I move amendment 7 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 7 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 7. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 7 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 7 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 7 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 7.
Amendment 7 agreed.

The Presiding Officer: I invite Ann Jones to move amendment 8.

Y Llywydd: Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 8.

Ann Jones: I move amendment 8 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 8 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 8. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 8 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 8 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 7 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 8.
Amendment 8 agreed.

Grŵp 5: Rheoliadau a Gorchmynion (Gwelliannau 9, 10, 1, 11 a 2)
Group 5: Regulations and Orders (Amendments 9, 10, 1, 11 and 2)

Y Llywydd: Y prif welliant yw gwelliant 9.

The Presiding Officer: The main amendment is amendment 9.

I call on Ann Jones to move amendment 9 and to speak to the other amendments in the group.

Galwaf ar Ann Jones i gynnig gwelliant 9 ac i siarad am y gwelliannau eraill yn y grŵp.

Ann Jones: I move amendment 9 in my name.

Ann Jones: Cynigiaf welliant 9 yn fy enw i.

My amendments in this group—9, 10 and 11—are all minor technical amendments that will ensure that the powers of Welsh Ministers to make the necessary subordinate legislation under the proposed Measure are as comprehensive, flexible and effective as possible. This is particularly important because the powers under section 5 that

Mae fy ngwelliannau yn y grŵp hwn—9, 10 ac 11—i gyd yn fân newidiadau technegol a fydd yn sicrhau bod pwerau Gweinidogion Cymru i wneud yr is-ddeddfwriaeth angenrheidiol o dan y Mesur arfaethedig mor gynhwysfawr, hyblyg ac effeithiol â phosibl. Mae hyn yn arbennig o bwysig oherwydd bydd y pwerau o dan adran 5 sy'n galluogi i

enable Orders to be made for the purpose of giving full effect to the proposed Measure will be an important tool for ensuring consistency with the machinery for enforcing building regulations in the interest of avoiding unnecessary duplication. I seek Assembly support for these, and I will briefly address the two amendments in the name of Mark Isherwood in this group.

Orchmynion gael eu gwneud er mwyn rhoi effaith lawn i'r Mesur arfaethedig yn bwysig ar gyfer sicrhau cysondeb gyda'r dulliau ar gyfer gorfodi rheoliadau adeiladu er mwyn osgoi dyblygu diangen. Rwy'n ceisio cefnogaeth y Cynulliad ar gyfer y rhain, ac rwyf am sôn yn fyr am y ddau welliant yn enw Mark Isherwood yn y grŵp hwn.

Amendment 1 is intended to facilitate introducing the requirements of the proposed Measure on a pilot-scheme basis. I do not agree that this is necessary. Indeed, I believe that it could create false expectations. In 1997, the rural/metro fire department of Scottsdale, Arizona published a document, 'Saving Lives, Saving Money: Automatic Fire Sprinklers: A 10 Year Study', which analysed the impact of its bye-law to have sprinklers installed. The study included a review of 109 fires that occurred in structures with sprinkler systems, 44 of which were residential. In more than 90 per cent of these incidents, one or two sprinkler heads controlled the fire, and the average amount of water used to suppress a fire was 209 gallons, compared to an estimated 3,290 gallons for manual suppression in residential properties. It was considered that eight lives were saved over the period as a direct result of the installation of fire sprinkler systems, four of them in residential properties, and that up to $25.4 million was saved, based on the total potential loss due to fires in residential properties.

Bwriad gwelliant 1 yw hwyluso cyflwyno gofynion y Mesur arfaethedig ar sail cynllun peilot. Nid wyf yn cytuno bod hyn yn angenrheidiol. Yn wir, credaf y gallai greu disgwyliadau ffug. Yn 1997, cyhoeddodd adran dân gwledig/dinesig Scottsdale, Arizona ddogfen o'r enw 'Saving Lives, Saving Money: Automatic Fire Sprinklers: A 10 Year Study', yn dadansoddi effaith ei his-ddeddf i osod systemau chwistrellu. Roedd yr astudiaeth yn cynnwys adolygiad o 109 o danau mewn strwythurau â systemau chwistrellu, 44 ohonynt yn rhai preswyl. Mewn mwy na 90 y cant o'r digwyddiadau hyn, roedd un neu ddau o'r chwistrellwyr wedi rheoli'r tân, gan ddefnyddio 209 galwyn o ddŵr ar gyfartaledd, o'i gymharu ag amcangyfrif o 3,290 galwyn i ddiffodd tân fel arall mewn eiddo preswyl. Y farn oedd bod wyth o fywydau wedi eu hachub yn ystod y cyfnod o ganlyniad uniongyrchol i osod systemau chwistrellu, pedwar ohonynt mewn eiddo preswyl, a bod hyd at $25.4 miliwn wedi'i arbed, yn seiliedig ar gyfanswm posibl y golled o ganlyniad i danau mewn eiddo preswyl.

On 6 January this year, a fire occurred in a bedroom of a house in Studley Green, Wiltshire. The family was downstairs, and the sprinkler system contained that fire within the bedroom, thereby removing the risk of death or serious injury to that family.

Ar 6 Ionawr eleni, roedd tân mewn ystafell wely mewn tŷ yn Studley Green, Wiltshire. Roedd y teulu ar y llawr gwaelod, a llwyddodd y system chwistrellu i gadw'r tân yn yr ystafell wely, gan ddileu'r risg o anaf difrifol neu farwolaeth i'r teulu.

Amendment 2 would require regulations made by Welsh Ministers about the technical requirements of the automatic fire suppression systems to be installed to be approved by a vote of the Assembly in Plenary. These regulations would be purely technical in nature, and would have been the subject of consultation with relevant bodies under section 6(1)(d) of my proposed Measure. Assembly Members are not experts on sprinkler models—not even me—and the

Byddai gwelliant 2 yn ei gwneud yn ofynnol i reoliadau a wneir gan Weinidogion Cymru ynglŷn â gofynion technegol y systemau llethu tân awtomatig sydd i'w gosod gael eu cymeradwyo gan bleidlais gan y Cynulliad mewn Cyfarfod Llawn. Byddai'r rheoliadau hyn yn rhai hollol dechnegol eu natur, a byddent wedi bod yn destun ymgynghori â chyrff perthnasol o dan adran 6(1)(d) fy Mesur arfaethedig. Nid yw Aelodau'r Cynulliad—gan fy nghynnwys i—yn

idea of holding up the market for a slot in Plenary seems cumbersome and overly bureaucratic. For those reasons, I ask the Assembly to disregard amendments 1 and 2 and to support my amendments in this group.

arbenigwyr ar fodelau systemau chwistrellu, ac mae'r syniad o oedi'r farchnad am slot mewn Cyfarfod Llawn yn ymddangos yn feichus ac yn rhy fiwrocrataidd. Am y rhesymau hynny, gofynnaf i'r Cynulliad ddiystyru gwelliannau 1 a 2 a chefnogi fy ngwelliannau yn y grŵp hwn.

Mark Isherwood: Amendments 1 and 2 seek to turn the aspiration, which we support, into deliverability and reality, which is in the hands of other parties, not ourselves. Amendment 1 ensures that provisions may be applied on a pilot-scheme basis. The existing contents of section 6(1)(b), together with the power to commence the application of the proposed Measure for parts of Wales only, would probably permit pilot schemes in any case. However, amendment 1 would not only put this beyond doubt, but would also provide an opportunity to debate why pilot schemes might be a good idea. Pilot schemes are a good and even an essential way of testing the automatic fire suppression system requirements on a small scale before the programme is rolled out. Any problems can be identified and solved before they hit a larger number of homes. It would give a greater indication of real-term costs and maintenance levels if there is a lack of clarity. I note, for example, that at the Firebrake Wales conference in Rhyl last May—Firebrake Wales being the Welsh fire safety charity—we heard that Wales still needs a robust evaluation of interventions that work. Firebrake Wales wants to work more closely with the Welsh Government and fire and rescue services, collecting and analysing data on accidental dwelling fires to inform future fire prevention strategies that identify and target people at risk. The Home Builders Federation, which, ultimately, builds the houses in which these sprinklers will be installed, has said, in the context of this proposed Measure, that:

Mark Isherwood: Mae gwelliannau 1 a 2 yn ceisio troi'r dyhead, yr ydym yn ei gefnogi, yn realiti y gellir ei ddelifro, sydd yn nwylo partïon eraill, nid ein dwylo ni. Mae gwelliant 1 yn sicrhau y gall darpariaethau gael eu cymhwyso ar sail cynllun peilot. Byddai cynnwys presennol adran 6(1)(b), ynghyd â'r pŵer i ddechrau gweithredu'r Mesur arfaethedig mewn rhannau o Gymru yn unig, yn ôl pob tebyg yn caniatáu cynlluniau peilot beth bynnag. Fodd bynnag, yn ogystal a sicrhau bod hynny'n digwydd yn ddiamheuaeth, byddai gwelliant 1 hefyd yn rhoi cyfle i drafod pam y gallai cynlluniau peilot fod yn syniad da. Mae cynlluniau peilot yn ffordd dda a hanfodol, hyd yn oed, o brofi gofynion systemau llethu tân awtomatig ar raddfa fach cyn i'r rhaglen gael ei chyflwyno. Gellir nodi a datrys unrhyw broblemau cyn iddynt gyrraedd nifer fwy o gartrefi. Byddai'n rhoi gwell syniad o gostau a lefelau cynnal a chadw mewn termau real os oes diffyg eglurder. Nodaf, er enghraifft, y clywsom, yng nghynhadledd Atal Tân Cymru yn y Rhyl fis Mai diwethaf—Atal Tân Cymru yw elusen diogelwch tân Cymru—fod Cymru yn dal i aros am werthusiad cadarn o ymyriadau sy'n gweithio. Mae Atal Tân Cymru yn awyddus i weithio'n agosach â Llywodraeth Cymru a gwasanaethau tân ac achub i gasglu a dadansoddi data ar danau damweiniol mewn anheddau i lywio strategaethau atal tân yn y dyfodol sy'n nodi ac yn targedu pobl sydd mewn perygl. Mae Ffederasiwn yr Adeiladwyr Tai, sydd, yn y pen draw, yn adeiladu'r tai y caiff y systemau chwistrellu hyn eu gosod ynddynt, wedi dweud, yng nghyd-destun y Mesur arfaethedig hwn:

6.00 p.m.

'even though it might not be the case that one single policy has a negative effect on viability, the accumulative requirements of other planning obligations policies might be enough to render a development unviable

er nad yw efallai yn wir fod gan un polisi unigol effaith negyddol ar hyfywedd, gall gofynion rhwymedigaethau polisïau cynllunio eraill gyda'i gilydd fod yn ddigon i wneud datblygiad yn anhyfyw oni bai bod

unless a proper analysis of the impact of each policy is undertaken.'

dadansoddiad priodol o effaith pob polisi.

In its evidence on this proposed Measure, Community Housing Cymru, the membership body for housing associations, stated that it supports any measure that reduces the incidence of death and injury from fires, and amen to that. It also suggests, if the proposed Measure is successful, that

Yn ei dystiolaeth ar y Mesur arfaethedig, dywedodd Cartrefi Cymunedol Cymru, corff aelodaeth ar gyfer cymdeithasau tai, ei fod yn cefnogi unrhyw fesur sy'n lleihau nifer y marwolaethau a'r anafiadau o ganlyniad i danau, ac amen i hynny. Mae hefyd yn awgrymu, os bydd y Mesur arfaethedig yn llwyddiannus, y gall

'the National Assembly considers adopting a collaborative approach and looks to take forward proposals to install fire suppression systems in new homes in a number of pilot schemes. These would be aimed at resolving a number of questions housing policy makers and providers have with the proposed Measure and with its aim.'

y Cynulliad Cenedlaethol ystyried mabwysiadu dull cydweithredol ac edrych i ddatblygu cynigion i osod systemau llethu tân mewn cartrefi newydd mewn nifer o gynlluniau peilot. Bwriad y rhain fyddai datrys nifer o'r cwestiynau sydd gan y rhai sy'n llunio a darparu polisïau tai ynglŷn â'r Mesur arfaethedig a'i nod.

Community Housing Cymru is convinced that the best way to get buy-in from everyone involved in new housebuilding is to move forward collaboratively, getting everyone with an interest around the table to help iron out any issues from the start—hence our amendment 1—to overcome the obstacles that will subsequently get in the way if the collaborative approach is not adopted.

Mae Cartrefi Cymunedol Cymru yn argyhoeddedig mai'r ffordd orau i gael pawb i gytuno yw symud ymlaen gyda'n gilydd, a chael pawb sy'n ymwneud ag adeiladu tai o amgylch y bwrdd i helpu i gael gwared ar unrhyw faterion o'r cychwyn cyntaf—sy'n esbonio ein gwelliant 1—i oresgyn y rhwystrau hynny a fydd yn y ffordd os nad yw'r dull cydweithredol yn cael ei fabwysiadu.

Our amendment 2 makes regulations under section 1(4)(c) subject to the affirmative procedure. That means that regulations made for the creation of fire system requirements in section 1(4)(c) are subject to greater scrutiny and that Ministers undergo appropriate consultation before regulations and consequent requirements are published. That gives Assembly Members or any third parties the opportunity to raise any concerns that they may have, and also the opportunity to strengthen proposals during Plenary debates and through the affirmative procedure itself.

Mae ein gwelliant 2 yn gwneud rheoliadau o dan adran 1(4)(c) yn ddarostyngedig i'r weithdrefn gadarnhaol. Mae hynny'n golygu bod rheoliadau a wneir ar gyfer creu gofynion system tân yn adran 1(4)(c) yn ddarostyngedig i fwy o graffu a bod Gweinidogion yn destun ymgynghoriad priodol cyn cyhoeddi rheoliadau a'r gofynion o ganlyniad iddynt. Mae hynny'n rhoi cyfle i Aelodau'r Cynulliad ac eraill godi unrhyw bryderon a allai fod ganddynt, yn ogystal â'r cyfle i gryfhau cynigion yn ystod trafodaethau Cyfarfod Llawn a thrwy'r weithdrefn gadarnhaol ei hun.

Jane Davidson: The Government is happy to support the amendments tabled in the name of Ann Jones, but we share her concerns about the amendments tabled in the name of Mark Isherwood. It is worth pointing out that both of his propositions were put to the committee at Stage 2 and were lost on the committee vote.

Jane Davidson: Mae'r Llywodraeth yn hapus i gefnogi'r gwelliannau a gyflwynwyd yn enw Ann Jones, ond rydym yn rhannu ei phryderon ynghylch y gwelliannau a gyflwynwyd yn enw Mark Isherwood. Mae'n werth nodi y rhoddwyd y ddau o'i gynigion gerbron y pwyllgor yng Nghyfnod 2 ac fe'u collwyd ym mhleidlais y pwyllgor.

In the context of amendment 2, one thing that has been important in ensuring that the system is as effective as possible is to ensure that, wherever possible, the procedure is consistent with the procedure applied to building regulations made under the Building Act 1984, namely the negative resolution procedure. We said at Stage 2 that any proposed regulations are likely to be the subject of consultation in which industry technical experts would have the opportunity to express views. Given that this is about regulations and Orders, it is therefore the views of the industry technical experts that are important.

Yng nghyd-destun gwelliant 2, un peth sydd wedi bod yn bwysig o ran sicrhau bod y system mor effeithiol â phosibl yw sicrhau, lle bynnag y bo modd, bod y drefn yn gyson â'r weithdrefn a ddefnyddir yn y rheoliadau adeiladu a wnaed o dan Ddeddf Adeiladu 1984, sef y weithdrefn penderfyniad negyddol. Dywedasom yng Nghyfnod 2 bod unrhyw reoliadau arfaethedig yn debygol o fod yn destun ymgynghoriad lle byddai gan arbenigwyr y diwydiant technegol gyfle i fynegi barn. O ystyried bod hyn yn ymwneud â rheoliadau a Gorchmynion, barn arbenigwyr y diwydiant technegol sy'n bwysig.

Therefore, the Government supports the amendments tabled in the name of Ann Jones and encourages Members to resist Mark Isherwood's amendments in the interest of ensuring that the legislation is effective.

Felly, mae'r Llywodraeth yn cefnogi'r gwelliannau a gyflwynwyd yn enw Ann Jones ac yn annog Aelodau i wrthod gwelliannau Mark Isherwood er mwyn sicrhau bod y ddeddfwriaeth yn effeithiol.

The Presiding Officer: I call on Ann Jones to respond to the debate.

Y Llywydd: Galwaf ar Ann Jones i ymateb i'r ddadl.

Ann Jones: The same amendments did come up at Stage 2, but they were roundly voted down. The Assembly has a good record on fire safety. We have seen 'Wired for Safety' and 'Up in Flames', and we have seen Ministers work collaboratively with Firebrake Wales and fire services, but we still see deaths from fire at the rate of about 20 a year. Those deaths can be prevented, and the only way to make this work is to vote this legislation through today, to get Royal Approval and get the regulations approved, so that we can make Wales the first country to legislate for sprinklers of this kind.

Ann Jones: Codwyd yr un gwelliannau yng Nghyfnod 2, ond pleidleisiwyd yn eu herbyn. Mae gan y Cynulliad hanes da o ran diogelwch tân. Rydym wedi gweld 'Wired for Safety' ac 'Up in Flames', ac rydym wedi gweld Gweinidogion yn gweithio ar y cyd ag Atal Tân Cymru a'r gwasanaethau tân, ond mae marwolaethau o ganlyniad i dân yn parhau: hyd at 20 y flwyddyn. Gellir osgoi'r marwolaethau hynny, a'r unig ffordd i wneud hynny yw pleidleisio dros y ddeddfwriaeth hon heddiw, cael Cydsyniad Brenhinol a chael cymeradwyaeth i'r rheoliadau, gan wneud Cymru'r wlad gyntaf i ddeddfu ar gyfer systemau chwistrellu o'r math hwn.

It does not matter how many times we talk about problems, because there are no problems. The times I have told people that a sprinkler system will not go off unless there is a fire at 68 degrees C—it will not go off if you burn your toast or if your pizza is burning. It will only go off when there is a fire, and when it goes off, it will save lives. It will save people's lives and the lives of firefighters who have to go into burning buildings. It makes sense to get on and do this now. Sprinklers have been around since 1885. The building industry has known that

Does dim ots faint o weithiau y byddwn yn siarad am broblemau, oherwydd nid oes problemau. Rwyf wedi dweud a dweud na fydd y systemau chwistrellu yn dod ymlaen oni bai bod tân 68 gradd C—ni fydd yn dod ymlaen os bydd eich tost neu'ch pizza yn llosgi. Bydd yn dod ymlaen pan fydd tân, a phan fydd yn dod ymlaen, bydd yn achub bywydau. Bydd yn achub bywydau a bywydau diffoddwyr tân sy'n gorfod mynd i mewn i adeiladau sydd ar dân. Mae'n gwneud synnwyr mynd ati i wneud hyn yn awr. Mae chwistrellwyr wedi bod o gwmpas

they have been around, but it has not taken them on board. It has had its chances to do it, but it has not done it. Now is the time when we must legislate, so that we can make people's lives in Wales much safer.

ers 1885. Mae'r diwydiant adeiladu wedi bod yn ymwybodol ohonynt, ond nid yw wedi eu defnyddio. Mae'r diwydiant wedi cael cyfle i wneud hynny, ond nid yw wedi gwneud hynny. Dyma'r amser inni ddeddfu, er mwyn gwneud bywydau pobl yng Nghymru yn llawer mwy diogel.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 9. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, mae gwelliant 9 wedi ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 9 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 9 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 9.
Amendment 9 agreed.

Y Llywydd: Yn unol â'r rhestr o welliannau wedi'u didoli, symudwn yn awr i waredu gwelliannau 10, 1, 11, 2, 22 a 6.

The Presiding Officer: In line with the marshalled list, we will now move to dispose of amendments 10, 1, 11, 2, 22 and 6.

I invite Ann Jones to move the amendment 10.

Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig gwelliant 10.

Ann Jones: I move amendment 10 in my name.

Ann Jones: Rwy'n cynnig gwelliant 10 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 10. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf fod. Felly, symudwn i bleidlais.

The Presiding Officer: The question is that amendment 10 be agreed to. Are there any objections? I see that there are. Therefore, we will move to a vote.

Gwelliant 10: O blaid 41, Ymatal 1, Yn erbyn 4.
Amendment 10: For 41, Abstain 1, Against 4.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Davies, Andrew R.T.
Davies, Jocelyn
Davies, Paul
German, Veronica
Gibbons, Brian
Gregory, Janice
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Asghar, Mohammad
Graham, William
Isherwood, Mark
Millar, Darren

Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Ramsay, Nick
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Williams, Kirsty

Ymataliodd yr Aelod canlynol:
The following Member abstained:

Burns, Angela

Derbyniwyd y gwelliant.
Amendment agreed.

Y Llywydd: Gan fod gwelliant 10 wedi ei dderbyn, mae gwelliant 1 yn methu.

The Presiding Officer: As amendment 10 was agreed, amendment 1 falls.

Methodd gwelliant 1.
Amendment 1 fell.

Y Llywydd: Symudwn i waredu gwelliant 11.

The Presiding Officer: We move to dispose of amendment 11.

I invite Ann Jones to move the amendment.

Rwy'n gwahodd Ann Jones i gynnig y gwelliant.

Ann Jones: I move amendment 11 in my name.

Ann Jones: Rwy'n cynnig gwelliant 11 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 11. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 11 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 11 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 11 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 11.
Amendment 11 agreed.

The Presiding Officer: I invite Mark Isherwood to move amendment 2.

Y Llywydd: Rwy'n gwahodd Mark Isherwood i gynnig gwelliant 2.

Mark Isherwood: I move amendment 2 in my name.

Mark Isherwood: Rwy'n cynnig gwelliant 2 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 2. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf fod. Felly, symudwn i bleidlais.

The Presiding Officer: The question is that amendment 2 be agreed to. Are there any objections? I see that there are. Therefore, we will move to a vote.

Gwelliant 2: O blaid 9, Ymatal 0, Yn erbyn 37.
Amendment 2: For 9, Abstain 0, Against 37.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Asghar, Mohammad
Burns, Angela
Davies, Andrew R.T.
Davies, Paul
Graham, William
Isherwood, Mark
Melding, David
Millar, Darren
Ramsay, Nick

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Davies, Jocelyn
German, Veronica
Gibbons, Brian
Gregory, Janice
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Williams, Kirsty

Gwrthodwyd y gwelliant.
Amendment not agreed.

Y Llywydd: Symudwn i waredu gwelliant 22. Yr wyf yn gwahodd Ann Jones i gynnig y gwelliant.

The Presiding Officer: We move to dispose of amendment 22. I invite Ann Jones to move the amendment.

Ann Jones: I move amendment 22 in my name.

Ann Jones: Rwy'n cynnig gwelliant 22 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 22. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35,

The Presiding Officer: The question is that amendment 22 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In

felly, caiff gwelliant 22 ei dderbyn.

accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 22 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 22.
Amendment 22 agreed.

Y Llywydd: Symudwn i waredu gwelliant 6. Yr wyf yn gwahodd Ann Jones i gynnig y gwelliant.

The Presiding Officer: We move to dispose of amendment 6. I invite Ann Jones to move the amendment.

Ann Jones: I move amendment 6 in my name.

Ann Jones: Rwy'n cynnig gwelliant 6 yn fy enw i.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid derbyn gwelliant 6. A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, felly, caiff gwelliant 6 ei dderbyn.

The Presiding Officer: The question is that amendment 6 be agreed to. Are there any objections? I see that there are none. In accordance with Standing Order No. 7.35, amendment 6 is therefore agreed.

Derbyniwyd gwelliant 6.
Amendment 6 agreed.

Y Llywydd: Dyna ddiwedd trafodion Cyfnod 3 o'r Mesur Arfaethedig ynghylch Diogelwch Tân Domestig (Cymru). Yr wyf yn datgan y bernir bod pob adran o'r Mesur arfaethedig, a phob atodlen iddo wedi'i dderbyn. Dyna ddiwedd trafodion Cyfnod 3.

The Presiding Officer: We have reached the end of proceedings for Stage 3 of the proposed Domestic Fire Safety (Wales) Measure. I declare that all sections and schedules of the proposed Measure are deemed agreed. That concludes Stage 3 proceedings.

Cynnig yng Nghyfnod 4 o dan Reol Sefydlog Rhif 23.58 i Gymeradwyo'r Mesur Arfaethedig Diogelwch Tân Domestig (Cymru)
Stage 4 Standing Order No. 23.58 Motion to Approve the Proposed Domestic Fire Safety (Wales) Measure

Cynnig

Mae Cynulliad Cenedlaethol Cymru, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 23.58, yn cymeradwyo'r Mesur Arfaethedig Diogelwch Tân Domestig (Cymru).

Motion

The National Assembly for Wales, in accordance with Standing Order No. 23.58, approves the Proposed Domestic Fire Safety (Wales) Measure.

Ann Jones: I move the motion.

Ann Jones: Cynigiaf y cynnig.

Today's vote, in my view, is a clear example of how devolution can make a positive and concrete difference to life here in Wales. The process has taken far too long for my liking, and for the liking of some in this Chamber. All we have been debating is Schedule 5 to the Government of Wales Act 2006. We have made significant strides here today.

Mae pleidlais heddiw, yn fy marn i, yn enghraifft glir o sut y gall datganoli wneud gwahaniaeth cadarnhaol a choncrid i fywyd yma yng Nghymru. Mae'r broses wedi cymryd llawer rhy hir yn fy marn i, ac ym marn rhai yn y Siambr hon. Yr hyn rydym wedi ei drafod yw Atodlen 5 i Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006. Rydym wedi cymryd camau sylweddol yma heddiw.

Before I gave evidence to Legislation Committee No. 1 back in September, I received the following message from former Welsh chief fire officer Ronnie King. He told me—and I have quoted his words many times—that he failed to prevent 150 deaths and 4,500 injuries during his 20 years as a chief fire officer. People ask Ronnie why, during his retirement, he works so hard to support the case for sprinklers. His answer is quite clear. He says,

Cyn imi roi tystiolaeth i Bwyllgor Deddfwriaeth Rhif 1 yn ôl ym mis Medi, cefais y neges ganlynol gan gyn brif swyddog tân Cymru, Ronnie King. Dywedodd wrthyf—ac rwyf wedi dyfynnu ei eiriau sawl gwaith—iddo fethu ag atal 150 o farwolaethau a 4,500 o anafiadau yn ystod ei 20 mlynedd yn brif swyddog tân. Mae pobl yn gofyn i Ronnie pam ei fod yn gweithio mor galed dros yr achos i gael systemau chwistrellu yn ystod ei ymddeoliad. Mae ei ateb yn eithaf clir. Mae'n dweud:

'I am trying to put right what I failed to do back then'.

Rwy'n ceisio gwneud yn iawn am yr hyn wnes i fethu â gwneud bryd hynny.

Ronnie is in the public gallery. Ronnie, I hope that you feel that we have gone some way today to putting that right here in Wales. I thank you for your support for this proposed Measure. As mine was the first bid by a backbencher, I do not think that I would ever have come this far without the help of people like Ronnie. I need to thank a few people, with the indulgence of the Presiding Officer.

Mae Ronnie yn yr oriel gyhoeddus. Ronnie, gobeithio eich bod yn teimlo ein bod wedi mynd rhywfaint o'r ffordd heddiw i wneud yn iawn am hynny yma yng Nghymru. Diolch ichi am eich cefnogaeth i'r Mesur arfaethedig hwn. Gan mai fy nghais i oedd y cyntaf gan Aelod o'r meinciau cefn, nid wyf yn meddwl y byddwn wedi dod mor bell â hyn heb gymorth pobl fel Ronnie. Mae angen imi ddiolch i ychydig o bobl, gyda charedigrwydd y Llywydd.

A few people have driven through a great amount of work with very few resources, under tight deadlines. In particular, I want to thank Chris Enness of the Chief Fire Officers Association. Chris is a former deputy chief fire officer in north Wales who moved to Staffordshire. I am grateful to his authority for allowing him to continue to be my technical adviser. I have already mentioned Ronnie King and the National Fire Sprinkler Network. I also thank Colin Hanks from North Wales Fire and Rescue Service. When Chris Enness left, he handed the baton to Colin. The sole incentive for this small, dedicated team has been today, and I will always be grateful for the work that they have done to make Wales a safer place.

Mae rhai wedi gwneud llawer iawn o waith gydag ychydig iawn o adnoddau, i derfynau amser tynn. Yn benodol, rwyf eisiau diolch i Chris Enness o Gymdeithas y Prif Swyddogion Tân. Mae Chris yn gyn ddirprwy brif swyddog tân gogledd Cymru a symudodd i swydd Stafford. Rwy'n ddiolchgar i'w awdurdod am ganiatáu iddo barhau i fod yn ymgynghorydd technegol i mi. Rwyf eisoes wedi crybwyll Ronnie King a'r Rhwydwaith Chwistrellwyr Tân Cenedlaethol. Hoffwn ddiolch hefyd i Colin Hanks o Wasanaeth Tân ac Achub Gogledd Cymru. Pan adawodd Chris Enness, estynnodd y baton i Colin. Yr unig gymhelliad i'r tîm bach hwn oedd heddiw, a byddaf bob amser yn ddiolchgar am y gwaith y maent wedi'i wneud i wneud Cymru'n lle mwy diogel.

I also thank you, Presiding Officer, for your help and support, and I thank the Assembly's legislation team, which has worked hard to produce a robust proposal that won plaudits from no less than the Finance Committee, which I also thank. Keith Bush, Gareth Williams and Graham Winters were the

Hoffwn ddiolch hefyd i chi, Lywydd, am eich cymorth a'ch cefnogaeth, a hoffwn ddiolch i dîm deddfwriaeth y Cynulliad, sydd wedi gweithio'n galed i lunio cynnig cadarn sy'n cael cymeradwyaeth gan neb llai na'r Pwyllgor Cyllid. Hoffwn ddiolch i'r Pwyllgor Cyllid hefyd. Keith Bush, Gareth

backroom boys—as well as Alex Bevan, my researcher—but they have played a central role in creating this legislation.

Williams a Graham Winters a oedd yn gweithio y tu ôl i'r llen—yn ogystal ag Alex Bevan, fy ymchwilydd—a chawsant ran ganolog yn y gwaith o lunio'r ddeddfwriaeth hon.

This legislation will really affect the lives of everyone in the areas that we all represent. It will save a young family that is buying a new home, and it will also save the lives of students moving into new university accommodation as well as older people in new care homes. All these new buildings will have sprinklers at the point of construction. Most of us have loved ones or friends in those situations. If this proposed Measure is passed, those people are almost definitely never going to die as a result of fire in a home. This represents a huge shift in thinking on public safety, and it is important that we should recognise that. Since 2004, 107 people in Wales have died in house fires. The wider figures on deaths in domestic premises do not represent a stubborn minimum; something can be done about it, and this legislation has the potential to make Wales safer as the decades pass. More new housing will mean safer family homes. A vote for this motion will make Wales the very first country in the world to offer this protection to its citizens, which is something all of us in this Chamber can be immensely proud of. Diolch, Llywydd. [*Applause.*]

Bydd y ddeddfwriaeth hon wir yn effeithio ar fywydau pawb yn y meysydd yr ydym i gyd yn eu cynrychioli. Bydd yn achub teulu ifanc sy'n prynu cartref newydd, a bydd hefyd yn achub bywydau myfyrwyr sy'n symud i lety newydd prifysgol yn ogystal â phobl hŷn mewn cartrefi gofal newydd. Bydd gan yr holl adeiladau newydd hyn systemau chwistrellu o'r cychwyn wrth eu hadeiladu. Mae gan y rhan fwyaf ohonom anwyliaid neu ffrindiau yn y sefyllfaoedd hynny. Os bydd y Mesur arfaethedig hwn yn cael ei basio, mae hi bron yn sicr na fydd y bobl hynny yn marw o ganlyniad i dân mewn cartref. Mae hyn yn newid mawr yn y meddylfryd ar ddiogelwch y cyhoedd, ac mae'n bwysig inni gydnabod hynny. Ers 2004, mae 107 o bobl yng Nghymru wedi marw mewn tanau yn y cartref. Nid yw'r ffigurau ehangach ar farwolaethau mewn eiddo domestig yn lleiafswm ystyfnig; gellir gwneud rhywbeth am y peth, ac mae gan y ddeddfwriaeth hon y potensial i wneud Cymru'n fwy diogel wrth i'r degawdau fynd rhagddynt. Bydd mwy o dai newydd yn golygu y bydd cartrefi teulu yn fwy diogel. Bydd pleidlais dros y cynnig hwn yn gwneud Cymru'r wlad gyntaf yn y byd i warchod ei dinasyddion yn y modd hwn, sy'n rhywbeth y gall pob un ohonom yn y Siambr hon fod yn eithriadol o falch ohono. Diolch, Lywydd. [*Cymeradwyaeth.*]

The Minister for Environment, Sustainability and Housing (Jane Davidson): On behalf of the Government, I thank Ann for her tenacity, as well as her co-operation in working with the Assembly Government to produce a proposed Measure that serves both our needs and sets the framework within which detailed regulations can now be drafted. The need to set the aims of the proposed Measure within a context of existing building legislation has required care and substantial thought. Together, we have achieved that. Fire safety is an emotive subject. It ranks highly in public perception, and quite rightly so. The consequences of house fire injuries and deaths are so completely life-shattering.

Y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai (Jane Davidson): Ar ran y Llywodraeth, diolch i Ann am ei dycnwch, yn ogystal â'i chydweithrediad yn gweithio gyda Llywodraeth y Cynulliad i lunio Mesur arfaethedig sy'n gwasanaethu ein hanghenion ac sy'n gosod y fframwaith ar gyfer drafftio rheoliadau manwl. Mae'r angen i osod amcanion y Mesur arfaethedig yng nghyd-destun y ddeddfwriaeth adeiladu bresennol wedi galw am lawer o ofal a meddwl. Gyda'n gilydd, rydym wedi cyflawni hynny. Mae diogelwch tân yn bwnc emosiynol. Mae'n amlwg iawn ym meddwl y cyhoedd, ac mae hynny'n gwbl briodol. Mae canlyniadau anafiadau a marwolaethau o ganlyniad i dân yn y cartref yn chwalu

bywydau'n llwyr.

In bringing forward and seeing through this proposed Measure, Ann has done much more than raise the profile of this issue. In fact, she has demonstrated that we can deal with the issue today. She has also effectively encouraged major debate and discussion on the process, and we can effectively deal with the process with a positive vote on 3 March. Thank you, Ann, and I encourage all Members to support this proposed Measure.

Wrth gyflwyno a datblygu'r Mesur arfaethedig hwn, mae Ann wedi gwneud llawer mwy na chodi proffil y mater hwn. Yn wir, mae wedi dangos ein bod yn gallu ymdrin â'r mater hwn heddiw. Mae hefyd wedi annog trafodaeth fawr ar y broses, a gallwn ymdrin â'r broses â phleidlais gadarnhaol ar 3 Mawrth. Diolch, Ann, ac rwy'n annog pob Aelod i gefnogi'r Mesur arfaethedig hwn.

Nick Ramsay: I was pleased to have been involved in this process, pretty much from the start, on Legislation Committee No. 1, when we first started considering the proposed Measure. I know that it is a subject that has been close to Ann Jones' heart from the moment that she became an Assembly Member. You could not help but be infected by the passion she showed. When Ann left the committee in order to bring the proposed Measure to the committee, she was replaced by Rhodri Morgan, the former First Minister. We had many fascinating discussions about the different technologies involved, which included bringing some display models of different types of valves and pipe junctions for us to see. It was one of the most interesting of all the issues that I have had the chance to discuss with the former First Minister at committee stage. I want to put on record my appreciation of the work that Ann has done. There was an extensive amount of work with the fire services behind the scenes, before it even got to our consideration. If, over the years to come, we see lives saved as a result of this legislation, it is something that can be attributed to the work that was done by people up in the public gallery and in the Chamber today.

Nick Ramsay: Roeddwn yn falch cael bod yn rhan o'r broses hon, o'r cychwyn bron, ar Bwyllgor Deddfwriaeth Rhif 1, pan ddechreuodd y gwaith o ystyried y Mesur arfaethedig. Gwn ei fod yn bwnc sydd wedi bod yn agos at galon Ann Jones o'r foment y cafodd ei hethol yn Aelod Cynulliad. Roedd ei hangerdd yn heintus dros ben. Pan adawodd Ann y pwyllgor er mwyn cyflwyno'r Mesur arfaethedig i'r pwyllgor, Rhodri Morgan, y cyn Brif Weinidog a ddaeth yn ei lle. Cawsom lawer o drafodaethau diddorol am y gwahanol dechnolegau dan sylw, a oedd yn cynnwys dod â rhai modelau o wahanol fathau o falfiau a chysylltiadau pibelli i ni eu gweld. Roedd yn un o'r materion mwyaf diddorol o'r holl faterion yr wyf wedi cael y cyfle i'w trafod gyda'r cyn Brif Weinidog yn ystod cyfnod pwyllgor. Hoffwn gofnodi fy ngwerthfawrogiad o'r gwaith y mae Ann wedi ei wneud. Roedd llawer o waith gyda'r gwasanaethau tân y tu ôl i'r llenni, cyn iddo ein cyrraedd ni i'w hystyried. Yn ystod y blynyddoedd i ddod, os bydd bywydau'n cael eu hachub o ganlyniad i'r ddeddfwriaeth hon, bydd modd priodoli hynny i'r gwaith a wnaethpwyd gan y sawl yn yr oriel gyhoeddus ac yn y Siambr heddiw.

6.15 p.m.

Peter Black: I also add my congratulations to Ann on this legislation. As the Minister has said, she has shown a huge amount of tenacity in moving from the first stages of seeking the powers to introducing the proposed Measure and negotiating the labyrinthine requirements of the legal profession so that the proposed Measure could become law. I was on the original committee that considered the legislative

Peter Black: Rwyf innau hefyd yn llongyfarch Ann ar y ddeddfwriaeth hon. Fel y dywedodd y Gweinidog, mae wedi dangos llawer iawn o ddycnwch wrth symud o'r camau cyntaf o geisio pwerau i gyflwyno'r Mesur arfaethedig a thrafod gofynion dyrys y proffesiwn cyfreithiol fel bod modd i'r Mesur arfaethedig ddod yn gyfraith. Roeddwn ar y pwyllgor gwreiddiol a oedd yn ystyried y Gorchymyn cymhwysedd deddfwriaethol, ac

competence Order, and I could see then the huge amount of work that she had put into preparing the case and into putting the arguments forward, which she did forcefully, intelligently and with great panache. That is to her credit, and it is to the credit of the Assembly that we listened to her, took on board her arguments and have delivered, through the LCO process, and now the Measure-making process, an important piece of legislation that will help to improve the safety of people throughout Wales. That shows what you can do if you have the powers.

roeddwn yn gallu gweld bryd hynny y gwaith a wnaeth wrth baratoi'r achos ac wrth gyflwyno'r dadleuon, a dyna a wnaeth yn rymus, yn ddeallus a chyda steil. Mae hynny yn glod iddi, ac yn glod i'r Cynulliad ein bod wedi gwrando arni, wedi gwrando ar ei dadleuon ac wedi darparu, trwy'r broses GCD, a bellach y broses o wneud Mesur, sy'n ddarn pwysig o ddeddfwriaeth a fydd yn helpu i wella diogelwch pobl ledled Cymru. Mae hynny'n dangos beth y gallwch ei wneud os oes gennych y pwerau.

For those who are thinking about how they will vote on 3 March, here is a concrete example of a proposed Measure that will be put into effect and that will improve the safety and quality of people's lives throughout Wales. Of course, if we could do away with the LCO process, that could be done much more quickly. Therefore, if we obtain those powers following a 'yes' vote on 3 March, we can deliver many more laws such as this in the next Assembly.

I'r rhai sydd yn meddwl am sut y byddant yn pleidleisio ar 3 Mawrth, dyma enghraifft benodol o Fesur arfaethedig a fydd yn cael ei roi ar waith ac a fydd yn gwella diogelwch ac ansawdd bywydau pobl ledled Cymru. Wrth gwrs, pe gallem wneud i ffwrdd â'r broses GCD, byddai modd gwneud hynny'n gyflymach o lawer. Felly, os byddwn yn cael y pwerau hynny ar ôl pleidlais 'ie' ar 3 Mawrth, gallwn gyflwyno llawer mwy o ddeddfau fel hyn yn y Cynulliad nesaf.

To conclude, I congratulate Ann on behalf of the Welsh Liberal Democrats on this achievement. I would also like to say 'well done' to everyone involved in delivering what I think is an important addition to the statute book.

I gloi, hoffwn longyfarch Ann ar ran Democratiaid Rhyddfrydol Cymru ar y llwyddiant hwn. Hoffwn hefyd ddweud 'da iawn' wrth bawb sy'n ymwneud â darparu'r hyn a fydd, yn fy marn i, yn ychwanegiad pwysig at y llyfr statud.

Y Llywydd: Y cwestiwn yw a ddylid pasio'r Mesur Arfaethedig Diogelwch Tân Domestig (Cymru). A oes gwrthwynebiad? Gwelaf nad oes. Felly, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 7.35, caiff y Mesur arfaethedig ei dderbyn. Llongyfarchiadau, Ann Jones. [*Cymeradwyaeth.*]

The Presiding Officer: The question is that the Proposed Domestic Fire Safety (Wales) Measure be agreed. Are there any objections? I see that there are not. In accordance with Standing Order No. 7.35, the proposed Measure is therefore agreed. Congratulations, Ann Jones. [*Applause*.]

Derbyniwyd y cynnig.
Motion agreed.

Cyfnod Pleidleisio
Voting Time

Cynnig NDM4666: O blaid 45, Ymatal 0, Yn erbyn 0.
Motion NDM4666: For 45, Abstain 0, Against 0.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton

Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Bates, Mick
Black, Peter
Burns, Angela
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Davies, Jocelyn
Davies, Paul
German, Veronica
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
Isherwood, Mark
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Millar, Darren
Morgan, Jonathan
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Ramsay, Nick
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn
Williams, Kirsty

Derbyniwyd y cynnig.
Motion agreed.

Cynnig NDM4665: O blaid 9, Ymatal 4, Yn erbyn 33.
Motion NDM4665: For 9, Abstain 4, Against 33.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Asghar, Mohammad
Burns, Angela
Davies, Paul
Graham, William
Isherwood, Mark
Melding, David
Millar, Darren
Morgan, Jonathan
Ramsay, Nick

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Davies, Jocelyn
Gibbons, Brian
Gregory, Janice
Griffiths, John
Griffiths, Lesley

Hart, Edwina
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn

Ymataliodd yr Aelodau canlynol:
The following Members abstained:

Bates, Mick
Black, Peter
German, Veronica
Williams, Kirsty

Gwrthodwyd y cynnig.
Motion not agreed.

Gwelliant 1 i NDM4665: O blaid 33, Ymatal 4, Yn erbyn 9 .
Amendment 1 to NDM4665: For 33, Abstain 4, Against 9.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Davies, Jocelyn
Gibbons, Brian
Gregory, Janice
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Mewies, Sandy

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Asghar, Mohammad
Burns, Angela
Davies, Paul
Graham, William
Isherwood, Mark
Melding, David
Millar, Darren
Morgan, Jonathan
Ramsay, Nick

Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn

Ymataliodd yr Aelodau canlynol:
The following Members abstained:

Bates, Mick
Black, Peter
German, Veronica
Williams, Kirsty

Derbyniwyd y gwelliant.
Amendment agreed.

Gwelliant 2 i NDM4665: O blaid 4, Ymatal 0, Yn erbyn 42.
Amendment 2 to NDM4665: For 4, Abstain 0, Against 42.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Bates, Mick
Black, Peter
German, Veronica
Williams, Kirsty

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Andrews, Leighton
Asghar, Mohammad
Barrett, Lorraine
Burns, Angela
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Davies, Jocelyn
Davies, Paul
Gibbons, Brian
Graham, William
Gregory, Janice
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
Isherwood, Mark
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Melding, David
Mewies, Sandy
Millar, Darren
Morgan, Jonathan
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Ramsay, Nick
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn

Gwrthodwyd y gwelliant.
Amendment not agreed.

Cynnig NDM4665 fel y'i diwygiwyd:

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

1. Yn cydnabod aberth ac ymrwymiad y rheini sydd wedi gwasanaethu yn ein Lluoedd Arfog, ac yn gresynu am bob bywyd a gollwyd.

2. Yn croesawu'r arweinyddiaeth y mae Llywodraeth y Cynulliad yn ei ddangos wrth gefnogi cymuned ehangach y Lluoedd Arfog yng Nghymru, gan gynnwys teuluoedd personél a chyn-filwyr; yn benodol ym meysydd teithio, iechyd, tai ac addysg.

Motion NDM4665 as amended:

To propose that the National Assembly for Wales:

1. Recognises the sacrifice and commitment of those who have served in our Armed Forces, and regrets any loss of life.

2. Welcomes the leadership the Welsh Assembly Government is providing in support of the wider Armed Forces community in Wales, including the families of service personnel and veterans; particularly in the areas of travel, health, housing and education.

Cynnig NDM4665 fel y'i diwygiwyd: O blaid 33, Ymatal 4, Yn erbyn 9.
Motion NDM4665 as amended: For 33, Abstain 4, Against 9.

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol o blaid:
The following Members voted for:

Andrews, Leighton
Barrett, Lorraine
Chapman, Christine
Cuthbert, Jeff
Davidson, Jane
Davies, Alun
Davies, Andrew
Davies, Jocelyn
Gibbons, Brian
Gregory, Janice
Griffiths, John
Griffiths, Lesley
Hart, Edwina
James, Irene
Jenkins, Bethan
Jones, Alun Ffred
Jones, Ann
Jones, Carwyn
Jones, Elin
Jones, Gareth
Jones, Helen Mary
Jones, Ieuan Wyn
Law, Trish
Lewis, Huw
Lloyd, David
Lloyd, Val
Mewies, Sandy
Morgan, Rhodri
Neagle, Lynne
Ryder, Janet
Sargeant, Carl
Thomas, Gwenda
Thomas, Rhodri Glyn

Pleidleisiodd yr Aelodau canlynol yn erbyn:
The following Members voted against:

Asghar, Mohammad
Burns, Angela
Davies, Paul
Graham, William
Isherwood, Mark
Melding, David
Millar, Darren
Morgan, Jonathan
Ramsay, Nick

Ymataliodd yr Aelodau canlynol:
The following Members abstained:

Bates, Mick
Black, Peter
German, Veronica
Williams, Kirsty

Derbyniwyd cynnig NDM4665 fel y'i diwygiwyd.
Motion NDM4665 as amended agreed.

Dadl Fer a Ohiriwyd ers 1 Rhagfyr 2010
Short Debate Postponed from 1 December 2010

Bryniau Clwyd—Trysor Cenedlaethol
The Clwydian Range—A National Treasure

Darren Millar: I welcome the opportunity to speak this evening on a subject that is close to my heart. There is no doubt that Wales is renowned for its beautiful national parks and its glorious landscapes. Our three national parks—Snowdonia, the Brecon Beacons and the Pembrokeshire Coast National Park—cover some of the most stunning and imposing landscape not just in Wales, but in Europe. Those three national parks cover an area of over 4,000 sq km, which represents approximately 20 per cent of the land area of Wales.

Snowdonia was designated as a national park in 1951 and was followed by the Pembrokeshire Coast National Park in 1952 and the Brecon Beacons National Park in 1957. Not only are our national parks the breathing spaces of our country, they also play a valuable role in supporting our local economies and are a considerable draw for the millions of tourists who flock to Wales each year. In fact, according to the Welsh Assembly Government's figures, a staggering 22 million visitors are attracted to our national parks each year.

I would like to take the opportunity this evening to talk about another national treasure, which deserves to be promoted and protected as Wales's newest national park. Last year, the Clwydian range celebrated 25 years since it was named as an area of outstanding natural beauty. Such an anniversary is an important milestone and is an appropriate time to look again at the protection afforded to this breathtakingly

Darren Millar: Rwy'n croesawu'r cyfle i siarad heno am bwnc sy'n agos at fy nghalon. Nid oes amheuaeth bod Cymru'n enwog am ei pharciau cenedlaethol hardd a'i thirweddau godidog. Mae ein tri pharc cenedlaethol—Eryri, Bannau Brycheiniog a Pharc Cenedlaethol Arfordir Sir Benfro—yn cynnwys peth o'r dirwedd mwyaf trawiadol nid yn unig yng Nghymru, ond yn Ewrop. Mae'r tri pharc cenedlaethol yn cwmpasu ardal o dros 4,000 km sgwâr, sef tua 20 y cant o arwynebedd tir Cymru.

Dynodwyd Eryri yn barc cenedlaethol yn 1951 ac fe'i dilynwyd gan Barc Cenedlaethol Arfordir Penfro yn 1952 a Pharc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog yn 1957. Mae ein parciau cenedlaethol nid yn unig yn lleoedd natur agored i'n gwlad, mae ganddynt hefyd ran wrth gefnogi ein heconomïau lleol ac maent yn denu miliynau o ymwelwyr sy'n heidio i Gymru bob blwyddyn. Yn wir, yn ôl ffigurau Llywodraeth Cynulliad Cymru, mae 22 miliwn o ymwelwyr yn cael eu denu at ein parciau cenedlaethol bob blwyddyn, sy'n syfrdanol.

Hoffwn gymryd y cyfle heno i sôn am drysor cenedlaethol arall sy'n haeddu cael ei hyrwyddo a'i ddiogelu fel parc cenedlaethol mwyaf newydd Cymru. Y llynedd, dathlwyd 25 mlynedd ers enwi bryniau Clwyd yn ardal o harddwch naturiol eithriadol. Mae pen-blwydd o'r fath yn garreg filltir bwysig ac mae'n adeg briodol i edrych eto ar y modd y mae'r ardal syfrdanol o brydferth hon yn cael ei gwarchod. O'r pum ardal o harddwch

beautiful part of the country. The range is the most recently designated of the five AONBs in Wales, which, with the three national parks, are the only landscapes in Wales with statutory protection.

naturiol eithriadol yng Nghymru, bryniau Clwyd yw'r diweddaraf i'w henwi felly. Yr ardaloedd hynny â'r tri pharc cenedlaethol yw'r unig dirweddau yng Nghymru sydd wedi eu gwarchod drwy statud.

The range is a magnificent gateway to north-east Wales and covers some 62 sq miles of undulating landscape, which is characterised by sweeping moorland, heather hills, Iron Age stone forts and limestone cliffs. It forms a chain of hills measuring 35 km north to south, which stretches from the Vale of Clwyd in the west to the foothills of the Dee estuary in the east, from the Prestatyn hillside in the north to the Nant y Garth pass in the south. The varied landscape of the Clwydian range supports a rich mix of wildlife and habitats. The increasingly rare red kite and the red fox have been spotted here from time to time, and there are rich grasslands of orchids and other wild flowers.

Mae'r bryniau yn fynedfa wych i ogledd-ddwyrain Cymru ac mae'n cwmpasu tua 62 milltir sgwâr o dirwedd donnog, sy'n cynnwys gweundiroedd ysgubol, bryniau grug, caerau cerrig o'r Oes Haearn a chlogwyni calchfaen. Maent yn ffurfio cadwyn o fryniau sy'n 35 km o'r gogledd i'r de, yn ymestyn o Ddyffryn Clwyd yn y gorllewin i odre aber Dyfrdwy yn y dwyrain, o fryniau Prestatyn yn y gogledd i fwlch Nant y Garth yn y de. Mae tirwedd amrywiol bryniau Clwyd yn cynnal cymysgedd gyfoethog o fywyd gwyllt a chynefinoedd. Mae'r barcud coch a'r llwynog coch, sy'n fwyfwy prin, wedi cael eu gweld yma o bryd i'w gilydd, ac mae yma laswelltiroedd sy'n gyfoethog gan degeirianau a blodau gwyllt eraill.

The range has a wealth of archaeological and historic remains, dating from the early prehistoric period through to the second world war. In fact, many of these archaeological sites are scheduled ancient monuments and are protected by Cadw as Welsh historic monuments. The range includes a number of hills possessing Iron Age hill forts and a number of legends related to King Arthur are associated with the hills, all of which have been retold on many occasions by my colleague Mark Isherwood AM.

Mae gan y bryniau amrywiaeth gyfoethog o olion archeolegol a hanesyddol, yn dyddio o'r cyfnod cynhanesyddol cynnar hyd at yr ail ryfel byd. Yn wir, mae llawer o'r safleoedd archeolegol yn henebion cofrestredig wedi eu gwarchod gan Cadw fel henebion hanesyddol Cymru. Mae yma nifer o fryniau sydd â bryngaerau o Oes yr Haearn arnynt, ac mae nifer o chwedlau yn ymwneud â'r Brenin Arthur yn gysylltiedig â'r bryniau. Mae fy nghydweithiwr Mark Isherwood AC wedi adrodd pob un ohonynt ar sawl achlysur.

The highest point is crowned by the Jubilee Tower on Moel Famau at 554 metres. This recognisable local landmark is visible for miles around and is one of the main visitor attractions in the Clwydian range. Last year, we saw some spectacular celebrations to mark the two-hundredth anniversary of this iconic landmark and more than 2,000 people gathered to see a magnificent laser light and firework display from the summit. Indeed, last year's celebrations captured the public's imagination and, as a result of that promotion, the summit of Moel Famau in the Clwydian range attracts some 200,000 visitors per year.

Pwynt uchaf y bryniau yw Moel Famau, sy'n 554 metr, ac yno mae Tŵr y Jiwbilî. Mae'r tirnod adnabyddus lleol hwn i'w weld o filltiroedd ac mae'n un o'r prif atyniadau ymwelwyr ym mryniau Clwyd. Y llynedd, gwelsom rai dathliadau ysblennydd i nodi daucanmlwyddiant y tirnod eiconig hwn, a chasglodd 2,000 o bobl i weld arddangosfa golau laser godidog a thân gwyllt o'r copa. Yn wir, taniodd ddathliadau'r llynedd ddychymyg y cyhoedd ac, o ganlyniad i hynny, mae copa Moel Famau ym mryniau Clwyd yn denu rhyw 200,000 o ymwelwyr y flwyddyn.

Therefore, the Clwydian range has a unique landscape, biodiversity and archaeology, which make it every bit as special as other areas in Wales that already have national park status. Some of the most spectacular views of the range can be enjoyed from the Offa's Dyke national trail, which crests the highest hills in the range. The Offa's Dyke path runs from sea to sea—from the Severn estuary to Liverpool bay—and it follows almost the entire length of the Clwydian range ridge crest. This year is the fortieth anniversary of the designation of the Offa's Dyke path as a national trail. It dates from the eighth century and Offa's Dyke is a great frontier earth work, built by Offa, the king of Mercia. It gives its name to a long-distance footpath, which is one of the wonderful national trails that we have in Britain. It runs from Chepstow to Prestatyn, through the varied landscapes of the Welsh marches. In places, it is up to 65 feet wide and 8 feet high, and in some places it even goes through people's back gardens. In addition to the fact that this year is the fortieth birthday of the Offa's Dyke national trail, there is also a bid for the dyke to be given world heritage status, which would place it alongside the Great Barrier reef and the Taj Mahal, and I would like to place on record my support for that campaign.

Felly, mae gan fryniau Clwyd dirwedd unigryw, bioamrywiaeth ac archaeoleg, sy'n ei gwneud yr un mor arbennig ag ardaloedd eraill yng Nghymru sydd eisoes yn meddu ar statws parc cenedlaethol. Mae modd mwynhau rhai o olygfeydd mwyaf ysblennydd y bryniau o lwybr cenedlaethol Clawdd Offa, sydd ar bwynt ucha'r bryniau. Mae llwybr Clawdd Offa yn ymestyn o fôr i fôr—o aber Hafren i fae Lerpwl—ac mae'n dilyn bron y cyfan o frigau cribyn bryniau Clwyd. Mae eleni yn ddeugainmlwyddiant dynodi llwybr Clawdd Offa yn llwybr cenedlaethol. Mae'n dyddio o'r wythfed ganrif ac mae Clawdd Offa yn waith ffinio daear sylweddol, a adeiladwyd gan Offa, brenin Mersia. Mae'n enw ar lwybr cerdded hir—un o'r llwybrau cenedlaethol gwych sydd gennym ym Mhrydain. Mae'n ymestyn o Gas-gwent i Brestatyn, drwy dirweddau amrywiol y Gororau. Mewn mannau, mae'r clawdd hyd at 65 troedfedd o led ac 8 troedfedd o uchder, ac mewn rhai mannau mae'n mynd trwy erddi cefn tai. Yn ychwanegol at y ffaith mai eleni yw deugeinfed pen-blwydd llwybr cenedlaethol Clawdd Offa, mae cais hefyd i'r clawdd gael statws treftadaeth y byd, a fyddai'n ei osod ochr yn ochr â'r Barriff Mawr a'r Taj Mahal, a hoffwn gofnodi fy nghefnogaeth i'r ymgyrch honno.

In addition, I want to place on record my support for the Countryside Council for Wales's proposal to extend the Clwydian range AONB. In partnership with local authorities in north Wales, CCW launched a four-month consultation to extend the existing Clwydian range AONB to cover the southern part of the range, the Vale of Llangollen and parts of the Dee valley. The consultation closed in January and over 300 people had responded to it. It is timely, for the purposes of this debate, that CCW announced on Monday that it has agreed to proceed to the next phase of the process to extend the AONB. That will involve producing the draft designation in order to outline the proposals formally. Members also agreed to consider a proposal by residents that the Ceiriog valley and the Berwyn should also be included in the extended area. There will be another five-week consultation period and it is hoped that a final decision on this matter will then be made by the Minister.

Yn ogystal, hoffwn gofnodi fy nghefnogaeth i gynnig Cyngor Cefn Gwlad Cymru i ymestyn ardal o harddwch naturiol eithriadol bryniau Clwyd. Mewn partneriaeth ag awdurdodau lleol yn y gogledd, lansiodd Cyngor Cefn Gwlad Cymru ymgynghoriad i ymestyn ardal o harddwch naturiol eithriadol presennol bryniau Clwyd i gynnwys rhan ddeheuol y bryniau, sef Dyffryn Llangollen a rhannau o Ddyffryn Dyfrdwy. Daeth yr ymgynghoriad i ben ym mis Ionawr, wedi i dros 300 o bobl ymateb iddo. Mae'n amserol, at ddibenion y ddadl hon, bod Cyngor Cefn Gwlad Cymru wedi cyhoeddi ddydd Llun ei fod wedi cytuno i symud ymlaen at gam nesaf y broses i ymestyn yr ardal o harddwch naturiol eithriadol. Bydd hynny'n golygu llunio'r dynodiad drafft er mwyn amlinellu'r cynigion yn ffurfiol. Cytunodd yr Aelodau hefyd i ystyried y cynnig gan drigolion y dylid cynnwys dyffryn Ceiriog a'r Berwyn yn rhan o'r ardal estynedig. Bydd cyfnod ymgynghori arall o bum wythnos a'r gobaith

I understand that the Minister cannot comment on that in any detail or prejudge the outcome of the consultation, but I fully support the proposal to extend the AONB. However, I still feel that even an extension of the AONB would not go far enough, and I would like to see that area designated as a national park.

yw y bydd y Gweinidog wedyn yn penderfynu yn derfynol ar y mater hwn. Rwy'n deall na all y Gweinidog wneud sylwadau ar hynny mewn unrhyw fanylder na rhagfarnu canlyniad yr ymgynghoriad, ond rwy'n llwyr gefnogi'r cynnig i ymestyn yr ardal o harddwch naturiol eithriadol. Fodd bynnag, rwy'n dal i deimlo na fyddai hyd yn oed estyniad o'r ardal o harddwch naturiol eithriadol yn mynd yn ddigon pell, a hoffwn weld yr ardal honno wedi ei dynodi yn barc cenedlaethol.

National parks were created to protect the most beautiful and imposing of the landscapes of the United Kingdom. The statutory designation recognises the importance of such landscapes and gives them a high degree of protection. There are 13 national parks in England and Wales and each one is operated by a national park authority, which, in precise legal terms, has two statutory purposes. The first is to conserve and enhance the natural beauty, wildlife and cultural heritage of the area. It is worth noting that that first statutory purpose also applies to areas of outstanding natural beauty. The big difference between the designations arises from the second purpose of a national park, which is to promote opportunities for the understanding and enjoyment of the national parks' special qualities by the public. Therefore, not only would national park status give the Clwydian range the recognition that it deserves, but the prestige associated with designation and the need to promote that area, as per the second purpose of a national park, would be massively beneficial for the economy of north-east Wales, which, as we all know, has been hard hit by the economic downturn. In fact, we have heard today of more job losses in that part of Wales.

Crëwyd parciau cenedlaethol i warchod tirweddau mwyaf prydferth a thrawiadol y Deyrnas Unedig. Mae dynodiad statudol yn cydnabod pwysigrwydd tirweddau o'r fath ac yn eu diogelu i raddau helaeth. Mae 13 o barciau cenedlaethol yng Nghymru a Lloegr ac mae pob un yn cael ei redeg gan awdurdod parc cenedlaethol, sydd, mewn termau cyfreithiol manwl gywir, yn gweithredu dau ddiben statudol. Y cyntaf yw gwarchod a chyfoethogi harddwch naturiol, bywyd gwyllt a threftadaeth ddiwylliannol yr ardal. Mae'n werth nodi bod y diben statudol cyntaf hwnnw hefyd yn berthnasol i ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol. Mae'r gwahaniaeth mawr rhwng y ddau ddynodiad yn codi o ail ddiben y parciau cenedlaethol, sef hybu cyfleoedd i'r cyhoedd ddeall a mwynhau eu nodweddion arbennig. Felly, nid yn unig byddai statws parc cenedlaethol yn rhoi'r gydnabyddiaeth y mae bryniau Clwyd yn eu haeddu, ond y bri sy'n gysylltiedig â dynodiad a'r angen i hybu'r ardal honno, yn unol ag ail ddiben parc cenedlaethol, gan fod o fudd aruthrol i economi'r gogledd-ddwyrain, sydd wedi ei ergydio'n drwm gan y dirywiad yn yr economi. Yn wir, rydym wedi clywed heddiw am golli mwy o swyddi yn y rhan honno o Gymru.

Therefore, designation would provide a much needed boost to tourism in the region. As we all know, tourism is a major contributor to the economy in north Wales. Rural Denbighshire had 1.5 million day visitors in 2006 and 365,000 overnight visitors. The total revenue from tourism in Denbighshire alone is more than £91 million and the rural visitor economy supports more than 1,700 jobs.

Felly, byddai dynodiad yn rhoi'r hwb mawr sy'n wirioneddol ei angen ar dwristiaeth yn y rhanbarth. Fel y gwyddom, mae twristiaeth yn cyfrannu'n fawr at economi'r gogledd. Cafodd cefn gwlad sir Ddinbych 1.5 miliwn o ymwelwyr dydd yn 2006 a 365,000 o ymwelwyr dros nos. Mae cyfanswm y refeniw o dwristiaeth yn sir Ddinbych yn unig yn fwy na £91 miliwn ac mae economi ymwelwyr cefn gwlad yn cynnal mwy na 1,700 o swyddi.

While the primary purpose of an AONB and a national park is to conserve and enhance the natural beauty of the area, it is that promotional aspect that is linked only to the national parks that I am really seeking for the Clwydian range. Those opportunities to promote the area to locals and visitors would make a real difference to my constituency in particular, and not only those communities that are within the area of the national park, if it were to be designated as one, but those areas outside it. Market towns such as Ruthin in my constituency, which has suffered as a result of the economic downturn, would no doubt receive a real boost to its economy. It is no wonder that a recent survey that was undertaken in Ruthin confirmed that 75 per cent of people in the town support the designation of the Clwydian range as a national park rather than just an area of outstanding natural beauty.

Er mai prif ddiben ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol a pharciau cenedlaethol yw gwarchod a chyfoethogi harddwch naturiol yr ardal, yr elfen honno o hyrwyddo sy'n gysylltiedig â'r parciau cenedlaethol yn unig rwy'n ei cheisio mewn gwirionedd ar gyfer bryniau Clwyd. Byddai'r cyfleoedd hynny i hyrwyddo'r ardal i bobl leol ac ymwelwyr yn gwneud gwahaniaeth go iawn i fy etholaeth i yn arbennig, ac nid yn unig i'r cymunedau hynny sydd yn ardal y parc cenedlaethol, pe bai'n cael ei dynodi felly, ond yr ardaloedd hynny y tu hwnt iddi. Byddai'n hwb, heb os, i drefi marchnad fel Rhuthun yn fy etholaeth, sydd wedi dioddef o ganlyniad i'r dirywiad economaidd. Nid yw'n syndod bod arolwg diweddar a wnaed yn Rhuthun yn cadarnhau bod 75 y cant o bobl y dref yn cefnogi dynodi bryniau Clwyd yn barc cenedlaethol yn hytrach na dim ond ardal o harddwch naturiol eithriadol.

6.30 p.m.

AONBs and national parks are also different in the way in how they are managed. National parks are managed by national park authorities, which are local authorities in their own right, with forward planning and development control functions and other executive powers. By contrast, of course, limited statutory duties are imposed on local authorities with an AONB, and there is evidence to indicate that many residents of such areas are completely unaware of the area's status. The designation or creation of new national parks in Wales is a function of the Countryside Council for Wales, and I have already written to it making a formal request for a designation of the Clwydian range as a national park.

Mae ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol a pharciau cenedlaethol hefyd yn wahanol yn y ffordd y maent yn cael eu rheoli. Caiff parciau cenedlaethol eu rheoli gan awdurdodau parciau cenedlaethol, sy'n awdurdodau lleol ynddynt eu hunain, gyda swyddogaethau cynllunio ymlaen llaw a rheolaeth datblygu a phwerau gweithredol eraill. Mewn cyferbyniad, wrth gwrs, gosodir dyletswyddau statudol cyfyngedig ar awdurdodau lleol sydd ag ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol, ac mae tystiolaeth i ddangos nad oes gan lawer o drigolion ardaloedd o'r fath syniad beth yw statws eu hardal. Swyddogaeth Cyngor Cefn Gwlad Cymru yw dynodi neu greu parciau cenedlaethol newydd yng Nghymru, ac rwyf eisoes wedi ysgrifennu at y cyngor i wneud cais ffurfiol am ddynodi bryniau Clwyd yn barc cenedlaethol.

As I said earlier, the three national parks in Wales were all created in the 1950s, and it is time that we looked again at adding a fourth national park in our nation. After all, national parks are still being created in the United Kingdom, with the New Forest being added to the ranks of national parks in 2005 and the South Downs national park having been created just last year. I recognise that some

Fel y dywedais yn gynharach, cafodd pob un o'r tri pharc cenedlaethol yng Nghymru eu creu yn y 1950au, ac mae'n bryd inni ystyried ychwanegu pedwerydd parc cenedlaethol yn ein gwlad. Wedi'r cyfan, mae parciau cenedlaethol yn parhau i gael eu creu yn y Deyrnas Unedig, gyda Pharc Cenedlaethol y New Forest yn cael ei ychwanegu at y parciau cenedlaethol yn 2005

landowners in the area concerned have expressed concerns about the proposals to make the Clwydian range a national park and, indeed, about the extension of the AONB. Many of the objections and concerns revolve around the planning process and the perception that the planning process will somehow hinder the opportunities for those businesses to thrive in the area if the AONB is extended or if national park status is granted.

a Pharc Cenedlaethol y South Downs wedi'i greu mor ddiweddar â'r llynedd. Rwy'n cydnabod bod rhai perchnogion tir yn yr ardal dan sylw wedi mynegi pryderon am y cynigion i wneud bryniau Clwyd yn barc cenedlaethol ac, yn wir, am ymestyn yr ardal o harddwch naturiol eithriadol. Mae nifer o'r gwrthwynebiadau a'r pryderon hyn yn ymwneud â'r broses gynllunio a'r gred y bydd y broses gynllunio rywfodd yn rhwystro cyfleoedd i fusnesau ffynnu yn yr ardal os caiff yr ardal o harddwch naturiol eithriadol ei hymestyn neu os rhoddir statws parc cenedlaethol iddi.

It is worth clarifying that the current planning regime requires exactly the same level of conservation and protection of the landscape for AONBs and national parks. That information ought to remove those concerns, but I appreciate that some people may have had a bad experience or heard of a bad experience in another national park area, as we do in local authority areas without national parks. However, I must say that I really do not feel that it is appropriate to hold such concerns in this particular case.

Mae'n werth egluro bod y gyfundrefn gynllunio bresennol yn ei gwneud yn ofynnol bod cadwraeth a gwarchodaeth y tirlun yn hollol gyfartal i ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol a pharciau cenedlaethol. Dylai'r wybodaeth honno ddileu rhai o'r pryderon hynny, ond gwerthfawrogaf y gall rhai pobl fod wedi cael profiad gwael neu fod wedi clywed am brofiad gwael mewn ardal parc cenedlaethol arall, fel y gwnawn mewn ardaloedd awdurdodau lleol heb barciau cenedlaethol. Fodd bynnag, rhaid imi ddweud nad wyf yn teimlo ei bod yn briodol bod pryderon o'r fath yn yr achos penodol hwn.

National parks are managed by national park authorities comprising members appointed by constituent local authorities and members appointed by the Welsh Assembly Government—a third of members are appointed by the Welsh Assembly Government. Our party has already put on record proposals to introduce a proportion of directly elected members to national park authorities, and, of course, I fully support that position because I feel that it would be a step in the right direction towards the democratisation of our national parks, which have long been governed by an undemocratic and unrepresentative system of appointments. However, I would also go a little bit further in my personal opinion on this matter. Although I think that that it is a step in the right direction, I see no reason why national parks could not be managed by local authorities, which already do a jolly good job of managing our areas of outstanding natural beauty without any difficulty whatsoever. It would also take away some of the duplication that exists between local authorities and

Caiff parciau cenedlaethol eu rheoli gan awdurdodau parciau cenedlaethol sy'n cynnwys aelodau a benodwyd gan awdurdodau lleol o'r ardal ac aelodau a benodwyd gan Lywodraeth Cynulliad Cymru—caiff traean yr aelodau eu penodi gan Lywodraeth Cynulliad Cymru. Mae ein plaid eisoes wedi cofnodi cynigion y dylai cyfran o'r aelodau gael eu hethol yn uniongyrchol i awdurdodau parciau cenedlaethol, ac, wrth gwrs, rwy'n cefnogi'r sefyllfa honno'n llwyr, oherwydd fy mod yn teimlo y byddai'n gam tuag at y ddemocrateiddio ein parciau cenedlaethol, sydd wedi cael eu rheoli erioed gan system benodiadau annemocrataidd ac anghynrychioliadol. Fodd bynnag, byddwn hefyd yn mynd ychydig yn bellach o ran fy marn bersonol ar y mater hwn. Er fy mod yn meddwl ei fod yn gam i'r cyfeiriad iawn, ni welaf unrhyw reswm pam na ellir rheoli'r parciau cenedlaethol gan awdurdodau lleol, sydd eisoes yn gwneud gwaith da iawn o reoli ein ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol heb unrhyw anhawster o gwbl.

national park authorities, and probably save a bob or two as well. It would give direct accountability to the people elected over the planning process and any other process taking place in the national park.

Byddai hyn hefyd yn dileu rhywfaint o'r dyblygu gwaith sydd rhwng awdurdodau lleol ac awdurdodau parciau cenedlaethol, ac mae'n debyg y byddai hefyd yn arbed ceiniog neu ddwy. Byddai'n rhoi atebolrwydd uniongyrchol i'r bobl a etholwyd i fod yn gyfrifol am y broses gynllunio ac unrhyw broses arall yn y parc cenedlaethol.

In summary, the Clwydian range is a national treasure; it deserves to be protected, promoted widely and enjoyed by all. To those in the Chamber this evening who have never been, I urge you all to pay it a visit. I can assure you that you will not be disappointed, and you will be able to see for yourselves just why it deserves to be designated as Wales's fourth national park. I appreciate the opportunity to debate this issue, and I am really looking forward to the Minister's response.

I grynhoi, mae bryniau Clwyd yn drysor cenedlaethol; maent yn haeddu cael eu gwarchod, eu hyrwyddo'n eang a'u mwynhau gan bawb. I'r rhai yn y Siambr heno nad ydynt erioed wedi bod, rwy'n annog pob un ohonoch i ymweld â'r lle. Gallaf eich sicrhau na chewch eich siomi, ac y byddwch yn gallu gweld drosoch eich hunain pam ei bod yn ardal sy'n haeddu cael ei dynodi'n bedwerydd parc cenedlaethol Cymru. Rwy'n gwerthfawrogi'r cyfle i drafod y mater hwn, ac rwy'n edrych ymlaen at glywed ymateb y Gweinidog.

The Minister for Environment, Sustainability and Housing (Jane Davidson): Thank you for the opportunity to contribute to this discussion today. We recently had a debate on national parks, which allowed us all the opportunity to agree on their considerable contribution to the wellbeing of Wales. Now we have the opportunity to do the same with our areas of outstanding natural beauty, although, clearly, I hear that, if Darren were to have his way, the Clwydian range would fall into the former category of protected landscapes rather than the latter.

Y Gweinidog dros yr Amgylchedd, Cynaliadwyedd a Thai (Jane Davidson): Diolch i chi am y cyfle i gyfrannu at y drafodaeth hon heddiw. Cawsom ddadl yn ddiweddar am barciau cenedlaethol, a roddodd y cyfle i bawb ohonom gytuno ar eu cyfraniad sylweddol i les Cymru. Yn awr mae gennym y cyfle i wneud yr un peth gyda'n hardaloedd o harddwch naturiol eithriadol, er, yn amlwg, rwy'n clywed, pe bai Darren yn cael ei ffordd, byddai bryniau Clwyd yn y categori tirweddau gwarchodedig cyntaf, yn hytrach na'r ail gategori.

As you said, we have three national parks and five areas of outstanding natural beauty: the Llŷn peninsula, Anglesey, Gower, the Clwydian range and the Wye valley. People in those designated areas, including the Minister for health, here on my right, who represents Gower, would suggest that any increased designation of landscapes, because of their remarkable nature as national treasures, should apply to them all and not just to one. That points to the fact that, in Wales, we are incredibly privileged to have a range of protected landscapes. In our current national parks, we have three quite different terrains: the fantastic uphill moorland, found particularly in south Wales, of the Brecon Beacons—the Clwydian range is very similar

Fel y dywedasoch, mae gennym dri pharc cenedlaethol a phum ardal o harddwch naturiol eithriadol: penrhyn Llŷn, Ynys Môn, Gŵyr, Bryniau Clwyd a Dyffryn Gwy. Byddai pobl yn yr ardaloedd hynny a ddynodwyd, gan gynnwys y Gweinidog dros iechyd, yma ar yr ochr dde i mi, sy'n cynrychioli Gŵyr, yn awgrymu y dylai unrhyw gynnydd yn y dynodiad, oherwydd eu natur ryfeddol fel trysorau cenedlaethol, fod yn berthnasol i bob un ohonynt ac nid i un yn unig. Mae hyn yn pwysleisio'r ffaith ein bod yn hynod freintiedig yma yng Nghymru bod gennym amrywiaeth o dirweddau gwarchodedig. Yn ein parciau cenedlaethol cyfredol, mae gennym diroedd gwahanol iawn: llethrau rhostir gwych, sydd

to some of those areas—the seascape of Pembrokeshire and the glorious mountains of Snowdonia.

i'w gweld yn ne Cymru'n benodol, ym Mannau Brycheiniog—mae bryniau Clwyd yn debyg iawn i rai o'r ardaloedd hynny—morlun sir Benfro a mynyddoedd gogoneddus Eryri.

I regularly visit the Clwydian range, when I stay in a bed and brakfast close to Rhuthun, and I pop up Moel Famau each time that I visit. I have been interested in some of the pieces of art that have appeared on the hill—although the 'lamb banana' did surprise me somewhat, coming up out of the mist one evening. However, the Clwydian range is clearly a national treasure. It has spectacular scenery and archaeological significance, which is why it has been designated an AONB.

Rwy'n ymweld yn rheolaidd â bryniau Clwyd, gan aros mewn llety gwely a brecwast ger Rhuthun, a byddaf yn picio i ben Moel Famau bob tro. Rwyf wedi ymddiddori yn rhai o'r darnau celf sydd wedi ymddangos ar ei llethrau—er imi gael fy synnu braidd o weld yr 'oen banana' yn ymddangos o'r niwl un noson. Fodd bynnag, mae bryniau Clwyd yn amlwg yn drysor cenedlaethol. Mae golygfeydd ysblennydd ac archaeoleg o bwys yno, a dyna pam y mae wedi ei dynodi'n ardal o harddwch naturiol eithriadol.

It is important to reassure people in the context of designation. Designated areas make a significant contribution to managing land use change, protecting wildlife, climate change objectives, the rural economy and people's health and wellbeing. They are AONBs because they support some of the most nationally important habitats and species in Wales. As you said in your contribution, Darren, in the context of species and habitats on the Clwydian range, it is notable for upland mixed ashwood, ancient species, rich hedgerows, tree pipits and water voles. Conservation and enhancement of natural beauty is the primary aim of these important designations of flora, fauna, geological and landscape features. As the landscape has been shaped by past human influence, the protection of archaeological and historic features, including historic landscape, is also important on Moel Famau.

Mae'n bwysig tawelu meddwl pobl pan ddaw'n fater o ddynodi. Mae ardaloedd a ddynodwyd yn gwneud cyfraniad sylweddol o ran rheoli newid y defnydd o dir, gwarchod bywyd gwyllt, amcanion newid yn yr hinsawdd, yr economi wledig a iechyd a lles pobl. Maent yn ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol am eu bod yn cefnogi rhai o'r cynefinoedd a'r rhywogaethau mwyaf pwysig yn genedlaethol yng Nghymru. Fel y dywedasoch yn eich cyfraniad, Darren, yng nghyd-destun y rhywogaethau a'r cynefinoedd ar fryniau Clwyd, mae'r ardal hon yn nodedig am ynn cymysg yr ucheldir, rhywogaethau hynafol, gwrychoedd cyfoethog, corhedydd y coed a llygod y dŵr. Gwarchod a gwella harddwch naturiol yw prif nod dynodiadau pwysig fel gwarchod fflora a ffawna, gwarchod nodweddion daearegol a thirwedd. Gan fod y tirwedd wedi cael ei lunio gan ddylanwad dynol yn y gorffennol, mae diogelu nodweddion archaeolegol a hanesyddol, gan gynnwys tirwedd hanesyddol, hefyd yn bwysig ar Foel Famau.

Designated areas are also key to the promotion and dissemination of good sustainable practices at community level. You are aware, of course, that our sustainable development fund, which has supported numerous community-based projects, is not just for the national parks; it has also supported projects in the AONBs. In fact, in 2009-10 alone, there were 83 projects in

Mae ardaloedd a ddynodwyd hefyd yn allweddol i hyrwyddo a lledaenu arferion cynaliadwy da ar lefel gymunedol. Byddwch yn ymwybodol, wrth gwrs, nad yw ein cronfa datblygu cynaliadwy, sydd wedi cefnogi nifer o brosiectau cymunedol, ar gyfer y parciau cenedlaethol yn unig; mae hefyd wedi cefnogi prosiectau yn yr ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol. Yn wir, yn

AONBs. Using the £70,000 provided to the Clwydian range AONB, a further £470,000 was drawn in from elsewhere for sustainable development projects.

2009-10 yn unig, roedd 83 o brosiectau mewn ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol. Gan ddefnyddio'r £70,000 a ddarperir i ardal o harddwch naturiol eithriadol bryniau Clwyd, tynnwyd £470,000 arall o fannau eraill ar gyfer prosiectau datblygu cynaliadwy.

It is also important to remember that AONBs and national parks are living, working landscapes and have a critical role in supporting the rural economy. In total, 5 million people visit the five Welsh AONBs annually. Of this total, some 600,000 visitors come to the Clwydian range, bringing some £15.6 million to the local economy. Therefore, it is important to the local economy of Denbighshire, covering 60 per cent of the AONB, and Flintshire, covering 40 per cent of the area.

Mae hefyd yn bwysig cofio bod ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol a pharciau cenedlaethol yn dirweddau byw a gweithio ac mae ganddynt rôl allweddol wrth gefnogi'r economi wledig. Bydd cyfanswm o bum miliwn o bobl yn ymweld â'r pum ardal o harddwch naturiol eithriadol yng Nghymru bob blwyddyn. O'r cyfanswm hwn, daw oddeutu 600,000 ohonynt i fryniau Clwyd, gan sicrhau oddeutu £15.6 miliwn i'r economi leol. Felly, mae'n bwysig i economi leol sir Ddinbych, sy'n cwmpasu 60 y cant o'r ardal o harddwch naturiol eithriadol, a sir y Fflint, sy'n cwmpasu 40 y cant o'r ardal.

I do not think that, by being an AONB rather than a national park, the Clwydian range is disadvantaged in relation to tourism and promotion of the area in general. One example of actions to promote the area is the Offa's Country sustainable tourism programme, which is a partnership project involving all four protected landscapes along the border—the Clwydian range is joined by the Shropshire hills AONB, the Wye valley AONB and the Brecon Beacons national park—so you move through protected landscapes as you walk along Offa's Dyke. I would certainly encourage everyone to experience Offa's Dyke, which I did during my training for Kilimanjaro a few years ago. In addition, around 70 local businesses in and around the Clwydian range have signed up to the Europarc Federation, the European Charter for Sustainable Tourism, which has brought £300,000 in through the rural development plan. As a result, branding guidance has been provided to local businesses, and new maps and a guide to the AONB have been produced.

Nid wyf yn credu, drwy fod yn ardal o harddwch naturiol eithriadol yn hytrach na pharc cenedlaethol, bod bryniau Clwyd o dan unrhyw anfantais o ran twristiaeth a hyrwyddo'r ardal yn gyffredinol. Un enghraifft o gamau i hyrwyddo'r ardal yw rhaglen dwristiaeth gynaliadwy Clawdd Offa, sy'n brosiect partneriaeth sy'n cynnwys pob un o'r pedwar tirwedd gwarchodedig ar y ffin, sef bryniau Clwyd, sy'n ymuno ag ardal o harddwch naturiol eithriadol bryniau sir Amwythig, ardal o harddwch naturiol eithriadol Dyffryn Gwy a pharc cenedlaethol Bannau Brycheiniog—felly byddwch yn symud drwy dirweddau gwarchodedig wrth i chi gerdded ar hyd Clawdd Offa. Byddwn yn sicr yn annog pawb i fynd i ardal Clawdd Offa, fel y gwnes i yn ystod fy hyfforddiant ar gyfer Kilimanjaro ychydig flynyddoedd yn ôl. Yn ogystal, mae tua 70 o fusnesau lleol yn ardal bryniau Clwyd wedi cofrestru ar gyfer y Ffederasiwn Europarc, y Siarter Ewropeaidd ar gyfer Twristiaeth Gynaliadwy, sydd wedi sicrhau nawdd o £300,000 drwy'r cynllun datblygu gwledig. O ganlyniad, darparwyd canllawiau brandio a mapiau newydd i fusnesau lleol, a chynhyrchwyd canllawiau newydd ar yr ardal o harddwch naturiol eithriadol.

I have not said anything so far about the draft proposal for extending the designation of the

Nid wyf wedi dweud dim eto am y cynnig drafft i ymestyn dynodi ardal bryniau Clwyd

Clwydian area AONB, for fear of prejudicing the process. The Countryside Council for Wales consulted on its proposal to extend the AONB to cover the southern parts of the Clwydian range, the Vale of Llangollen and parts of the Dee valley, and there has been much interest in the project. As you said, the countryside council met on Monday and, based on the responses received to the consultation, it has decided to proceed with the draft designation order and is now in the process of preparing the relevant papers, including maps and legal notices, for statutory consultation. That will last for five weeks, at the end of which a report of representations will be put to the council, which will then reconvene to decide whether or not to make the designation order. The order will only come to Welsh Ministers for confirmation if the council decides to make it.

fel ardal o harddwch naturiol eithriadol, rhag niweidio'r broses. Mae Cyngor Cefn Gwlad Cymru wedi ymgynghori ar gynnig i ymestyn yr ardal o harddwch naturiol eithriadol i gynnwys rhannau deheuol bryniau Clwyd, Dyffryn Llangollen a rhannau o ddyffryn Dyfrdwy, a bu llawer o ddiddordeb yn y prosiect. Fel y dywedasoch, cyfarfu'r cyngor ddydd Llun, ac, yn seiliedig ar yr ymatebion a gafwyd i'r ymgynghoriad, mae wedi penderfynu bwrw ymlaen â'r gorchymyn dynodi drafft, ac mae bellach yn y broses o baratoi'r papurau perthnasol, gan gynnwys mapiau a hysbysiadau cyfreithiol ar gyfer ymgynghori'n statudol yn eu cylch. Bydd y broses ymgynghori'n para am bump wythnos, ac ar ddiwedd y cyfnod caiff adroddiad ar y sylwadau ei gyflwyno i'r cyngor, a fydd wedyn yn ail-ymgynnull i benderfynu a ddylid gwneud y gorchymyn dynodi. Bydd y gorchymyn yn dod gerbron Gweinidogion Cymru i gael cadarnhad dim ond os bydd y cyngor yn penderfynu gwneud hynny.

On the grounds that there has been some concern that AONB designation has a negative effect on a rural area, it is probably worth me telling you what was in the council report presented to that meeting. It said that AONB designation does not interfere with land management practices, and that designation does not bring about new restrictions on agricultural activities. Rules relating to regulations, pollution control and waste permits, for example, are the same inside and outside an AONB. The Countryside Council for Wales wants to help sustain a thriving living landscape that adapts to contemporary pressures and economies. CCW says that it considers that designating the area as an AONB will help achieve this aim without inhibiting agricultural and rural land use development. It is to be hoped that CCW, during this further consultation period, will be able to work with landowners and land managers in the area to take that argument forward, before it looks at whether or not to designate.

Ar y sail y bu peth pryder y caiff dynodi ardal o harddwch naturiol eithriadol effaith negyddol ar ardal wledig, mae'n debyg y byddai'n werth imi ddweud wrthych beth oedd yn adroddiad y cyngor a gyflwynwyd yn y cyfarfod hwnnw. Dywedodd nad yw dynodi ardal o harddwch naturiol eithriadol yn ymyrryd ag arferion rheoli tir, ac nad yw dynodi yn creu cyfyngiadau newydd ar weithgareddau amaethyddol. Mae rheolau sy'n ymwneud â rheoliadau, rheoli llygredd a thrwyddedau gwastraff, er enghraifft, yr un y tu mewn a'r tu allan i ardal o harddwch naturiol eithriadol. Mae Cyngor Cefn Gwlad Cymru eisiau helpu i gynnal tirwedd fyw ffyniannus sy'n addasu i bwysau ac economïau cyfoes. Dywed Cyngor Cefn Gwlad Cymru ei fod yn ystyried y bydd dynodi'r ardal yn ardal o harddwch naturiol eithriadol yn helpu i gyflawni'r nod hwn heb lesteirio datblygu defnydd tir amaethyddol a gwledig. Gobeithir y gall Cyngor Cefn Gwlad Cymru, yn ystod cyfnod yr ymgynghori pellach, weithio gyda thirfeddianwyr a rheolwyr tir yn yr ardal i leisio'r ddadl honno ymhellach, cyn iddo edrych ar ddynodi neu beidio.

I hope that I can reassure you that, from a Welsh Assembly Government perspective, AONB designation does not in any way mean

Gobeithiaf y gallaf eich sicrhau, o safbwynt Llywodraeth Cynulliad Cymru, nad yw dynodi ardal o harddwch naturiol eithriadol

second rate status. I fully understand your desire to turn your area—a real national treasure—into a national park. For that to happen, in the longer-term, a sufficient number of people would have to get behind you in making appropriate representations, and there would need to be sufficient increased benefit to justify the hugely increased costs. At the moment, AONBs are run by local authorities, and to take AONB to national park status, with the separation of all those functions to the national park and a whole new membership set of arrangements, would lead to increased costs.

yn golygu statws eilradd o gwbl. Rwy'n deall eich awydd i weld eich ardal, sy'n gymaint o drysor cenedlaethol, yn troi'n barc cenedlaethol. Er mwyn i hynny ddigwydd, yn y tymor hwy, byddai'n ofynnol cael digon o bobl i'ch cefnogi drwy wneud sylwadau priodol, a byddai'n ofynnol bod digon o fudd cynyddol i gyfiawnhau'r costau sylweddol uwch. Ar hyn o bryd, caiff ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol eu rhedeg gan awdurdodau lleol, a byddai trosglwyddo ardal o harddwch naturiol eithriadol i statws parc cenedlaethol, a gwahanu'r holl swyddogaethau hynny i'r parc cenedlaethol ynghyd â'r gyfres o drefniadau aelodaeth newydd sbon, yn arwain at gostau uwch.

Darren Millar: I referred to the possibility of local authorities taking over the responsibility for the management of national parks in the same way that they are already responsible for the management of AONBs, which could see a significant reduction in the costs associated with running those national parks. That is my personal opinion, and I think that the possibility should be explored. I accept that some people may not feel that that is appropriate, but Denbighshire and Flintshire councils do such a good job of managing the AONB that I do not think that it is too big a step for them to take on those extra responsibilities for a national park.

Darren Millar: Cyfeiriais at y posibilrwydd fod awdurdodau lleol yn cymryd y cyfrifoldeb dros reoli parciau cenedlaethol fel y maent eisoes yn gyfrifol am reoli ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol, a allai olygu gostyngiad sylweddol yn y costau sy'n gysylltiedig â rhedeg y parciau cenedlaethol hynny. Dyna fy marn bersonol, a chredaf y dylid archwilio'r posibilrwydd hwnnw. Rwy'n derbyn na fydd rhai pobl yn teimlo bod hynny'n briodol, ond mae cynghorau sir Ddinbych a sir y Fflint yn cyflawni gwaith cystal o reoli'r ardal o harddwch naturiol eithriadol nad wyf yn credu y byddai'n ormod o gamp iddynt ymgymryd â'r cyfrifoldebau ychwanegol hynny dros barc cenedlaethol.

Jane Davidson: One critical issue that you may wish to revisit is that national parks came out of countryside departments of local authorities so that they could be separately designated. The National Parks and Access to the Countryside Act 1949 made sure that they were separately designated to create national parks with a different primary purpose. That has been an important aspect in the success of national parks, and it is something that I strongly support, as I support designation of other areas—which are generally smaller areas—of outstanding natural beauty. There should be a regular iterative process in which any future Assembly Government keeps the designation of landscape areas in Wales under review, but other parts of Wales also deserve to become areas of outstanding natural beauty. As Assembly Members, we would all want to see appropriate

Jane Davidson: Un mater allweddol y gallech fod am ei ailystyried yw bod y parciau cenedlaethol wedi deillio o adrannau cefn gwlad awdurdodau lleol er mwyn iddynt gael eu dynodi ar wahân. Roedd Deddf Parciau Cenedlaethol a Mynediad i Gefn Gwlad 1949 yn sicrhau eu bod yn cael eu dynodi ar wahân, er mwyn creu parciau cenedlaethol oedd â phrif ddiben gwahanol. Bu hynny'n agwedd bwysig ar lwyddiant y parciau cenedlaethol, ac mae'n rhywbeth rwy'n ei gefnogi'n gryf, gan fy mod yn cefnogi dynodi ardaloedd eraill, sydd yn ardaloedd llai yn gyffredinol, yn ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol. Dylid sefydlu proses o ailadrodd rheolaidd, lle mae unrhyw Lywodraeth y Cynulliad yn y dyfodol yn parhau i adolygu dynodi ardaloedd tirwedd yng Nghymru ond mae rhannau eraill o Gymru hefyd yn haeddu cael eu dynodi'n

designations for the appropriate parts of Wales, making it absolutely clear that the designations still mean that both types of landscape are properly supported through legislation and that they are supported as living, thriving landscapes in the future.

ardaloedd o harddwch naturiol eithriadol. Fel Aelodau Cynulliad, hoffai pob un ohonom weld rhannau priodol o Gymru yn cael eu dynodi'n briodol, gan ei gwneud yn gwbl glir bod y dynodiadau'n dal i olygu bod y ddau fath o dirwedd yn cael cefnogaeth briodol drwy ddeddfwriaeth a'u bod yn cael eu cefnogi fel tirweddau byw, sy'n ffynnu yn y dyfodol.

6.45 p.m.

Dadl Fer
Short Debate

Methu Mynd i'r Afael â Chanser: Diffyg Strategaeth Ganser Effeithiol ar gyfer Cymru
Failing to Tackle Cancer: The Lack of an Effective Cancer Strategy for Wales

Kirsty Williams: My apologies for keeping everyone here so late this evening, but I am grateful to Members for staying. I want to give a minute of my time to Veronica German and Nick Ramsay for them to speak at the end of my contribution. For once, there is little need to begin my speech with a scene-setting explanation. After all, with more than one in three people developing some form of cancer in their lifetime, not one Assembly Member can claim not to have been touched by this disease, in either their own lives or their working lives. Every two minutes, someone in the UK receives a diagnosis of cancer, with cancers of the breast, lung, bowel and prostate accounting for half of all new cancers diagnosed each year. However, there are some 200 different types of cancer, each with different causes, symptoms and treatments. Overall, cancer incidence rates have increased by more than a quarter since 1975.

Kirsty Williams: Rwy'n ymddiheuro am gadw pawb yma mor hwyr heno, ond rwy'n ddiolchgar i'r Aelodau am aros. Hoffwn roi munud o fy amser i Veronica German a Nick Ramsay, iddynt siarad ar ddiwedd fy nghyfraniad. Am unwaith, nid oes llawer o angen dechrau fy araith drwy esbonio'r sefyllfa. Wedi'r cyfan, gyda mwy nag un o bob tri o bobl yn datblygu rhyw fath o ganser yn ystod eu bywyd, ni fyddai unrhyw Aelod Cynulliad yn gallu honni nad ydynt wedi'u cyffwrdd gan y clefyd hwn, naill ai yn eu bywyd personol neu yn eu bywyd gwaith. Bob dwy funud, bydd rhywun yn y DU yn cael diagnosis o ganser, a chanser y fron, yr ysgyfaint, y coluddyn a'r prostad yw hanner yr holl ganserau newydd a gaiff ddiagnosis bob blwyddyn. Fodd bynnag, mae tua 200 o wahanol fathau o ganser, ac mae gwahanol achosion, symptomau a thriniaethau i bob un ohonynt. At ei gilydd, mae cyfradd yr achosion o ganser wedi cynyddu gan fwy na chwarter ers 1975.

While that is the bad news, the overall cancer survival rates have doubled in the UK in the last 40 years. Half of the people diagnosed with cancer now survive the disease for more than five years and three quarters of childhood cancers are now cured. However, concerted political action can do more. It can do more to prevent cancers in the first place, and to ensure that cancers are detected early and that patients have access to the very latest treatments and drug regimes. It can do more to address the inequalities that currently exist

Er bod hynny'n newyddion drwg, mae'r gyfradd goroesi canser yn gyffredinol wedi dyblu yn y DU yn ystod y 40 mlynedd diwethaf. Mae hanner y bobl sy'n cael diagnosis o ganser yn awr yn goroesi'r clefyd am fwy na phum mlynedd, ac mae tri chwarter y canserau mewn plant yn cael eu gwella erbyn hyn. Fodd bynnag, gall gweithredu gwleidyddol gyda'n gilydd, wneud mwy. Gall wneud mwy i atal canser yn y lle cyntaf, ac i sicrhau bod canser yn cael ei ddarganfod yn gynnar a bod cleifion

in cancer survival rates and to ensure for Welsh citizens who are diagnosed with cancer that not just their medical issues are dealt with, but all their needs, and, indeed, those of their family, are addressed. With political action, we can do more to develop strong palliative care and survivorship support. By focusing relentlessly on these issues, we can ensure that Wales can cut its cancer death rates and achieve survival rates that are among the best in Europe in the next 10 years.

yn cael mynediad at y triniaethau a'r cyffuriau diweddaraf. Gall wneud mwy i fynd i'r afael â'r anghydraddoldebau sy'n bodoli ar hyn o bryd yn y cyfraddau goroesi canser ac i sicrhau, ar gyfer dinasyddion Cymru sy'n cael diagnosis o ganser, nad eu problemau meddygol yn unig sy'n cael eu trin, ond bod pob un o'u hanghenion, ac, yn wir, anghenion eu teuluoedd hefyd, yn cael sylw. Gall gweithredu gwleidyddol sicrhau y gallwn wneud mwy i ddatblygu gofal lliniarol a chefnogaeth gadarn i'r rhai sy'n goroesi. Trwy ganolbwyntio diflino ar y materion hyn, gallwn sicrhau y gall Cymru leihau ei chyfradd marwolaethau o ganser, a sicrhau bod gennym gyfraddau goroesi sydd ymhlith y gorau yn Ewrop yn ystod y 10 mlynedd nesaf.

We need that renewed political action, because, in Wales, we have higher incidences of cancer and lower survival rates than the European average, and survival rates that are below those of our neighbours in England. There are also issues around a growing divergence between the availability of treatment capacities, drugs and screening programmes. I am not for one minute saying that the Welsh Assembly Government has done nothing with regard to these issues in the past. However, I am concerned about the effectiveness of the policies introduced by the Welsh Assembly Government in relation to achieving a real step change in cancer services in Wales.

Mae angen camau gweithredu gwleidyddol o'r newydd, oherwydd, yng Nghymru, mae gennym fwy o achosion o ganser a chyfraddau goroesi sy'n is na'r cyfartaledd Ewropeaidd, a chyfraddau goroesi is na'n cymdogion yn Lloegr. Hefyd mae problemau'n ymwneud â gwahaniaethau cynyddol rhwng y triniaethau, y cyffuriau a'r rhaglenni sgrinio sydd ar gael. Nid wyf am funud yn dweud nad yw Llywodraeth Cynulliad Cymru wedi gwneud dim ynghylch y materion hyn yn y gorffennol. Fodd bynnag, rwy'n pryderu ynghylch effeithiolrwydd y polisïau a gyflwynwyd gan Lywodraeth Cynulliad Cymru mewn perthynas â chyflawni newid sylweddol mewn gwasanaethau canser yng Nghymru.

In 2005, the Welsh Assembly Government published the national cancer standards plan, which covered the organisation of cancer services and set targets for diagnosis and treatment. The standards outlined in that document should have been achieved by March 2009. However, many were not, as was highlighted by WAG's own analysis of their implementation. That analysis showed that there are many areas of non-compliance with those standards and that all but one local health board achieved less than 50 per cent compliance rates, while one trust achieved only 38 per cent compliance. In 2006, the Government published 'Designed to Tackle Cancer in Wales', which was subsequently followed by a further strategic framework that spelled out the Government's policy

Yn 2005, cyhoeddodd Llywodraeth Cynulliad Cymru y cynllun safonau canser cenedlaethol, a oedd yn cynnwys trefnu gwasanaethau canser a gosod targedau ar gyfer diagnosis a thriniaethau ar gyfer y clefyd. Dylai'r safonau a amlinellir yn y ddogfen honno fod wedi eu cyflawni erbyn mis Mawrth 2009. Fodd bynnag, roedd llawer nad oeddent wedi'u cyflawni, fel y dangoswyd yn y dadansoddiad o'r camau gweithredu gan y Llywodraeth ei hun. Dangosodd y dadansoddiad bod nifer o feysydd nad ydynt yn cyrraedd y safonau hynny, bod pob bwrdd iechyd lleol ond un yn cyflawni cyfraddau cydymffurfio o lai na 50 y cant, a bod un ymddiriedolaeth wedi cyflawni cyfradd gydymffurfio o dim ond 38 y cant. Yn 2006, cyhoeddodd y Llywodraeth

aims and strategic directions. However, once again, the targets set out in those documents appear to be slipping. I believe that a third document is currently being written. I hope that it will be more successful than its predecessors.

y ‘Cynllun i Fynd i’r Afael â Chanser yng Nghymru’, a ddilynwyd yn ddiweddarach gan fframwaith strategol bellach oedd yn nodi amcanion polisi’r Llywodraeth a’i chyfeiriadau strategol yn glir iawn. Fodd bynnag, ymddengys unwaith eto bod y targedau a nodir yn y dogfennau hynny yn llithro. Credaf fod trydedd dogfen yn cael ei hysgrifennu ar hyn o bryd. Gobeithio y bydd hon yn fwy llwyddiannus na’r dogfennau a ddaeth o’i blaen.

I would argue that this approach alone is not strong enough. That view is shared by many working across the field. It is clear that, in England and Scotland, a more comprehensive approach to tackling cancer than in the documents that we previously had in Wales has led to dramatic differences and improvements. The other crucial factor in driving change in Scotland and England has been clear political and clinical leadership, which would be welcomed and, indeed, valued, by much of the cancer workforce in Wales. It would be a crucial ingredient in helping to drive improvements. It is clear that we do not need another strategic implementation plan, but a new, contemporary, comprehensive cancer plan directed by clear clinical leadership. What would that plan look like? In the short time available to me today, it is impossible to condense what are very complex issues easily. However, I would like to pick out a few issues that that cancer plan should address.

Byddwn yn dadlau nad yw’r dull gweithredu hwn ynddo’i hun yn ddigon cryf. Rhennir y farn honno gan lawer o bobl sy’n gweithio yn y maes hwn. Mae’n amlwg bod dull mwy cynhwysfawr o fynd i’r afael â chanser yn Lloegr a’r Alban nag a welir yn y dogfennau rydym eisoes wedi’u cael yng Nghymru wedi arwain at wahaniaethau a gwelliannau dramatig. Y ffactor allweddol arall sydd wedi ysgogi newid yn yr Alban a Lloegr yw arweinyddiaeth wleidyddol a chlinigol amlwg, a fyddai’n cael ei chroesawu a’i gwerthfawrogi’n wir gan lawer o’r bobl sy’n gweithio ym maes canser yng Nghymru. Byddai’n rhan hanfodol o’r gwaith o ysgogi gwelliannau. Mae’n amlwg nad oes angen cynllun gweithredu strategol arall; yn hytrach mae angen cynllun canser cyfoes, cynhwysfawr newydd a gaiff ei gyfeirio gan arweinyddiaeth glinigol glir. Sut beth fyddai cynllun o’r fath? Yn yr amser byr sydd gennyf heddiw, nid yw’n hawdd crynhoi’r materion hynod gymhleth hyn. Fodd bynnag, hoffwn dynnu sylw at rai materion y dylai'r cynllun canser hwnnw fynd i’r afael â hwy.

First, we need to address the earlier detection of cancer. Early detection is crucial in determining survival rates. One reason why the UK does badly in comparison with its European neighbours is the poor rate of early detection. It is frightening to think that many people are not aware of their cancer until they arrive at an accident and emergency department with a condition that is the result of an underlying cancer.

Yn gyntaf, mae angen inni fynd i’r afael â darganfod canser yn gynt. Mae darganfod canser yn gynnar yn allweddol er mwyn pennu cyfraddau goroesi. Un rheswm pam fod y DU yn gwneud yn wael o’i gymharu â’i chymdogion yn Ewrop yw bod y gyfradd darganfod canser yn gynnar yn wael. Mae’n frawychus meddwl nad yw llawer o bobl yn ymwybodol o’u canser nes iddynt gyrraedd adran damweiniau ac achosion brys gyda chyflwr sy’n ganlyniad i ganser sylfaenol.

The Welsh Liberal Democrats call upon the Welsh Assembly Government to develop a comprehensive initiative, similar to the national awareness and early diagnosis initiative in England, to help to work with

Mae Democratiaid Rhyddfrydol Cymru yn galw ar Lywodraeth Cynulliad Cymru i ddatblygu menter gynhwysfawr, sy’n debyg i’r fenter ymwybyddiaeth a diagnosis cynnar yn Lloegr, i helpu i weithio gyda gweithwyr

primary care professionals, as well as the population as a whole in Wales, to drive up early detection rates. Currently, work in this area in Wales is extremely patchy.

gofal sylfaenol proffesiynol, yn ogystal â'r boblogaeth yng Nghymru yn ei chyfanrwydd, i wella cyfraddau darganfod canser yn gynnar. Ar hyn o bryd, mae gwaith yn y maes hwn yn dameidiog dros ben yng Nghymru.

Secondly, we need a renewed look at our screening programmes. Recently, in England, £60 million was announced for a new advanced bowel screening programme. However, despite the fact that Wales has a higher incidence of bowel cancer, there has been no commitment to use that screening technique by the Welsh Assembly Government. Instead, we learned only yesterday that we could be looking at a cut in the budget for screening in Wales.

Yn ail, mae angen edrych o'r newydd ar ein rhaglenni sgrinio. Yn ddiweddar, yn Lloegr, cyhoeddwyd bod £60 miliwn ar gael ar gyfer gwell rhaglen sgrinio coluddion. Fodd bynnag, er gwaetha'r ffaith bod gan Gymru fwy o achosion o ganser y coluddyn, ni fu unrhyw ymrwymiad i ddefnyddio'r dechneg sgrinio honno gan Lywodraeth Cynulliad Cymru. Yn lle hynny, clywsom mor ddiweddar â ddoe y gallem fod yn wynebu gostyngiad yn y gyllideb ar gyfer sgrinio yng Nghymru.

Once a diagnosis has been made, people want access to the very best treatment. They want to undergo surgery carried out by the most expert surgeons in the field, regardless of where they are located. They want access to the most up-to-date chemotherapy drugs and radiotherapy techniques—an issue that I know my colleague, Veronica German, would like to highlight—and they want access to the very latest developments in cancer drugs. In England, an interim cancer drug fund was introduced on 1 October 2010, and the full fund will become operational on 1 April.

Unwaith y bydd diagnosis wedi'i wneud, mae pobl eisiau cael y driniaeth orau bosibl. Maent eisiau cael llawdriniaeth gan y llawfeddygon mwyaf arbenigol yn y maes, lle bynnag y maent yn byw. Maent am gael y cyffuriau cemotherapi a'r technegau radiotherapi diweddaraf—mater y gwn fod fy nghydweithiwr Veronica German am dynnu sylw ato—ac maent am gael mynediad i'r datblygiadau diweddaraf o ran cyffuriau canser. Yn Lloegr, cyflwynwyd cronfa gyffuriau canser interim ar 1 Hydref 2010, a bydd y gronfa lawn ar waith ar 1 Ebrill.

Research by the Rarer Cancer Foundation has found that around 20 new treatments will now be funded in England, but these will not be available in Wales. These include treatments for cancer of the kidney, of the gut, of the blood, of the bone and ovarian cancer. Yesterday, I was astonished to hear the First Minister say that there was no need for such an initiative in Wales. In fact, he went on to say that the English initiative was an attempt to catch up with the situation in Wales. I am not quite clear how the representatives of the Rarer Cancer Foundation will respond to that.

Mae ymchwil gan y Sefydliad Canser Mwy Prin wedi darganfod y bydd tua 20 o driniaethau newydd bellach yn cael eu hariannu yn Lloegr, ond na fyddant ar gael yng Nghymru. Maent yn cynnwys triniaethau ar gyfer canser yr aren, y perfedd, y gwaed, yr esgyrn a'r ofari. Ddoe, roeddwn yn synnu o glywed y Prif Weinidog yn dweud nad oedd angen menter o'r fath yng Nghymru. Yn wir, dywedodd hefyd fod y fenter yn Lloegr yn ymgais i ddal i fyny â'r sefyllfa yng Nghymru. Nid wyf yn gwbl sicr sut y bydd cynrychiolwyr y Sefydliad Canser Mwy Prin yn ymateb i hynny.

We are in severe danger of operating a system in which Welsh patients will be severely disadvantaged. Imagine a constituent of mine in a cancer clinic in Hereford, sitting next to an English patient with a similar cancer and a similar diagnosis:

Rydym mewn perygl difrifol o weithredu system lle y bydd cleifion o Gymru o dan anfantais fawr. Dychmygwch un o'm hetholwyr mewn clinig canser yn Henffordd yn eistedd nesaf at glaf o Loegr sydd â chanser tebyg a diagnosis tebyg: caiff y claf o

the English cancer patient will have access to that drug fund and to the new treatments, but the Welsh patient will not.

Loegr fynediad at y gronfa gyffuriau honno ac at y triniaethau newydd, yn wahanol i'r claf o Gymru.

Everyone in this Chamber would be surprised if I managed to get through an entire debate without mentioning issues around rurality and accessing treatment in areas such as my own constituency, Brecon and Radnorshire. People in rural areas have to travel considerable distances to access treatment. In many ways, that is perfectly appropriate—we want to travel to the very best centres. However, treatment such as chemotherapy could be delivered much closer to people's homes, whether that be via the innovative Tenovus mobile unit or by utilising our strong network of community hospitals. I would be grateful to hear from the Minister the latest news on developing a radiotherapy centre at Merthyr Tydfil or Abergavenny, which would be of huge benefit to people living in mid Wales, as is the recent development at the Charles Renton unit in Hereford, which will prevent Welsh patients from having to travel all the way to Cheltenham.

Byddai pawb yn y Siambr yn synnu pe bawn yn llwyddo i fynd drwy dadl gyfan heb sôn am faterion yn ymwneud â gwledigrwydd a mynediad at driniaeth mewn ardaloedd fel fy etholaeth fy hun, Brycheiniog a Sir Faesyfed. Rhaid i bobl mewn ardaloedd gwledig deithio cryn bellter i gael triniaeth. Mewn sawl ffordd, mae hynny'n gwbl briodol—rydym yn awyddus i deithio i'r canolfannau gorau. Fodd bynnag, gallai triniaethau fel cemotherapi gael eu darparu yn llawer nes at gartrefi pobl, boed hynny drwy gyfrwng uned symudol arloesol Tenovus neu drwy ddefnyddio ein rhwydwaith cryf o ysbytai cymunedol. Byddwn yn ddiolchgar o glywed y newyddion diweddaraf gan y Gweinidog am ddatblygu canolfan radiotherapi ym Merthyr Tudful neu'r Fenni a fyddai o fudd mawr i bobl sy'n byw yn y canolbarth, fel y mae datblygiad diweddar uned Charles Renton yn Henffordd, a fydd yn golygu nad yw cleifion o Gymru yn gorfod teithio yr holl ffordd i Cheltenham.

Treatment is just one part of the package of dealing with a cancer diagnosis. Patients also need practical support and assistance to cope with all that comes along with the diagnosis—psychological support and financial support. I would like to see a cancer plan that looks at the development of a key worker role to hold the ring for that particular patient, working in conjunction with the many voluntary organisations the length and breadth of Wales that work to support patients with a diagnosis of cancer. There has been much improvement in recent years with regard to palliative care, and I was delighted this morning to go to the Marie Curie hospice in Penarth to see the wonderful work that is carried out there. However, palliative care is still patchy. For instance, in Radnorshire we do not have 24-hour palliative care available, and we need to do more to help and support people who wish to spend their final days at home, and to die at home. However, as I said earlier, there is much to celebrate in cancer survival rates, and many more people will learn to live with cancer as a chronic disease or will have the satisfaction of an all-clear from their clinicians. However, survivorship

Dim ond un rhan o'r pecyn o ymdrin â'r diagnosis o ganser yw'r driniaeth. Mae ar gleifion hefyd angen cymorth ymarferol a chymorth i ymdopi â phopeth sy'n dod gyda'r diagnosis—yn gymorth seicolegol ac ariannol. Hoffwn weld cynllun canser sy'n cwmpasu'r broses o ddatblygu rôl gweithiwr allweddol i gynnal y cylch o drin claf penodol, gan weithio ar y cyd â nifer o sefydliadau gwirfoddol sy'n cefnogi cleifion gyda diagnosis o ganser ledled Cymru. Bu gwelliant mawr o ran gofal lliniarol yn y blynyddoedd diwethaf, ac roeddwn yn falch iawn o gael mynd i hosbis Marie Curie ym Mhenarth y bore yma i weld y gwaith gwych a wneir yno. Fodd bynnag, mae gofal lliniarol yn anghyson o hyd. Er enghraifft, yn sir Faesyfed nid oes gofal lliniarol 24 awr ar gael, ac mae angen inni wneud rhagor i helpu a chefnogi pobl sy'n dymuno treulio eu dyddiau olaf gartref, a marw gartref. Fodd bynnag, fel y dywedais yn gynharach, mae llawer i'w ddathlu o ran cyfraddau goroesi canser, a bydd llawer mwy o bobl yn dysgu byw gyda chanser fel clefyd cronig neu'n cael y newyddion da gan eu clinigwyr eu bod yn gwbl glir o ganser. Fodd bynnag, mae rhai

does not go without its problems, and we also need to look at a comprehensive survivorship initiative.

Presiding Officer, I am grateful for the indulgence of the Assembly in allowing me to bring forward this short debate at this late hour. We have seen improvements, without a shadow of a doubt, but they have not kept pace with those in the countries around us. It is time to look again at how we tackle cancer in Wales and to implement a cancer plan with strong clinical leadership. It is only then that I believe that, over the next 10 years, we can aspire to achieve survival rates similar to those that we see in our European neighbours.

Veronica German: I thank Kirsty for giving me time to speak in this important debate. I would like to highlight a treatment called intensity modulated radiotherapy, or IMRT, which allows accurate treatment of tumours where there are organs or structures that could be easily damaged—often in the neck or the head. It is relatively inexpensive to introduce it across Wales so that everyone could access it—about £1 million a year. It reduces long-term side effects and so could actually save money in the future. In England, this treatment has been available for five years, and today 42 per cent of patients receive this revolutionary treatment in England. Compare that to Wales, where just 2 patients a month who are suffering from head, neck and prostate cancer receive this new treatment. Surely, it is sensible that IMRT should be available as soon as possible to all patients in Wales who would benefit from it. It makes sense not just for those patients, but because of the cost-effectiveness of this treatment. I fail to see why we are lagging so far behind in this particular area in Wales in comparison to England.

Nick Ramsay: I am grateful to Kirsty Williams for bringing this debate to the Chamber this evening. What a worthwhile subject for a short debate. Cancer affects all of us in some way at some time or another in our lives, and how many times do we hear that word that you mentioned—‘patchy’? We have so many health debates here, and the

problemau’n cyd-fynd â goroesi hefyd, ac mae angen inni ymchwilio i sefydlu menter oroesi gynhwysfawr.

Lywydd, rwy’n ddiolchgar am amynedd y Cynulliad yn caniatáu i mi gyflwyno’r ddadl fer hon yn hwyr yn y dydd fel hyn. Heb amheuaeth o gwbl, gwelsom welliannau ond nid yw’r gwelliannau wedi cyrraedd y lefelau sydd yn y gwledydd o’n cwmpas. Mae’n amser ystyried eto sut rydym yn mynd i’r afael â chanser yng Nghymru a gweithredu cynllun canser ag arweiniad clinigol cryf. Dim ond wedyn y gallwn, dros y 10 mlynedd nesaf, obeithio cyflawni cyfraddau goroesi tebyg i’r rhai a welwn yn y gwledydd cyfagos yn Ewrop.

Veronica German: Diolch i Kirsty am roi amser i mi siarad yn y ddadl bwysig hon. Hoffwn dynnu sylw at driniaeth o’r enw radiotherapi dwys wedi’i fodiwleiddio, neu IMRT, sy’n caniatáu triniaeth gywir o diwmorau lle mae organau neu feinweoedd y gellid yn hawdd eu niweidio—yn aml yn y gwddf neu’r pen. Mae’n gymharol rad—oddeutu £1 miliwn y flwyddyn—i’w gyflwyno ar draws Cymru, fel y gallai pawb gael mynediad at y gwasanaeth. Mae’n lleihau sgîl effeithiau hirdymor, felly gallai arbed arian yn y dyfodol. Bu’r driniaeth hon ar gael yn Lloegr ers pum mlynedd, a heddiw caiff 42 y cant o gleifion y driniaeth chwyldroadol hon yn Lloegr. Cymharwch hynny â’r sefyllfa yng Nghymru, lle mai dim ond 2 glaf y mis sy’n dioddef o ganser y pen, y gwddf a’r prostad sy’n cael y driniaeth newydd hon. Yn sicr, mae’n synhwyrol y dylai IMRT fod ar gael cyn gynted ag y bo modd i bob claf yng Nghymru a fyddai’n cael budd o’r driniaeth. Mae’n gwneud synnwyr, nid yn unig ar gyfer y cleifion hynny, ond hefyd oherwydd bod y driniaeth mor gost effeithiol. Ni allaf weld pam rydym ni yng Nghymru ar ei hôl hi gymaint yn y maes arbennig hwn o gymharu â Lloegr.

Nick Ramsay: Rwy’n ddiolchgar i Kirsty Williams am gyflwyno’r ddadl hon yn y Siambr heno. Dyma bwnc gwerth chweil ar gyfer dadl fer. Mae canser yn effeithio ar bob un ohonom mewn rhyw ffordd ar ryw adeg neu’i gilydd yn ein bywydau, a sawl gwaith y byddwn yn clywed y gair ‘anghyson’ rydych wedi cyfeirio ato? Rydym yn cael llawer o

word ‘patchy’ comes up time and again, and probably more often in relation to cancer treatment than in any other area. We need to see the problems of patchiness dealt with.

ddadleuon ar iechyd yma, ac mae’r gair ‘anghyson’ yn codi dro ar ôl tro, ac mae’n codi’n amlach, mae’n debyg, mewn cysylltiad â thriniaeth canser nag unrhyw faes arall. Mae angen inni ystyried problem anghysondeb ac ymdrin â hi.

7.00 p.m.

You made two points, Kirsty, that I would like to refer to and support you on in the debate. The first was the need for a strategic comprehensive cancer plan. As you say, we need that plan to introduce methods of early detection and make them more available, and to bring together specialists and clinicians in an area. The second point was your call for a cancer drug fund, in which I fully support you. Certain treatments that will be available in England, because of its drug fund, will not be available here, and that is unacceptable. The Minister may have another means of dealing with the demand for a drugs fund, such as an individual patient fund. However, I cannot think of a better scheme than a cancer drug fund, and so I support you in this debate this evening, Kirsty. Thank you for bringing forward this debate; let us now see some real developments that will help people in Wales who are suffering from cancer.

Gwnaethoch ddau bwynt yr hoffwn gyfeirio atynt a’ch cefnogi arnynt, Kirsty. Y cyntaf oedd yr angen am gynllun canser strategol cynhwysfawr. Fel y dywedwch, mae angen y cynllun hwn er mwyn cyflwyno dulliau o ddarganfod canser yn gynnar a gwneud gwasanaethau yn fwy hygyrch, ac i ddod ag arbenigwyr a chlinigwyr at ei gilydd mewn ardal. Yr ail bwynt oedd eich galwad am gronfa gyffuriau canser, ac rwy’n gwbl gefnogol i chi yn hyn o beth. Bydd triniaethau penodol a fydd ar gael yn Lloegr, oherwydd y gronfa gyffuriau yno, na fyddant ar gael yma, ac mae hynny’n annerbyniol. Efallai y bydd gan y Gweinidog ffordd arall o ddelio â’r galw am gronfa cyffuriau, fel cronfa cleifion unigol. Fodd bynnag, ni allaf feddwl am gynllun gwell na chronfa gyffuriau canser, ac felly rwy’n eich cefnogi yn y ddadl hon heno, Kirsty. Diolch i chi am gyflwyno’r ddadl; gadewch inni’n awr weld rhai datblygiadau gwirioneddol a fydd yn helpu pobl yng Nghymru sydd â chanser.

The Minister for Health and Social Services (Edwina Hart): I regret that there are not more people present to listen to this debate, which is on an important topic that is of enormous concern to all of our communities and the people who come to see us in our surgeries. Cancer affects every family across the nation, and let there be no doubt that there will always be a relation or friend who has had cancer. Fortunately, many more of them are surviving to tell the tale, which is important.

Y Gweinidog dros Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol (Edwina Hart): Rwy’n gresynu nad oes mwy o bobl yn bresennol i wrando ar y drafodaeth hon, sydd ar bwnc pwysig sy’n peri pryder enfawr i bob un o’n cymunedau a’r bobl sy’n dod i’n gweld yn ein cymorthfeydd. Mae canser yn effeithio ar bob teulu ar draws y wlad, a heb amheuaeth bydd bob amser berthynas neu ffrind sydd wedi cael canser. Yn ffodus, mae llawer mwy o bobl yn goroesi, sy’n bwysig.

‘Designed to Tackle Cancer in Wales’ was published in late 2006. It was a vision that we were promoting for health and wellbeing through preventative healthcare and the provision of high-quality services to diagnose and treat cancer for the population of Wales. It reflected the focus on delivering the national cancer standards and the National Institute for Health and Clinical Excellence

Cyhoeddwyd ‘Cynllun i Fynd i’r Afael â Chanser yng Nghymru’ ar ddiwedd 2006. Y weledigaeth oedd ein bod yn hyrwyddo iechyd a lles trwy ofal iechyd ataliol a darparu gwasanaethau o safon uchel i wneud diagnosis a thrin canser ar gyfer pobl Cymru. Roedd yn adlewyrchu’r ffocws ar gyflawni’r safonau canser cenedlaethol a chanllawiau’r Sefydliad Cenedlaethol dros Iechyd a

guidance, and covers the whole patient pathway from prevention and screening, right through to diagnosis, treatment, rehabilitation and palliative care.

Rhagoriaeth Glinigol, ac mae'n cynnwys llwybr cyflawn y claf, o atal a sgrinio, hyd at ddiagnosis, triniaeth, adsefydlu a gofal lliniarol.

I take on board Kirsty's point that we have improved the palliative care agenda in recent years, but there is a job of work to be done to improve the palliative care agenda even further. For example, we need to give greater consideration to those who want to die in their own homes. I also want to give the flexibility to individuals to be able to be treated in a hospice one day, and, if they change their mind, to be treated at home the next day. In an end-of-life situation, there should be an element of flexibility.

Rwy'n derbyn pwynt Kirsty ein bod wedi gwella'r agenda gofal lliniarol yn y blynyddoedd diwethaf, ond mae gwaith i'w wneud i wella'r agenda gofal lliniarol hyd yn oed ymhellach. Er enghraifft, mae angen inni roi mwy o ystyriaeth i bobl sydd am farw yn eu cartrefi eu hunain. Rwyf hefyd eisiau rhoi hyblygrwydd i unigolion i fod yn gallu cael eu trin mewn hosbis un diwrnod, ac, os byddant yn newid eu meddwl, i gael eu trin gartref y diwrnod wedyn. Mewn sefyllfa diwedd bywyd, dylid cael elfen o hyblygrwydd.

I hope that our approach ensures that patients are seen, assessed and diagnosed and start definitive treatment properly to optimise outcomes. However, I am aware that people do not have what they want from primary care and that they are not diagnosed early enough. It may be that something is only first discovered when you fall ill with something else and you end up in the accident and emergency department, or when you are receiving treatment for something else.

Rwy'n gobeithio y bydd ein dull gweithredu yn sicrhau bod cleifion yn cael eu gweld a'u hasesu ac yn cael diagnosis, a bod triniaeth bendant yn dechrau'n briodol er mwyn sicrhau y canlyniadau gorau posibl. Fodd bynnag, rwy'n ymwybodol na chaiff pobl yr hyn y maent ei eisiau ym maes gofal sylfaenol ac nad ydynt yn cael diagnosis yn ddigon cynnar. Efallai na fydd rhywbeth yn cael ei ddarganfod nes bod rhywun yn sâl gyda rhywbeth arall ac yn mynd i adran damweiniau ac achosion brys, neu'n cael triniaeth ar gyfer rhywbeth arall.

The strategy set out specific policy aims and measurable outcomes on the incidence of cancer and survival rates up to 2015, to direct and guide action at a national and local level. However, with regard to the national cancer plan standards, I accept that they should have been met fully by March 2009. A detailed self-assessment was carried out against the standards in April 2009, which showed that the target had not been met. There was a further update in 2009, and we wrote to local health board chairs in December 2010 asking for some elements of non-compliance to be urgently addressed. I worry that some of these issues are not being urgently addressed.

Mae'r strategaeth yn gosod amcanion polisi penodol a chanlyniadau mesuradwy ar yr achosion o ganser a chyfraddau goroesi hyd at 2015, i gyfeirio ac arwain camau ar lefel genedlaethol a lleol. Fodd bynnag, o ran y cynllun safonau canser cenedlaethol, rwy'n derbyn y dylid bod wedi'u cyflawni'n llawn erbyn mis Mawrth 2009. Gwnaed hunan-asesiad manwl, yn ôl y safonau, ym mis Ebrill 2009, a dangosodd nad oedd y targed wedi'i gyflawni. Cafwyd diweddariad pellach yn 2009, ac ysgrifennwyd at gadeiryddion byrddau iechyd lleol ym mis Rhagfyr 2010 yn nodi y dylid mynd i'r afael ar frys â rhai elfennau o ddiffyg cydymffurfio. Rwy'n poeni na fydd rhai o'r materion hyn yn cael sylw ar frys.

I am also concerned about the statistics on performance. The all-Wales performance to December shows an improvement in performance of 0.6 per cent, with 93.2 per

Rwyf hefyd yn pryderu am yr ystadegau ar berfformiad. Mae perfformiad Cymru gyfan hyd at fis Rhagfyr yn dangos gwelliant o 0.6 y cant, gyda 93.2 y cant o gleifion yn cael eu

cent of patients seen within the 62 days, against the 95 per cent target. It is easy for me to say that that margin is a handful of people, but if you are in that group, then it is not an issue about a handful of people for you. However, we have consistently reached our 31-day target over 15 months. Aneurin Bevan Local Health Board, Betsi Cadwaladr University Local Health Board, Cardiff and Vale University Local Health Board and Cwm Taf Local Health Board have all achieved 100 per cent compliance on that target. Therefore, we must acknowledge the improvement in that area.

gweld o fewn 62 diwrnod, yn erbyn targed o 95 y cant. Mae'n hawdd i mi ddweud mai llond llaw o bobl sy'n gwneud y gwahaniaeth, ond i'r rhai sydd yn y grŵp hwnnw, nid yw'n fater o lond llaw o bobl. Fodd bynnag, rydym yn gyson wedi cyflawni ein targed o 31 diwrnod dros 15 mis. Mae Bwrdd Iechyd Lleol Aneurin Bevan, Bwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Betsi Cadwaladr, Bwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Caerdydd a'r Fro a Bwrdd Iechyd Lleol Cwm Taf i gyd wedi cyflawni'r targed cydymffurfio hwnnw 100 y cant, felly rhaid inni gydnabod y gwelliant yn y maes hwnnw.

Work is under way to develop the next action plan, for 2011-15, on which the cancer co-ordinating group is leading. We are involved in the voluntary sector with organisations such as Macmillan Cancer Support. We will look at all the responses that we receive with regard to the strategic direction. Cancer survival rates are improving in Wales, and although rates for some common cancers are lower than the UK average, there are signs that the gap is closing, but probably not quick enough. The UK's survival rates remain lower than the best in Europe. That is a challenge for us. If you look at the survival differences in new administrations, you will see that we have a greater improvement level, but, at the end of the day, that is just a figure; we need to achieve some of the levels they have on the continent in dealing with cancer.

Mae gwaith ar y gweill i ddatblygu'r cynllun gweithredu nesaf, ar gyfer 2011-15, ac mae'r grŵp cyd-drefnu canser yn arwain yn hyn o beth. Rydym yn gysylltiedig â sefydliadau fel Cymorth Canser Macmillan yn y sector gwirfoddol. Byddwn yn edrych ar yr holl ymatebion a gawn o ran y cyfeiriad strategol. Mae cyfraddau goroesi canser yn gwella yng Nghymru, ac er bod cyfraddau ar gyfer rhai mathau o ganser cyffredin yn is na chyfartaledd y DU, mae arwyddion bod y bwlch yn cau, er nad yn ddigon cyflym, mae'n debyg. Mae cyfraddau goroesi y DU yn parhau i fod yn is na'r cyfraddau gorau yn Ewrop. Mae hynny'n her i ni. Os edrychwch ar y gwahaniaethau o ran goroesi mewn gweinyddiaethau newydd, byddwch yn gweld bod mwy o welliant yma, ond, ar ddiwedd y dydd, dim ond ffigur yw hwn; mae angen inni gyrraedd rhai o'r lefelau sydd ganddynt ar y cyfandir wrth ymdrin â chanser.

According to the UK Cancer Information Service, cancer survival at one year in Wales rose from 59.4 per cent in 1995-97 to 68.4 per cent in 2005-07. The corresponding data for the UK showed a rise from 62 per cent to 69.3 per cent, so we have a lot to do. Screening is very important and continues to play a significant role in catching cancers earlier, providing better outcomes for patients. Wales has excellent screening programmes in place for breast, cervical and, more recently, bowel cancer. I wish to make it quite clear that, contrary to what has been said, there will be no change in any of the screening programmes. People will continue to be screened according to the guidance we have on national screening programmes. We are simply looking at the administration of

Yn ôl Gwasanaeth Gwybodaeth Canser y DU, cododd lefel goroesi canser wedi blwyddyn yng Nghymru o 59.4 y cant yn 1995-97 i 68.4 y cant yn 2005-07. Mae'r data cyfatebol ar gyfer y DU yn dangos cynnydd o 62 y cant i 69.3 y cant, felly mae gennym lawer i'w wneud. Mae sgrinio'n bwysig iawn ac mae'n parhau i chwarae rhan sylweddol i ddarganfod canserau yn gynt, gan ddarparu gwell canlyniadau i gleifion. Mae gan Gymru raglenni sgrinio rhagorol ar waith ar gyfer canser y fron, canser ceg y groth ac, yn fwy diweddar, canser y coluddyn. Rwyf am ei gwneud yn gwbl glir, yn groes i'r hyn a ddywedwyd, na fydd unrhyw newid mewn unrhyw un o'r rhaglenni sgrinio. Bydd pobl yn parhau i gael eu sgrinio yn unol â'r canllawiau sydd gennym ar raglenni sgrinio

the system and at what savings could be made there, so front-line services will not be affected. With regard to the cervical cancer screening programme, more women have been tested at least once in the previous five years, and over the past three years, the figures have risen from 74.2 per cent of women aged 20 to 64 being screened in 2007-08 to 76.5 per cent in 2009-10. That might sound low in percentage terms, but that is a definitive upward improvement.

cenedlaethol. Y cwbl rydym yn edrych arno yw gweinyddu'r system ac ar ba arbedion y gellir eu gwneud yn hyn o beth yn unig, felly ni fydd effaith ar wasanaethau rheng flaen. O ran rhaglen sgrinio canser ceg y groth, mae mwy o fenywod wedi cael eu profi o leiaf unwaith yn ystod y pum mlynedd diwethaf, a thros y tair blynedd diwethaf mae'r ffigurau wedi codi o 74.2 y cant o fenywod 20 i 64 oed yn cael eu sgrinio yn 2007-08 i 76.5 y cant yn 2009-10. Efallai fod hynny'n swnio'n isel o ran canran, ond mae'n welliant cadarnhaol pendant.

There is a similarly good picture in breast cancer screening, with 72.4 per cent of women aged 50 to 70 recorded as having been screened at least once in the previous three years, rising to 75.6 per cent in 2009-10. Breast Test Wales has the highest cancer detection rate of any UK breast cancer screening programme, so I think that we should be proud of that achievement. The bowel cancer screening programme is in its third year now and is expanding its age range over the coming couple of months to include people aged 70 to 74. By 2015, we will be screening men and women aged 50 to 74. I note the comments about what is going on in England, and, of course, the UK National Screening Committee will be assessing what is going on with this pilot scheme. Obviously, if it says that it thinks this is successful, we will look at taking advice on that area.

Ceir darlun tebyg, cystal, o ran sgrinio canser y fron, gyda 72.4 y cant o fenywod rhwng 50 a 70 a gofnodwyd wedi'u sgrinio o leiaf unwaith yn ystod y tair blynedd diwethaf, sydd wedi codi i 75.6 y cant yn 2009-10. Bron Brawf Cymru yw'r rhaglen sgrinio canser â'r gyfradd ddarganfod canser y fron uchaf yn y DU, felly rwy'n meddwl y dylem fod yn falch o hynny. Mae'r rhaglen sgrinio canser y coluddyn yn ei thrydedd flwyddyn yn awr ac mae'n ehangu'r ystod oedran dros yr ychydig fisoedd nesaf i gynnwys pobl rhwng 70 a 74 oed. Erbyn 2015, byddwn yn sgrinio dynion a merched 50 i 74. Nodaf y sylwadau am yr hyn sy'n digwydd yn Lloegr, ac, wrth gwrs, bydd Pwyllgor Sgrinio Cenedlaethol y DU yn asesu beth sydd ar waith gyda'r cynllun peilot hwn. Yn amlwg, os dywed y pwyllgor ei fod yn credu bod hyn yn llwyddiannus, byddwn yn ystyried cael cyngor yn y maes hwnnw.

As I indicated, compliance with the national cancer standard shows that cancer services are largely well organised with appropriate lead clinicians in place. However, I concur that we perhaps do need more clinical leadership in some of these areas. I must say that, sometimes, that means people putting their differences aside to work more collectively to make the networks work more efficiently. More and more people are surviving cancer or living longer with a cancer diagnosis. Cancer can now be seen as a chronic condition rather than a terminal illness. In recognition of this, we published the national standards for rehabilitation of adult cancer patients last year to ensure that we had a programme of rehabilitation.

Fel y dywedais, mae cydymffurfio â'r safon genedlaethol ar gyfer canser yn dangos bod y gwasanaethau canser yn cael eu trefnu'n dda, ar y cyfan, gyda chlinigwyr arweiniol priodol yn eu lle. Fodd bynnag, rwy'n cytuno bod angen mwy o arweiniad clinigol efallai yn rhai o'r meysydd hyn. Rhaid imi ddweud bod hynny, weithiau, yn golygu y dylai pobl anghofio'u gwahaniaethau a gweithio ar y cyd yn amlach i wneud i'r rhwydweithiau weithio'n fwy effeithlon. Mae mwy a mwy o bobl yn goroesi canser neu'n byw yn hwy gyda diagnosis o ganser. Gellir bellach weld canser fel cyflwr cronig yn hytrach na salwch terfynol. I gydnabod hyn, y llynedd cyhoeddwyd y safonau cenedlaethol ar gyfer adsefydlu cleifion canser sy'n oedolion, i sicrhau bod gennym raglen adsefydlu.

Through my discussions with the NHS, cancer charities and patients, I know that one of the main issues facing cancer patients is what happens when they are discharged from hospital. When you are in hospital, you are in a hive of activity, you are getting treatment and everybody is involved, but there is almost a sense of abandonment when you do not have that. The lack of ongoing contact with specialists is an issue that we must look at. It is for this very reason that the cancer rehabilitation standards will be there from this April for all patients. Adults and children with a diagnosis will have a key worker in place to co-ordinate their care for the duration of their treatment in secondary and, subsequently, in primary care via their GP. The fast-tracking work has been taken forward as part of chronic conditions management, and demonstrator sites will look at the role and function of key workers. It is very important that this is implemented, because the sense of abandonment is very real.

Trwy fy nhrafodaethau gyda'r GIG, elusennau canser a chleifion, rwy'n gwybod mai un o'r prif broblemau sy'n wynebu cleifion canser yw'r hyn sy'n digwydd pan gânt eu rhyddhau o'r ysbyty. Pan fyddwch yn yr ysbyty, bydd bwrlwm o weithgaredd, rydych yn cael triniaeth ac mae pawb yn chwarae'i ran, ond mae ymdeimlad o gael eich gadael bron pan na fydd hynny gennych. Mae diffyg cysylltiad parhaus ag arbenigwyr yn broblem y bydd yn rhaid i ni edrych arni. Dyna pam y bydd y safonau adsefydlu canser ar gael o fis Ebrill eleni ar gyfer pob claf. Bydd oedolion a phlant sydd wedi cael diagnosis yn cael gweithiwr allweddol i gyd-gysylltu'u gofal drwy gydol eu triniaeth mewn gofal eilaidd ac, wedi hynny, mewn gofal sylfaenol drwy eu meddyg teulu. Datblygwyd y gwaith olrhain cyflym fel rhan o'r dasg o reoli cyflyrau cronig, a bydd safleoedd arddangos yn edrych ar rôl a swyddogaeth gweithwyr allweddol. Mae'n bwysig iawn bod gweithredu yn hyn o beth, oherwydd bod y teimlad o gael eich gadael yn un real iawn.

As important as effective treatment is the need to consider the other support issues. I have been talking with Macmillan about these issues quite a lot. I have asked the charity to develop a non-clinical generic care plan that can be tailored for cancer patients to benefit all patients with a chronic condition. The charity will come back to me in March to discuss its proposals on how we can take this forward jointly.

Mae'r angen i ystyried y materion cymorth eraill yr un mor bwysig â thriniaeth effeithiol. Bûm yn trafod y materion hyn gryn dipyn â Macmillan. Rwyf wedi gofyn i'r elusen ddatblygu cynllun gofal generig anghlinigol y gellir ei deilwra ar gyfer cleifion canser, er lles pob claf sydd â chyflwr cronig. Bydd yr elusen yn dod yn ôl ataf ym mis Mawrth, pan fyddwn yn trafod ei chynigion ar sut y gallwn fwrw ymlaen â hyn gyda'n gilydd.

Looking to the future, raising awareness of cancer prevention remains a priority. We have done very good things through the Health Challenge Wales publication 'Cancer: reduce the risk' and the UK SunSmart campaign. Another area we are looking at is to address the late presentation of patients to their GPs. This is a key area. If we are to achieve better cancer outcomes, we need to determine the causes and the effective interventions. This forms part of the work that the international cancer benchmark project is considering. Wales, along with five other countries over three continents, is working in partnership on this. We need to look at innovative ways of working. I have to do a lot more work, because I see the Velindre NHS Trust cancer centre as an

Gan edrych i'r dyfodol, mae codi ymwybyddiaeth o atal canser yn parhau i fod yn flaenoriaeth. Rydym wedi gwneud pethau da iawn drwy gyhoeddi 'Canser: lleihau'r risg' gan Her Iechyd Cymru ac ymgyrch SunSmart y DU. Maes arall yr ydym yn edrych arno yw mynd i'r afael â chleifion sy'n hwyr yn mynd i weld eu meddygon teulu. Mae hwn yn faes allweddol. Os byddwn yn sicrhau canlyniadau canser gwell, mae angen inni benderfynu ar yr achosion a'r ymyriadau effeithiol. Mae hyn yn rhan o'r gwaith y mae'r prosiect meincnodi canser rhyngwladol yn ei ystyried. Mae Cymru, ynghyd â phum gwlad arall ar dri chyfandir, yn gweithio mewn partneriaeth ar hyn. Mae angen inni edrych ar ffyrdd arloesol o weithio. Rhaid i mi wneud llawer mwy o

excellent example in the delivery of cancer services and it is appropriate that it is taking a greater lead in some areas. However, first and foremost, we must get proper models rolled out that actually help, because life expectancy is increasing and we must ensure that we have in place a service that is fit for purpose. At the end of the day, there are challenges across the piece in terms of what we do on cancer, how we deal with the issue, how we deal with its causes, including how we deal the obesity time bomb high rates of smoking and drinking. All this is integral to the outcomes for people. Those are extra challenges, and we need to carry on with the strategy.

waith, gan fy mod yn ystyried canolfan ganser Ymddiriedolaeth GIG Felindre fel enghraifft ardderchog o fan sy'n darparu gwasanaethau canser, ac mae'n briodol bod y ganolfan yn rhoi mwy o arweiniad mewn rhai meysydd. Fodd bynnag, yn anad dim, rhaid inni gael modelau cyflwyno priodol sy'n helpu o ddifrif, gan fod disgwyliad oes yn cynyddu a rhaid inni sicrhau bod gennym wasanaeth sy'n addas i'r diben. Yn y pen draw, mae heriau cyffredinol yn ein hwynebu o ran yr hyn rydym yn ei wneud ynglŷn â chanser, sut rydym yn ymdrin ag ef, sut rydym yn delio â'r hyn sy'n ei achosi, gan gynnwys sut yr ydym yn ymdrin â'r cyfraddau gordewdra sy'n cynyddu a chyfraddau uchel ysmygu ac yfed. Mae hyn oll yn rhan annatod o'r canlyniadau ar gyfer pobl. Mae'r rhain yn heriau ychwanegol, ac mae angen inni barhau â'r strategaeth.

You alluded to the drugs fund issue. I think that, proportionally, we spend more on drugs, but I will look up the figures for you. I made it clear that, so long as these drugs are approved by NICE and the clinicians who have to prescribe them, then the case is made for their use by patients. However, I know that this is an issue of concern to Members and I will give it further consideration.

Cyfeiriasoch at fater y gronfa cyffuriau. Credaf ein bod, o ran cyfran, yn gwario mwy ar gyffuriau, ond edrychaf ar y ffigurau i chi. Dywedais yn glir, ar yr amod bod y cyffuriau hyn yn cael eu cymeradwyo gan NICE a'r clinigwyr sy'n eu rhagnodi, bod achos dros eu defnyddio gan gleifion. Fodd bynnag, rwy'n gwybod bod hwn yn fater o bryder i Aelodau a byddaf yn ei ystyried ymhellach.

The contributions that have been made today have indicated our concern across the Chamber about the important issues around cancer—

Mae'r cyfraniadau a glywyd heddiw wedi nodi ein pryder drwy'r Siambr am y materion pwysig sy'n gysylltiedig â chanser—

Nick Ramsay: A point of clarification on the drugs fund: it is to do with those drugs that are not so well known or so widely used. It is a fund for a specific type of drug. I hear what you are saying about how there may be a good level of spend overall, but this is for drugs for specific conditions that people would not otherwise be able to access.

Nick Ramsay: Pwynt i egluro'r sefyllfa ynglŷn â'r gronfa gyffuriau, mae'n ymwneud â rhai cyffuriau nad ydynt mor adnabyddus neu rai na chânt eu defnyddio mor eang. Mae'n gronfa ar gyfer math penodol o gyffuriau. Rwy'n clywed yr hyn a ddywedwch ynghylch sut y gellir bod yn gwario'n dda ar y cyfan, ond mae hyn ar gyfer cyffuriau ar gyfer cyflyrau penodol na fyddai pobl fel arall yn gallu cael mynediad atynt.

Edwina Hart: I would hope that clinicians have sufficient knowledge of the drugs that are available on the market that have been approved by NICE so that they can make the appropriate arrangements for their patients. However, bearing in mind that this particular issue has been raised with me by two different speakers today, I shall make further

Edwina Hart: Rwy'n gobeithio bod clinigwyr yn meddu ar wybodaeth ddigonol ynglŷn â'r cyffuriau a gymeradwywyd gan NICE sydd ar gael ar y farchnad fel y gallant wneud y trefniadau priodol ar gyfer eu cleifion. Fodd bynnag, gan fod y mater penodol hwn wedi cael ei godi gyda mi gan ddau siaradwr gwahanol heddiw, byddaf yn

inquiries.

To conclude, it is important that we have debates on this and scrutiny of the way that the Government is taking it forward. I understand that people want a plan, and I know that cancer charities are lobbying hard for one. We have a strategy in place. I do not doubt that it requires some further work and that we need to develop it further, but you can be assured that that will be done and that all the comments made in this debate will be taken into account by my lead clinician.

Y Llywydd: Diolch yn fawr i'r Gweinidog. Dyna ddiwedd ein trafodion am heddiw.

gwneud ymholiadau pellach.

I gloi, mae'n bwysig ein bod yn cynnal dadleuon ar hyn ac yn craffu ar y ffordd y mae'r Llywodraeth yn bwrw ymlaen yn hyn o beth. Rwy'n deall bod pobl am gael cynllun, a gwn fod elusennau canser yn lobïo'n frwd am un. Mae gennym strategaeth ar waith. Nid wyf yn amau bod angen gwneud rhywfaint o waith pellach arno a bod angen ei ddatblygu ymhellach, ond gallwch fod yn sicr y gwneir hynny ac y bydd yr holl sylwadau a wnaed yn y ddadl hon yn cael eu hystyried gan fy nghlinigydd arweiniol.

The Presiding Officer: Thank you, Minister. That brings today's proceedings to a close.

Daeth y cyfarfod i ben am 7.12 p.m.
The meeting ended at 7.12 p.m.

Aelodau a'u Pleidiau
Members and their Parties

Andrews, Leighton (Llafur – Labour)
Asghar, Mohammad (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Barrett, Lorraine (Llafur – Labour)
Bates, Mick (Democrat Rhyddfrydol Annibynnol – Independent Liberal Democrat)
Black, Peter (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Bourne, Nick (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Burnham, Eleanor (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Burns, Angela (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Butler, Rosemary (Llafur – Labour)
Cairns, Alun (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Chapman, Christine (Llafur – Labour)
Cuthbert, Jeff (Llafur – Labour)
Davidson, Jane (Llafur – Labour)
Davies, Alun (Llafur – Labour)
Davies, Andrew (Llafur – Labour)
Davies, Andrew R.T. (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Davies, Jocelyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Davies, Paul (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Elis-Thomas, Dafydd (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Evans, Nerys (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Franks, Chris (Plaid Cymru – The Party of Wales)
German, Veronica (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Graham, William (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Gregory, Janice (Llafur – Labour)
Griffiths, John (Llafur – Labour)
Griffiths, Lesley (Llafur – Labour)
Gibbons, Brian (Llafur – Labour)
Hart, Edwina (Llafur – Labour)
Hutt, Jane (Llafur – Labour)
Isherwood, Mark (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
James, Irene (Llafur – Labour)
Jenkins, Bethan (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Alun Ffred (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Ann (Llafur – Labour)
Jones, Carwyn (Llafur – Labour)
Jones, Elin (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Gareth (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Jones, Helen Mary (Plaid Cymru – The Party of Wales)

Jones, Ieuan Wyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Law, Trish (Annibynnol – Independent)
Lewis, Huw (Llafur – Labour)
Lloyd, David (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Lloyd, Val (Llafur – Labour)
Melding, David (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Mewies, Sandy (Llafur – Labour)
Millar, Darren (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Morgan, Jonathan (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Morgan, Rhodri (Llafur – Labour)
Neagle, Lynne (Llafur – Labour)
Ramsay, Nick (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Randerson, Jenny (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Ryder, Janet (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Sargeant, Carl (Llafur – Labour)
Sinclair, Karen (Llafur – Labour)
Thomas, Gwenda (Llafur – Labour)
Thomas, Rhodri Glyn (Plaid Cymru – The Party of Wales)
Watson, Joyce (Llafur – Labour)
Williams, Brynle (Ceidwadwyr Cymru – Welsh Conservatives)
Williams, Kirsty (Democratiaid Rhyddfrydol Cymru – Welsh Liberal Democrats)
Wood, Leanne (Plaid Cymru – The Party of Wales)